

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IMPACT STRATEGIC

Nr. 2 [47]/2013

Revistă științifică trimestrială, cu prestigiu recunoscut
de CNATDCU, indexată în baze de date internaționale (BDI):
CEEOL, EBSCO, ProQuest, IndexCopernicus

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI

Consiliul editorial:

Prof.univ.dr. Teodor FRUNZETI, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România,
președintele consiliului editorial
Conf.univ.dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Prof.univ.dr. Vasile BUCINSCHI, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Prof.univ.dr. Ion ROCEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Lect.univ.dr. Stan ANTON, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România
Acad.prof.univ.dr. Alexandru BOGDAN, Centrul de Biodiversitate, Academia Română, România
Conf.univ.dr. Boguslaw PACEK, Universitatea Națională de Apărare, Polonia
Dr. Gabor BOLDIZSAR, Universitatea Națională pentru Serviciul Public, Ungaria
Prof.univ.dr. Bohuslav PRIKRYL, Universitatea Națională de Apărare, Cehia
Prof.dr. John L. CLARKE, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”,
Germania
Prof.univ.dr. ing. Adrian GHEORGHE, Universitatea Old Dominion, SUA
Dr. Frank LIBOR, Institutul de Studii Strategice, Universitatea de Apărare, Cehia
Dr. Dario MATIKA, Institutul de Cercetare și Dezvoltare a Sistemelor de Apărare, Croația
Prof.univ.dr. Ilias ILIOPOULOS, Colegiul de Război al Forțelor Navale, Grecia
Prof.univ.dr.ing. Pavel NECAS, Academia Forțelor Armate, Slovacia
Dr. Dana PERKINS, Consiliul de Securitate al ONU, SUA

Referenți științifici:

C.S. III dr. Cristian BĂHNĂREANU
Lect.dr. Alin BODESCU
ACS Cristina BOGZEANU
Conf.univ.dr. Dorel BUȘE
Dr. Răzvan BUZATU
Conf.univ.dr. Gheorghe DEACONU
C.S. dr. Mihai-Ștefan DINU
CS II dr. Petre DUȚU

C.S. I dr. Nicolae DOLGHIN
C.S. I dr. Constantin MOȘTOFLEI
Prof. univ. dr. Visarion NEAGOE
C.S. II dr. Alexandra SARCINSCHI
Dr. Richard STOJAR
Prof.univ.dr. Costică ȚENU
Prof.univ.dr. Mihai VELEA
Prof.univ.dr. Stanislaw ZAJAS

Colegiul de redacție:

Redactor șef: lect.univ.dr. Stan ANTON
Redactor șef adjunct: Daniela RĂPAN
Secretar de redacție: dr. Mirela ATANASIU
Redactor dr. George RĂDUICĂ
Redactor dr. Irina Tătaru

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5
Telefon: (021) 319.56.49; Fax: (021) 319.55.93
E-mail: cssas@unap.ro;
Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

Responsabilitatea privind conținutul articolelor publicate revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării exacte a sursei.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă poziția CSSAS/UNAP.

ISSN 1842-810X; ISSN-L 1582-6511 (ediție online)

CUPRINS

<i>Cuvântul editorului</i>	4
<i>Contribuția României la PSAC. De la Tratatul de la Lisabona la Consiliul European din decembrie 2013</i>	
Dr. Bogdan Lucian AURESCU.....	5
<i>Securitate prin educație și instruire în UE</i>	
Dr. Gheorghe CALOPĂREANU.....	13
<i>Educația militară – mijloc de promovare a culturii europene de securitate</i>	
Dr. Alin BODESCU.....	20
<i>Politici naționale antidrog pentru securitatea Europei</i>	
Sorin OPREA.....	29
<i>Zona Mării Negre – o nouă „zonă gri”?</i>	
Dr. Marius Cristian NEACȘU, dr. Silviu NEGUȚ.....	39
<i>Viziunea strategică a Uniunii Europene. Între tradiție și imperativul schimbării</i>	
Dr. Stan ANTON.....	50
<i>Tendențe în politica de securitate și apărare a Uniunii Europene</i>	
Ivaylo IVANOV.....	59
<i>Schimbările în politica economică a statelor membre UE – catalizatori ai evoluției securității europene în condițiile globale actuale</i>	
Dr. Vyara ZHEKOVA.....	65
<i>Spre un Cod Civil al Uniunii Europene? (Partea a II-a)</i>	
Dr. Valentin-Stelian BĂDESCU, dr. George-Teodor RĂDUICĂ.....	72
<i>Statutul și rolurile statelor naționale în Uniunea Europeană</i>	
Dr. Petre DUȚU.....	89
<i>Sursele deficitului democratic al UE în „etapa post-Nisa”, de la proiectul de constituție europeană la Tratatul de la Lisabona</i>	
Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU.....	96
<i>România - parte a frontierei estice a UE: între Uniunea Europeană și interesul național</i>	
Ana Maria GHIMIȘ.....	108
 <i>NOTE DE LECTURĂ</i>	
<i>LUMEA 2013</i>	117
 <i>AGENDA CSSAS</i>	
<i>Activități ale CSSAS, aprilie-iunie 2013</i>	
Irina TĂTARU.....	119
 <i>Concluzii în urma seminarului organizat de CSSAS la 30 mai 2013</i>	121
 <i>Ghid pentru autori</i>	123

CUVÂNTUL EDITORULUI

Conform tradiției, cel de-al doilea număr din an al publicației noastre este dedicat tematicii seminarului științific cu participare internațională pe care Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate (CSSAS) îl organizează în luna mai. În acest an, subiectul abordat a fost *Impactul statutului și rolurilor statelor membre UE asupra evoluției securității europene*.

Prezenta ediție reunește, în mare parte, lucrările prezentate la acest seminar de către personalități cu expertiză în tematica abordată, ce își desfășoară activitatea în domeniul cercetării științifice și învățământului superior militar și civil, al apărării, politicii externe și combaterii drogurilor. Contribuția științifică a celor două cadre didactice universitare din Bulgaria a reprezentat un beneficiu, întrucât, în acest fel, s-a putut evidenția punctul de vedere al unui alt stat membru cu aceeași vechime în Uniunea Europeană ca și România. În paginile revistei, veți regăsi și o serie de concluzii rezultate în urma prezentărilor și a dezbaterilor de la activitate.

Pentru cei care descoperă acum publicația IMPACT STRATEGIC, aceasta este editată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” și se prezintă ca *revistă științifică cu prestigiu recunoscut din domeniul științe militare, informații și ordine publică*, conform Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU).

Publicația apare de doisprezece ani în limba română și de opt ani în limba engleză și abordează o arie tematică complexă – actualitatea politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, problematica păcii și a războiului viitorului, societatea informațională, elemente și aspecte privind comunitatea de informații. Cititorii găsesc în paginile publicației analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere în care se studiază impactul dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

În ceea ce privește vizibilitatea pe plan internațional – obiectiv primordial al publicației –, recunoașterea calității științifice a publicației este confirmată prin indexarea în bazele de date internaționale CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Germania), EBSCO (SUA), ProQuest (SUA) și Index Copernicus International (Polonia), dar și prin prezența în cataloagele virtuale ale bibliotecilor din instituții prestigioase de peste hotare, precum NATO și ale unor universități cu profil militar din Bulgaria, Polonia, Cehia, Ungaria, Estonia etc.

IMPACT STRATEGIC se tipărește trimestrial, în martie, iunie, septembrie și decembrie, în două ediții distincte: una în limba română și alta în limba engleză. Revista este difuzată gratuit în principalele instituții din sfera securității și apărării, în mediul științific și în cel academic din țară și din străinătate – în Europa, Asia, America.

În încheiere, îmi exprim certitudinea că cititorii noștri vor găsi deosebit de utile și relevante articolele cuprinse în această ediție.

Colonel dr. Stan ANTON,
Redactor-șef
Directorul Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI LA PSAC. DE LA TRATATUL DE LA LISABONA LA CONSILIUL EUROPEAN DIN DECEMBRIE 2013

*Dr. Bogdan Lucian AURESCU**

Procesul de creare și dezvoltare a unei politici europene comune în materie de securitate și apărare este unul de durată, iar devoluția responsabilităților și a deciziilor în acest domeniu se realizează progresiv, printr-o politică a pașilor mărunți. Adoptarea Tratatului de la Lisabona reprezintă un moment de cotitură pentru dezvoltarea unei Politici de Securitate și Apărare Comune a UE, atât la nivelul principiilor, cât și al instrumentelor. România s-a implicat activ în dezbaterile pe tema reformei instituțiilor și politicilor UE, încă din perioada în care avea statut de candidat la aderare. Ca stat membru, țara noastră a dovedit că este capabilă să realizeze trecerea de la viziune la acțiune, contribuind cu contingente semnificative la misiunile desfășurate de UE în vecinătate și dincolo de aceasta. În pregătirea Consiliului European din decembrie 2013, care va fi dedicat Politicii de Securitate și Apărare Comune, România a avansat o serie de propuneri concrete pentru actualizarea Strategiei Europene de Securitate.

Cuvinte-cheie: PESA; PSAC; strategii de securitate; misiuni UE; CSAȚ.

1. Evoluția procesului de integrare europeană în materie de securitate și apărare

Crearea și dezvoltarea unei Politici Europene Comune în materie de securitate și apărare a fost și este un proces dificil. El a fost impulsionat de necesități evidente de coordonare și sincronizare, dar a întâmpinat dificultăți obiective, care rezultă din natura *sui generis* a proiectului european, care combină caracterul supranațional cu cel interguvernamental.

Politica de apărare rămâne unul dintre atributele centrale ale statului național și un simbol al independenței și suveranității acestuia. Devoluția responsabilităților și a deciziilor în această sferă este un proces lent, care se realizează progresiv în cadrul Uniunii Europene, printr-o politică a pașilor mărunți.

Inițiativa creării unei politici de apărare la nivel european s-a impus ca necesitate evidentă după cel de-al Doilea Război Mondial, când fostele părți beligerante au ajuns la concluzia că istoria conflictuală a primei jumătăți de secol XX nu trebuie să se mai repete, iar viitorul trebuie

** Dr. Bogdan Lucian AURESCU, conferențiar universitar (drept internațional) la Facultatea de Drept a Universității din București, este secretar de stat pentru afaceri strategice în cadrul Ministerului Afacerilor Externe. E-mail: bogdan.aurescu@mae.ro*

clădit pe baze instituționale care să garanteze irepetabilitatea acestor experiențe tragice.

În anii '50, pe lângă semnarea *Tratatelor de la Paris (Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, 1951)* și de la *Roma (Comunitatea Economică Europeană, 1957)* a existat o primă tentativă de creare a unei comunități europene a apărării, prin intermediul Planului Pléven. Aceasta a eșuat, ca urmare a neratificării documentului de către Adunarea Națională a Franței. Cu toate acestea, demersul nu a fost în totalitate abandonat, el conducând în schimb la amendarea *Tratatului de la Bruxelles (1948)* și la crearea *Uniunii Europei Occidentale (1954)*.

Inițiativele de armonizare a politicilor statelor membre au continuat de-a lungul anilor, materializându-se în final prin inițiativa instituirii unei Cooperări Politice Europene (Raportul Davignon, 1970), care a fost utilizată ca fundament pentru crearea Politicii Externe de Securitate și Apărare, ca element constitutiv al *Tratatului de la Maastricht (1992)*.

Experiența conflictelor care au survenit dezintegrării Iugoslaviei a accelerat procesul de apariție a unor structuri comune de securitate și apărare, la nivel european.

Mai mult de atât, și cu o semnificație mult mai profundă, conflictele din Balcani și percepția publică a incapacității statelor membre de a se coordona și de a preîntâmpina violențe în propria vecinătate au creat condițiile propice pentru conștientizarea importanței pe care o politică de securitate și apărare comună o are pentru securitatea fiecărui stat membru și a cetățenilor europeni în ansamblu.

Demersurile ulterioare de corectare a acestei stări de fapt – Declarația franco-britanică de la St. Malo (1998), Consiliile Europene de la Koln (1999), Helsinki (1999) și Santa Maria da Feira (2000) și adoptarea *Strategiei Europene de Securitate (2003)*² – au culminat cu semnarea și ratificarea *Tratatului de la Lisabona (2009)*³, prin intermediul căruia se renunță la structura pe pilieri a UE, iar Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA) se transformă într-o veritabilă Politică de Securitate și Apărare Comună (PSAC).

Într-adevăr, *Tratatul de la Lisabona* reprezintă piatra de hotar care delimitează trecutul – reprezentat de o pluralitate de politici naționale în căutarea *ad hoc* a similitudinilor și a coordonării, și viitorul – caracterizat prin definirea în comun a

nivelului de ambiție și a obiectivelor, planificare timpurie și abordare cuprinzătoare.

Tratatul de la Lisabona pune la dispoziția Uniunii un set remarcabil de instrumente pentru o acțiune externă eficientă. În primul rând, trebuie avut în vedere rolul consolidat pe care urmează să îl joace Înalțul Reprezentant pentru Politica Externă și de Securitate (post creat prin *Tratatul de la Amsterdam, 1993*), care devine vice-președinte al Comisiei Europene, este asistat de un Serviciu European de Acțiune Externă (SEAE) și coordonează activitatea delegațiilor Uniunii Europene din statele terțe.

Alte inovații aduse de *Tratatul de la Lisabona* includ introducerea clauzelor de asistență reciprocă și de solidaritate, extinderea spectrului misiunilor și operațiunilor PSAC, precum și crearea unui nou tip de cooperare între statele membre – cooperarea permanentă structurată (PESCO), menită să ofere acelor state dispuse și capabile să avanseze cooperarea militară oportunitatea de a se asocia pentru a accelera acest proces.

Istoria procesului de integrare europeană în materie de securitate și apărare oferă imaginea unui proces îndelungat, uneori derulat în salturi, dar oricum inexorabil, prin care statele membre au conștientizat treptat necesitatea unei mai mari integrări în materie de apărare și imperativul de a se dota cu acel cadru instituțional care să le permită să își proiecteze interesele de securitate dincolo de capacitățile fiecăruia în parte.

2. Contribuția României la dezbaterile europene

Încă din perioada în care avea statut de candidat la aderare, România s-a manifestat activ în dezbaterile pe tema reformei instituțiilor și politicilor UE, prin implicarea, ca observator, în demersurile de redactare a *Tratatului de instituire a unei Constituții pentru Europa*, cunoscut în mod curent ca *Tratatul Constituțional*⁴.

Deși eșuată, ca urmare a respingerii de către alegătorii francezi și olandezi, prin referendum, încercarea din 2004 de a oferi Europei o constituție și-a găsit parțial materializarea în *Tratatul de la Lisabona*, care a preluat în mare parte ideile conținute în documentul sus-menționat. În domeniul PSAC, au fost reținute cele mai importante inițiative, fiind eliminate doar o serie de aspecte terminologice și de interpretare.

Dacă *Tratatul de la Lisabona* stabilește cadrul juridic pentru acțiunea externă a UE, cadrul conceptual este definit prin intermediul Strategiei Europene de Securitate (SES), redactate de o echipă aflată în coordonarea Înalțului Reprezentant (ÎR) pentru PESC, Javier Solana, și adoptată de către Consiliul European din decembrie 2003. Documentul subliniază obiectivele strategice ale UE, identifică principalele riscuri și amenințări și stabilește implicațiile politice pentru combaterea acestora. Strategia Europeană de Securitate a fost actualizată în 2008⁵, prin intermediul Raportului de implementare prezentat de ÎR Solana.

România s-a exprimat în mod constant în sprijinul inițiativelor care decurg din implementarea Strategiei, în special cele care privesc combaterea principalelor amenințări: terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă și conflictele regionale. Consolidarea securității în vecinătatea UE rămâne, din perspectiva României, unul din obiectivele prioritare ale PSAC. Alături de acesta prezintă importanță deosebită: crearea unui inel de bună guvernare în jurul Europei, prin promovarea unor relații de cooperare cu statele din vecinătatea estică și sudică; creșterea credibilității UE în Balcanii de vest; consolidarea cooperării economice și politice cu statele din vecinătate prin utilizarea politicii comerciale și a celei de cooperare pentru dezvoltare.

În pregătirea Consiliului European din decembrie 2013, care va fi dedicat Politicii de Securitate și Apărare Comune, a fost demarat un proces, care va continua pe parcursul întregului an, care vizează identificarea celor mai adecvate căi pentru creșterea nivelului de ambiție în abordarea politicii externe a UE. În acest context, România și-a exprimat, încă de anul trecut, interesul de a contribui la această dezbatere, avansând o serie de propuneri partenerilor europeni.

Pornind de la premisa că cei zece ani de la adoptarea Strategiei au adus importante schimbări geopolitice la nivel regional și global, care se adaugă evoluțiilor instituționale survenite la nivelul Uniunii – extindere cu 12 noi membri (13 dacă luăm în considerare și aderarea Croației) – România a susținut nevoia de a actualiza documentele programatice pe baza cărora UE acționează în sfera relațiilor internaționale.

Având ca termeni de referință, atât temporali, cât și conceptuali, *Noul Concept Strategic al NATO* (2010)⁶ și noua *Strategie Militară a SUA* (2011)⁷,

pe de-o parte, și *Strategia Națională de Apărare a României* (2010)⁸, pe de altă parte, am avansat o serie de propuneri pentru actualizarea *Strategiei Europene de Securitate*:

- Adoptarea de către UE a unui set de măsuri care să sprijine guvernele statelor membre în *lupta împotriva criminalității cibernetice*, în complementaritate cu capacitățile operaționale ale NATO în materie. Ca dovadă a conștientizării acestor amenințări, un prim pas în acest sens a fost întreprins de curând, odată cu publicarea *Strategiei europene de securitate cibernetică*⁹, document elaborat Înalțul Reprezentant, Catherine Ashton, în colaborare cu serviciile cu atribuții în materie ale Comisiei Europene.
 - Abordarea cuprinzătoare a *problematicii securității energetice*, care a încetat să fie o temă pur economică și a căpătat valențe securitare și politice, dat fiind impactul extins pe care îl pot avea sincopele în procesul de aprovizionare cu energie.
 - Revizuirea și consolidarea *mecanismelor de gestiune a crizelor* împreună cu creșterea nivelului de ambiție al obiectivelor. Acestea evoluții vor pune la dispoziția statelor membre canalele optime pentru focalizarea voinței politice.
 - Marea majoritate a provocărilor și amenințărilor la adresa securității UE continuă să provină din vecinătatea imediată. Pacea și stabilitatea în regiune constituie totodată un test pentru UE, care trebuie să își dovedească eficacitatea în *consolidarea securității la granițe*. Regiunea extinsă a Mării Negre necesită o atenție permanentă din partea UE, date fiind caracterul acesteia de poartă de acces către Europa pentru traficul de droguri și de persoane, precum și potențialul său de a deveni o zonă de interes strategic pentru accesul la resurse energetice.
 - Promovarea unei *abordări echilibrate între dimensiunile estică și sudică ale vecinătății* prin susținerea proceselor de reformă și de reconstrucție instituțională din regiunile respective. Aceste demersuri vor conduce la scăderea presiunii migraționiste, la promovarea valorilor democratice și ale statului de drept, precum și la securizarea infrastructurii energetice.
- Odată cu aderarea la UE, România s-a implicat activ atât în activitățile conceptuale privind Politica de Securitate și Apărare Comună, cât și în cele de implementare efectivă a acesteia, contribuind substanțial la misiuni și operațiuni sub egida UE.

Angajamentul României în misiunile civile este o expresie a importanței și anvergurii pe care acestea au căpătat-o de-a lungul timpului, ca expresie a capacității UE de a proiecta valori și interese dincolo de granițele proprii. Statul de drept, drepturile omului și buna guvernare reprezintă, alături de dezideratul unei societăți a bunăstării, obiective pe care ni le-am asumat ca stat membru și la promovarea cărora ne-am angajat să contribuim.

În vederea creșterii capacității de a participa la astfel de misiuni, România a adoptat, în iunie 2011, *Strategia națională în domeniul capacităților civile*. Aceasta urmărește creșterea coerenței acțiunii externe, stabilirea de regiuni de interes major pentru securitatea națională (regiunea extinsă a Mării Negre, inclusiv Caucazul de sud, Balcanii de Vest, Orientul Mijlociu și Afganistanul). Pe plan intern, *Strategia* are ca obiectiv eficientizarea mecanismelor de coordonare a participării experților români la misiuni prin consolidarea cadrului legislativ, introducerea unor proceduri comune în instituțiile care detașează experți în misiuni, gestionarea eficientă a resurselor umane, precum și accelerarea procedurilor financiare și logistice.

Coordonarea participării României la misiunile PSAC este în aria de responsabilitate a Ministerului Afacerilor Externe, care emite avizul de oportunitate privind participarea propriu-zisă la misiune și găzduiește reuniunile periodice ale grupul de lucru interinstituțional care administrează procesele curente.

3. Participarea României la Politica de Securitate și Apărare Comună

Documentele de viziune, planurile de acțiune și declarațiile de intenție rămân forme lipsite de conținut atât timp cât acestea nu sunt însoțite de fapte. De-a lungul timpului, România a dovedit că este capabilă să realizeze trecerea de la viziune la acțiune, de la strategii la implicare în teren, contribuind cu contingente semnificative la misiunile desfășurate de UE în vecinătate și dincolo de aceasta.

Până în prezent, angajamentul nostru în misiuni și operațiuni s-a materializat prin participarea la misiuni derulate în Europa, Africa și în Orientul Mijlociu: EUPM Bosnia și Herțegovina (misiune civilă, de poliție), EUFOR Althea (misiune militară,

în Bosnia și Herțegovina), EUJUST LEX Irak (misiune integrată, în domeniul statului de drept), EULEX Kosovo (misiune în domeniul statului de drept), EUPOL Afganistan (misiune civilă, de poliție), EUMM Georgia (misiune de monitorizare a respectării armistițiului încheiat între Rusia și Georgia), EUNAVFOR ATALANTA (misiune navală, de combatere a pirateriei în Golful Aden), EUPOL COPPS (misiune de poliție, în Teritoriile Palestiniene) și EUBAM Rafah (misiune de asistență la frontieră, în Teritoriile Palestiniene), cărora li se adaugă participarea la misiunea EUBAM Republica Moldova și Ucraina (misiune de asistență la frontieră), care este desfășurată sub egida Comisiei Europene și nu este propriu-zis o misiune PSAC.

Din punctul de vedere al contribuției naționale, cel mai bun loc ocupat în ierarhia statelor membre UE, de-a lungul timpului, s-a înregistrat la începutul anului 2012, când România era primul contributor din punct de vedere al personalului detașat – 227 de experți. Odată cu retragerea completă a contingentului din misiunea EULEX Kosovo, încheiată la sfârșitul anului 2012, prezența românească în misiuni PSAC era, la 1 ianuarie 2013, de 50 de experți.

Data fiind importanța participării României la misiuni și prestigiul asociat acesteia, mă voi opri la câteva dintre cele mai importante repere ale prezenței experților români în misiunile PSAC.

Misiunea de Poliție a UE în Afganistan (EUPOL Afganistan) a fost lansată la 15 iunie 2007, cu un mandat inițial de trei ani, vizând instruirea forțelor de poliție afgane și sprijinirea procesului de reformă a sistemului de justiție. Pentru atingerea obiectivelor propuse, misiunea desfășoară activități de consiliere și instruire în următoarele domenii strategice: cercetare penală; dezvoltarea activității polițienești pe linie de informații; comandă, control și comunicații; combaterea corupției; cooperarea poliție-justiție; drepturile omului și reprezentarea femeilor.

România participă la misiunea EUPOL Afganistan încă de la lansarea acesteia. Inițial, în baza Hotărârii CSAȚ din iulie 2007, au fost detașați 5 ofițeri de poliție. Contribuția polițiștilor români la îndeplinirea obiectivelor și mandatului misiunii a fost apreciată la nivelul UE, autorităților române solicitându-li-se, în mai multe rânduri, suplimentarea numărului polițiștilor, precum și detașarea unor magistrați și experți civili în

domeniile de activitate specifice misiunii. Ca atare, prin Hotărârea CSAȚ din iunie 2010, s-a aprobat detașarea unui număr de 10 ofițeri de poliție, anual, până la încheierea misiunii. Totodată, au fost întreprinse demersuri pentru facilitarea detașării în această misiune a unor diplomați, magistrați, personal de specialitate juridică asimilat magistraților precum și a unor reprezentanți ai societății civile. O nouă suplimentare a numărului ofițerilor de poliție ce pot fi detașați anual în misiunea EUPOL Afganistan a fost aprobată, prin Hotărâre CSAȚ, în aprilie 2012, plafonul maxim ajungând la 20.

În prezent, România participă la misiunea EUPOL Afganistan cu 28 de experți: 19 în regim de detașare (15 ofițeri de poliție, 3 reprezentanți ai Ministerului Justiției și un reprezentant al Ministerului Afacerilor Externe) și 9 în regim contractual. De asemenea, sunt în curs de derulare proceduri de selecție pentru care România a nominalizat 6 candidaturi (5 ofițeri de poliție și un reprezentant al societății civile).

Guvernul de la Kabul a solicitat Uniunii Europene să acorde, în continuare, sprijin pentru întărirea capacității de acțiune a poliției. Pe baza celor mai recente evaluări, potrivit cărora aportul comunității internaționale la consolidarea sistemelor afgane de poliție și justiție va fi necesar pentru încă cel puțin 2-3 ani după finalizarea procesului de tranziție, statele membre UE au decis să susțină prelungirea mandatului EUPOL Afganistan.

Misiunea EUPOL Afganistan a înregistrat rezultate pozitive în demararea procesului de reformă a Ministerului afgan de Interne, instruirea personalului cu funcții de decizie din sistemele de poliție civilă și justiție, precum și dotarea materială a acestor instituții.

Experții români au contribuit direct la atingerea a trei obiective principale: realizarea reformei instituționale a ministerului de interne, profesionalizarea forțelor naționale afgane de poliție (ANP) și conectarea poliției la reforma sistemului de justiție.

Contribuția EUPOL la consolidarea și profesionalizarea sistemelor de poliție și justiție din Afganistan a fost recunoscută la nivel internațional, fiind evidențiată constant în rapoartele elaborate de ONU și NATO.

Participarea României la **Misiunea EUMM Georgia**, aprobată prin Hotărâre CSAȚ în

octombrie 2008, este cea mai consistentă prezență națională în misiuni PSAC.

La 7 aprilie 2013, efectivele românești erau de 34 de experți detașați, care își desfășoară activitatea în cele 3 birouri regionale – Mtskheta, Gori, Zugdidi. În cadrul Cartierului General din Tbilisi, România deține în prezent 3 posturi: un expert în planificare și conducere, un asistent executiv al adjunctului șefului de misiune și un expert IT. În 2012, România a obținut și funcția de adjunct al Biroului Regional Gori.

Printre beneficiile imediate care au decurs din participarea României la EUMM Georgia se numără o mai bună promovare a intereselor României de consolidare a mediului de securitate din vecinătatea imediată, precum și o profilare de contributor de prim rang în cadrul unei misiuni PSAC. Totodată, experiența acumulată în cadrul acestei misiuni de monitorizare va constitui un atu important pentru participarea la viitoare misiuni de acest tip.

Participarea României la **misiunile UE din Balcanii de Vest** s-a circumscris obiectivelor majore de politică externă, printre care un loc special revine vecinătății imediate și transformării acesteia într-un spațiu sigur, stabil și predictibil.

Prezența noastră în **EULEX Kosovo**, care la nivelul maxim atinge cifrele de 115 de jandarmi și 60 de polițiști, s-a subsumat responsabilității de a ne implica activ în eforturile UE privind reconstrucția instituțională în Balcanii de Vest. Decizia de a participa la misiunea EULEX nu a intrat în contradicție cu poziția noastră națională de a nu recunoaște declarația unilaterală de independență a Kosovo. Misiunea a avut și are un caracter neutru cu privire la statutul provinciei (*status neutral*), de stabilizare și sprijin pentru instaurarea supremației legii. UE nu are competența juridică de a recunoaște independența unui stat, acest act fiind de resortul statelor membre. În baza poziției noastre naționale, participarea României la EULEX s-a făcut pe domenii neutre din punctul de vedere al statutului provinciei, personalul românesc fiind implicat în asigurarea escortei și protecției personalului, controlul mulțimilor și patrulare.

Retragerea personalului, conform Hotărârii CSAȚ din septembrie 2011, nu a însemnat, însă, și retragerea susținerii politice pe care România a acordat-o misiunii EULEX, având în vedere rolul pozitiv al acesteia în reconstrucția și stabilizarea

regiunii, sprijinul acordat dialogului Belgrad-Priştina şi eforturile de implementare a acordurilor convenite în acest cadru.

Participarea României, cu un efectiv format din 53 de militari, la operaţia militară **EUFOR Althea** din Bosnia şi Herţegovina reprezintă o altă componentă a eforturilor depuse de ţara noastră în procesul de stabilizare şi securizare a regiunii Balcanilor de Vest. Această misiune reprezintă materializarea concretă a parteneriatului UE – NATO, funcţionând în conformitate cu *Acordurile Berlin Plus* (*leadership* UE, recurs la mijloacele şi capacităţile NATO). Asigurarea unui mediu de securitate sigur şi stabil, înlăturarea tuturor condiţiilor care ar putea genera reluarea violenţelor, gestionarea tuturor aspectelor restante, derivate din Acordul de Pace de la Dayton, constituie obiective majore ale misiunii UE, care, odată îndeplinite, vor crea circumstanţele necesare unei funcţionări eficiente a statutului bosniac.

Contribuţiile României la *misiunile UE din Balcanii de Vest*, completate de angajamentul în cadrul *operaţiunii NATO din Kosovo (KFOR)*, au statuat un profil consistent al României în cadrul ambelor organizaţii, promovând expertiza românească în regiunea Balcanilor de Vest, consolidând, în acelaşi timp, o bază de selecţie pentru militari, jandarmi şi ofiţeri de poliţie, capabili să facă faţă cu succes exigenţelor impuse de ocuparea unei poziţii de conducere în cadrul unei forţe multinaţionale.

În decembrie 2011, CSAŢ a aprobat participarea României la *operaţiunea navală de combatere a pirateriei în Golful Aden, EUNAVFOR Atalanta*. Misiunea îndeplinită de fregata „Regele Ferdinand” în perioada 1 octombrie – 30 noiembrie 2012 reprezintă prima participare a unei nave militare româneşti la o operaţie împotriva pirateriei, dar şi prima prezenţă a forţelor navale române la o misiune în emisfera sudică, în Oceanul Indian. Fregata a avut la bord un echipaj format din 236 persoane şi un elicopter PUMA naval. Misiunea îndeplinită de marinarii militari români a demonstrat capacitatea forţelor noastre navale de a se adapta pentru a răspunde la diferitele provocări din mediul de securitate şi a contribuit la intensificarea relaţiilor de cooperare maritimă cu statele membre şi cu partenerii UE, state terţe şi organizaţii internaţionale (NATO, ONU, Uniunea Africană).

La 5 februarie 2013, România a luat decizia de a participa cu un contingent de 10 militari la **EUTM**

Mali, misiune care are ca obiectiv pregătirea şi consilierea forţelor armate maliene. Printre principalele beneficii ale participării se numără consolidarea profilului României în interiorul UE şi în relaţia cu Franţa, actor principal în regiune şi unul din cei mai importanţi contributori la misiune.

Lansată la 1 iulie 2005, **EUJUST LEX Irak**, a constituit cea dintâi misiune EU integrată, în domeniul statului de drept. Mandatul actual al misiunii a fost prelungit până la 31 decembrie 2013. În prezent, în misiune îşi desfăşoară activitatea 59 de experţi, dintre care doi de naţionalitate română. De-a lungul timpului, România a contribuit la organizarea a numeroase activităţi sub egida EUJUST LEX Irak, atât pe teritoriul irakian, cât şi în ţara noastră. Activitatea susţinută în sprijinul EUJUST LEX a adus beneficii multiple pentru România, inclusiv în planul dialogului şi cooperării bilaterale cu Irakul.

De asemenea, dat fiind interesul de a fi prezentă în regiunile cu potenţial ridicat de impact asupra securităţii regionale şi globale, cum este cazul Orientului Mijlociu, România a participat la cele două misiuni UE din Teritoriile Palestiniene – misiunea de poliţie şi de consolidare a statului de drept EUPOL COPPS şi misiunea de asistenţă la frontiera Egipt - Fâşia Gaza, EUBAM Rafah.

Misiunea de poliţie a UE pentru Teritoriile Palestiniene (EUPOL COPPS) a fost lansată în noiembrie 2005 şi a devenit operaţională la 1 ianuarie 2006. Aceasta are ca obiective: asumarea de către Autoritatea Palestiniană a unui cadru normativ privind constituirea unei forţe palestiniene de poliţie eficiente; asistarea Poliţiei Civile Palestiniene (PCP), prin consiliere şi monitorizare, în vederea implementării Programului de Dezvoltare a Poliţiei; coordonarea şi facilitarea asistenţei UE şi a statelor membre către PCP.

Mandatul actual al EUPOL COPPS a fost prelungit pentru perioada 1 iulie 2012 – 30 iunie 2013. În iunie 2012, a fost aprobată contribuţia României la EUPOL COPPS cu un număr de până la 10 poliţişti, în funcţie de necesităţile din teren.

În decembrie 2005 a fost adoptată la nivelul Consiliului UE decizia lansării unei **Misiuni de Asistenţă la frontieră (EUBAM Rafah)**, la graniţa dintre Egipt şi Fâşia Gaza. Misiunea EUBAM Rafah îşi propune, prin mandat, să contribuie la: deschiderea acestui punct de trecere a frontierei;

creșterea nivelului de încredere dintre Israel și Autoritatea Palestiniană; monitorizarea, verificarea și evaluarea nivelului de implementare, la terminalul Rafah, a Acordului de Tranzit încheiat în 2005; oferirea unei contribuții, prin monitorizare, la consolidarea capacității palestiniene de administrare a frontierelor la Rafah. România a participat în 2012 cu un expert la EUBAM Rafah.

4. Proiecția contribuției viitoare a României la Politica de Securitate și Apărare Comună

Consiliul European de la finele acestui an va reprezenta un moment decisiv pentru relansarea cooperării europene în materie de securitate și apărare. Obiectivul acestuia este de a încuraja cristalizarea unei voințe comune de a avansa politica de securitate și apărare și de a eficientiza acțiunea externă prin reevaluarea instrumentelor și identificarea mecanismelor de cooperare care să reducă impactul crizei economice asupra capacităților de apărare.

În vederea creșterii eficienței, vizibilității și impactului PSAC, România va continua să promoveze inițiative menite să adapteze viziunea strategică la noile realități instituționale și geopolitice. Vom continua să atragem atenția partenerilor noștri asupra riscurilor securitare care provin din vecinătatea imediată. De asemenea, vom sprijini eforturile mai multor state membre de a defini strategii de securitate sectoriale, care, armonizate și integrate într-o strategie globală a UE, să ofere garanțiile unei abordări pluri-sectoriale a riscurilor.

În evaluare Ministerului Afacerilor Externe, *securitatea energetică* și cea *cibernetică* au potențial de a genera amenințări din ce în ce mai prezente pe agenda europeană și internațională. La nivel național, România a adoptat, în luna februarie a acestui an, o *Strategie națională de securitate cibernetică*. Aceste progrese dovedesc faptul că România se află, în acest domeniu, în avangarda evoluțiilor pe plan european și internațional. Suntem gata să împărtășim această experiență statelor membre și, împreună, să asigurăm coordonarea pentru diminuarea riscurilor de natură informatică în spațiul comunitar.

Un alt subiect care re apare cu predilecție în discuțiile privind securitatea și apărarea europeană este cel al dezvoltării capacităților, având drept corolar consolidarea industriei europene de

apărare. În perspectiva dezbatelor din Consiliul European, România va continua să sublinieze importanța abordărilor coerente și integrate în această sferă. Coordonarea trebuie să se realizeze atât între statele membre, cât și la nivelul imediat superior, între UE și NATO.

Criza economico-financiară are un impact asupra tuturor sectoarelor de activitate, dar domeniul apărării are de suferit într-o măsură mai mare decât altele. În marea majoritate a statelor, decizia politică de diminuare a bugetelor de apărare este luată sub presiunea directă a intereselor concrete ale cetățenilor, care își concentrează atenția asupra condițiilor imediate de viață și care au o percepție din ce în ce mai pragmatică asupra amenințărilor reale sau potențiale.

Un bun exemplu în acest sens este dezvoltarea și utilizarea în comun a capacităților de apărare. În prezent, statele membre suferă, în acest domeniu, de pe urma unei duplicări inutile și a unei concurențe intra-europene, care generează risipe de resurse. Proiecte precum *Pooling & Sharing*, sub egida UE, și *Smart Defence*, sub egida NATO, au vocația de a elimina redundanțele și de a contribui în sinergie la dezvoltarea de capacități de apărare în condiții de eficiență economică. În acest sens, România s-a implicat activ, și va continua să o facă, în proiectele, programele și inițiativele Agenției Europene pentru Apărare (EDA), precum și în eforturile Comitetului Militar al UE privind dezvoltarea de capacități coerente și complementare cu cele ale NATO.

Pe deplin conștientă că una din trăsăturile centrale ale acțiunii externe a UE este capacitatea de răspuns rapid la crize, România și-a asumat responsabilități în cadrul *Grupurilor tactice de luptă*, așa-numitele *Battlegroups*. Participarea românească s-a concretizat în contribuția la EUBG HELBROC, având ca națiune-cadru Grecia, și la ITROT, având ca națiune-cadru Italia. În cadrul Conferinței de coordonare privind grupurile de luptă (9-10 aprilie 2013, Bruxelles), România și-a asumat obligații de participare care acoperă formal orizontul 2014 și, declarativ, pe cel al anului 2018.

În perspectiva Consiliului European din decembrie a.c., țara noastră va susține necesitatea de a derula o dezbatere mai amplă asupra conceptului *battlegroups*, care să genereze o flexibilizare a acestuia și o mai bună accesibilitate a capacităților.

În materie de finanțare, România continuă să sprijine repartizarea echitabilă a eforturilor, prin intermediul mecanismului *Athena*. Acesta prevede suportarea cheltuielilor pentru operațiuni militare în funcție de PIB-ul fiecărui stat membru, ceea ce generează un echilibru și distribuie justă a eforturilor. În context, România își menține sprijinul pentru consolidarea industriei europene de apărare, prin integrarea treptată a acesteia, care va genera, astfel, eficiență și competitivitate.

Concluzii

Politica de Securitate și Apărare Comună este domeniul UE în care angajamentul României a produs unele dintre cele mai importante efecte de vizibilitate și de apreciere din partea partenerilor. Experiența câștigată și beneficiile de imagine sunt o expresie a unei înțelegeri profunde a evoluțiilor din mediul strategic și a unei percepții corect fundamentate privind ierarhia priorităților naționale strategice.

Pornind de la aceste premise și având în vedere angajamentul nostru pentru promovarea valorilor comunității euroatlantice – libertate, stat de drept, promovarea drepturilor omului, stabilitate, prosperitate, securitate – în zonele de instabilitate și de risc vom contribui atât la bunăstarea și siguranța României, cât și la aceea a statelor care, solicitându-ne sprijinul, își doresc o evoluție predictibilă și satisfăcătoare pentru proprii cetățeni.

NOTE:

1 Autorul a avut, de asemenea, calitatea de Agent al României în cazul „Delimitarea Maritimă în Marea Neagră, România c. Ucraina (2004-2009)” și de Agent Guvernamental al României la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (2003-2004). În prezent, este membru al Curții Permanente de Arbitraj și membru supleant (din partea României) al Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) a Consiliului Europei.

2 *Strategia Europeană de Securitate*, document disponibil la: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568ROC.pdf (accesat la 5 mai 2013).

3 *Tratatul de la Lisabona*, document disponibil la: <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:RO:HTML> (accesat la 5 mai 2013).

4 *Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa*, document disponibil la: http://www.clr.ro/menu1/tratat_constitutie.pdf (accesat la 5 mai 2013).

5 *Raportul de implementare al Strategiei Europene de Securitate*, document disponibil la: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568ROC.pdf (accesat la 5 mai 2013).

6 *Noul Concept Strategic al NATO*, document disponibil la: http://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Strat_Concept_web_en.pdf (accesat la 5 mai 2013).

7 *Strategia Militară a SUA*, document disponibil la: http://www.jcs.mil/content/files/2011-02/02-0811084800_2011_NMS_-_08_FEB_2011.pdf (accesat la 5 mai 2013).

8 *Strategia Națională de Apărare a României*, document disponibil la: <http://www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf> (accesat la 5 mai 2013).

9 *Strategia europeană de securitate cibernetică*, document disponibil la: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/eu-cybersecurity-plan-protect-open-internet-and-online-freedom-and-opportunity-cyber-security> (accesat la 5 mai 2013).

BIBLIOGRAFIE:

1. *Noul Concept Strategic al NATO*, http://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Strat_Concept_web_en.pdf

2. *Raportul de implementare al Strategiei Europene de Securitate*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568ROC.pdf

3. *Strategia europeană de securitate cibernetică*, <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/eu-cybersecurity-plan-protect-open-internet-and-online-freedom-and-opportunity-cyber-security>

4. *Strategia Europeană de Securitate*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568ROC.pdf

5. *Strategia Militară a SUA*, http://www.jcs.mil/content/files/2011-02/020811084800_2011_NMS_-_08_FEB_2011.pdf

6. *Strategia Națională de Apărare a României*, <http://www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf>

7. *Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa*, http://www.clr.ro/menu1/tratat_constitutie.pdf

8. *Tratatul de la Lisabona*, <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:RO:HTML>

SECURITATE PRIN EDUCAȚIE ȘI INSTRUIRE ÎN UE

*Dr. Gheorghe CALOPĂREANU**

Lansarea Politicii de Securitate și Apărare Comună a UE a coincis cu crearea unor structuri responsabile de managementul crizelor în cadrul Uniunii și, implicit, cu demonstrarea capacităților organizației de a dezvolta, angaja și desfășura capacități civile și militare apte să execute cu succes misiuni de management al crizelor sub egida UE.

A devenit evident că pregătirea personalului pentru astfel de misiuni, asigurată inițial de către statele membre, trebuie să primească o componentă nouă, complementară – învățământul și instruirea specifice la nivelul Uniunii. Au fost, astfel, create organisme interne destinate exclusiv promovării culturii de securitate a UE.

Articolul de față subliniază faptul că Politica de Securitate și Apărare Comună a UE este un proces care se desfășoară progresiv, cu certe evoluții în ultima vreme și care este reflectat în principal de existența structurilor specializate în managementul crizelor.

Cuvinte-cheie: PSAC; managementul crizelor; cultura de securitate; Programul de pregătire și instruire al UE.

Introducere

Dezvoltarea Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC) a Uniunii Europene presupune,

printre altele, instruirea și pregătirea personalului și a structurilor specializate în domeniul managementului crizelor atât la nivel național, cât și la cel al Uniunii. Această din urmă modalitate desemnează ceea ce în UE este considerat un proces de creare a culturii de securitate, început în perioada 2003-2004, odată cu lansarea de către Consiliul Europei a politicii în domeniul pregătirii și a Conceptului de pregătire ale Uniunii în sfera Politicii de Securitate și Apărare Comună, cu scopul declarat de a adopta o concepție cuprinzătoare și coordonată a aspectelor legate de instruire, pregătire și învățământ ale UE, care să stabilească legături strânse și să potențeze sinergiile dintre inițiativele care vizează pregătirea în cadrul acesteia. Noua concepție se concentrează pe asigurarea interfetei dintre sectoarele civil și militar și contribuie deopotrivă la îmbunătățirea și perfecționarea relațiilor dintre acestea și la realizarea unei mai bune coordonări între civili în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună.

1. Politica privind educația și instruirea în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună

Conceptul de pregătire în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună reflectă politica UE privind realizarea unor capacități eficiente

** Colonel conferențiar universitar dr. Gheorghe CALOPĂREANU este locțiitorul comandantului Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: calopareanu.gheorghe@unap.ro*

pentru managementul crizelor prin derularea unor activități în cadrul unui ciclu anual de pregătire.

Prima fază a acestui ciclu prevede identificarea și analizarea nevoilor de pregătire în sfera PSAC, pe baza cărora se întocmește Programul de pregătire și instruire al UE, care cuprinde toate activitățile specifice oferite la nivelul Uniunii. Toate aceste activități de pregătire vor fi desfășurate, după o planificare riguroasă, de specialiști și instituții specializate în cadrul UE (Colegiul European de Securitate și Apărare) sau la nivelul statelor membre ale uniunii, în funcție de capacitățile și specializările existente și disponibile.

Ciclul anual de pregătire se încheie prin efectuarea unei evaluări a tuturor activităților educaționale de către personal specializat desemnat la nivelul UE și/sau din statele membre care oferă astfel de expertiză, de regulă specialiști din instituții naționale care sunt acreditate pentru pregătirea în sprijinul inițiativelor UE. Ca și la desfășurarea operațiilor de management al crizelor, și în cazul pregătirii în domeniul PSAC, principiul cooperării strânse rămâne principalul factor al succesului.

Externalizarea pregătirii în UE arată nu numai transparența și deschiderea Politicii de Securitate și Apărare Comună, dar și aplicarea unei concepții cuprinzătoare a UE privind pregătirea în domeniu, care, în principal, încurajează participarea personalului civil deopotrivă cu cel militar la toate fazele și procesele ciclului anual de pregătire.

Programul de pregătire și instruire al UE este, începând cu anul 2009, derulat pe internet, prin intermediul aplicației „Schoolmaster”, aflată în proprietatea UE. Pentru realizarea unei legături strânse între pregătirea personalului și desfășurarea acestuia în teatre de operații, această aplicație a fost conectată la sistemul de recrutare în cadrul UE și la cel de rotație a personalului în cadrul statelor Uniunii (ambele sisteme sunt elemente ale mediului „Goalkeeper software”). Această combinație tehnică îi asigură pe responsabili politici de pregătire ai Uniunii de faptul că posibilitățile de pregătire existente sunt disponibile și ajung la cei care au nevoie de ele.

Toate cursurile declarate în cadrul aplicației „Schoolmaster” sunt accesibile în totalitate potențialilor participanți din statele membre ale UE. Organizatorii cursurilor – entități naționale, multinaționale sau UE – stabilesc criteriile privind participarea de personal din afara UE și le fac disponibile prin postarea în baza de date a aplicației,

care este deschisă și permite tuturor instituțiilor naționale și multinaționale acreditate desfășurarea de programe de pregătire în sprijinul PSAC să modifice și să actualizeze ori de câte ori este nevoie propria bază de date din „Schoolmaster”, printr-un coordonator național desemnat de țara respectivă.

Accesul la aplicația „Schoolmaster” al altor potențiali actori interesați de pregătirea în domeniul PSAC – organizații internaționale, țări care nu au calitatea de membru al UE, organizații non-guvernamentale este decisă la nivel politic pentru fiecare situație în parte, deși, din punct de vedere tehnic, aplicația este deschisă în egală măsură și acestora. Orice informație nouă încărcată în sistem este semnalată prin transmiterea în mod automat a unor alerte de tip e-mail către utilizatori.

2. Instituții și inițiative în sprijinul învățământului și pregătirii în domeniul PSAC

În mod categoric, în cadrul UE, rolul primordial în derularea ciclului anual de pregătire îl are ***Colegiul European de Securitate și Apărare*** (CESA/ESDC), înființat în anul 2005. Misiunea de bază a colegiului este aceea de a asigura pregătirea personalului statelor membre ale UE sau a celui al Uniunii în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună. Contribuția majoră care revine CESA în acest sens este, evident, aceea de a organiza și desfășura cursuri de pregătire. Aportul colegiului nu se reduce, însă, la aceasta. Prin secretariatul propriu, colegiul contribuie și la analiza solicitărilor privind nevoile de pregătire a personalului, la dezvoltarea programelor de studii din domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună și, nu în ultimul rând, la evaluarea nivelului de pregătire la finalizarea studiilor.

Promovarea culturii de securitate comună și a spiritului de cooperare sunt atribute care fac din CESA o adevărată rețea de instituții. Numeroase instituții de învățământ și de cercetare, naționale sau multinaționale – inclusiv cunoscutul *Institut UE pentru Studii de Securitate* din Paris – civile sau militare, contribuie la succesul colegiului.

Concepția CESA privind educația și instruirea prevede pregătirea în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună a personalului de la toate nivelurile, inclusiv a factorilor de decizie de nivel înalt. Gama de activități de pregătire în cadrul Colegiului este în continuă creștere. Acestea includ activitățile specifice inițiate de statele membre

ale Uniunii Europene, în special aspecte privind leadershipul, domenii specializate și programe specifice Uniunii.

Conținutul programelor de studii ale Colegiului sunt standardizate, armonizate și recunoscute atât la nivelul statelor membre ale Uniunii Europene, cât și la cel al Uniunii ca instituție. Absolvenții cursurilor Colegiului primesc un certificat de absolvire semnat de Înalțul Reprezentant pentru Afacerile Externe și Politica de Securitate.

O altă activitate relevantă pentru CESA o reprezintă editarea materialelor necesare pregătirii în domeniul Politicii Comune de Securitate și Apărare, cel mai important suport de curs produs de Colegiu fiind *Manualul Politicii de Securitate și Apărare Comună* (CSDP Handbook). De asemenea, instituția deține și utilizează la derularea tuturor cursurilor proprii un sistem de învățare la distanță bazat pe internet, care conține o bază de date cu informații specifice *Politicii de Securitate și Apărare Comună*, ce pot fi accesate cu titlu gratuit de pe site-ul Colegiului.

De la înființarea sa în anul 2005, Colegiul a instruit peste 4000 de absolvenți – personal diplomatic, militar și civil, iar din anul 2006, atunci când politica instituției a permis accesul personalului din state din afara Uniunii Europene și din organizații internaționale, peste 300 de astfel de participanți au absolvit cursurile sale.

Expertiza academică a instructorilor Colegiului, alături de experiența membrilor rețelei de învățământ creată în jurul CESA stau la baza rezultatelor de excepție pe care Uniunea Europeană le obține constant în pregătirea personalului în domeniul PSAC și, în ultimă instanță, în realizarea unor capacități eficiente pentru managementul crizelor.

Majoritatea statelor membre UE, deși recunosc efortul Colegiului European de Securitate și Apărare în domeniul educației și instruirii și utilizează facilitățile și cursurile acestuia, desfășoară, în sprijinul acestuia, pe plan național, o serie de activități din domeniul PSAC în interes propriu sau în sprijinul altor țări și organizații internaționale interesate de pregătirea personalului. Așadar, la nivelul Uniunii Europene funcționează și alte instituții care, prin activitățile desfășurate, completează eforturile educaționale și de instruire ale Uniunii și pe care le voi prezenta succint.

Înființat în anul 2000, *Colegiul European de Poliție (CEPOL)* asigură pregătirea în domeniul

polițienesc în cadrul Uniunii Europene și are misiunea de a consolida și de a extinde în cadrul Uniunii cooperarea între forțele polițienești în domeniul luptei împotriva criminalității, al securității publice, al legii și ordinii prin organizarea și desfășurarea unor activități specifice de învățământ și instruire (peste 80 de cursuri, seminarii și conferințe în fiecare an). Colegiul se constituie dintr-o rețea de colegii naționale de poliție, care organizează efectiv cursurile și care este coordonată de un secretariat cu sediul la Branshill, în Marea Britanie.

Comisia Europeană are, la rândul său, o contribuție semnificativă la pregătirea personalului în domeniul managementului crizelor civile. Încă din anul 2001, Comisia Europeană a început dezvoltarea *Proiectului CE privind pregătirea pe probleme civile ale managementului crizelor* (EC Project on training for civilian aspects of crisis management – European Group on Training/EGT), inițiativă concretizată în anul 2009 prin implementarea proiectului. Cea mai relevantă realizarea proiectului este stabilirea și întreținerea unei rețele europene a instituțiilor de pregătire specializate în managementul crizelor civile. Ulterior, Comisia Europeană a lansat *Noua Inițiativă Europeană pentru Pregătirea în Managementul Crizelor Civile* ("Europe's New Training Initiative for Civilian Crisis Management" – ENTRi), un program de pregătire destinat creării abilităților necesare personalului instruit de a lucra în cadrul misiunilor de management al crizelor în afara Uniunii Europene – în principal sub auspiciile UE, ONU, OSCE, Uniunii Africane sau ale altor actori.

Serviciul European pentru Acțiune Externă (European External Action Service – EEAS) oferă personalului propriu, în mod deosebit, programe de pregătire specifică Politicii Securitate și Apărare Comune organizate și desfășurate de institutele naționale și internaționale acreditate.

Programul Diplomatic European (European Diplomatic Programme – EDP) este un proiect inițiat în anul 1999 între statele membre UE și instituțiile UE în scopul dezvoltării ideii de identitate europeană și de cultură europeană în rândul tinerilor diplomați. Conținutul programului, derulat în principal prin intermediul academiilor diplomatice naționale ale statelor membre, include subiecte referitor la Politica de Securitate și Apărare Comună și la aspecte ale managementului crizelor în UE.

La toate acestea se adaugă o serie de inițiative, dintre care cele mai reprezentative sunt Statul Major Militar al UE (EU Military Staff – EUMS) și Agenția de Apărare Europeană (European Defence Agency – EDA) al căror specific – organizare, misiuni – este preponderent militar.

Statul Major Militar al UE¹ este parte integrantă a Serviciului European pentru Acțiune Externă și organizează periodic, ori de câte ori se impune, cursuri introductive pentru personalul nou numit în funcție în cadrul serviciului. El are, de asemenea, un rol esențial în pregătirea personalului care încadrează comandamentele militare, în principal prin organizarea unor cursuri desfășurate cu echipe mobile de specialiști.

Agenția Europeană de Apărare a inițiat mai multe cursuri de pregătire pentru statele membre UE și pentru instituții ale Uniunii², dintre acestea cel mai reprezentativ fiind Cursul de cooperare în domeniul armamentelor în UE, un efort conjugat al *Colegiului European de Securitate și Apărare* și al Agenției Europene de Apărare.

3. Coordonarea rețelei de educație și instruire în domeniul PSAC

În comunitatea de universități, academii, colegii și alte institute de formare civile și militare, care tratează probleme internaționale de securitate și apărare, există o înțelegere comună referitoare la calitatea și eficiența acțiunilor lor, și anume că aceasta este direct legată de nivelul și intensitatea interacțiunii pe care o au cu alte părți relevante interesate. Din punct de vedere practic, această interacțiune înseamnă crearea de rețele și o cooperare care permit schimbul de experiență, bune practici/standarde, o mai bună adaptare a programelor de formare și creează capacități pentru o livrare mai bună. Ceea ce poate fi dificil de realizat de către un singur institut poate deveni mult mai fezabil pentru un grup de actori formatori atunci când lucrează împreună. Aceste constatări general recunoscute au fost, de asemenea, factori-cheie în definirea *Conceptului și a politicii privind educația și instruirea în UE în 2003/2004*. În acest context, crearea de rețele, o coordonare strânsă și cooperarea între institute de formare relevante sunt considerate a fi o condiție sine qua non pentru a îndeplini obiectivul creării unei culturi europene comune de securitate.

În consecință, acestea au fost, de asemenea,

principiile de ghidare în stabilirea *Colegiului European de Securitate și Apărare*, sub forma unei rețele de institute civile și militare naționale, inclusiv Institutul pentru Studii de Securitate al UE (ISSUE).

În scopul creării unei culturi comune a PSAC în cadrul UE, precum și pentru a asigura un standard comun de educație ridicat pentru tot personalul implicat în procesul de pregătire, este necesară o coordonare amplă între toți actorii de formare din statele membre la nivelul UE. În acest sens, este nevoie de încurajarea contactelor, a schimbului de informații, de cooperare și coordonare între toți actorii, prin dezvoltarea unei rețele de educație și învățământ realizată pe baza facilităților existente în cadrul UE.

Astfel, ar putea fi stabilită o rețea specifică, reunind toți actorii civili și militari relevanți implicați în acest tip de instruire, care să contribuie la definirea și armonizarea programelor academice în materie de PSAC, la evitarea dublării inutile în cursurile oferite prin coordonarea între instructori, la împărțirea resurselor academice și a materialelor și, nu în ultimul rând, la monitorizarea evoluțiilor relevante la nivel UE. În cadrul acestei rețele, într-o etapă ulterioară ar putea fi inclus și învățământul la distanță.

Așa cum am mai arătat, în anul 2005, Consiliul European a adoptat o acțiune comună prin care s-a înființat *Colegiul European de Securitate și Apărare (CESA–ESDC)*, ca o rețea între institutele civile și militare, colegii, academii, universități și instituții din cadrul UE care se ocupă cu aspecte legate de PSAC, inclusiv Institutul pentru Studii de Securitate al UE.

În termeni practici, crearea de rețele și cooperarea în cadrul CESA se realizează prin intermediul consiliului executivului academic (*Executive Academic Board – EAB*), care este compus din personal de conducere și din experți de la institutele civile și militare naționale în cauză, întrunindu-se cu regularitate. Prin EAB, institutele militare și civile naționale implementează împreună conceptul de educație și instruire, precum și programul Colegiului.

Consiliul se poate întâlni, de asemenea, în configurații orientate spre proiect în conformitate cu cerințele specifice sau se poate baza pe expertiză specifică. Acest lucru se întâmplă în prezent în sprijinul a trei proiecte specifice. Mai întâi, un grup de implementare reunește reprezentanți din

instituțiile militare respective, inclusiv factorii de decizie din ministerele apărării, care sprijină punerea în aplicare a inițiativei europene privind schimbul de tineri ofițeri, inspirată de programul Erasmus. Apoi, ca urmare a unei inițiative luate de statele membre, a fost stabilit un grup de experți în domeniul reformei în securitate în UE. În fine, în cadrul unui alt proiect se reunesc tehnicieni și experți care dezvoltă sistemul de învățământ distribuit la distanță (IDL).

Până în prezent, au existat aproximativ 50 de institute civile și militare diferite și numeroși instructori implicați în activitățile Colegiului.

Astfel, crearea de rețele și cooperarea în cadrul rețelei Colegiului asigură în prezent la nivelul UE o capacitate de a instrui aproximativ 1200 de persoane³ (civili și militari), în cadrul celor aproximativ 30 de cursuri care se desfășoară anual. Acest lucru are, evident, beneficii reciproce. Astfel, la nivelul UE, se creează capacități și oportunități de educație și instruire în plus, un avantaj în special pentru statele membre mai mici.

Principalele atribuții ale consiliului executiv academic includ punerea în aplicare a conceptului privind educația și instruirea în cadrul Colegiului și coordonarea generală a tuturor activităților acestuia, certificarea activităților de formare prin dezvoltarea, evaluarea sistematică și revizuirea periodică a conținutului cursurilor, certificarea participanților la curs, monitorizarea învățământului la distanță bazat pe internet, precum și consiliere academică a comitetului director. Statele membre și institutele lor naționale beneficiază de conectarea la instituțiile UE, având astfel posibilitatea de a asigura la rândul lor un proces educațional orientat spre o perspectivă europeană clară. Acesta din urmă este asigurată în special prin ciclul anual de lucru al consiliului, inclusiv evaluarea, revederea și revizuirea programelor de studii și, în cele din urmă, programarea.

În toamna fiecărui an, consiliul se concentrează pe evaluarea activităților anului universitar anterior și pe evoluțiile recente în ceea ce privește conceptele și doctrinele la nivelul UE. Evaluarea se face în cooperare cu experți provenind din structurile de management al crizelor ale UE. Pe baza rezultatului acestei evaluări, consiliul se concentrează apoi pe o analiză și revizuire a curriculei de curs, pentru ca, spre sfârșitul anului universitar, să aibă în atenție programarea pentru următorul an academic.

Statele membre și institutele lor naționale civile și militare ar trebui să se simtă în special încurajate să se angajeze cât mai mult posibil în activitățile Colegiului.

Cooperarea între instructorii civili și cei militari are o contribuție semnificativă la implementarea eficace a abordării cuprinzătoare a UE privind managementul crizelor. Crearea de rețele și cooperarea merg dincolo de institutele naționale. Colegiul cooperează cu organizațiilor internaționale și alți actori relevanți, cum ar fi institute naționale de instruire ale unor state terțe și atrage expertiza acestora.

O cooperare mai strânsă există și continuă să evolueze în special cu Centrul pentru Securitate Politică (GCSP) de la Geneva și cu Centrul pentru Controlul Democrat al Forțelor Armate (DCAF) de la Geneva, în mod deosebit în sistemului IDL dar și în derularea unor cursuri specifice. De asemenea, a început o cooperare de succes cu Colegiul de Apărare NATO (NDC).

Este, deci, evident că în ceea ce privește educația și instruirea în domeniul securității și apărării, rețeaua Colegiului nu funcționează singură, ci în contextul unei alte game de rețele, în special în cadrul UE și, incluzând, printre altele, Noua Inițiativă Europeană de Instruire (ENTri), care reunește institute civile de instruire și Colegiul European de Poliție (CEPOL), ca o rețea a colegiilor naționale de poliție. În conformitate cu politica și conceptul UE, aceste rețele fac parte dintr-un sistem unitar de instruire. Cooperarea între rețelele UE existente este, prin urmare, importantă. Nu în ultimul rând, în contextul NATO și al Parteneriatului pentru Pace (PfP), există, de asemenea, un număr de rețele, incluzând, în special, Conferința comandanților instituțiilor de învățământ militar superior, organizată anual de Colegiul de Apărare NATO și de Consorțiul PfP. Colegiul este invitat cu regularitate să participe, de asemenea, la aceste conferințe, la care contribuie activ. O altă misiune specifică a Colegiului este aceea de a oferi sprijin pentru programele de schimb ale institutelor naționale de educație și instruire.

În cea de-a doua jumătate a anului 2008, Președinția franceză de atunci a inițiat o discuție cu privire la modalitățile de a permite o mai mare integrare a instruirii academice și profesionale inițiale a tinerilor ofițeri europeni prin mobilitate. Inițiativa a început în noiembrie 2008, pe baza

unei declarații a Consiliului European. Declarația a propus o serie de măsuri care au pregătit terenul pentru îmbunătățirea interoperabilității, pregătind astfel calea pentru apariția unei culturi europene de securitate și apărare în rândul viitorilor actori PSAC. Dintre acestea, cele mai relevante considerăm că au fost:

- măsuri care se referă la creșterea numărului de schimburi pentru studenți și personal, cum ar fi generalizarea Procesului de la Bologna, recunoașterea reciprocă a rezultatelor schimburilor în pregătirea profesională, utilizarea mai mare a mobilității Erasmus, deschiderea către formarea națională de tineri ofițeri europeni, etc.

- măsuri care vizează cunoștințe despre Europa și apărarea acesteia, cum ar fi crearea unui modul comun asupra PSAC, promovarea învățării mai multor limbi străine, etc.

În acest sens, în februarie 2009 a fost creat un grup de implementare, ca structură distinctă, orientată spre acest proiect. Bazându-se pe contribuțiile și sprijinul din statele membre și instituțiile acestora, grupul a atins un progres durabil în ceea ce privește diferite aspecte ale inițiativei, inclusiv desfășurarea unui modul comun al PSAC bazat pe curriculumul standard dezvoltat de către Colegiu, care a fost organizat pentru prima dată în academii portugheze în anul 2009. După un an de existență, aceste module au permis ca mai mult de 400 de tineri ofițeri să se familiarizeze cu rolul pe care ar putea fi chemați să îl joace în viitoarea apărare europeană.

Tot în anul 2010, a fost finalizat un inventar detaliat al instruirii inițiale a ofițerilor din Uniunea Europeană. Bilanțul acestor activități sprijină instituțiile în cauză în identificarea de parteneri cu care să organizeze schimburi. În sprijinul acestei inițiative, a fost constituit un forum dedicat pentru a permite institutelor să comunice cererile și ofertele lor de schimburi.

În anul 2011, Președinția poloneză a UE a fost publicat de către un *Compendiu al educației de bază a ofițerilor militari europeni*, proiectat pentru a compara sisteme educaționale de bază ale sucursalelor / serviciilor echivalente din toate statele membre. Aceasta reprezintă un pas conceptual semnificativ către o cooperare mai bună și mai strânsă între academii naționale și centrele de instruire.

În plus, un aranjament cadru a fost aprobat de toate cele 27 de state membre, stabilind

condițiile în care au loc schimburile între statele care doresc să participe. De asemenea, aranjamentul stabilește procedurile de recunoaștere pentru rezultatele schimburilor în pregătirea profesională militară.

Programe comune pe probleme de securitate europeană, care sunt oferite ofițerilor tineri, sunt constant în curs de dezvoltare.

Aplicarea inițiativei este motivată de convingerea că schimbul de experiență și instruirea inițială constituie baza creării⁴ interoperabilității și culturii comune necesară pentru apărarea europeană.

Concluzii

Dimensiunea activității de învățământ și instruire în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună este dată de complexitatea și amploarea problemelor legate de managementul crizelor în zona de interes a Uniunii Europene.

În special în domeniul crizelor, experiența anterioară a Uniunii a relevat necesitatea angajării unor resurse din ce în ce mai sporite în desfășurarea cu succes a unor operații specifice managementului acestora, însă, înainte de toate, rezolvarea cu succes, în sensul limitării la maximum a pierderilor cauzate de astfel de evenimente, poate fi dată de personal cu expertiză, cunoștințe și abilități care pot fi dobândite doar prin crearea și desfășurarea unor programe profesionale. Preocuparea Uniunii Europene pentru crearea și derularea unor inițiative, programe și proiecte în sprijinul PSAC devine astfel tot mai justificată de multitudinea evenimentelor actuale care solicită intervenții specifice managementului crizelor.

Menținerea și, în măsura existenței resurselor necesare, extinderea rețelelor de învățământ și instruire la nivelul Uniunii Europene sunt esențiale pentru creșterea competenței și expertizei personalului destinat planificării și desfășurării operațiilor de management al crizelor sau lucrului în domenii conexe Politicii de Securitate și Apărare Comună.

NOTE:

1 CSDP structures and instruments, <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/csdp-structures-and-instruments>

2 Capability Development Plan, <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/eda-strategies/>

Capabilities

3 Jochen REHRL, Hans-Bernhard WEISSERTH (editors), *Handbook on CSDP - The Common Security and Defence Policy of the European Union*, Second Edition, p. 110.

4 *Ibidem*, p. 114.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Development of European Military Capabilities*, July 2009, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/20Factsheet%20capacities%20militaires%20EN.pdf>
2. *ENTRi - Europe's New Training Initiative for Civilian Crisis Management*, <http://www.entriforccm.eu/>
3. Presentation of *ESDC – European Security and Defense College – Reihrl/Weiserth*, (documentary movie), www.youtube.com/watch?v=gR0BXZzOIhM
4. *European Security and Defense College*, PowerPoint Presentation, [Http://Esdc.Mil-Edu.Be](http://Esdc.Mil-Edu.Be)
5. REHRL, Jochen; WEISSERTH, Hans-Bernhard (editors), *Handbook on CSDP – The Common Security and Defence Policy of the European Union*, Second Edition.
6. European Police College, <http://www.cepol.europa.eu/>
7. European Defence Agency, <http://www.eda.europa.eu/>
8. European Security and Defence College, *Promoting a European security culture*, <http://esdc.mil-edu.be/index.php/csdp-k-base>

EDUCAȚIA MILITARĂ – MIJLOC DE PROMOVARE A CULTURII EUROPENE DE SECURITATE

Dr. Alin BODESCU*

„Cultura europeană de securitate” este o sintagmă utilizată, în principal, în contextul Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC), cu intenția de a sublinia faptul că europenii au o abordare distinctă a crizelor și a gestionării crizelor, deci, prin urmare, o cultură de securitate distinctă. Cooperarea la toate nivelurile și pe toate liniile de dezvoltare, dialogul politic și diplomatic, misiunile și operațiile PSAC (abordarea cuprinzătoare în acțiune) sunt mijloacele prin care cultura europeană de securitate este construită și promovată. Educația este însă, unul din mijloacele cele mai eficiente în asigurarea fundamentului acestei culturi. Articolul de față prezintă cadrul actual de promovare a culturii europene de securitate prin intermediul învățământului militar și propune noi căi de implementare la nivel național.

Cuvinte-cheie: educația militară; cultura europeană de securitate; Erasmus militar; Colegiul European de Securitate și Apărare.

Introducere

Există câteva expresii în limbajul profesional european care nu pot fi evitate atunci când se discută despre modul specific de „a face afaceri” strategice de securitate, una dintre acestea fiind „cultura europeană de securitate”. Sintagma este folosită, în principal, în contextul Politicii de

Securitate și Apărare Comună (PSAC) cu intenția de a sublinia faptul că europenii au o abordare distinctă pentru situațiile de criză și de gestionare a crizelor, prin urmare, o cultură de securitate distinctă. Având în vedere „vârsta” PSAC¹ și arhitectura sa instituțională, această cultură este încă în curs de formare, iar comunitatea de specialitate de la nivelul Bruxelles se străduiește să-și consolideze o atitudine specifică și, în același timp, să o promoveze în Europa și în întreaga lume. Cooperarea la toate nivelurile și pe toate liniile de dezvoltare, dialogul politic și diplomatic, misiunile și operațiile PSAC („abordarea cuprinzătoare”² în acțiune), toate aceste activități practice sunt mijloace prin care cultura europeană de securitate este construită și promovată. Aceste instrumente au un potențial semnificativ, dar amploarea lor relativ redusă și numărul limitat al celor care participă la activități fac dificilă implementarea rapidă, sistematică și consecventă a culturii de securitate la scară europeană. În context, mijlocul cu cel mai mare impact în implementarea mesajelor principale ale acestei filozofii este educația, cea care poate asigura în mod constant și la scară largă îndeplinirea imperativelor culturii europene de securitate.

Deși nemulțumirea publicului față de progresul (sau lipsa acestuia) în domeniul PSAC este de înțeles, o cultură de securitate comună la scară

***Locotenent colonel lector universitar Alin BODESCU, doctor în științe militare, este coordonatorul de formare profesională al Statului Major al Uniunii Europene (EUMS), Bruxelles, Belgia. E-mail: Alin.BODESCU@eeas.europa.eu**

continentală multiculturală nu poate fi realizată în mai puțin de 15 de ani de existență a acestei politici. Din fericire, oamenii înțelepți, responsabili pentru PSAC, au răbdare strategică. Ei gândesc în perspectiva deceniilor, iar nu în cea a mandatelor electorale, iar transmiterea unor mesaje strategice (nu ne referim la nivel ci la perspectiva, orizontul strategic) și viitorul securității și apărării UE au fost planificate pe termen lung.

Ne întrebăm cum se reflectă această „răbdare” în sistemele de învățământ militar la nivel european și național? Precum în politica pe termen lung, este nevoie și în învățământul militar de gândire strategică, necesară proiectării produselor viitoare ale educației, conforme standardelor europene. În acest articol, ne-am propus să prezentăm câteva aspecte ale cadrului actual de promovare a culturii europene de securitate prin intermediul învățământului militar la nivel european și câteva mijloace potențiale de implementare în viitor a culturii europene la nivelul audienței militare naționale.

1. Izvoarele culturii europene de securitate

Atributul „europeană” din sintagma „cultura europeană de securitate” este destinat să ofere un caracter particular culturii de securitate generică. Pe de altă parte, el poate sugera existența altor culturi specifice sau a altor entități (precum NATO) care ar putea avea o cultură de securitate specifică și față de care UE ar intenționa să se diferențieze. Deși nu ne propunem să analizăm dacă NATO are cultura sa proprie de securitate, ne putem imagina complexitatea co-existenței celor două culturi și situația dificilă în care s-ar afla o anumită țară care, fiind în același timp membră a UE și NATO, pe scena internațională ar „comuta” permanent între două culturi distincte de securitate, după cum interesele ar cere-o. Situația s-ar simplifica dacă, imaginându-ne un spectru al unei culturi de securitate generice, NATO și UE s-ar poziționa la câte o extremă, iar țara respectivă și-ar defini poziția sa față de un eveniment de securitate în funcție de rolul pe care NATO și/sau UE l-ar juca în cazul respectiv. În realitate, NATO și UE nu și-au împărțit împreună sfera de interes, fiecare țară având propria cultură de securitate derivată din strategia de securitate națională care dictează profilul de securitate predominant – NATO sau UE. Însă, o cultură de securitate supranațională implică

o anume atitudine care transcende filozofiile naționale ce definesc comportamentul în materie de securitate.

Bazele culturii europene de securitate au fost formalizate prin publicarea Strategiei Europene de Securitate (SES)³. În 2003, SES analiza securitatea globală prin prisma PSAC (la vremea respectivă, Politica Europeană de Securitate și Apărare) – o nouă ambiție a UE. De exemplu, atunci când expune noile amenințări de securitate⁴, care diferă de cele convenționale, SES identifică prevenirea conflictelor și prevenirea amenințărilor ca elemente-cheie ale pregătirii față de o eventuală criză. Strategia precizează că „niciuna dintre noile amenințări nu este pur militară și nici nu pot fi abordate prin mijloace pur militare. Fiecare necesită un cumul de instrumente”. Mai mult decât atât, SES vorbește despre o „cultură strategică capabilă să favorizeze o intervenție timpurie, rapidă și, acolo unde este necesar, energică”⁵. Aceste metode și mijloace ale SES, alături de abordarea cuprinzătoare, pot fi considerate ca principalele caracteristici ale culturii europene de securitate: postura preventivă, abordarea amenințărilor și provocărilor cu instrumentul cel mai potrivit, la momentul oportun. Ele formează baza nivelului de ambiție a UE pentru securitatea externă, care necesită un anume comportament organizațional. Este bine-cunoscut faptul că UE este corespunzător echipată pentru punerea în aplicare a strategiei sale de securitate, dispune de instrumentele și procedurile potrivite, chiar dacă acestea nu sunt pe deplin mature. În același timp, este dificil de apreciat în ce măsură UE se află încă în „stare de ambiție”. S-ar putea aprecia că recente cazuri-test din Libia sau Mali ar infirma nivelul de ambiție al UE, însă trebuie luate în calcul circumstanțe externe atenuante, precum: criza economică, reorientarea relativ rapidă a SUA către Asia-Pacific (cu toate că este mult timp de când SUA își exprimă, destul de apăsător, nemulțumirea față de starea de auto-suficiență a UE și complacerea în impasul actual de abordare a securității).

Problema este că statele membre ale UE au încă o percepție și o interpretare diferite a amenințărilor⁶ sau a gradului și momentelor potrivite folosirii forței, de aici și dificultatea de a ajunge la consensul necesar pentru a lansa o operație militară PSAC (nu atât de dificil atunci când vine vorba de misiuni civile PSAC). Combinarea acestor limitări cu reticența statelor membre de a cheltui fonduri

naționale⁷ pentru cauze „comune” conduce la condiția perfectă pentru „inacțiune”.

În concluzie, cultura europeană de securitate ar putea fi definită ca o filozofie specifică de a gândi și de a acționa în termeni de securitate europeni. Aceasta filozofie acordă o atenție deosebită înțelegerii securității la nivel mondial, a interpretării elementelor sale constitutive: riscuri, amenințări și provocări precum și elaborării unui răspuns adecvat, cu recunoașterea cadrului multidimensional al securității, la nivel individ sau geografic. În ceea ce privește rolul și locul dimensiunii militare a abordării cuprinzătoare, în contextul acestei culturi de securitate, militarii trebuie să înțeleagă că un conflict nu poate fi rezolvat doar prin utilizarea forței armate, iar cauzele acestuia solicită, de cele mai multe ori, intervenția altor instrumente. În acest sens, militarii trebuie să acorde o atenție deosebită înțelegerii cadrului instituțional al UE, coordonării și planificării civilo-militari, proceselor de management al crizelor și de dezvoltare a capacităților PSAC, precum și spectrului de misiuni și operații PSAC.

2. Rolul educației militare în promovarea culturii europene de securitate

Rolul educației militare este acela de a asigura calificarea necesară desfășurării profesiei militare

prin transmiterea de cunoștințe fundamentale generale și de specialitate și convertirea acestora în competențe specifice. Profesia militară necesită un set distinct de competențe care nu pot fi desăvârșite doar prin intermediul învățământului general, deși acesta este fundamentul învățământului de specialitate. Educația militară începe în faza anterioară obținerii gradului de ofițer sau cu perioada de formare inițială a subofițerilor. Aceasta continuă pe tot parcursul vieții/ carierei, prin forme de învățământ militar general și de specialitate, care se bazează pe competențele dezvoltate anterior (învățământul militar profesional / vocațional).

Educația și formarea profesională militară a ofițerilor este, în majoritatea statelor membre, integrată în sistemul național de învățământ superior. Diferitele prevederi ale legislației naționale în materie de educație (inclusiv condiția absolvirii în limba națională), exigențele procesului Bologna și cerințele de mobilitate (Sistemul European de Credite Transferabile – ECTS) determină ca învățământul militar să rămână strâns legat de sistemul național, chiar dacă o mare parte a cerințelor de formare și conținutul sunt în mod substanțial aceleași⁸.

Totodată, absolvenții din sistemele naționale de învățământ militar participă în cadrul inițiativelor multinaționale la operațiile militare PSAC sau ca personal de stat major în comandamente

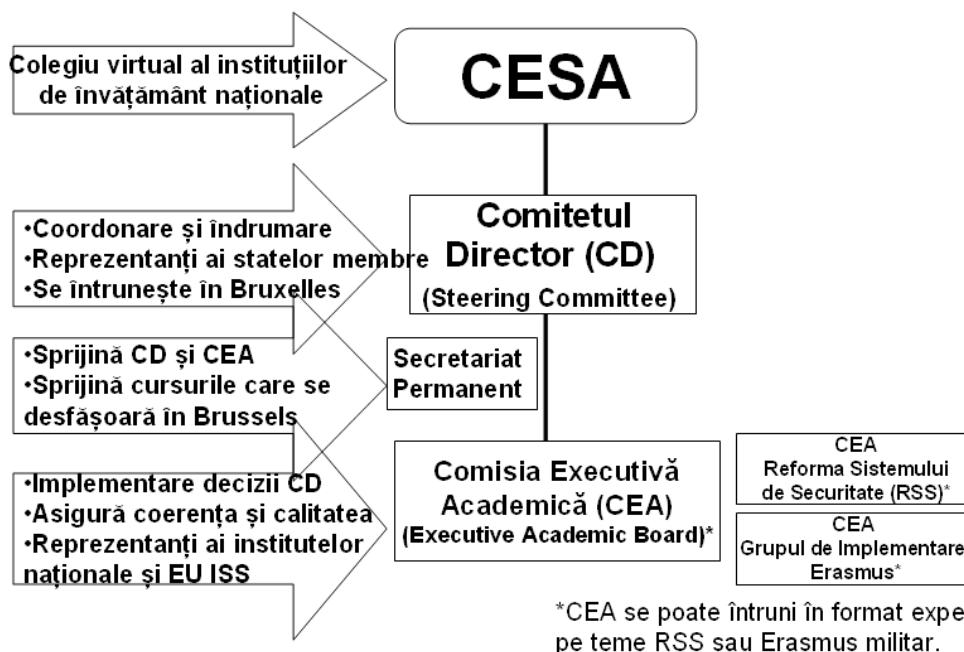

Figura nr. 1 Structura de decizie și execuție a CESA

multinaționale, activități care necesită un grad ridicat de interoperabilitate în operarea sistemelor de comandă și control comune, în interpretarea și aplicarea conceptelor și doctrinelor militare specifice, precum și partajarea acelorași valori și scopuri.

2.1. Promovarea culturii de securitate la nivelul UE (supranațional)

La nivelul UE, Colegiul European de Securitate și Apărare (CESA)⁹ a fost creat și împuternicit să promoveze, prin educație și formare, cultura europeană de securitate. CESA este o instituție relativ tânără, cu realizări importante pentru cadrul PSAC. Cu motto-ul său: *Promovând cultura europeană de securitate*, câțiva oameni dedicați, susținuți de contribuția voluntară a mai multor state membre, reușesc să răspândească spiritul PSAC. Acest lucru este remarcabil, având în vedere limitările de ordin politic sub imperiul cărora funcționează CESA și concurența dură între instituțiile de educație și formare profesională de la nivel european sau național cu obiective similare, însă cu o finanțare mai consistentă.

CESA¹⁰ nu este o instituție de învățământ

cu caracter permanent, nu are un corp didactic permanent, nici săli de conferințe și de clasă – condiții minime necesare desfășurării procesului de învățământ (a se vedea Figura nr. 1). Noul act normativ¹¹ asigură CESA capacitatea juridică necesară încheierii de contracte, un buget anual de o jumătate de milion de euro și încă 4 funcții administrative pentru secretariatul permanent, ceea ce poate fi considerat un pas înainte. În contextul politic actual, CESA nu poate deveni o instituție permanentă, ci doar o rețea instituționalizată formată din institute naționale de formare și educație (în prezent, există 57 de astfel de membri ai rețelei CESA), institute de politică de securitate, academii diplomatice și alte institute civile, institute și universități de studii avansate de apărare, academii de apărare și colegii și chiar diferite ministere sau delegațiile naționale la Bruxelles. Dificultatea constă în faptul că programul CESA este aproape în întregime dependent de capacitatea și dorința statelor membre de a contribui la îndeplinirea acestuia cu activități educaționale sau formare profesională. În plus, doar câțiva din cei 57 de contribuabili se angajează pe o bază permanentă să realizeze programul de instruire al CESA. Caracterul voluntar al

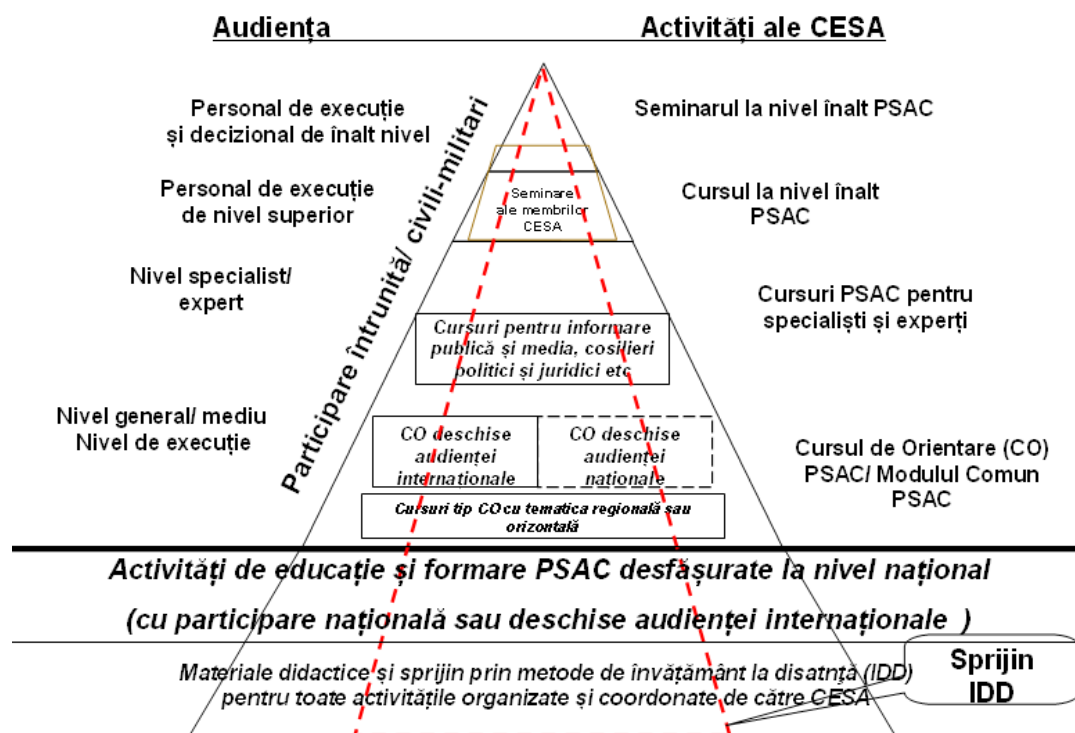

Figura nr. 2 Conceptul CESA de formare profesională
Sursa: Secretariatul permanent CESA

angajamentului lor afectează calitatea actului educațional și nu oferă certitudine în executarea unui program de perspectivă, cu un impact deosebit asupra capacității CESA de a planifica actul de educație și formare.

Caracteristica principală a activității CESA este abordarea din perspectiva civil-militară. În fapt, nu există nici un curs destinat doar audienței militare. Acesta este unul dintre obiectivele CESA, de a *promova o mai bună înțelegere a PSAC, ca parte a PESC în rândul personalului civil și militar*. În ceea ce privește cerințele de formare și educație militară, CESA funcționează la nivelul superior al audienței de formare: nivelul politico-strategic și militar strategic, deși și alte niveluri pot face obiectul cursurilor CESA (cum este cazul cursurilor de orientare sau de specialitate).

Cursurile din portofoliul CESA pot fi grupate în trei categorii: cursuri de orientare, cursuri avansate și cursuri de specialitate. Toate cele trei categorii de cursuri se desfășoară în regim rezidențial și sunt anticipate de un set de module de învățământ distribuit la distanță (IDD) care pot fi configurate în pachete diferite pentru a se potrivi cerințelor unui anumit curs (a se vedea Figura nr. 2).

În categoria de orientare se desfășoară: Cursul de orientare PSAC (3-5 cursuri / an, 1 săptămână); modulul comun PSAC (1 săptămână, ca element al „inițiativei europene inspirată de programul Erasmus”); cursul de coordonare civili-militari în misiunile și operațiile PSAC (10 zile) și cursul de management al crizelor pentru civili. Cursurile avansate, care necesită un public educat PSAC, constau în: cursul la nivel înalt PSAC (anual / 4 module), seminarul la nivel înalt PSAC (2 zile), seminarul de instruire a instructorilor PSAC (2 zile), cursul pentru personalul de conducere superior din misiuni PSAC (2 săptămâni), conferința anuală a rețelelor de instruire în domeniul PSAC și conferința membrilor CESA (foști participanți ai evenimentelor CESA). În a treia categorie, se pot încadra cursuri dedicate unei anumite teme de specialitate asociată PSAC, care variază ca durată de la 3 la 15 zile: mass-media, reforma sectorului de securitate, aspecte legate de egalitatea dintre bărbați și femei, dezvoltarea capacităților civile și militare, drept internațional, probleme politice, apărarea cibernetică, securitatea maritimă etc.

Activitățile CESA au atât o dimensiune educativă, cât și una formativă, însă în ceea ce privește promovarea culturii europene de securitate,

rolul primordial îl joacă dimensiunea educativă a acestor evenimente. Ceea ce diferențiază educația de formarea individuală este faptul că educația produce în comportamentul individului schimbări pe termen lung, pozitive și stabile, în timp ce formarea se concentrează pe distribuirea de cunoștințe și formarea de abilități necesare pentru o anumită activitate sau grup de sarcini specifice. De exemplu, deși cele două componente nu pot fi clar separate, componenta educativă din Cursul de orientare PSAC sau cursul de nivel înalt PSAC este cea care are „puterea” de a schimba mentalitatea unui elev și de a-l determina să acționeze în spiritul culturii europene de securitate. Pe timpul aceluiași cursuri, prin formare se pot îmbunătăți, de exemplu, abilitățile de planificare. În principiu, în cazul în care abilitățile sunt exersate suficient, competența de planificare poate fi verificată la sfârșitul cursului. Este puțin probabil ca influența culturală și reflectarea sa în comportamentul studentului să fie evidențiate cu ocazia evaluării de la sfârșitul cursului; dacă s-a realizat, această transformare de comportament se poate manifesta după mult timp, ca urmare a transmiterii sistematice de cunoștințe și practicare a atitudinilor.

CESA este, de asemenea, elementul central pentru promovarea Inițiativei ERASMUS militar („Inițiativa”, pe scurt). În anul 2008, Franța a inițiat și Consiliul Uniunii Europene a îmbrățișat lansarea Inițiativei¹², cadru organizatoric în contextul căruia se pot pune bazele viitoarelor generații de ofițeri educați în spiritul culturii europene de securitate. Pentru implementarea măsurilor agreeate de statele membre sub auspiciile Inițiativei, a fost constituit un Grup de Implementare (IG) compus din reprezentanți ai academiilor militare din statele membre, care se reunește trimestrial pentru a pune în practică deciziile adoptate de Comitetul director CESA (organul decizional al CESA).

2.2. Promovarea culturii europene de securitate prin educație militară la nivel național

Educația militară este o componentă a educației generale specifice fiecărei națiuni. Cu toate acestea, aspectele particulare ale profesiei militare dau specificitate unui anumit tip de educație: educația vocațională sau profesional-militară, care certifică competența personalului militar profesionist de a desfășura activități specifice și de a ocupa anumite funcții (de exemplu, comandant de pluton,

comandant de tanc, artilerist etc.), în conformitate cu principiile științei și artei militare. Toate sistemele militare de învățământ din Europa impun ca ofițerii să posede o pregătire academică și, astfel, un titlu civil (de exemplu, inginer mecanic, jurist, fizician nuclear etc.). În ceea ce privește învățământul universitar, sistemele de educație ale statelor membre sunt aliniate la prevederile procesului Bologna.

Într-o Europă în care nevoia unei apărări comune este din ce în ce mai stringentă, devine imperativ ca sistemele naționale de învățământ militar să fie pe deplin integrate. Acesta, chiar dacă nedeclarat la nivel oficial, reprezintă obiectivul final al educației militare la nivel european. Aspecte de ordin politic, diferențe tehnologice semnificative, gândirea militară ori barierele lingvistice fac din acest obiectiv un țel foarte greu de atins. Există, totuși, câteva excepții de la aceste limitări, precum Colegiul de Apărare Baltic (BALTDEFECO)¹³ sau o posibilă formă de cooperare în învățământul superior militar din țările Benelux (ale căror tradiții și conexiuni de limbă confirmă relevanța limitărilor amintite și, în același timp, fezabilitatea unor forme adecvate de integrare).

Educația profesională militară poate fi clasificată în educație de bază sau inițială și educație avansată. În conformitate cu definiția dată de CESA în primul raport de evaluare a învățământului militar superior, educația de bază se referă la perioada de după recrutarea viitorului ofițer și se întinde până la stagiul efectuat într-o unitate, imediat înainte de ocuparea primei poziții în serviciul activ (în general la gradul de locotenent / căpitan)¹⁴. Educația avansată se extinde la nivelul ofițerului de stat major (desfășurată în cadrul colegiului de comandă și stat major sau echivalent).

În momentul de față, la nivelul UE, există preocupări de a dezvolta interoperabilitatea în formarea inițială a ofițerilor, în contextul Inițiativei¹⁵, între instituțiile militare responsabile de pregătirea academică și profesională a viitorilor ofițeri. Principalele ambiții ale Inițiativei, care sunt implementate prin grija IG, sunt acelea de „a promova mobilitatea studenților și a cadrelor didactice din colegiile de instruire militară și de a facilita abordări comune pentru formarea de tineri ofițeri europeni, în special în domeniul PESA (n.a. între timp devenită PSAC)”¹⁶. Principalele acțiuni ale IG au fost acelea de a crea un cadru juridic

comun pentru facilitarea schimburilor de personal, de a implementa ECTS în învățământul profesional militar, de a dezvolta un cadru de calificare profesional militar și de a dezvolta module comune pe problematica PSAC și alte subiecte de interes. Așa cum a fost, de altfel, apreciată în cuprinsul ultimului Raport intermediar privind punerea în aplicare a Inițiativei (2011), criza financiară și-a pus amprenta și asupra Inițiativei, manifestată printr-o scădere a ratei activităților. Acest lucru este mai mult decât evident, având în vedere că cele mai multe dintre activități implică un grad ridicat de mobilitate, schimburi de studenți și personal, activități ce conțin costuri asociate importante¹⁷.

Deși Inițiativa avansează cu pași mici, dar siguri, încă are nevoie de timp și implicarea statelor membre pentru a atinge masa critică necesară îndeplinirii obiectivelor propuse, cum ar fi cele legate de mobilitatea studenților și a personalului didactic. Cu toate acestea, ea a deschis calea lungă către un sistem educațional militar integrat european (cu luarea în considerare a experienței naționale). În același timp, așa cum anticipam, trebuie să evidențiem faptul că educația profesională militară nu se oprește la nivelul tânărului ofițer; aceasta este o experiență de învățare continuă, pe tot parcursul vieții, și include nivelul studiilor avansate. Desigur că educația în spiritul culturii europene de securitate a tinerei generații de ofițeri din statele membre este prioritară (cerințe care sunt acoperite parțial de programele de sub egida Inițiativei), însă nu trebuie neglijate nici generațiile mai vechi de ofițeri. Ei sunt cei care sunt responsabili, în prezent, de desfășurarea operațiilor PSAC și ale căror cunoștințe și atitudini referitoare la securitatea europeană trebuie să devină parte integrantă a competențelor lor profesionale. În mod tradițional, există mult mai multe schimburi la nivelul educației militare avansate dar în cadrul programelor de interoperabilitate NATO. Prin urmare, este necesar să se completeze competențele obținute în contextul NATO cu o „cultură de securitate europeană” ca o bază conceptuală minimă pentru educația și formarea în domeniul PSAC. În general, schimburile de la nivelul educației militare avansate sunt mai ușor de realizat, deoarece există mai puține limitări educaționale și de ordin legal pentru această categorie.

Dacă se dorește obținerea de rezultate imediate și vizibile, va trebui să se asigure transmiterea cunoștințelor și exersarea abilităților cu privire

la PSAC și cultura europeană de securitate asociată, în același timp și la toate nivelurile. Acest lucru, însă, nu poate fi realizat fără implicarea directă a statelor membre. Activitățile desfășurate la nivelul Bruxelles (cursuri de orientare și cursuri de nivel avansat ale CESA sau cele specifice EUMS) sau alte evenimente disparate, de tip orientare, cu durată de o săptămână, desfășurate la nivel național, sunt excelente însă insuficiente, în special, dacă luăm în calcul numărul limitat de personal care poate fi instruit în fiecare an prin aceste forme de pregătire.

Un prim pas pentru rezolvarea acestui deficit de formare în domeniul PSAC, dar și pentru educarea la scară europeană a audienței militare în spiritul culturii europene de securitate ar fi dezvoltarea unui „Curriculum de referință PSAC”, compus din programe / module (bazat pe experiența acumulată de CESA cu modulele comune PSAC, cu referire la cerințele de formare PSAC și conceptul de formare al CESA). Programele sale constitutive ar extinde temele din curriculumul cursului de orientare PSAC (OC)¹⁸ la durată necesară înțelegerii aprofundate a abordării de către UE a situațiilor de criză. Acest curriculum de referință ar viza cele trei etape principale ale carierei unui ofițer: cadet¹⁹, ofițer la începutul carierei și ofițer superior. Etapa „cadet” este parțial acoperită de activitățile comune actuale sub egida Inițiativei, în academiile militare. Cu toate acestea, un progres semnificativ poate fi realizat de către IG, prin studiul său actual cu privire la „cadrul comun de calificare sectorial”²⁰, desfășurat cu scopul de a identifica în mod clar acele competențe profesionale comune ale tinerilor ofițeri și care, astfel, să ofere un instrument accesibil și eficient pentru planificarea de schimburi de ofițeri. Acest studiu necesită informații sistematice din partea statelor membre cu privire la cerințele lor educaționale pentru tineri ofițeri care, în prezent, nu sunt suficiente. Etapa „ofițerului la începutul carierei” se realizează prin cursuri de carieră specifice, iar etapa „ofițerului superior” se desăvârșește prin colegiile de stat major (întrunit) sau similare. Curriculumul generic va trebui să fie adoptat de către statele membre și integrat în propriile lor programe curriculare²¹, de preferință în limba engleză sau franceză, cu controlul calității necesar realizat la nivelul UE (un control legitim al calității poate fi realizat de către organele executive ale CESA, în care sunt reprezentate statele membre). Mai mult decât atât,

cele mai multe dintre universitățile de apărare națională au programe civile, iar programele de formare PSAC ar putea fi relevante și pentru acestea. Astfel, un anumit nivel de integrare civilo-militară, specifică UE, ar putea fi realizată chiar și la nivel național.

Există deja o astfel de experiență în NATO care, urmărind să consolideze interoperabilitatea partenerilor cu țările membre NATO, a elaborat două curricule de referință pentru ofițeri²² și subofițeri (curriculum pentru subofițeri este în curs de elaborare și se estimează să se încheie până la sfârșitul anului 2013). Deși conceput pentru țările PfP, programele oferă, de asemenea, informații importante pentru sistemele de educație și formare militară din țările membre NATO. Rezultatele Conferinței comandanților de anul acesta (Oslo), care se va concentra și pe educația profesională militară, ar putea oferi elemente suplimentare referitoare la subiectul articolului de față.

Concluzii

Promovarea prin educația militară a culturii europene de securitate, la toate nivelurile carierei militare, necesită o abordare comună. Unul dintre mijloacele posibile de extindere a inițiativelor deja existente ar fi elaborarea unui curriculum de referință PSAC pentru ofițeri, care ar viza cele trei etape principale ale carierei: nivelul cadet, nivelul de la începutul carierei și nivelul superior. Acest curriculum poate fi compus din programe specifice pe teme PSAC și va trebui implementat în sistemele naționale de formare și educație militară. Un obiectiv subsidiar ar fi acela al realizării unui grad ridicat de interoperabilitate între sistemele naționale de educație ale statelor membre UE.

În același timp, este important de menționat faptul că sporirea numărului de misiuni civile și operații militare PSAC cu un caracter integrator pronunțat, restrânge zona operațională a UE din punct de vedere funcțional. Dezvoltarea, asistența umanitară sau misiunile civile de poliție vor fi din ce în ce mai numeroase, iar planificarea și desfășurarea lor se vor derula din ce în ce mai mult în cooperare cu planificarea și ducerea operațiilor militare de asigurare a securității și siguranței mediului de operare sau cele de consolidare a capacităților militare în țări din sfera de interes a UE.

Această tendință necesită o cooperare mai

strânsă și o mai bună înțelegere a naturii și cauzelor conflictelor, a planificării răspunsului și monitorizării situației post-criză. Tehnicile și procedurile comune, precum și terminologia specifică vor trebui să fie integrate în diversele culturi organizaționale, inclusiv în cea militară, iar educația și formarea militară sunt instrumente valoroase de promovare a acestor obiective, care pot favoriza o mai bună cooperare între civili și militari, atât la nivel Bruxelles, cât și la nivel național.

CESA, dar în egală măsură instituțiile naționale de educație militară și institutele de studii strategice (precum Centrul de Studii Strategice de Apărare al Universității Naționale de Apărare „Carol I” din România) joacă un rol important în promovarea culturii europene de securitate. În acest sens, rubrica permanentă pe problematica politicilor NATO și UE din cadrul revistei „Impact Strategic” precum și conferințele sau seminarele pe tema PSAC pot contribui în mod semnificativ la acest efort.

NOTE:

Autorul dorește să mulțumească pentru sugestiile valoroase aduse acestui articol domnilor Hans-Bernhard WEISSERTH, directorul CESA, Commodore (IT N) (r) Cesare CIOCCA, fostul președinte al Grupului de Implementare Erasmus militar, LtCol Dirk DUBOIS (BE A), actualul președinte al Grupului de Implementare Erasmus militar și Sylvain PAILE de la Universitatea din Liège.

1 Ședințele Consiliului European de la Koln și Helsinki din 1999 sunt considerate evenimentele care au pus bazele PSAC (PESA la acel moment), *CSDP Handbook*, 2012, p. 15, <http://www.consilium.europa.eu/media/1823176/handbook_csdp-2nd-edition_web.pdf>, accesat la 15.05.2013.

2 Sintagma „abordarea cuprinzătoare” (în limba engleză *comprehensive approach*), deși se utilizează în cele mai multe cazuri în mod izolat, trebuie înțeleasă ca făcând trimitere la un anume mod de abordare a managementului crizelor (în limba engleză *comprehensive approach to crisis management*) în care instrumentele de putere acționează complementar și în mod integrat pentru îndeplinirea unor scopuri politice strategice.

3 *Strategia europeană de securitate, O Europă sigură într-o lume mai bună*, Bruxelles, 12 decembrie 2003, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568ROC.pdf>, accesat la

15.05.2013.

4 Terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele regionale, statele eșuate, crima organizată, ibidem, p.7.

5 Ibidem, p. 11.

6 A se vedea, de exemplu, Clara Marina O'Donnell, *Can Europeans share a common security culture?*, <<http://centreforeuropeanreform.blogspot.be/2009/07/can-europeans-share-common-security.html>>, accesat la 15.05.2013.

7 Spre deosebire de misiunile civile PSAC, pentru operațiile PSAC care au implicații în domeniul apărării „costurile se suportă de cei care fac cheltuielile”. Acest lucru înseamnă că operațiile PSAC nu sunt finanțate de la bugetul PESC al UE, cu excepția unui număr limitat de cheltuieli comune (prin intermediul mecanismului cunoscut sub numele de ATHENA).

8 Aceasta este deja o realitate în educația avansată unde cele mai multe state membre au convenit asupra unui sistem de echivalențe, iar schimburile sunt consolidate.

9 Crearea CESA a fost decisă la Consiliul European de la Salonic din iunie 2003 iar, oficial, CESA a fost fondat în 2005 prin Acțiunea Comună 2005/575/PESC din 18 iulie 2005. Cf. Sylvain Paile, *Transmission of Political-Military Information in Advanced Education: The Examples of the European Security and Defence College and the NATO Defence College*, în *Studia Diplomatica*, 2013.

10 Pagina web a CESA poate fi accesată la adresa: <<http://CESA.mil-edu.be>>.

11 Decizia 2013/189/PESC a Consiliului din 22 aprilie 2013 (în curs de implementare), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:112:0022:0029:ro:PDF>.

12 Inițiativa este numită oficial „Schema europeană de schimb de ofițeri, după modelul programului Erasmus”.

13 BALTFECO este o apariție unică în peisajul european al învățământului profesional militar. Este un colegiu militar organizat prin cooperare multilaterală care educă, în principal, ofițeri din cele trei state baltice (Estonia, Letonia și Lituania).

14 Acest lucru poate fi sau nu legat de absolvirea unui program de master; în multe cazuri, educația de bază include 5 ani universitari și cursurile de specialitate inițiale și/ sau stagii practice; în alte cazuri, poate fi limitată la o etapă scurtă academică, cu transferarea nivelului de master în următoarele etape educaționale. Pentru o imagine completă a sistemelor existente, a se vedea *Compendium of the European Military Officers Basic Education - Europe for the Future Officers, Officers for the Future Europe*, lucrare editată de Sylvain Paile, European Studies Unit – Universitatea din Liège.

15 O descriere detaliată a inițiativei și o imagine de

ansamblu a sistemelor naționale de învățământ superior pot fi găsite la adresa: <<http://www.emilyo.eu/>>

16 *Statement on the European Young Officers Exchange Scheme, Modelled on Erasmus*, Concluziile Consiliului privind PESA - Relații Externe, a 2903-a reuniune a Consiliului, Bruxelles, 10 și 11 noiembrie 2008.

17 Implicând și incluzând, de asemenea, resurse umane limitate care pot fi alocate în fiecare academie militară atât pentru planificarea și coordonarea schimburilor, cât și pentru participarea la reuniunile IG.

18 Pentru conținutul Cursului de orientare, a se vedea <http://CESA.mil-edu.be/index.php/component/docman/cat_view/26-csdp-knowledge-base/90-CESA/92-course-descriptions?start=5>, accesat la 15.05.2013.

19 În ultimii 4 ani, în cadrul Inițiativei, au fost elaborate rapoarte de evaluare ale „Modulelor comune PSAC pentru cadeți” și care pot fi folosite ca documente de referință. Aceste rapoarte includ elemente importante, precum obiectivele modulelor, adaptarea la nivelul cadet, rezultatele obținute în cadrul programului precum și elemente de curriculum.

20 Un studiu similar este în curs de desfășurare sub o inițiativă a FRONTEX (Agenția europeană responsabilă de managementul cooperării operaționale la frontierele externe ale UE), cu scopul de a sprijini pregătirea personalului responsabil de securitatea frontierelor UE.

21 Există deja un exemplu de activitate comună între Colegiile superioare de stat major întrunit: Exercițiul

European multinațional întrunit (CJEX), pe baza unui scenariu operațional PSAC. Acest tip de activitate are o dubla valoare: pe de o parte pregătește ofițerii pentru operații PSAC, iar pe de altă parte contribuie la creșterea capacității acestora de a acționa în spiritul abordării cuprinzătoare, într-un context multinațional.

22 Documentul poate fi accesat la adresa : <http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20111202_Generic-Officer-PME-RC.pdf>.

BIBLIOGRAFIE:

1. *Strategia Europeană de Securitate*, 2003, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568ROC.pdf
2. *Raport privind punerea în aplicare a Strategiei europene de securitate - Asigurarea securității într-o lume în schimbare*, 2008, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/RO/reports/104652.pdf.
3. *CSDP Handbook*, 2012, http://www.consilium.europa.eu/media/1823176/handbook_csdp-2nd-edition_web.pdf.
4. PAILE, Sylvain, *Compendium of the European Military Officers Basic Education - Europe for the Future Officers, Officers for the Future Europe*, European Studies Unit – University of Liège, October 2011.

POLITICI NATIONALE ANTIDROG PENTRU SECURITATEA EUROPEI

Sorin OPREA*

Caracterizat printr-o fluctuație și o complexitate majoră, fenomenul drogurilor reprezintă, ca și terorismul, o amenințare asimetrică, care nu se supune regulilor echivalenței sau egalității. Astfel de amenințări nu sunt clare și unidimensionale, ci multipolare și difuze, fiind exprimate la diferite niveluri și prezentând grade diferite de intensitate.

Date fiind repercusiunile negative pe care le are asupra sănătății publice, siguranței și bunăstării întregii omeniri, fenomenul drogurilor se constituie într-o amenințare la adresa securității, democrației, bunei guvernări și a statului de drept, slăbind bazele dezvoltării durabile, sistemele juridice, stabilitatea politică și instituțiile economice și democratice.

În politicile antidrog dezvoltate atât la nivel regional, cât și național, există un anumit grad de similitudine în domenii-cheie și o utilizare în comun a unei abordări comprehensive în scopul reducerii atât a ofertei, cât și a cererii de droguri. Numărul de strategii regionale în creștere reflectă, de asemenea, o înțelegere crescută a faptului că drogurile reprezintă o problemă care nu poate fi rezolvată doar la nivel național și că pot fi dezvoltate abordări regionale coordonate pentru contracararea problemelor comune.

Cuvinte-cheie: droguri; politici publice; securitate; sănătate publică.

1. Considerații preliminare

Implicând atât costuri politice, economice, cât și sociale, problema globală a drogurilor se constituie într-un fenomen complex, dinamic și multicauzal, fiind o provocare pentru toate statele și guvernele lumii. Departe de a fi o preocupare de nivel local sau regional, această problemă necesită o abordare integrată, echilibrată și multidisciplinară și solicită, în acest sens, responsabilitatea comună a tuturor statelor.

Date fiind repercusiunile negative pe care le are asupra sănătății publice, siguranței și bunăstării întregii omeniri, fenomenul drogurilor se constituie într-o amenințare la adresa securității, democrației, bunei guvernări și a statului de drept, slăbind bazele dezvoltării durabile, sistemele juridice, stabilitatea politică și instituțiile economice și democratice.

Așa cum am subliniat mai sus, problemele cauzate de drogurile ilicite transcend teritoriul unei țări. Producerea, traficul și consumul de droguri au deja o dimensiune globală, depășind zonele geografice cu tradiție în acest domeniu. Ca un apanaj al progresului exploziv pe care îl trăim, procesul de globalizare, caracterizat de mișcarea liberă a persoanelor, a bunurilor și a capitalurilor, de dezvoltarea noilor tehnologii ale informației și comunicațiilor, dar și de mondializarea criminalității

* Chestor de poliție Sorin OPREA este Directorul Agenției Naționale Antidrog și doctorand al Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, București, România. E-mail: sorin.oprea@ana.gov.ro

organizate, a determinat noi provocări și în propagarea și dezvoltarea fenomenului drogurilor la scară mondială.

Având origini și dimensiuni internaționale, consumul și traficul de droguri este puternic influențat de o multitudine de factori de natură socială și economică.

Fenomenul drogurilor reprezintă, în primul rând, o problemă socială care presupune pe de o parte un conflict între libertățile individuale și cele colective, iar pe de altă parte, un conflict între tradiții culturale, sănătate publică, criminalitate, violență, suveranitate statală și interese financiare majore. În timp, problema socială cauzată de droguri s-a transformat într-una publică, iar în prezent, consumul și traficul de droguri reprezintă un fenomen multisectorial care afectează zone diferite, constituind o amenințare atât pentru comunitățile locale, cât și la adresa securității naționale. Riscurile la care sunt expuse persoanele consumatoare de droguri sunt, de asemenea, determinate de numeroși factori, precum: doza consumată, calea de administrare, consumul simultan al altor substanțe, numărul și durata episoadelor de consum al drogurilor și vulnerabilitatea individuală. Există motive de îngrijorare privind sănătatea publică în legătură cu nivelurile ridicate de injectare, problemele de sănătate mintală și vătămarea fizică. Cel mai adesea, consumul de droguri reprezintă un factor de risc pentru diferite boli infecțioase, printre care se numără, în primul rând, hepatita B și C, virusul HIV/ SIDA, bolile cu transmitere sexuală, tuberculoza, tetanosul și botulismul.

În Europa, în fiecare an, între 10 000 și 20 000 de consumatori de opiacee mor, majoritatea dintre aceștia fiind bărbați, cu vârsta cuprinsă între treizeci și patruzeci de ani.¹ Consumul de droguri constituie una dintre cauzele importante de mortalitate în rândul tinerilor din Europa, atât în mod direct, prin supradoză (decese induse de droguri), cât și indirect, prin boli, accidente, violență și suicid cauzat de consumul de droguri (mortalitate asociată consumului de droguri). Majoritatea studiilor realizate asupra cohortelor de consumatori problematici de droguri prezintă rate ale mortalității în intervalul 1-2 % pe an, ceea ce reprezintă o „mortalitate excesivă” (risc de deces în raport cu populația generală) în această grupă, de 10 până la 20 de ori mai mare decât în rândul omologilor care nu consumă droguri.

În rândul consumatorilor problematici de droguri din Europa, principala cauză a decesului este supradoza de droguri, iar opiaceele, în principal heroina sau metaboliții acesteia, sunt prezente în majoritatea cazurilor raportate, deseori împreună cu alte substanțe, precum alcoolul sau benzodiazepinele. Totodată, aproximativ 1,2 milioane de europeni primesc anual tratament, ca urmare a consumului de droguri, cea mai mare parte a acestora fiind consumatori de opiacee².

Situația este și mai dramatică la nivel mondial, unde anual, aproape 200.000 de persoane mor din cauza acestui consum. În 2010, la nivel global, UNODC estimează între 153 și 300 milioane de consumatori de droguri ilicite, reprezentând între 3,4% și 6,6% din populația cu vârsta între 15-64 ani, în timp ce numărul consumatorilor problematici de droguri era estimat ca fiind cuprins între 15,5-38,6 milioane de persoane³.

Cel mai consumat drog, atât la nivel mondial, cât și european, este canabisul: la nivel mondial – între 120 și 225 milioane de adulți, iar la nivel european – 77 de milioane de adulți.

La nivel mondial, pe locul al doilea, în ceea ce privește consumul, se situează amfetaminele (între 14,3 și 52,5 milioane de consumatori), urmate de cocaină (între 13,2 și 19,5 milioane de consumatori) și de opiacee (heroină și opiu) (între 13 și 21 milioane consumatori).

La nivel european, cocaina se situează pe locul al doilea între preferințele de consum, cu 14,5 milioane de europeni care au încercat cel puțin o dată în viață cocaină, dintre care 3,5 milioane în ultimul an, aceasta fiind urmată de amfetamine (un termen care cuprinde amfetamina și metamfetamina), cu 12,7 milioane de europeni (15-64 de ani) care au încercat amfetamine pe parcursul vieții, din care aproximativ 2 milioane anul trecut, de ecstasy, cu 11,4 milioane de europeni (15-64 de ani) care au încercat ecstasy (MDMA) pe parcursul vieții, din care aproximativ 2 milioane, în ultimul an. În ceea ce privește consumul de opiacee, se estimează că există aproximativ 1,4 milioane de europeni.

În România, dimensiunea consumului de droguri rezultată din cele mai recente studii, efectuate pe diferite categorii de populație, se prezintă astfel: în populația generală, grupa de vârstă 15-64 ani, prevalența consumului oricărui tip de drog de-a lungul vieții este de 4,3% (conform studiului GPS 2010)⁴, la elevi de 16 ani, prevalența consumului oricărui tip de drog de-a lungul vieții este de 19,2%

(conform studiului ESPAD 2011)⁵, iar la studenți, prevalența consumului oricărui tip de drog de-a lungul vieții este de 22,5% (conform studiului SPS 2011)⁶.

2. Criminalitatea organizată și traficul de droguri

Adiacentă fenomenului drogurilor, criminalitatea transnațională organizată este considerată o amenințare majoră la adresa securității umane, care împiedică dezvoltarea socială, economică, politică și culturală a societăților din întreaga lume. Fenomen multifacțat care apare în diverse activități, precum traficul de droguri, traficul de ființe umane, traficul de arme, traficul ilegal de migranți, spălarea banilor, criminalitatea organizată constituie o preocupare pentru toate statele lumii, dar și pentru organizațiile internaționale de profil.

Convenția cadru a Națiunilor Unite împotriva crimei organizate, definește conceptul astfel: „În sensul prezentei Convenții, prin „crimă organizată” se înțeleg activitățile unui grup de trei sau mai multe persoane, cu legături de tip ierarhic sau relații personale, care permit liderilor lor să realizeze profituri sau să controleze teritorii sau piețe, interne sau străine, prin violență, intimidare sau corupție, atât pentru sprijinirea activității criminale, cât și pentru a se infiltra în economia legitimă.”⁷

În ceea ce privește criminalitatea asociată drogurilor, potrivit specialiștilor, nu există un singur model de organizație criminală transnațională a cărei activitate infracțională principală o reprezintă traficul de droguri, ca sursă principală de venit. Acestea diferă în structură, specializare, tradiții, zona geografică în care acționează, piețele acaparate etc.⁸ Frecvent, acestea cooperează și folosesc tehnici și metode specifice de informații și autoprotecție. Ca urmare, crima organizată în domeniul drogurilor nu se confundă numai cu un anumit tip de organizație: Mafia, Yakuza, Triadele. Acestea sunt cele de bază, preluate în diverse state și zone sub diverse denumiri⁹.

În acest context, atât la nivel național, cât și la nivel UE, traficul de droguri continuă să fie o tentație pentru cei care doresc să cunoască rapid bunăstarea economică, ceea ce determină implicarea unui număr tot mai mare de indivizi în astfel de activități. Astfel, fiind atrași de obținerea de venituri fabuloase într-un timp scurt, persoanele care au avut deja antecedente de încălcare a legii

și-au perfectat neîncetat sistemul de producere, depozitare, transport și vânzare a drogurilor, creând rețele vaste care acționează la nivel interstatat, și chiar intercontinental¹⁰.

Pe de altă parte, datorită efectelor globalizării, propagarea acestui model de îmbogățire facilă se face mult mai repede, pe toate coordonatele lumii și în toate mediile sociale. Astfel, potrivit analizelor efectuate, cultivatorii, producătorii, transportatorii, furnizorii, distribuitorii și consumatorii de droguri provin din toate regiunile lumii și pot fi racolați din toate mediile sociale.

3. Măsuri de contracarare a fenomenului drogurilor și a criminalității asociate acestuia

În ciuda numeroaselor măsuri luate de fiecare stat în parte, dar și de organismele internaționale de profil, nu a fost posibilă stoparea expansiunii acestuia sau izolarea sa la nivelul unei regiuni geografice sau a unui stat. Mai mult, efectele globalizării au început să se resimtă tot mai mult. Astfel, pe fondul creșterii permeabilității frontierelor, amenințări transnaționale, precum terorismul, crima organizată, traficul și consumul de droguri, au devenit tot mai puternice, având tot mai multe șanse de a se propaga la scară planetară¹¹.

Față de acest fenomen distructiv din punct de vedere social, și nu numai, organismele internaționale au reacționat, încercând să-și perfecțeze un sistem de luptă unitar¹².

Un proces eficient de dezvoltare a unei politici antidrog trebuie să analizeze cu atenție diferitele dimensiuni sociale, politice, economice și în domeniul sănătății ale fenomenului drogurilor.

De asemenea, o formulare politică optimă presupune o abordare multidisciplinară, centrată pe un set de principii strategice subiacente

De-a lungul timpului, orientarea politicilor de răspuns la fenomenul drogurilor a fost influențată de tendințele acestuia, de concluziile studiilor, de rezultatele din practica specialiștilor, precum și de societatea civilă, fapt care a impus necesitatea unei reacții instituționale rapide și eficiente.

În plan legislativ, printre cele mai importante măsuri adoptate la nivel internațional împotriva traficului și consumului de droguri ilicite, se numără:

- Convenția unică asupra stupefiantelor din 1961;

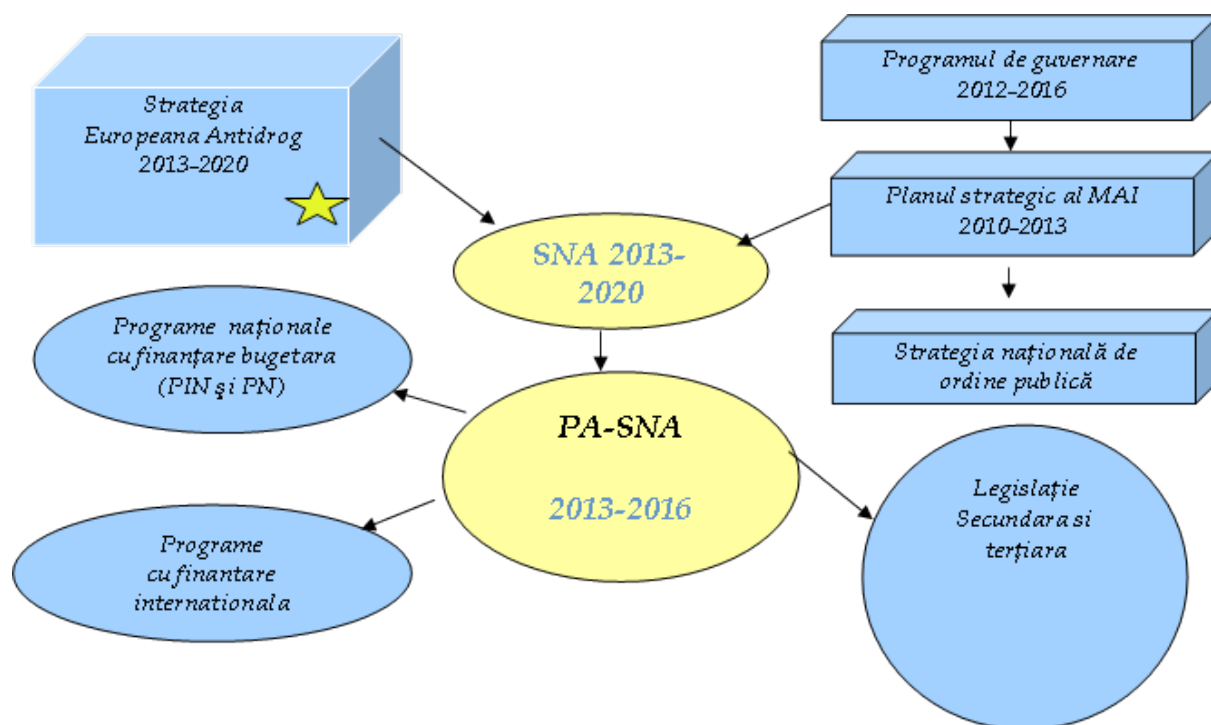

Figura nr. 1 Documente programatice în domeniul drogurilor, la nivel național

- Convenția asupra substanțelor psihotrope din 1971;
- Convenția contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope din 1988.

La nivel programatic, pe plan internațional, au fost elaborate mai multe documente care să direcționeze lupta antidrog, dintre care amintim:

- Declarația politică de la Viena din martie 2009;
- În anul 2010, Consiliul European adoptă Programul multianual Stockholm (2010-2014) și Planul de acțiune al Comisiei Europene pentru implementarea Programului multianual Stockholm;
- În anul 2010, este adoptată Strategia de Securitate Internă a Uniunii Europene;
- Planul de acțiune (al Declarației politice de la Viena) pentru o cooperare internațională către o strategie integrată și echilibrată de combatere a problematicei drogurilor la nivel mondial;
- Strategia Uniunii Europene privind drogurile 2013-2020;
- Planul de acțiune al Uniunii Europene privind drogurile pentru perioada 2013-2016;
- Rezoluțiile Comisiei pentru Stupefiante de la Viena (CND);
- Regulamentul CE nr. 1.920/2006.

În ceea ce privește România, procesul alinierii legislative în domeniul traficului și consumului de droguri la cerințele europene a fost început în anii premergători integrării europene și continuat până în prezent. În acest timp, s-au elaborat politicile de răspuns la nevoile identificate în plan legislativ și au fost adoptate o serie de acte normative de nivel superior, secundar și terțiar, care au contribuit la definitivarea cadrului juridic național în domeniul reducerii cererii și ofertei de droguri.

4. Amenințările actuale pentru România legate de traficul și consumul de droguri

În perioada de tranziție parcursă de România după Revoluția din Decembrie 1989, criminalitatea organizată națională și internațională și-a făcut apariția și aici, grupurile criminale acționând structurat în diverse domenii ale vieții sociale și economice. O parte a cetățenilor români uitând de dreptul la libera circulație, au săvârșit fapte penale în afara teritoriului național, pentru ca ulterior, în baza experienței acumulate, să inițieze pe teritoriul României forme organizate de criminalitate, deja existente în alte zone geografice¹³.

Poziția geografică deosebită pe care o ocupă România a făcut ca aceasta să fie luată în calcul

de către rețelele de traficanți de droguri ca un important „cap de pod” ce face legătura între Orient și Occident. Arealul favorabil al României, care include toată gama căilor de transport, a permis rețelelor de traficanți să folosească diverse mijloace pentru tranzitarea teritoriului țării.

O serie de factori determinanți, precum factori de ordin social-politic-economic, cadrul legislativ insuficient reglementat în materie antidrog și inexistența organelor judiciare specializate în combaterea acestui gen de infracțiuni, care să aibă dotarea tehnică corespunzătoare, au influențat în timp evoluția României în ceea ce privește traficul de droguri.

Plasarea României pe principala cale de acces a heroinei în Europa (ca parte integrantă a componentei nordice a rutei tradiționale balcanice) transformă teritoriul național atât într-un spațiu de depozitare, cât și într-o piață de desfacere în continuă dezvoltare.

În prezent, autoritățile au anunțat conturarea unei noi rute de tranzit a heroinei, care pornește din Afghanistan spre țările occidentale, trecând prin Turkmenistan, Uzbekistan, Kazahstan și Federația Rusă, heroina fiind depozitată în Ucraina, iar apoi traficată către Europa prin România, Ungaria și Polonia¹⁴.

Pe de altă parte, România se situează pe principalele rute utilizate de traficanți și pentru alte tipuri de droguri, după cum urmează: cannabis (provenit din Spania), cocaină (provenită din America de Sud), droguri sintetice (provenite din statele din Vestul Europei, în special din Olanda) și substanțe noi cu proprietăți psihoactive (Asia).

Având în vedere poziția și rolul României în cadrul rutei Balcanice, precum și a factorilor sociali, economici și politici interni, este foarte plauzibilă o dezvoltare a rețelelor nigeriene și/ sau libaneze de crimă organizată pe teritoriul național, care intenționează crearea unei rute africane pe coridorul nordic (Guinea-Bissau – Senegal – Mali – Algeria – Liban – Europa de Sud) care să facă legătura cu Europa – cu referire la traficul cu heroină provenită din Pakistan.

Totodată, globalizarea producției de cannabis, urmată de creșteri semnificative ale consumului la nivel național pentru mai multe state, poate determina și în România dezvoltarea/ extinderea culturilor de cannabis, inclusiv în condiții controlate (sere). În acest sens, sunt elocvente capturile de cannabis realizate în anul 2012, când au fost

descoperite pe teritoriul României 48 de culturi ilicite de cannabis și au fost capturate 3.125 de plante de cannabis, atât numărul plantelor, cât și cel al culturilor fiind de peste 3 ori mai mare, în comparație cu anul 2011¹⁵.

România este, totodată, supusă amenințării drogurilor sintetice ce pot proveni din zona de sud și sud vest, în Serbia și Bulgaria fiind identificate mai multe laboratoare de profil.

Creșterea producției mondiale de metamfetamină și extinderea rapidă a utilizării acesteia ca urmare a modalităților facile de disimulare și a prețului scăzut poate afecta în aceeași măsură și România.

De asemenea, interesul grupărilor nigeriene și pakistaneze în prospectarea teritoriului Republicii Moldova constituie o amenințare la granița de Est a României, și implicit a UE și poate statua reinventarea unor rute tradiționale de transport a heroinei și nu numai.

România, alături de statele care se învecinează cu Marea Neagră, este o rută alternativă/ secundară de introducere a cocainei în Europa, prin portul Constanța, în special a cocainei ce provine din Bolivia.

În plus, migrația laboratoarelor de droguri sintetice din Bulgaria către Serbia, Muntenegru, Grecia și Turcia, corelată cu poziția geografică a României și calitatea sa de graniță a UE, determină o vulnerabilitate pentru țara noastră.

Pe de altă parte, începând cu anul 2011, riscurile asociate consumului de droguri încep să-și facă tot mai mult simțită prezența pe teritoriul României.

Observată la sfârșitul anului 2011, epidemia HIV în rândul consumatorilor de droguri injectabile din România provoacă în continuare îngrijorarea autorităților. Conform datelor furnizate de Comisia Națională de Luptă Anti-SIDA, numărul consumatorilor de droguri injectabile nou diagnosticați cu HIV a crescut în România, de la 1-6 cazuri pe an până în 2010, la 136 cazuri în 2011, respectiv la 237 cazuri în 2012, ceea ce înseamnă că 31% din totalul cazurilor noi depistate cu HIV în 2012 pentru toate categoriile de risc provin din rândul consumatorilor de droguri injectabile¹⁶. Această situație poate provoca o problemă de sănătate publică, deoarece este posibilă extinderea infecției cu HIV și la alte categorii de populație aflate în zone de risc. Creșteri semnificative sunt înregistrate și pentru prevalența infecțiilor hepatice B și C, precum și a tuberculozei.

Figura nr. 2 Strategii și planuri naționale de acțiune privind drogurile, disponibilitate și domeniu de acțiune

5. Politici regionale și naționale antidrog

Politicile privind controlul drogurilor în lume funcționează în contextul general furnizat de sistemul internațional de control creat pe baza celor trei convenții ale Organizației Națiunilor Unite.

În ceea ce privește politicile regionale antidrog, în ultimii ani, diferite organizații internaționale au dezvoltat strategii regionale în domeniul drogurilor împreună cu Planurile de acțiune aferente. Acestea acoperă în prezent 147 de țări din patru continente. Astfel, în anul 2010, în America, Organizația Statelor Americane (OAS) a adoptat Strategia emisferică în domeniul drogurilor și, un an mai târziu, un Plan de acțiune (2011-2015). Totodată, comunitatea Andină a adoptat propria strategie antidrog pentru perioada 2012-2019 și planul de acțiune al acesteia pentru perioada 2012-2016. În Africa, Uniunea Africană (UA) a adoptat Planul de acțiune cu privire la controlul drogurilor (2013-2017), în timp ce Comunitatea Economică a Statelor Vest-Africane (ECOWAS) a adoptat Planul Regional de acțiune pentru a aborda problematica în creștere a traficului de ilicit de droguri, crimei organizate și consumul de droguri pentru perioada 2008-2011. În Asia, Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN) a adoptat Planul de lucru privind combaterea producției ilicite de

droguri, traficului și consumului (2009-2015), iar Organizația de cooperare Shanghai (SCO) și-a propus, pentru perioada 2011-2016, reducerea drastică a nivelului traficului și consumului de droguri și precursori prin intermediul strategiei de combatere a drogurilor din statele membre SCO.

Obiectivele și conținutul acestor strategii reflectă diferențele în problematica drogurilor și resursele disponibile dintre regiunile unde urmează să fie puse în aplicare. Există însă și un anumit grad de similitudine în domeniile politice cheie și o utilizare în comun a unei abordări comprehensive în scopul reducerii atât a ofertei, cât și a cererii de droguri. Numărul de strategii regionale în creștere reflectă, de asemenea, o înțelegere crescută a faptului că drogurile reprezintă o problemă care nu poate fi rezolvată doar la nivel național și că pot fi dezvoltate abordări regionale coordonate pentru contracararea problemelor comune.

La nivel european, legislația UE privind drogurile și strategiile multianuale și planurile de acțiune ale Uniunii Europene oferă un cadru pentru acțiunea coordonată.

În Europa, este responsabilitatea guvernelor și parlamentelor naționale să adopte cadrele juridice, strategice, organizatorice și bugetare necesare pentru soluționarea problemelor legate de droguri.

De la sfârșitul anilor 1990, a devenit o practică

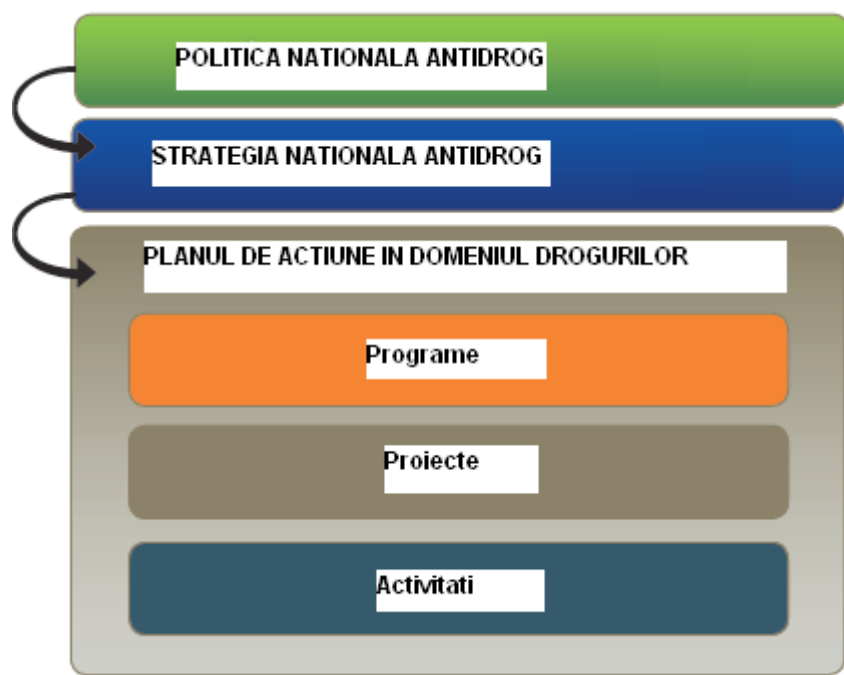

Figura nr. 3 Structura conceptuală a politicilor naționale antidrog

uzuală pentru guvernele naționale din Europa să adopte strategii și planuri de acțiune privind drogurile.

Aceste documente conțin o serie de principii, obiective și priorități generale, specificând măsurile și părțile responsabile cu punerea în aplicare a acestora.

În prezent, toate țările dispun de o strategie națională sau un plan de acțiune privind drogurile, cu excepția Austriei, care dispune de astfel de planuri la nivel de provincii.

Cinci țări au adoptat strategii naționale și planuri de acțiune care acoperă atât drogurile legale, cât și pe cele ilegale.

Pe lângă elaborarea unor strategii naționale privind drogurile, țările au creat și mecanisme de coordonare a punerii în aplicare a politicilor lor privind drogurile. La nivel național, majoritatea țărilor dispun în prezent de un comitet interministerial pentru droguri, la care se adaugă un organ național de coordonare privind drogurile, responsabil cu gestionarea activităților de zi cu zi. În 14 țări, acesta funcționează pe lângă ministerul sănătății, în timp ce în celelalte țări, el funcționează pe lângă guvern sau pe lângă cabinetul prim-ministrului, pe lângă ministerul de interne sau alte ministere. Douăzeci și două de țări raportează, de asemenea, că dispun de un coordonator național în materie de droguri,

desemnat oficial, care este, în foarte multe cazuri, conducătorul organului național de coordonare. Coordonatorii naționali se reunesc la nivelul UE. La nivel regional sau local, există agenții de coordonare în materie de droguri, coordonatori în materie de droguri sau ambele, în majoritatea țărilor. În plus, în unele țări, în special în cele cu o structură federală, organisme de coordonare verticală promovează cooperarea între nivelul național și cel local. În alte țări, coordonarea la nivel regional sau local este supravegheată, de multe ori, de organisme naționale. În ultimii ani, atât Uniunea Europeană, cât și un număr din ce în ce mai mare de țări, au realizat o evaluare finală a strategiei sau a planului de acțiune privind drogurile. Scopul este, în general, evaluarea stadiului punerii în aplicare, precum și a schimbărilor situației drogurilor în ansamblu, în vederea oferirii informațiilor necesare pentru elaborarea viitoarei strategii. În Europa, majoritatea evaluărilor sunt interne, realizate de agenția sau instituția responsabilă cu planul, însă din ce în ce mai multe țări au comandat evaluări comune sau externe. În prezent, majoritatea țărilor europene au planuri de realizare a unei evaluări finale a strategiei existente privind drogurile.

Și la nivel național, fenomenul drogurilor reclamă un răspuns instituțional multidisciplinar, pragmatic și eficient, bazat pe o evaluare realistă

a nevoilor, resurselor, posibilităților de acțiune și obiectivelor. Acest răspuns nu poate fi limitat la o singură instituție sau organizație, ci trebuie să fie rezultatul unei cooperări inter-instituționale reale, constante și eficiente. În acest sens, mecanismul de coordonare instituit anterior și consolidat prin această strategie continuă să reprezinte elementul central în asigurarea sinergiei, coerenței și unității răspunsului la fenomenul drogurilor, pornind de la premisele cooperării autentice, evitării suprapunerilor, asigurării unui schimb eficient de informații și date și utilizării eficiente a resurselor.

Strategia Națională Antidrog se înscrie în cadrul normativ național și este în conformitate cu principiile fundamentale ale Uniunii Europene: respectul față de demnitatea umană, libertate, democrație, egalitate și stat de drept. Strategia Națională Antidrog pentru perioada 2013-2020 reprezintă un document programatic, care înglobează obiectivele generale și specifice pe direcțiile de acțiune asumate de toate instituțiile implicate în reducerea amplitudinii fenomenului drogurilor la nivel național.

Prin aprobarea sa de către Guvernul României, Strategia Națională Antidrog 2013-2020 va fi asumată ca document de politici publice în domeniu, conferind caracterul formal și legitimitatea răspunsului la fenomenul drogurilor.

Noua strategie își propune să aducă un plus de valoare în ceea ce privește reacția statului Român la problematica drogurilor, prin dezvoltarea mecanismelor de coordonare, colaborare inter-instituțională, transparență decizională, cercetare și analiză strategică.

Strategia Națională Antidrog 2013-2020 urmărește o serie de aspecte, precum:

- reducerea nivelului consumului și dependenței de droguri, precum și a consecințelor generate de acestea la nivelul sănătății, ordinii și siguranței publice;
- contribuția la reducerea disponibilității drogurilor pe piață;
- promovarea cunoașterii fenomenului, prin evaluarea sistematică a tendințelor și provocărilor din domeniul drogurilor, în vederea fundamentării răspunsului instituțiilor și structurilor societății civile;
- asigurarea cadrului necesar dialogului și cooperării între instituțiile implicate și sectorul guvernamental.

Concluzii

Astăzi, traficul și consumul ilicit de droguri nu mai pot fi restrânse la o anumită zonă geografică sau culturală. Pe de altă parte, nici metodele de traficare, modelele de consum și tehnologiile de producere nu mai pot fi încadrate în anumite tipare deja cunoscute. Caracterizat printr-o fluctuație și o complexitate majoră, fenomenul drogurilor reprezintă, ca și terorismul, o amenințare asimetrică, care nu se supune regulilor echivalenței sau egalității. Astfel de amenințări nu sunt clare și unidimensionale, ci multipolare și difuze, fiind exprimate la diferite niveluri și prezentând grade diferite de intensitate.

În România, fenomenul drogurilor a cunoscut noi forme de manifestare, necesitând abordări tot mai variate. Spre deosebire de anii 90, astăzi, ne confruntăm cu o piață a drogurilor extrem de inovatoare și de dinamică, iar apariția frecventă de noi substanțe cu proprietăți psihoactive, ale căror riscurile pentru sănătate sunt încă necunoscute, reprezintă o provocare permanentă pentru societatea românească.

Data fiind poziția geopolitică a României, dar și progresele înregistrate de România în combaterea traficului și consumului de droguri, în elaborarea viitoarelor politici publice antidrog trebuie să se aibă în vedere ca România să devină în acest domeniu un pol de stabilitate în bazinul Mării Negre. Totodată, la construirea politicilor de răspuns trebuie să se țină cont de necesitățile specifice fiecărei zone, prin promovarea conceptului de dezvoltare a strategiilor locale și regionale antidrog, în care să fie implicați toți actorii politici și sociali locali. În cadrul acestor strategii, vor fi dezvoltate cu prioritate programele de prevenire și serviciile de asistență, a căror eficiență se vede în timp, dar care, prin efectele pe care le au asupra cererii de droguri, pot determina o reducere semnificativă a ofertei de droguri, dată fiind relația de cauzalitate dintre cele două variabile.

Din experiența desprinsă de-a lungul timpului, rezultă că, în absența unei coordonări unitare, simpla însumare a eforturilor locale și sectoriale, chiar și finanțate, nu mai permite atingerea obiectivelor stabilite.

De aceea, reînființarea Agenției Naționale Antidrog și reconfirmarea ei în rolul de coordonator național al politicilor antidrog au însemnat revenirea la o abordare corectă a fenomenului

drogurilor în România și repunerea acestora pe un făgaș normal.

Obiectivele și conținutul strategiilor antidrog reflectă diferențele în problematica drogurilor și resursele disponibile dintre regiunile unde urmează să fie puse în aplicare.

Există însă și un anumit grad de similitudine în domenii politice cheie și o utilizare în comun a unei abordări comprehensive în scopul reducerii atât a ofertei, cât și a cererii de droguri.

Numărul de strategii regionale în creștere reflectă, de asemenea, o înțelegere crescută a faptului că drogurile reprezintă o problemă care nu poate fi rezolvată doar la nivel național și că pot fi dezvoltate abordări regionale coordonate pentru contracararea problemelor comune de securitate.

NOTE:

1 *European Drug Report 2013: Trends and developments*, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), Luxemburg, 2013.

2 *Ibidem*.

3 *World drug report 2012*, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), Viena, 2012

4 *Raport Național privind situația drogurilor în România în 2010*, Agenția Națională Antidrog (ANA), 2011.

5 *Raport Național privind situația drogurilor în România în 2011*, Agenția Națională Antidrog (ANA), 2012.

6 *Ibidem*.

7 *Convenția Cadru a Națiunilor Unite împotriva crimei organizate*, disponibilă la data 28.05.2013, la adresa http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/instrumente_internationale/conventia_impotriva_crimei_organizate_transfrontaliere/

8 Cătălin ȚONE și alții, *Criminalitatea organizată-tratat de teorie și practică judiciară*, Volumul I, Editura Sitech, Craiova, 2009, p. 77.

9 Damian MICLEA, *Cunoașterea crimei organizate*, Editura Pygmalion, Ploiești, 2001, p. 22.

10 Cătălin ȚONE și alții, *„Etnobotanicele”, vise careucid*, Editura Sitech, Craiova, 2012, p. 10.

11 Grigore ALEXANDRESCU, *Amenințări la adresa securității*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.

12 Cătălin ȚONE, *Drogurile - tentații și pasiuni ucigașe*, Craiova, Editura Sitech, 2009, p. 11.

13 Informații cuprinse în *Strategia națională de combatere a criminalității organizate în perioada 2004-2007*, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 2209/2004, publicată în Monitorul Oficial nr. 1256 din 27 decembrie 2004.

14 *Raport Național privind situația drogurilor în România în 2011*, Agenția Națională Antidrog (ANA), 2012.

15 *Sinteză privind situația drogurilor în România în anul 2012*, Agenția Națională Antidrog (ANA), 2013.

16 *Ibidem*.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Convenția Cadru a Națiunilor Unite împotriva crimei organizate*, http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/instrumente_internationale/conventia_impotriva_crimei_organizate_transfrontaliere/

2. ***, *European Drug Report 2013: Trends and developments*, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), Luxemburg, 2013.

3. ***, *Precursors and chemicals frequently used in the illicit manufacture of narcotic drugs and psychotropic substances*, International Narcotic Control Board (INCB), Organizația Națiunilor Unite, New York, 2012.

4. ***, *Raport Național privind situația drogurilor în România în 2010*, Agenția Națională Antidrog (ANA), 2011.

5. ***, *Raport Național privind situația drogurilor în România în 2011*, Agenția Națională Antidrog (ANA), 2012.

6. ***, *Report of the International Narcotics Control Board for 2011*, International Narcotic Control Board (INCB), Organizația Națiunilor Unite, New York, 2012.

7. ***, *Sinteză privind situația drogurilor în România în anul 2012*, Agenția Națională Antidrog (ANA), 2013

8. ***, *World drug report 2011*, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), Viena, 2011.

9. ***, *World drug report 2012*, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), Viena, 2012.

10. DASCĂLU, Ioan (coordonator); PRUNĂ, Ștefan; ȚUPULAN, Marin-Claudiu; ȘTEFAN, Cristian-Eduard; GIUREA, Laurențiu, , Editura Sitech, Craiova, 2008.

11. DRĂGAN, Jenică, *Aproape totul despre... droguri*, București, Editura Militară, 1994.

12. DRĂGAN, Jenică, *Drogurile în viața românilor*, București, Magicart Design, 1995.

13. OPREA, Sorin, „Drogurile – limite

instabile”, în *Academica*, revistă editată de Academia Română, nr. 1-2 (ianuarie-februarie) 2012, Anul XXII.

14. SANDU, Florin, *Stop drogurilor*, București: Sylvi, 2002.

15. ȚONE, Cătălin și alții, *Drogurile și crima organizată*, Editura Sitech, Craiova, 2009.

16. ȚONE, Cătălin, *Influența traficului de droguri asupra siguranței naționale*, Teză de doctorat susținută la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 2011.

17. ȚURLEA, Stelian (selecția textelor, traducere, comentarii și note), *Bomba drogurilor*, București, Humanitas, 1991.

ZONA MĂRII NEGRE – O NOUĂ „ZONĂ GRI”?

Dr. Marius-Cristian NEACȘU*

Dr. Silviu NEGUȚ**

Studiul de față cuprinde rezultatele unei analize aprofundate asupra dinamicii frontierei geopolitice dintre Rusia și Occident, în ultimele două decenii ce s-au scurs de la sfârșitul Războiului Rece. Unul dintre efectele acestei dinamici îl constituie apariția conceptului de „zonă gri” (zonă de indecizie geopolitică), concept ce a înregistrat evoluția de la o simplă sintagmă ce încadra statele „proaspăt” ieșite din „lagărul socialist” din partea centrală și mai ales, estică, a Europei în anii '90, la un instrument de politică externă al Moscovei, utilizat în scopul frânării extinderii geostrategice a structurilor euro-atlantice spre granițele sale; mai ales în contextul comportamentului geopolitic din ce în ce mai activ al Rusiei, începând cu anii 2000, în sensul recăpătării rolului său de putere eurasiatică. În acest sens, revitalizarea celor două „ancore” – prezența la Marea Baltică și Marea Neagră –, a constituit linia generală de acțiune a Moscovei în ultimii ani. Mai importantă pentru România este ancora sud-estică europeană, respectiv spațiul pontic, având în vedere că suntem riverani la o mare de care Rusia, în spiritul rațiunii de mai sus, este interesată în mod direct. Astfel, studiul de față capătă sens prin reliefarea potențialului crescut al Mării Negre de a întreține sau genera „zone gri”, având în vedere rolul său complicat de „pivot” între sisteme geopolitice

regionale atât de diferite. Sisteme geopolitice stabile în spațiul Mării Negre înseamnă o garanție mai mare pentru securitatea țărilor mici și mijlocii, așa cum este și România.

Cuvinte-cheie: „zona gri”; frontieră geopolitică; Marea Neagră; Rusia; Occident.

1. Considerații introductive

Marea Neagră a fost un subiect privilegiat al literaturii de specialitate, mai multe științe și domenii dându-și întâlnire în arealul pontic, subliniind prin anvergura studiilor și cercetărilor importanța deosebită a acestui subiect. Mai mult, aceasta a devenit și cuvânt-cheie pentru individualizarea unor regiuni – regiunea Mării Negre, regiunea extinsă a Mării Negre – sau a unor organizații internaționale, cum ar fi OCEMN (Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră). Câte pagini se vor fi scris de la prelegerile ținute de distinsul nostru istoric Gheorghe Brătianu, de două ori pe săptămână, în fața studenților de la Universitatea din București între 1941 și 1942, din cursul „Chestiunea Mării Negre”¹?

Studiul de față nu dorește să contribuie la „îngrășarea” literaturii de specialitate, ci încearcă să creioneze premisele oferirii unui răspuns la întrebarea „A redevenit Marea Neagră parte

*** Dr. Marius-Cristian NEACȘU este lector universitar în cadrul Academiei de Studii Economice București, România. E-mail: marius.neacsu@biblioteca.ase.ro**

**** Dr. Silviu NEGUȚ este profesor universitar în cadrul Academiei de Studii Economice București, România. E-mail: silviu.negut@gmail.com**

componentă într-o nouă <zonă gri>” la mai bine de două decenii de la încheierea (formală) a Războiului Rece? Răspunsul la această întrebare, care, totodată, individualizează *scopul acestui studiu*, ni se pare important: sisteme geopolitice regionale stabile constituie o garanție mai mare pentru securitatea unor state mici și medii (cum este și România), în timp ce o zonă de indecizie, gri, creează nu numai bazele, ci încurajează manifestarea unor jocuri de putere ale marilor actori internaționali, în care lesne putem căpăta statutul de „victimă colaterală”.

Devin necesare câteva *delimitări terminologice*: ce este „zona gri”? Contextul în care aceasta sintagmă s-a încetățenit a fost implozia Imperiului Sovietic ce a marcat sfârșitul Războiului Rece, în urma căreia, o serie de state ce până în 1989 făcuseră parte din „Europa de Est”, fiind vorba bineînțeles de o Europă ideologică, printre care și România, deveniseră independente de gravitația Moscovei, dar care nu aveau încă capacitatea necesară și maturitatea geopolitică să își găsească un drum propriu, să-și împlinească un destin geopolitic liber de al vreunui centru de putere. Reculul Kremlinului a însemnat, cel puțin în ultimul deceniu al secolului trecut (până la începutul anilor 2000), avansul geostrategic al structurilor euro-atlantice (NATO și UE) în ceea ce, până mai ieri, constituia *sfera de influență* a Rusiei.

Însă, mandatele președintelui Putin, pe de o parte și problemele interne ale blocului euro-atlantic (efectele extinderii rapide a UE, criza financiară internațională care s-a transformat într-o adevărată criză economică ș.a.), pe de altă parte, au frânat acest proces. Ceea ce a rămas din fosta „zona gri”² sau „zonă balama” cum s-a mai numit, constituie astăzi *frontiera geopolitică* dintre Rusia și Occident: acel spațiu ce se întinde între Marea Baltică și Marea Neagră, alcătuit din Kaliningrad – Belarus – Ucraina – Republica Moldova³ în care se ciocnesc interesele și strategiile celor două centre de putere. Nici Occidentul, cu atât mai puțin Rusia, nu sunt dispuse să mai accepte un pas al celui alt dincolo de această frontieră. Reluăm termenul de „frontieră geopolitică” întrucât nu este vorba de o „graniță”, o simplă linie ce ar delimita teritoriile, ci de o întindere teritorială, cu o încărcătură geopolitică cel puțin importantă pentru Occident, și vitală pentru Rusia. Marea Neagră, prin natura poziției ei geografice și prin semantica geopolitică ce o comportă se înscrie pe această frontieră.

2. Sistemul geopolitic regional al Mării Negre

Regiunea pontică a fost importantă dintotdeauna și este importantă și în prezent, constituind astăzi punctul nevralgic al macro-sistemului geopolitic eurasiatic sau, altfel spus, este locul unde se intersectează câteva sisteme geopolitice regionale. Această funcție de „constantă geopolitică” a Mării Negre a fost exprimată atât de bine la începutul secolului trecut de către marele istoric român Nicolae Iorga prin următoarele cuvinte: „...popoarele se schimbă, așezămintele de stat capătă altă înfățișare, ideile care domină omenirea nu mai sunt aceleași, dar marile probleme regionale persistă”⁴ (!), în plus, Brătianu adăugând: „interesul istoric pe care îl trezește o regiune geografică este un privilegiu ce se plătește scump...”⁵.

Realitatea a ilustrat perfect cuvintele celor doi iluștri savanți. Pe de o parte, Marea Neagră a fost dintotdeauna o verigă esențială pe axa mărilor (Marea Caspică – Marea Neagră – Marea Mediterană), contribuind dintotdeauna la configurarea și reconfigurarea sistemelor geopolitice regionale: sedentari vs. nomazi în perioada preistorică și în zorii antichității, ecuație greco-romană în Antichitate, bizantino-turco, ulterior otomană în Evul Mediu, otomano-rusă, sovietico-occidentală (NATO) în perioada comunistă, configurația regională actuală complicându-se și mai mult; de unde această încărcătură geopolitică a Mării Negre? Răspunsul ne este la îndemână: poziționarea sa geografică la marginea continentului european și, totodată, la capătul „drumului mătăsii”, această poziție generând Pontului rolul de veritabil *pivot geopolitic eurasiatic*. În contextul axei mărilor, spațiul pontic deenclavează spațiul caspic (atât în prezent, cât și în trecut) și, totodată, constituie un avanpost în inima uscatului eurasiatic al Mării Mediterane.

Apoi, România a simțit din plin ceea ce a însemnat ieșirea la Marea Neagră și a interesului pe care aceasta l-a generat, în orice context istoric viața politică și geopolitică a țării noastre fiind indisolubil legată de evoluția sistemelor geopolitice regionale ce se intersectau în spațiul pontic: de la așezarea „în calea tuturor răutăților”, pentru a folosi cuvintele cronicarului Miron Costin – și ori de câte ori spațiul românesc a pierdut ieșirea directă la mare, și-a pierdut și independența (Dacia romană, suzeranitatea otomană), deci pentru noi Marea Neagră reprezintă o *ancoră de securitate* –, la efecte mai benefice, cum ar fi intrarea în NATO,

grație interesului manifestat de SUA în problema Orientului Mijlociu, având în vedere proximitatea spațiului pontic de teatrul de operațiuni (Turcia nefiind o opțiune la acel moment).

În altă ordine de idei, importanța cvasipermanentă dintotdeauna a Mării Negre, subliniată constant prin studii și cercetări din toate timpurile, derivă, după cum am menționat mai sus, din rolul său de pivot geopolitic eurasiatic. Dacă privim cu atenție cele trei mări – Marea Caspică, Marea Neagră și Marea Mediterană – vom putea reliefa următorul fapt: cele trei mări reprezintă trei etape diferite din evoluția geopolitică a unui spațiu geografic.

Astfel, Marea Caspică reprezintă *etapa juvenilă* în privința relațiilor internaționale, aflându-se în litigiu total⁶ în privința delimitării zonelor economice exclusive și a împărțirii platoului continental între riverani (Rusia ce își asumă rolul de moștenitor legitim al URSS și, drept urmare, de gestionar al spațiului caspic, Iranul păstrând încă memoria vechii și măreții civilizații persane și cei trei riverani mai mici – Azerbaidjan, Kazahstan și Turkmenistan –, destul de vulnerabili și destul de aproape de Rusia, clamând și ei, pe o voce mai joasă, dreptul de a avea ceva din lacul caspic). Din acest punct de vedere, ținând cont și poziția sa geografică în interiorul masei asiatice de uscat, Marea Caspică nu poate defini decât *sisteme geopolitice locale*.

Marea Neagră se află în *faza intermediară, de tranziție* (de tinerețe avansată, am putea spune), stabilizată din punct de vedere al relațiilor internaționale, nemaifiind la discreția unui singur pol de putere, dar păstrând încă litigii zonale, dintre care unele recent soluționate (cum ar fi cel dintre România și Ucraina privind împărțirea platoului continental în dreptul Insulei Șerpilor în cazul căruia Curtea Internațională de Justiție de la Haga s-a exprimat în 2009). Ca atare, raportându-ne și la poziția sa la întretăierea continentelor european și asiatic, la rolul său de intersecție comercială⁷, culturală⁸ și geopolitică, Marea Neagră definește *sisteme geopolitice regionale* complexe: sistemele ucrainean, caucazian, turcesc, balcanic, de anvergură regională; se mai adaugă cel puțin două, dar care au anvergură globală: occidental (prin structurile euro-atlantice) și rus.

Marea Mediterană a atins *etapa de maturitate*, aflându-se la capătul unui ciclu geopolitic, fiind în întregime internaționalizată și bine reglementată⁹.

Fiind focarul de civilizație al omenirii a configurat *sistemul geopolitic global* în cea mai mare parte a istoriei, centrul gravitațional mutându-se spre Atlanticul de Nord în secolul al XX-lea și, probabil, spre Pacificul de Nord în secolul al XXI-lea.

Rezidă din cele de mai sus că, cel puțin la nivel teoretic, Marea Neagră are un potențial ridicat spre a fi înscrisă sau pentru a descrie o frontieră geopolitică între Rusia și Occident și, colateral, așa cum o arată actualul context geopolitic, o nouă *zonă gri* cu state vulnerabile, prinse între „mirajul” occidental și mult prea recenta, pragmatica și apropiata realitate rusească.

3. Marea Neagră între Occident și Rusia. Jocuri de putere

Precizam mai sus că Marea Neagră este cel puțin importantă pentru Occident și vitală pentru Rusia. Devine necesară explicarea acestei încălcări geopolitice diferite pentru cei doi poli de putere, ori această diferență rezultă din însăși raportarea diferită a acestora față de spațiul pontic.

Astfel, *pentru Occident*, Marea Neagră reprezintă, în primul rând, un *culoar cu funcție multiplă: geoeconomică, geostrategică și geopolitică*.

Implozia Imperiului sovietic ce a marcat sfârșitul Războiului Rece a făcut posibil „dezghețul” ideologic al Estului și, ceea ce numai cu câțiva ani înainte era o utopie, a devenit dezirabil și, mai mult realizabil: integrarea geopolitică a Europei de Est (sau utilizând un joc de cuvinte, re-europenizarea Europei de Est), democratizarea spațiului caucazian și accesul la mult doritele resurse energetice al spațiului caspic și central-asiatic. Numai că, de la calcule la concretizarea efectivă distanța a fost mai lungă decât a putut Europa să ducă... Rezultatele sunt evidente: reîntregirea nordică (integrarea statelor baltice) și central-europeană (unificarea Germaniei, integrarea Grupului de la Visegrád¹⁰ și a României), mici și ezitanți pași în Balcani (integrarea Bulgariei), distanțarea din ce în ce mai mare de Ucraina (eșecul „revoluției portocalii”; practic prin Ucraina aproape că se reface fosta Europă ideologică „de Est”, într-o dimensiune teritorială, bineînțeles, mai redusă), „pierderea” Republicii Moldova, eșecul total în Caucaz (vezi atacul Rusiei în Georgia, august 2008, în problema Osetiei de Sud) și diminuarea accesului în loc de înlesnirea acestuia la bazinul de hidrocarburi al Caspicii și al

celui central-asiatic datorat neputinței Europei, revenirii Rusiei la linia de forță de dinainte de 1989 și emergenței Chinei.

Revenind, pentru Occident, eliberarea Mării Negre din chingile sovietice a constituit premiza individualizării unui culoar energetic către resursele de hidrocarburi ale Mării Caspice și ale arealului adiacent, culoar energetic care, ulterior, să devină unul diplomatic, respectiv conectarea republicilor central-asiatice.

Condiții necesare: independența republicilor caucaziene și a celor central-asiatice. Condiții suficiente: o Rusie „cuminte” aflată pe calea democratizării, o Europă „unită”, o Chină încă „est-asiatică”.

SUA (actor care definește, alături de Europa, ceea ce generic numim „Occidentul”) au înțeles perfect ideea și au fructificat din plin reculul Moscovei în regiune: încă din 1992 au reușit să construiască un sistem de conducte pentru transportul petrolului și gazelor naturale – oleoductul BTC (Baku-Tbilisi-Ceyhan) și gazoductul BTE (Baku-Tbilisi-Erzurum) –, care să interconecteze spațiul trans-caucazian cu Turcia (ultima fiind un model de stabilitate și prosperitate economică pentru toate republicile turco-islamice¹¹ și, în același timp, un avanpost occidental încă din vremea URSS-ului). Bine școlite la „școala Războiului Rece” și profitând de avantajul vacuum-ului de putere creat în spațiul caspic, Statele Unite au lansat în 1996 un alt proiect – gazoductul „Trans-caspic” –, prin care s-a dorit interconectarea Turkmenistan-ului și, implicit, deschiderea unui culoar diplomatic spre Asia Centrală.¹²

Însă, indecizia și lentoarea în reacție a Europei și revitalizarea Rusiei prin „doctrina Putin”, drept o superputere energetică, au zădărnicit acest proiect și au contribuit la situația de astăzi: nici un proiect energetic european reușit (agonizantul proiectul „Nabucco”, lansat în 2002 și, ulterior, relansat în 2012 într-o versiune subdimensionată ca să piardă în 2013 în fața proiectului trans-adriatic – TAP –, a umplut mult mai bine rafturile bibliotecilor decât rezervoarele industriilor europene), în timp ce cele rusești sunt realizate în proporție de 50 % și funcționează din plin (gazoductul „Nord Stream”, lansat în 1997, este definitivat în totalitate și transportă gaze naturale rusești spre Germania, iar pentru „South Stream”, lansat în 2006, în 2012 s-a început construcția tronsonului de pe fundul Mării Negre)¹³.

Deci, pentru Occident, Marea Neagră a avut în contextul geopolitic post-sovietic o dublă valență (geo)economică:

- pe de o parte, integrarea în Uniunea Europeană a fostelor țări comuniste din Europa de Est și, prin aceasta, accesul la aceste piețe considerabile din proximitatea Mării Negre;

- pe de altă parte, accesul la imensele resurse și materii prime esențiale, în special energetice, prin interconectarea spațiului pontic cu cel caspic și central-asiatic (o alternativă dorită la resursele energetice Rusești și la rutele de transport controlate de aceasta).

Dimensiunea geoeconomică a spațiului pontic reliefată anterior a fost dublată de cea geostrategică și militară (extinderea NATO, implementarea componentelor scutului american în proximitatea țărmului vestic al Mării Negre) și de cea geopolitică (extinderea structurilor euro-atlantice în fosta sferă de influență a Moscovei).

Pentru Rusia, Marea Neagră reprezintă o „clemă geopolitică” prin care își asigură prezența în Europa.

Vitalitatea interesului rusesc la Marea Neagră rezultă din destinul geopolitic al Rusiei (creionat pe această matcă de țarul Petru I cel Mare), și anume acela de a fi: nu o putere europeană (improbabil și imposibil, având în vedere situația sa la periferia orientală a Europei și cu cea mai mare parte din teritoriu concentrată în Asia), nici o putere asiatică (unde ar fi nevoită „să dea piept” cu giganți precum China, India, Japonia), ci o *putere eurasiatică*¹⁴, ceea ce ar corespunde așezării sale geografice inedite.

Din punctul nostru de vedere, dimensiunea geopolitică eurasiatică a Rusiei este asigurată de două ancoră teritoriale: prezența la Marea Baltică și prezența la Marea Neagră. La ambele, Rusia a pierdut considerabil o dată cu implozia URSS-ului.

Integrarea euro-atlantică a republicilor baltice și a Poloniei au transformat Kaliningrad – rămas singura ancoră teritorială baltică („cleva nordică”) –, într-o enclavă prinsă „sandviș” între Baltica și structurile occidentale (NATO și UE). Situația s-a mai ameliorat din perspectivă rusă, prin realizarea gazoductului „Nord Stream” care, pe de o parte, a securizat din punct de vedere energetic provincia avanpost, iar pe de altă parte constituie un pretext pentru revenirea din punct de vedere militar a Rusiei în Marea Baltică.

Mai importantă în contextul geopolitic actual este prezența la Marea Neagră: aici Rusia a pierdut cel mai mult, Ucraina moștenind o bună parte (cea mai bună parte) din litoralul ex-sovietic, cele mai mari porturi (cum ar fi, Sevastopol), Peninsula Crimeea și proximitatea gurilor Dunării. Rusia a moștenit o mică bucată de litoral, complicată atât din punct de vedere fizico-geografic (montană-caucaziană), cât și uman (populații caucaziene islamice, sunnite și šiite). Din aceasta derivă faptul că, fără controlul asupra Ucrainei, acum vecină (dar, dintr-o „vecinătate apropiată” totuși, pentru care rușii au inventat și aplicat un alt concept, respectiv „suveranitate limitată”), Federația Rusă ar fi „aruncată” în apoi în matca asiatică. Ucraina – sau „clema sudică” –, este deci vitală pentru interesele europene ale Rusiei, prin așezarea sa în nordul Mării Negre.

În cele peste două decenii ce s-au scurs de la sfârșitul Războiului Rece, pe aliniamentul ponto-baltic s-au desfășurat complicate jocuri de putere între Occident și Rusia¹⁵, dintre care reliefăm, secvențial, în continuare, câteva nuanțe.

Extinderea strategică a structurilor euro-atlantice (NATO și UE) în fosta sferă de influență a Kremlinului și apropierea de granițele Rusiei actuale a fost balansată de administrația lui Vladimir Putin prin inventarea conceptului de „hard-energy”: practic, o expresie a puterii dure („hard power”), dar care nu se mai manifesta prin invazie militară, ci prin utilizarea instrumentului energetic ca un robinet politic. Inițial, pașii rapizi de extindere ai blocurilor regionale occidentale au fost contracarați prin utilizarea unor prețuri preferențiale la gazele naturale rusești, mult sub prețul pieței (50 de dolari față de 300 de dolari mia de metri cubi¹⁶), în țările care formau un fel de „cordon de securitate” pentru granițele Rusiei, ca să utilizăm expresia analistului american Zbigniew Brzezinski în faimoasa lucrare „Marea tablă de șah” (2000), respectiv Belarus, Ucraina, Republica Moldova (la care se adăuga Georgia). „Revoluția portocalie” din Ucraina (2004) și occidentalizarea incipientă pornită de candidatul opoziției Viktor Iușcenko care a câștigat prezidențialele în urma unui scrutin extrem de controversat a stârnit reacția din ce în ce mai dură a Rusiei: anularea practicii de până atunci a prețurilor preferențiale și declanșarea „războiului gazelor”¹⁷.

„Războiul gazelor”¹⁸ dintre Rusia și Ucraina (2006, 2008, 2009), ca replică la tentativa Ucrainei

de a se orienta spre Vest, a declanșat o altă dispută, cu efecte mai ample, și anume „războiul gazoductelor” nu de puține ori făcându-se asocierea cu un „nou Război Rece”: aceiași actori, de o parte Rusia, de cealaltă parte Occidentul; cursa înarmărilor a fost înlocuită cu cursa proiectelor rutelor: o Ucraină care devenise indezirabilă din punct de vedere al tranzitului trebuia ocolită, situație agreată atât de marele, și care se dorea, și unicul furnizor, Rusia, cât și de țările europene beneficiare ale gazului rusesc afectate de disputa dintre cele două; aceeași perdanți: state mici și medii, aflate la discreția „celor mari” și care se învâneau în jurul întrebării „oare conducta de gaze va trece pe la noi?” (nu trebuie să amintim decât cazul României, cel mai fidel partener și susținător al proiectului „Nabucco”, dar cel puțin, până acum, ocolită de toate conductele).

În contextul disputei privind rutele alternative ce ar fi trebuit să ocolească spațiul de tranzit – Ucraina –, Rusia a utilizat ceea ce într-u studiu recent am numit „gazoduct de tip <preemptive>”¹⁹; este vorba de lansarea unor proiecte de gazoducte care aveau drept scop, în principal, preîntâmpinarea realizării celor occidentale.

Astfel, rând pe rând, au fost dejucate toate tentativele occidentale. De exemplu, lansarea proiectului gazoductului „Trans-caspic” de către americani la mijlocul anilor ’90 pentru alimentarea pieței Turciei, prin interconectarea Turkmenistanului la gazoductul BTE (Baku – Tbilisi – Erzurum) și, prin aceasta, deschiderea unui culoar diplomatic către Asia Centrală, a fost balansat de Rusia prin lansarea unui proiect propriu, respectiv a unui gazoduct pe sub Marea Neagră care se lege Turcia direct de Rusia. A fost numit simbolic „Blue Stream” (lansat în 1997, la un an după cel occidental). Scopul a fost atins: gazoductul occidental nu s-a mai construit, iar Moscova a invadat piața turcească cu gaze rusești.

Același gazoduct „Trans-caspic” a fost reactivat în contextul căutării unei surse de aprovizionare pentru Nabucco. Rusia a reacționat prompt: a propus un gazoduct „Pre-caspic”, menit să preia gazele naturale din Turkmenistan (Azerbaidjanul, împreună cu Turkmenistanul ar fi putut constitui o sursă viabilă de aprovizionare pentru piața europeană) și să le transporte prin infrastructura Gazprom. Efectele au fost similare: gazoductul occidental a eșuat a doua oară (cu efecte similare

asupra „Nabucco”), dar nici cel rusesc nu s-a mai construit, atâta timp cât și-a îndeplinit menirea: preîntâmpinarea (stoparea) celui occidental.

Ultimul deceniu a consemnat, cu același rezultat – eșecul tentativelor occidentale în fața mult prea pragmaticei realități rusești –, disputa dintre Nabucco, gazoductul „de suflet” al Occidentului și South Stream, proiectul Moscovei. Până în prezent Nabucco, a trebuit să cunoască reconfigurări ale dimensiunilor proiectate inițial – lansarea proiectului „Nabucco Vest” în 2012 –, și, mai mult, eșecul și acestuia din urmă în 2013, în timp ce construcția gazoductului South Stream a început la finele anului 2012.

Nu numai în sfera geoeconomică s-a derulat jocurile de putere la Marea Neagră, ci și în cea geopolitică și geostrategică. Spre exemplu, unul dintre cele mai evidente acte ce ilustrează că Rusia nu mai este dispusă să facă nici un pas înapoi în fața Occidentului în ceea ce a fost odată sfera sa de influență, a fost eșecul „revoluției portocalii” din Ucraina (începută în 2004) și, o dată cu aceasta, eliminarea de pe agenda oficială a Kievului a obiectivului de aderare la NATO (2009). Mai mult, incertitudinile privind direcția Republicii Moldova, utilizarea „cheii” Transnistriei ca instrument de presiune au arătat că Rusia știe „să facă jocurile” astfel încât să-și urmărească neclintitul obiectiv de fi prezentă în treburile Europei și, prin aceasta, să-și illustreze statutul de putere eurasiatică. Toate aceste „câștiguri” ale Moscovei în fața fragilelor economii și democrații din fosta Europă de Est ideologică din ultimii ani, ilustrează din ce în ce mai mult că zona Mării Negre redevine, din nou, la mai bine de douăzeci de ani de la sfârșitul Războiului Rece, o „zonă gri”.

4. Actori regionali diferiți, interese diferite.

Zona Mării Negre – o nouă „zonă gri”?

Dinamica ecuațiilor de putere din jurul Mării Negre a fost reactivată puternic ca urmare a modificării contextului istoric și geopolitic. De la o ecuație în doi – URSS și Occident (prin avanpostul său turc) – timp de aproape jumătate de secol, implozia Imperiului sovietic și reculul temporar al Moscovei au făcut posibilă individualizarea a cel puțin doi actori regionali, care, pe lângă interesele majore ale celor doi poli de putere, complică configurația geopolitică a regiunii. Este vorba de Turcia (sudul Mării Negre) și Ucraina (nordul

Mării Negre), ambele îndeplinind rolul de „state pivot” și ambele trezindu-se în fața unei șanse imense în ceea ce privește geopolitica pontică, prin vacuumul de putere creat de reculul Rusiei la sfârșitul secolului trecut. Numai că reacțiile au fost diferite: dacă Ucraina s-a rezumat doar la o poziție pasivă, de „sfînx”²⁰, în privința comportamentului geopolitic la Marea Neagră, uneori acest comportament resimțindu-se doar prin virulență vocală (vezi problemele platoului continental și a Insulei Șerpilor, a canalului Bîstroe), Turcia, din contra, a dat dovadă de hiperactivitate, avansând strategic pe trei axe majore (Balcani, Caucaz, Asia Centrală), ceea ce l-a făcut pe Aleksandr Dughin (2005) să afirme: „Acolo unde pozițiile Moscovei slăbeau, Ankara căuta să și le întărească”²¹.

Să le urmărim, succint, pe rând.

Ucraina

În ecuația teritorială și geopolitică a Mării Negre, a câștigat cel mai mult din dizolvarea vechii „ordini internaționale”, aproape substituind Rusia din spațiul pontic, prin controlul asupra a două puncte nevralgice în ceea ce privește geostrategia pontică: Peninsula Crimeea (un posibil focar conflictual, actualmente „înghețat”, dar care se poate dezgheța oricând)²² și Insula Șerpilor și proximitatea gurilor Dunării. În aceeași măsură a rămas cu cel mai întins litoral pontic din fosta Uniune Sovietică și cele mai mari porturi, la care se adaugă cea mai mare parte a platoului continental. Rămâne deschisă problema flotei pontice ruse (actualmente ancorată la Sevastopol).

Am reiterat deja importanța Ucrainei pentru marele vecin de la est, Ucraina ce constituie astăzi un spațiu tampon între structurile euro-atlantice (NATO și UE) și Rusia și, totodată, deține câteva din punctele geostrategice esențiale ale Mării Negre (unele, cum ar fi Peninsula Crimeea, făcute cadou chiar de către ruși). Iată ce stipula și politologul american, Zbigniew Brzezinski: „Fără Ucraina, Rusia încetează să mai fie un imperiu eurasiatic. Rusia fără Ucraina poate încă să aspire la statutul de imperiu, dar atunci ar deveni un stat imperial cu precumpănire asiatic, pasibil de a fi atras în conflicte – care îl vor slăbi... Dar, dacă Moscova își recapătă controlul asupra Ucrainei (...) cu accesul său la Marea Neagră, Rusia recâștigă automat, din nou, mijloacele necesare pentru a deveni un puternic stat imperial, întins în Europa și în Asia”²³.

Mai mult, având în vedere că Ucraina post-sovietică „a îndepărtat Rusia de gurile Dunării,

a dezonclavat Marea Azov și a partajat Bosforul Cimerian—strâmtoarealecărei valori geoeconomică și geopolitică urmează a fi descoperite”²⁴, pare, deci, firesc și legitim ca, din punctul de vedere al Rusiei, Kievul să fie un reprezentant și un promotor al politicilor sale în sud-estul european și la Marea Neagră.

Tentativa nereușită de orientare vestică – „revoluția portocalie” (2004), urmată de eșecul acesteia – au arătat foarte clar opțiunile limitate ale Ucrainei. Iată ce reliefa în 2009, George Friedman, autorul „Următorilor 100 de ani”: „De îndată ce NATO a început să curteze Ucraina, rușii și-au schimbat punctul de vedere atât asupra intențiilor americane, cât și asupra Ucrainei. Din punctul lor de vedere, extinderea NATO în Ucraina reprezintă o amenințare de proporții asupra intereselor rusești. Când o revoluție pro-Occident – cum a fost Revoluția Portocalie – a dat semne că va sprijini Ucraina să adere la NATO, rușii au acuzat SUA că încearcă să înconjoare și să distrugă Rusia. (...) Rușii nu și-au mobilizat armata. Au preferat să mobilizeze serviciile secrete, care aveau conexiuni în Ucraina mai mult decât cele ale FBI-ului în Texas”. Rușii au subminat Revoluția Portocalie, mizând pe o ruptură între estul Ucrainei, de orientare prorusă, și vestul Ucrainei, de orientare proeuropeană”²⁵.

Cel puțin din punct de vedere teoretic, pentru Ucraina se pot individualiza două scenarii: orientare pro-occidentală și, unul, diametral opus, orientare pro-rusă. Un al treilea scenariu, acela de „sfînx”, pare să nu fie viabil, având în vedere funcția sa de „pivotal geopolitic”, iar un al patrulea de „punte”, de „balama”, de „joc la două capete” nu are încă premisele necesare pentru a se individualiza. Dar aceasta este teorie...

Evenimentele din ultimul deceniu ilustrând foarte clar că aceste opțiuni, în condițiile unei Rusii vecine active, poziționate în logica Războiului Rece a unui joc cu sumă nulă (eșecul Occidentului este câștigul meu), nu rezistă nici pe hârtie: prima opțiune, cea occidentală pur și simplu nu există. Ucraina este mult prea fragilă, prea fragmentată teritorial și geopolitic – Samuel Huntington folosind sintagma de „țară sfîșiată”²⁶, făcând referire la cele două culturi distincte: cea vestică, ucraineană, naționalistă, greco-catolică și cea estică, la este de Nipru, ruso-filă, filo-rusă, ortodoxă, iar Oleg Serebrian arătând că „statul ucrainean este o realitate, națiunea ucraineană este deocamdată doar un deziderat”²⁷ –, prea tânără,

prea aproape de Moscova și prea la Marea Neagră, acolo unde Rusia are interese majore.

Singura alternativă pentru o Ucraină neunitară, în condițiile unui Occident neomogen, care vorbește pe mai multe limbi și plin el însuși de propriile probleme și a unei Rusii active, bine puse în schemă de Vladimir Putin și confirmat cel puțin până în prezent de realitate este... lipsa de alternativă, adică drumul rusesc. Este destinul nefericit al statelor aflate în proximitatea imediată a unor superputeri...

Pentru a ține Ucraina în logica sa geopolitică, Rusia a utilizat numeroase instrumente de presiune, atât din sfera economică, cât și din cea geopolitică, astfel că numai o înșiruire simplă a lor le-ar reliefa valoarea: obiectivul de aderare la NATO (și, ulterior la UE) a fost blocat de Rusia prin imixtiuni politice, prin polarizarea electoratului ucrainean la cele două extreme, prin fluturarea spectrului fragmentării teritoriale; „războiul gazelor” și eludarea Ucrainei ca spațiu de tranzit (dublă lovitură economică) prin crearea „cleștelui energetic”²⁸ rusesc (gazoductele „Nord Stream” pe sub Marea Baltică și „South Stream” pe sub Marea Neagră) au făcut și ele parte din arsenal; de asemenea, potențialul de amorsare a Crimeii, dar mai ales a Transnistriei sunt tot atâtea atuuri ale Moscovei.

Cel puțin în privința ultimei, chiar dacă sunt autori ce nu sunt convinși că regiunea separatistă Transnistria a fost utilizată împotriva Ucrainei în mod deosebit, ci mai mult împotriva Republicii Moldova²⁹, prin importanța pe care o prezintă Ucraina pentru Moscova la Marea Neagră și prin soluțiile rusești în privința „chestiunii transnistrene” (vezi planurile Kozak și Belkovski), considerăm că Tiraspolul constituie un „detonator” veritabil pentru Moscova cu valențe mai largi: ține Ucraina în „menghină” și, totodată, ține Republica Moldova departe de structurile euro-atlantice și de România. În situația ipotetică în care România ar fi dat curs soluției Belkovski (unirea Republicii Moldova cu România, rămânerea Transnistriei sub control rusesc) la momentul la care a fost lansată, în anul 2004, ar fi periclitat însăși intrarea României în Uniunea Europeană. Practic „Transnistria” este genul de instrument geopolitic favorit al Moscovei (utilizată și în Caucazul de Nord și în cel de Sud), cum bine remarca Serebrian, și anume genul de teritoriu mic, avanpost, în care „Moscova menține starea de <nici război – nici pace>, stare care are

efectul unui congelator, ce menține zona pentru o perioadă în care Rusia va depăși criza prin care trece și își va putea garanta prin alte mijloace prezența (...)³⁰.

Prinsă între Occident și Rusia, Ucraina zilelor noastre pare a fi un stat care nu știe încă sau nu poate (nu este lăsată) să facă ce vrea cu independența câștigată după disoluția URSS. Oscilând între cele două, ea creează premisele unei „zone gri” la Marea Neagră.

Turcia

„Pivot geopolitic” prin excelență ca și Ucraina, Turcia nu s-a rezumat la un comportament pasiv la Marea Neagră, grație în primul rând gradelor sale de libertate în plus pe care le-a câștigat de-a lungul istoriei. Fostă mare imperiu, adversar redutabil al Rusiei imperialiste cu care, de altfel, și-a împărțit supremația la Marea Neagră, Turcia stăpânind celelalte elemente cheie ale spațiului pontic, respectiv strâmțorile (Bosfor și Dardanele), avanpost avansat al Occidentului în coasta URSS în timpul Lumii Bipolare, Turcia a avut suficiente premise și un altfel de punct de plecare comparativ cu Ucraina în geopolitica regională pontică post-sovietică.

Folosind cuvintele lui Samuel Huntington din „Ciocnirea civilizațiilor”, „respingând Mecca și fiind respinsă de către Bruxelles”³¹, Turcia a fost pusă în postura să își ia destinul în propriile mâini, balansând și aliniindu-se cu Occidentului în funcție de contextul geopolitic al momentului istoric. Cel puțin după implozia URSS-ului a dat dovada de hiperactivitate, devenind un pilon de extindere a influenței sale pe trei axe regionale: balcanică (întărind factorul islamic), caucaziană și central-asiatică (unde a încercat și reușit în bună măsură să refacă un spațiu turcofon de cooperare economică și culturală, utilizând elemente de „soft power”), pe toate cele trei axe regionale menționate folosind la maximum slăbirea influenței Moscovei.

În chestiunea Mării Negre și în contextul subiectului acestui studiu, câteva aspecte interesează în mod deosebit.

Turcia a fost prima dintre riverani care a preluat inițiativa în spațiul pontic, pe fondul „vidului de putere” apărut la sfârșitul Războiului Rece, organizând Summitul de la Istanbul (25 iunie 1992), care a marcat apariția Organizației de Cooperare Economică la Marea Neagră (OCMN); a fost prima care a înțeles că o Rusie revenită la ambiții imperiale poate clama legitimitatea controlului

asupra Mării Negre, o astfel de organizație dând șansele unor politici active și riveranilor mici și mijlocii.

Un al doilea aspect este miza aderării Turciei la Uniunea Europeană, însă problemele structurale ale acesteia și opoziția din interior a unor state puternice (Germania, Franța) au împins Turcia să se alinieze, uneori, și nu în chestiuni simple, Rusiei. Este suficient doar să amintim tergiversarea semnării parteneriatului pentru proiectul occidental al gazoductului „Nabucco”, ceea ce ar fi tăiat alternativa mult dorită a Europei față de gazele rusești și i-ar fi adus în față spectrul tranzitului prin Ucraina.

Evenimentele din luna iunie 2013 din Turcia sunt un efect al fenomenului „primăvara arabă” și pot deschide un episod al unei „primăveri turcești”, ce ar arunca multiple semne de îndoială asupra stabilității sale și capacității sale de occidentalizare (pe care, până acum, a exprimat-o ferm). Dacă avem în vedere că, în cele mai multe cazuri, „primăvara arabă”, fenomen aflat în plină manifestare încă, are tendința de a eșua într-o „iarnă islamistă”, și Turcia prezintă încă un potențial ridicat de oscilație, sporind bazele revitalizării unei „zone gri” la Marea Neagră.

Concluzii

În urma analizei ipotezei dacă Marea Neagră, prin problematica sa regională, poate configura o nouă „zonă gri”, au rezultat câteva concluzii esențiale, pe care le reiterăm succint:

„Zona gri” este un efect al dinamicii frontierei geopolitice dintre Rusia și Occident. Destrămarea „ordinii internațional” a Lumii Bipolare o dată cu sfârșitul Războiului Rece și multiplicarea actorilor internaționali au creat contextul istoric care a crescut dinamica frontierei geopolitice dintre Occident (SUA și Europa) și Rusia („moștenitorul” URSS), respectiv dintre cele două foste sferă de influență. Reculul Moscovei a provocat avansul geostrategic al Occidentului către estul continentului, „dezghețat” din punct de vedere ideologic și a împins frontiera geopolitică către granițele Rusiei. Aceasta a generat mai departe repunerea Rusiei în „logica Războiului Rece” (jocul cu sumă nulă), cursa înarmării fiind înlocuită cu cursa frânării avansului structurilor euro-atlantice spre Est și recâștigării a cât mai multe „capete de pod” în fosta sferă de influență.

A devenit vital astfel, pentru Rusia, controlul unor republici foste „unioniste”, precum Belarus, Ucraina, Republica Moldova (ca să ne raportăm doar la ramura europeană a frontierei geopolitice), considerate de Rusia ca alcătuind un „cordon de securitate” în fața granițelor sale. Drept urmare, principala consecință a acestui fapt o constituie reactivarea, ori de câte ori este nevoie, a acestei „zone gri”, tampon, între cei doi poli de putere, care se înscrie, din punct de vedere teritorial, pe aliniamentul ponto-baltic.

Marea Neagră constituie un „punct” important pe frontiera geopolitică dintre Occident și Rusia. Situată la „confluența” dintre continente sau, mai bine spus, într-un punct nevralgic al masei continentale eurasiatice, Marea Neagră a constituit dintotdeauna o intersecție a intereselor și drumurilor eurasiatice. Aici s-a produs contactul dintre sedentari și nomazi, aici s-au întâlnit Occidentul și Orientul, aici s-au intersectat imperiile din toate timpurile istorice, aici s-au întâlnit sferele de influență în timpul Războiului Rece, aici s-au intersectat axele geopolitice regionale reactivate după 1990.

Marea Neagră are funcția de „pivot geopolitic eurasiatic”. Prin așezarea sa între Europa și Asia, spațiul pontic are rolul de pivot, căpătând o importanță esențială pentru Rusia, care își îmbrățișează destinul de putere eurasiatică.

Occidentul și Rusia se raportează diferit față de spațiul pontic. În timp ce, pentru Occident, Marea Neagră are în special valoarea unui culoar economic către imensele resurse energetice ale spațiul caucaziano-caspic și central-asiatic (pe care Occidentul le dorește desprinse din gravitația politică a Moscovei), pentru Rusia, valoarea geostrategică a Pontului Euxin este esențială: prezența în proximitatea acestuia îi asigură prezența în treburile Europei, cu alte cuvinte, arealul pontic constituie ancora geostrategică sud-est europeană. Sincronizată și rezonantă cu cealaltă „ancoră” nord-est europeană – prezența la Marea Baltică (Kaliningrad) –, cele două asigură Rusiei „clemele geopolitice” (pot fi foarte bine utilizate ca un „clește geopolitic”) cu care Moscova își definește geostrategia eurasiatică.

Din punctul de vedere al evoluției geopolitice, Marea Neagră se află într-o etapă intermediară, de tranziție pe drumul (nu numai geografic, ci și evolutiv după cum am menționat) dintre Marea Caspică, ce începe un ciclul geopolitic (litigii și

lipsa de reglementare internațională) și Marea Mediterană, care încheie un ciclu geopolitic (internaționalizată total). Din această stare de fapt, rezultă și tipul (anvergura) sistemelor geopolitice pe care fiecare dintre cele trei mări le definește: sisteme geopolitice locale la Marea Caspică, *regionale* (eurasiatice) la Marea Neagră, internaționale (globale) la Marea Mediterană.

Marea Neagră constituie „locul geometric” al mai multor sisteme geopolitice regionale, și anume: rusec, occidental (acestea având și o amplitudine globală), ucrainean, balcanic, turcesc, caucazian. Interesantă este poziția unor actori care au apartenență multiplă. De exemplu, Bulgaria face parte și din sistemul occidental (alături de România, membră în structurile euro-atlantice, NATO și UE) și din cel regional balcanic. Similar, Turcia, care este deopotrivă un avanpost pontic al NATO, definește singură un sistem geopolitic regional prin rolul său de pivot între lumea islamică, Rusia și Occident, dar nu poate fi ruptă nici de evoluția sistemului geopolitic balcanic.

Sistemele geopolitice regionale stabile în spațiul pontic constituie o garanție sporită a securității riveranilor sau țărilor mici și mijlocii din regiunea (extinsă) a Mării Negre. Una dintre consecințele importante ale stabilității sistemelor geopolitice regionale ce converg în arealul pontic o constituie siguranța transferată actorilor mici și mijlocii din regiunea, restrânsă sau extinsă, a Mării Negre. Practic, acesta este și rolul unui „pivot geopolitic”, prin proprietatea sa de a fi „balama”, de a transfera din proprietățile sale – stabilitatea sau instabilitatea – întregului sistem pe care îl articulează.

Marea Neagră este expresia unei ecuații geopolitice foarte complicate, ce-i crește potențialul de a dezvolta „zone gri”. Având în vedere această intersecție complexă de sisteme geopolitice regionale atât de diferite în spațiul pontic și, mai ales, proximitatea imediată a Rusiei care își caută drumul, după reculul suferit în urma imploziei URSS-ului, către împlinirea sa ca o putere eurasiatică, potențialul de fi generate „zone gri” în proximitatea Mării Negre rămâne ridicat. Chiar dacă structurile euro-atlantice, occidentale au avansat mult spre est, restrângând destul de mult sfera de influență a Moscovei, conceptul de „zonă gri” rămâne un instrument de politică externă a Rusiei, ca o soluție temporară, pentru a ține totuși departe Occidentul de granițele Federației Ruse, dincolo de „cordonul de securitate”, până

la securizarea unor poziții viitoare ale Moscovei. O Rusie „de tip occidental”, ca idee de evoluție economică și politică, nu poate veni decât din interior (există exemplul unui alt fost imperiu, care a reușit această spectaculoasă transformare, și anume Turcia).

Concluzia principală reliefată de acest studiu rămâne aceea că „zona gri” nu mai este numai o sintagmă, așa cum era la începutul anilor '90, prin care erau încadrate statele din centrul și estul Europei ce abia se eliberaseră din „lagărul socialist” și a căror evoluție era urmărită strict în sensul – se orientează spre Vest sau alunecă înapoi în gravitația Kremlinului –, ci a început să fie utilizată de Rusia ca un instrument de politică externă.

NOTE:

1 Cursul s-a și concretizat, de altfel, într-o operă de sine stătătoare, pe care noi o considerăm de căpătâi în ceea ce privește regiunea Mării Negre, prin acuratețea cu care ne sunt înfățișate valențele geopolitice, geostrategice și geoeconomice ale arealului pontic, și anume Gheorghe BRĂTIANU, *Marea Neagră: de la origini până la cucerirea otomană*, ed. a II-a (trad. Michaela Spinei), Iași, Ed. Polirom, 1999.

2 A se vedea și Silviu NEGUȚ, *Geopolitica. Universul puterii*, București, Ed. Meteor Press, 2008, p. 382.

3 Aliniamentul constituie doar ramura europeană a *frontierei geopolitice*, aceasta continuându-se cu cele trei republici trans-caucaziene (Georgia, Armenia, Azerbaidjan) care separă Rusia de lumea islamică și cu cele cinci republici central-asiatice (Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kîrgîstan, Tadjikistan), unde se ciocnesc interesele Rusiei și ale Chinei (Orientului).

4 *Apud* Gheorghe BRĂTIANU, *Marea Neagră: de la origini până la cucerirea romană*, ed. a II-a (trad. Michaela Spinei), Iași, Ed. Polirom, 1999, p. 26.

5 *Ibidem*, p. 37.

6 Este pus în discuție însuși statutul de „mare” sau „lac” al Caspicii, subiectul, cu implicațiile sale geopolitice, fiind dezvoltat în alte studii. A se vedea, spre exemplu, Marius-Cristian NEACȘU, Silviu NEGUȚ, „Gas pipelines war”, în *Romanian Review on Political Geography*, anul 12, nr. 1/2010, pp. 31-33.

7 A jucat acest rol din toate timpurile, fiind o adevărată placă turnantă în comerțul continental, o adevărată intersecție de drumuri: aici se întâlneau produsele Europei Nordice, cu cele ale Europei Sudice și Vestice și tot aici debușa o ramificație a vestitului „drum al mătăsii”; în prezent situația se păstrează.

8 În jurul Mării Negre gravitează mai multe sisteme culturale, după cum urmează: intersecția dintre lumea slavă, turcă și latină; aici intră în contact lumea creștină

(dominant, ortodoxă), islamică (sunită) și mozaicul lingvistic și religios din spațiul caucazian.

9 Cu excepția unor diferende locale (cum ar fi cel greco-turc sau italiano-sloveno-croat), dar care nu ating intensitatea celor din spațiul caspic, în sensul că sunt bine monitorizate și se supun unor reglementări clare, internaționale.

10 Polonia, Cehia, Slovacia și Ungaria.

11 Chiar dacă la momentul scrierii acestor rânduri, în Turcia se desfășoară ample manifestații de stradă împotriva autorității guvernamentale (sau mai bine zis, având în vedere alura mișcărilor sociale, autoritarismului guvernamental) reprezentate prin premierul Recep Tayyip Erdoğan, nu poate fi contestat rolul Turciei de model de stabilitate economică și geopolitică, atât pentru țările cu populație turcică din Caucaz și Asia Centrală, cât și pentru cele cu populație islamică, non-turcică, cel puțin până în prezent. Reamintim doar faptul că, în timpul crizei economice ce a început în 2008 și le cărei efecte se resimt încă și în prezent, Turcia a înregistrat creșteri economice anuale de circa 10 %.

12 Considerăm că dacă acest proiect s-ar fi realizat, gazoductul „Nabucco” (mult titratul proiect energetic occidental) ar fi fost construit și ar fi funcționat și nu ar mai fi fost nevoie astăzi să fie lansate versiuni reconfigurate (bineînțele, conducte mai scurte, mai subțiri, care să transporte mai puțin gaz către Europa) – spre exemplu, „Nabucco Vest” (lansat în 2012, la zece ani de la versiunea inițială, exact în anul în care versiunea originală ar fi trebuit să devină realitate, adică să transporte primii metri cubi de gaze naturale spre economiile europene). O suită întreagă de studii și cercetări ce au tratat acest subiect – gazoductele ce ar interconecta spațiul caspic și central-asiatic cu Europa –, pot fi urmărite după cum urmează: Marius-Cristian NEACȘU, Silviu NEGUȚ, *op. cit.*, 2010, pp. 29-46; Marius-Cristian NEACȘU, Damian FLOREA, „Proiect Nabucco in the Power Games”, în *International Scientific Conference Strategies XXI - The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment*, organised by the Centre for Defence and Security Strategic Studies (CDSSS), November 22-23, 2012, Bucharest, „Carol I” National Defence University Publishinghouse, pp. 426-440; Marius-Cristian NEACȘU, Damian FLOREA, „Nabucco. Sfârșit?”, în *Terra*, anul XLIV (LXIV), nr. 1-2/ 2013, pp. 90-95 ș.a.

13 *Ibidem*.

14 Este suficient să urmărim scrierile de la jumătatea anilor '90 ale politologului și politicianului rus Alexandr Dughin asupra *tezei eurasiatismului*, traduse mai târziu și în limba română – vezi Alexandr DUGHIN, *Bazele geopoliticii*, vol. 1 „Viitorul geopolitic al Rusiei”, Ed. Eurasiatica.ro, București, 2011.

15 Și nu numai. După cum am menționat, aliniamentul ponto-baltic ca ax al frontierei geopolitice între Occident și Rusia se continuă cu spațiul caucazian și cel central-asiatic. Dacă, în cazul ramurii europene

a frontierei geopolitice, Rusia a făcut, cu greu, unele concesii, în ramura asiatică (caucaziană) a fost virulentă: tentativa de occidentalizare a Georgiei, începută prin „revoluția trandafirilor” în 2003, a fost întreruptă ferm prin intervenția militară a Rusiei din august 2008, semn că Rusia era pregătită să nu mai fie dispusă să tolereze pierderi în fosta sa sferă de influență.

16 Vezi și Silviu NEGUȚ, Marius-Cristian NEACȘU, „Gas war”, în *Romanian Review on Political Geography*, anul 11, nr. 2, 2009, pp. 176-189.

17 *Ibidem*.

18 O amplă analiză asupra acestei realități geopolitice ce a început la mijlocul anilor 2000 (2006, 2008, 2009), dar cu rădăcini mult mai adânci, poate fi urmărită în lucrarea, de altfel foarte bună, a unei ziariste americane de origine bulgară, și anume Roumiana OUGARTCHINSKA, Jean-Michel CARRÉ (2009), *Războiul gazelor. Amenințarea rusă*, Ed. Antet, București.

19 Marius-Cristian NEACȘU, Silviu NEGUȚ (2010), *op. cit.*, p. 39.

20 Oleg SEREBRIAN, *Geopolitica spațiului pontic*, Chișinău, Ed. Cartier, 2006, p. 35.

21 *Ibidem*, p. 56.

22 Silviu NEGUȚ, „Marea Neagră – o mare a conflictelor?”, în volumul Conferinței naționale a Societății de Geografie din România”, ediția a X-a, 24-26 mai 2013, Timișoara, p. 933.

23 Zbigniew BRZEZINSKI, *Marea tablă de șah. Geopolitica lumilor secolului XXI*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2000, p. 59.

24 Oleg SEREBRIAN, *op. cit.*, 2006, p. 29.

25 George FRIEDMAN, *Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI*, Ed. Litera, București, 2009, p. 103

26 Samuel HUNTINGTON, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Filipeștii de Târg, Ed. Antet, 1997, p. 242.

27 Oleg SEREBRIAN, *op. cit.*, 2006, p. 42.

28 Marius-Cristian NEACȘU, Silviu NEGUȚ, *op. cit.*, 2010, p. 31.

29 Așa cum este o opinie „din interior” a politicianului și geopoliticianului de la Chișinău, Oleg SEREBRIAN – vezi Oleg SEREBRIAN, *Despre geopolitică*, Chișinău, Ed. Cartier, 2009, p. 139.

30 *Idem*, p. 131.

31 Vezi și Marius-Cristian NEACȘU, Constantin DIACONESCU, „Geopolitical Stakes and Games on the North-West – South-East Axis (Western World – Turkey)”, în *Lucrările seminarului geografic <<Dimitrie Cantemir>>*, nr. 31, 2011, pp. 131-143.

BIBLIOGRAFIE:

1. BRĂTIANU, Gheorghe, *Marea Neagră: de la origini până la cucerirea romană*, ed. a II-a

(trad. Michaela Spinei), Iași, Ed. Polirom, 1999.

2. BRZEZINSKI, Zbigniew, *Marea tablă de șah. Geopolitica lumilor secolului XXI*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2000.

3. DUGHIN, Alexandr *Bazele geopoliticii*, vol. 1 „Viitorul geopolitic al Rusiei”, București Ed. Eurasiatica.ro, 2011.

4. FRIEDMAN, George, *Următorii 100 de ani. Previziuni pentru secolul XXI*, București, Ed. Litera, 2009.

5. HUNTINGTON, Samuel, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Filipeștii de Târg, Ed. Antet, 1997.

6. NEACȘU, Marius-Cristian; FLOREA, Damian, „Nabucco. Sfârșit?”, în *Terra*, anul XLIV (LXIV), nr. 1-2, 2013, pp. 90-95.

7. NEACȘU, Marius-Cristian; FLOREA, Damian, „Project Nabucco in the Power Games”, în *International Scientific Conference Strategies XXI - The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment*, organised by the Centre for Defence and Security Strategic Studies (CDSSS), November 22-23, 2012, Bucharest, „Carol I” National Defence University Publishinghouse, pp. 426-440.

8. NEACȘU, Marius-Cristian; DIACONESCU, Constantin, *Geopolitical Stakes and Games on the North-West – South-East Axis (Western World – Turkey)*, în „Lucrările seminarului geografic <<Dimitrie Cantemir>>”, nr. 31, 2011, Iași.

9. NEACȘU, Marius-Cristian; NEGUȚ, Silviu, „Gas pipelines war”, în *Romanian Review on Political Geography*, anul 12, 2010, nr. 1.

10. NEGUȚ, Silviu, „Marea Neagră – o mare a conflictelor?”, în volumul *Conferinței naționale a Societății de Geografie din România*, ediția a X-a, 24-26 mai, Timișoara, 2013.

11. NEGUȚ, Silviu, *Geopolitica. Universul puterii*, București, Ed. Meteor Press, 2008.

12. NEGUȚ, Silviu; NEACȘU, Marius-Cristian, „Gas war”, în *Romanian Review on Political Geography*, anul 11, nr. 2/2009.

13. OUGARTCHINSKA, Roumiana; CARRÉ, Jean-Michel, *Războiul gazelor. Amenințarea rusă*, București, Ed. Antet, 2009.

14. SEREBRIAN, Oleg, *Despre geopolitică*, Chișinău, Ed. Cartier, 2009.

15. SEREBRIAN, Oleg, *Geopolitica spațiului pontic*, Chișinău, Ed. Cartier, 2006.

VIZIUNEA STRATEGICĂ A UNIUNII EUROPENE. ÎNTRE TRADIȚIE ȘI IMPERATIVUL SCHIMBĂRII

Dr. Stan ANTON*

Evoluțiile recente petrecute în planul securității la nivel mondial și generate, în primul rând, de fenomenul crizei economice și financiare mondiale, au determinat schimbări și la nivelul mediului european de securitate, acesta fiind confruntat nu doar cu provocările existente înainte de manifestarea crizei, ci și cu unele noi, ce impun cu necesitate o readaptare a viziunii strategice a Uniunii Europene în funcție de noile caracteristici ale mediului strategic.

Lucrarea de față cuprinde o abordare a principalelor provocări cu care UE se confruntă în prezent, dar și o analiză a viziunii sale strategice, precum și o argumentare a necesității ca aceasta să fie reevaluată și adaptată noilor realități internaționale și noilor provocări de securitate identificabile în spațiul european.

Cuvinte-cheie: criza economică și financiară mondială; strategie; globalizare; securitate comprehensivă.

1. Provocări la adresa securității în spațiul euroatlantic

Globalizarea

Globalizarea are un număr de efecte – economice, politice, culturale, religioase, sociale, demografice, de mediu, militare – cu numeroase beneficii, dar și riscuri. Înțelegerea acestor aspecte ale globalizării este importantă pentru că, uneori, interacțiunea dintre ele poate fi distructivă, cu

efecte grave asupra securității statelor și a forțelor armate chemate să intervină pentru soluționarea lor.

Globalizarea creează un nou context de exercitare formală și informală a puterii naționale. Instituțiile regionale și internaționale, guvernele și actori non-statali, în mod particular, marile corporații transnaționale și unele organizații nonguvernamentale fac uz de instrumentele globalizării și diminuează monopolul asupra puterii al statului.

Globalizarea nu elimină problemele tradiționale ale geopoliticii. Unele guverne și actori non-statali nu sunt motivați numai de câștigurile economice. Sunt încă multe conflicte politice pe tema teritoriilor, granițelor, competiției militare, resurselor naturale și a diferențelor etnice și culturale. Aceste tensiuni continuă să coexiste și să interacționeze cu noul sistem global, globalizarea ajutând uneori la atenuarea acestora, iar alteori le exacerbează.

În era globalizării, amenințările la adresa securității au manifestări transnaționale, ceea ce face din problematica protejării teritoriilor și a cetățenilor o prioritate, totuși, aspectul economic devine tot mai predominant, decât în trecut, astfel că orientarea politicii de securitate a multor state suferit și suferă în continuare mutații.

Deși riscul unui conflict convențional este apreciat ca fiind foarte scăzut în viitorul apropiat, una din constatările analizelor desfășurate la diferite niveluri și exprimate în unele documente de

* **Colonel Stan ANTON, lector universitar, doctor în Științe Militare, este directorul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: anton.stan@unap.ro**

planificare¹ este cea referitoare la riscul crescând al confruntării militare convenționale între state după anul 2020, urmare a creșterii tensiunii ce se va acumula pe fundalul competiției pentru resurse, în mod special al competiției pentru energie și hrană, concomitent cu creșterea populației. Conflictul și criza, în general, ale căror caracteristici sunt dificil de exprimat, vor continua să îmbrace forma acțiunilor neregulate cel puțin până în preajma anului 2020², exprimate prin terorism, insurgență, criminalitate sau instabilitate la scară mare.

Criza economică și financiară mondială

De la începuturi și până în prezent, UE a fost clădită pe conceptul european de economie socială de piață ce a devenit tot mai răspândită pe continentul european, în cadrul acestui tip de economie existând o latură accentuată a solidarității socio-economice. La scară globală însă, modelul economic neo-liberal devine din ce în ce mai mult omniprezent, deși rezultatul aplicării acestuia, exprimat în criza economico-financiară globală actuală, ar determina o revedere a mecanismelor economice liberale, lăsând loc de acțiune intervenției statelor – eventual, având ca sursă de inspirație SUA – și adoptării unor noi reguli ale jocului. De aceea, modelul economic promovat de UE trebuie ajustat și adaptat în fața orientării globaliste neo-liberale pentru a deveni mai competitiv și sustenabil, iar provocarea definitorie pentru Comisia Europeană este de a utiliza puterea economică de excepție a UE pentru a influența și contribui la stabilirea regulilor de funcționare a pieței într-o societate globalizată.

Procesul de integrare europeană promovează activ coeziunea socială și economică, contribuind în acest fel la eliminarea disparităților și diferențelor de dezvoltare, în primul rând economice, la nivel regional. Prin extindere și acceptarea de noi membri, coroborate cu efectele crizei economico-financiare, se vor accentua disparitățile economice, cu influență și asupra coeziunii economico-sociale la nivel uniune, în sensul reducerii acesteia. Deja se poate vorbi de o fractură, în abordarea soluțiilor la actuala situație economică, între țările din nordul european și cele din sud, ultimele fiind cel mai afectate, dar, beneficiind, în același timp, și de programe de asistență și ajutorare la nivelul Comisiei Europene, precum și din partea marilor jucatori financiari globali. Această eterogenitate socio-economică a avut și probabil va avea și în viitor implicații majore în domeniul

competitivității și productivității, reprezentând provocări majore pentru remodelarea pieței interne europene precum și pentru armonizarea politicilor economice și fiscale necesare bunei funcționări a uniunii monetare europene.

Provocări politice

Ca multe alte sisteme politice, Uniunea Europeană se străduiește să reconcilieze unitatea și diversitatea, întregul și părțile, coordonarea de la centru cu autonomia. În prezent, suntem martorii remodelării politice a continentului, cu un sistem comun de guvernare în curs de consolidare. Una din provocările acestui proces constă în aprecierea influenței diversității și unității asupra acestei construcții sau în alte cuvinte, câtă diversitate și ce nivel al unității poate suporta UE?

Cu toate că integrarea politică a Europei a ajuns la un punct culminant odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, chestiunile fundamentale în dezbateri asupra viitorului Europei, rolul și importanța UE la nivel global, capacitatea de a acționa ca un actor geopolitic tradițional și nu în sensul practicării unei geopolitici multiscalare generate de interesele naționale particulare ale membrilor uniunii, relațiile de putere și identitatea europeană, nu și-au redus, chiar dimpotrivă, și-au accentuat actualitatea și caracterul de urgență.

Provocări energetice

Controlul resurselor energetice și accesul la aceste resurse au devenit probleme critice în politica mondială. Fenomenul globalizării, în dimensiunile sale economice, a crescut cererea de energie pentru a alimenta creșterea economică. Deși resursele par să fie suficiente pentru nevoile actuale, cei doi mari consumatori mondiali, SUA și China, și partenerii lor industriali vor rămâne dependenți de petrolul din Golful Persic, Africa sau din alte zone caracterizate de instabilitate politică. Această dinamică are potențialul de a crea noi forme de conflict politic și militar sau de a le menține pe cele existente pe arena internațională. Dacă se apelează la modelul democratic de participare la piața liberă mondială, conflictele pot fi soluționate pașnic și vor fi de intensitate redusă, dar, dacă analizăm modelul interesului național, naționalismului, prezervării strategice, comportamentul în afara legilor internaționale și supraviețuirea statului, atunci conflictele pot căpăta o amploare ce nu poate fi predictibilă.

În ceea ce privește securitatea energetică a UE, o importanță majoră este comportată de relațiile de

interdependență dintre Bruxelles și Moscova din acest punct de vedere³, dar și cele dezvoltate de Uniune cu alți actori relevanți, precum Ucraina și Turcia, state de tranzit, cu rol semnificativ în ecuația securității energetice a UE⁴ sau Azerbaidjan, ce tinde să devină tot mai mult un jucător important pe piața resurselor de petrol și gaze naturale, relația Azerbaidjan - UE în acest domeniu indicând rolul acestui stat în eforturile uniunii de diversificare a surselor de gaz natural pentru piața europeană, acționând ca o contrapondere la gazul rusesc ce a alimentat masiv economiile europene. Tendința din ce în ce în ce mai accentuată a Azerbaidjanului de a juca un rol strategic important în relația cu Europa și în calculele economice ale unor actori cheie pe piața de gaze naturale, este exemplificată de prezența tot mai notabilă a SOCAR în Europa (Austria, Elveția, Germania, Marea Britanie, România, Turcia și Ucraina) și de faptul că SOCAR a rămas în cursa pentru achiziția pachetului majoritar de acțiuni al operatorului național de transport de gaze elen – DESFA. Pe de altă parte, recenta decizie a consorțiului Șah Deniz de a opta pentru exportul gazului către Europa utilizând proiectul TAP (TRANS ADRIATIC PIPELINE) și nu proiectul NABUCCO, coroborată cu expansiunea GAZPROM în România și Bulgaria, duce către concluzia că, din punct de vedere geopolitic, coridorul nordic va rămâne apanajul GAZPROM, în acest fel, România și Bulgaria riscând să rămână dependente, cel puțin până la începerea exploatărilor din Marea Neagră, de importurile din Rusia.

2. Dimensiunile și tendințele de evoluție a securității în spațiul euroatlantic

Încă de la înființarea sa, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) a parcurs un proces continuu de adaptare la un mediu de securitate dinamic. Considerăm că, în timp ce rolul său principal va rămâne de apărare colectivă, pentru a rămâne în continuare o organizație relevantă în câmpul de manifestare a securității europene și globale, cu toate că pe termen apropiat și mediu nu se previzionează amenințări convenționale directe asupra spațiului de securitate euroatlantic, NATO va continua să promoveze o prezență operațională prin care acțiunea militară va fi circumscrisă eforturilor de stabilizare și reconstrucție, dar și de implicare în operații de contrainsurgență. Totuși,

este probabil că organizația va deveni mult mai politic concentrată, cu operațiile inițiate într-un cadru politic și militar de tip „coalitie” format din membri NATO care posedă capacități de nișă și voință politică, pe de o parte, din cauza riscurilor politice și dificultății de obținere a consensului decizional aliat, iar, pe de altă parte, din motive ce țin de agenda politică internă și intereselor naționale diferențiate ale membrilor.

Glisarea intereselor SUA spre Asia-Pacific va avea cu siguranță consecințe asupra rolului jucat de NATO în cadrul sectorului european, în sensul în care europenii sunt supuși necesității de a-și asuma o responsabilitate mai mare față de propria securitate și față de securitatea spațiului din vecinătatea apropiată. Inițiativele din domeniul planificării apărării precum „smart defence” (la nivelul NATO) și „pooling and sharing” la nivelul UE confirmă această tendință.

„Smart defence” a fost adoptată în contextul dezechilibrului major în ceea ce privește contribuția statelor membre NATO la bugetul alianței, dezechilibru a cărui importanță a crescut considerabil în condițiile create de criza economică și financiară. Conform pagii web oficiale a NATO, conceptul de „smart defence” este adoptat la nivelul alianței în contextul crizei, în condițiile în care este necesară o „reechilibrare” a cheltuielilor de apărare între SUA și statele europene, o împărțire echitabilă a „poverii” apărării. În genere, prin acesta, sunt vizate capacitățile de apărare care implică cheltuieli considerabile – apărarea anti-balistică, supraveghere și recunoaștere, inteligență, mentenanță și pregătire, instrucție și pregătire a forței, angajament efectiv și protecția forțelor⁵. Statele membre ale UE pot obține, prin „pooling and sharing”, capacități în mod colectiv, pe care nu își permiteau să le achiziționeze individual. Aceste capacități sunt critice pentru derularea operațiunilor sub egida Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC) și vor avea o contribuție esențială la creșterea independenței UE în raport SUA în ceea ce privește securitatea sa.

Scopul acestui demers este de a se menține și îmbunătăți capacitățile europene de apărare în condițiile reducerii bugetelor naționale pentru apărare. Obiectivul final este crearea premiselor ca forțele armate ale statelor membre ale UE să fie echipate și instruite în mod corespunzător. De asemenea, este menținută necesitatea garantării complementarității cu inițiativa similară demarată

la nivelul NATO – „smart defence”, acestea fiind menite să se susțină reciproc.

O altă nouă coordonată a cooperării dintre NATO și UE care este de așteptat a căpăta o importanță din ce în ce mai mare este dată de amenințările cibernetice și de necesitatea consolidării cooperării în acest sens. Comisia Europeană a publicat o strategie a securității cibernetice⁶, propunând, odată cu aceasta, și o directivă asupra securității rețelelor și informației (NIS)⁷. Documentul strategic are drept obiectiv să dezvolte și să finanțeze o rețea de centre naționale de excelență menite să combată criminalitatea informatică. Directiva propune, printre altele, înființarea unui mecanism de cooperare între statele membre, pe de o parte, și Comisie, de cealaltă, pentru emiterea în timp util de avertismente în cazul unor riscuri și incidente utilizând o infrastructură securizată. Această directivă constituie componenta-cheie a strategiei globale și ratificarea ei ar echivala cu obligația de a garanta un mediu cibernetic securizat în întreaga Uniune Europeană, indiferent că este vorba despre statele membre, operatorii de servicii internet, operatorii de infrastructură critică precum platformele de comerț electronic și rețelele sociale sau operatorii de servicii în domeniile energiei, asistentei medicale, transporturilor, bancar.

3. Viziunea strategică a UE – Strategia Europeană de Securitate (2003)

La început de secol și mileniu, Europa unită își propune adâncirea procesului de completare a dimensiunii economice cu una de politică externă și de apărare. Este un obiectiv ambițios, pentru realizarea căruia trebuie armonizate rezervele aliatului tradițional transatlantic vis-a-vis de modalitățile de realizare a securității europene, cât și cele interne, legate îndeosebi de chestiunile cedării de suveranitate națională și nivelului alocărilor bugetare destinate apărării.

Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) reprezintă o nouă provocare pentru Uniunea Europeană, deși demersurile elaborării unei Politici Comune de Apărare nu sunt recente⁸.

La nivelul UE, au fost elaborate câteva documente ce pot fi considerate edificatoare pentru viziunea strategică a acesteia. Când, la Salonic, în iunie 2003, secretarul general al UEO, Javier Solana, a prezentat documentul „O Europă mai sigură într-o lume mai bună” (A secure Europe in a better wor-

ld), acesta a constituit de fapt proiectul *conceptului strategic* al UE, ce a fost aprobat în 12 decembrie același an de către Consiliul European. Ulterior, în 2008, este făcut public Raportul privind punerea în aplicare a Strategiei europene de securitate – *Asigurarea securității într-o lume în schimbare*. Acest document reprezintă însă o evaluare a implementării strategiei din 2003, cuprinzând și adăugiri necesare în urma schimbărilor de la nivelul mediului strategic. În 2010, este elaborată o Strategie de securitate internă a UE – *Către un model de securitate european-*, document centrat pe securitatea internă a UE. Prin urmare, documentul care încă funcționează ca strategie de securitate la nivelul Uniunii Europene este cel elaborat în 2003.

Considerat de către unii specialiști drept un răspuns la Strategia de Securitate Națională a SUA din septembrie 2002⁹, documentul afirmă că, pentru asigurarea unei securități europene eficiente, într-o lume din ce în ce mai mult cuprinsă de procesele globalizării, este imperios necesară existența unei cooperări strânse atât în cadrul european, cât și dincolo de acesta, deoarece “nici o națiune nu este astăzi capabilă să facă față problemelor complexe” actuale¹⁰. Pe de altă parte, Christoph Heugen¹¹, afirma că „în cadrul Unității Politice (Policy Unit), a fost clar de la început că am vrut să elaborăm un document comparabil cu Strategia de securitate națională a SUA (...) luând decizia de a o denumi Strategia europeană de securitate, (...) statele membre acceptând fără discuții această formulare”¹².

Un alt aspect important reieșit din Strategia Solana pune în evidență necesitatea „dezvoltării unei *culturi strategice*”¹³ europene, care, alăturată conceptelor de *angajament preventiv* și *multilateralism efectiv*, constituie cadrul director al acțiunilor europene în domeniul securității și apărării. O cultură strategică europeană, în contrast cu cea a NATO, ce a fost constituită în fața unei amenințări externe clare, va fi dificil de clădit, mai ales că, uneori, se argumentează că fără o identitate culturală europeană va fi dificil de realizat acest țel, fiind un proces de lungă durată ce se poate extinde pe parcursul a câteva generații, în principal, din cauza unor orientări diferite pe continentul european în ceea ce privește scopul, misiunile și extinderea geografică a politicii de securitate și apărare a UE.

Analiza mediului de securitate și precizarea obiectivelor strategice ale UE sunt menite a

identifica și descrie, pe de o parte, riscurile și amenințările la adresa securității europene, iar, pe de altă parte, căile de urmat pentru a răspunde provocărilor la adresa securității globale. Referitor la caracteristicile și trăsăturile mediului de securitate prefigurat, sunt incluse „amenințările cheie” reprezentate de terorism, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele regionale, incapacitatea statală (state failure) și criminalitatea organizată care, combinate și potențate de privatizarea forței, vor crea premisele unor posibile confruntări cu o amenințare radicală.¹⁴ De altfel, strategia afirmă faptul că, în contrast cu amenințarea vizibilă prezentă pe timpul Războiului Rece, niciuna dintre aceste amenințări noi nu este de natură pur militară. De aceea este nevoie de un ansamblu de instrumente pentru prevenirea acestora, ce va cuprinde mijloace politice, economice, juridice, de ordine publică, informative, umanitare, militare etc.

Strategia de securitate europeană precizează că Uniunea Europeană va acționa activ pentru asigurarea securității și promovarea propriilor valori, prin stabilirea a trei *obiective strategice*, după cum urmează:

a. Adoptarea de răspunsuri adecvate la amenințările anticipate.

Răspunsul a presupus și elaborarea unui pachet de măsuri antiteroriste ce a fost adoptat după evenimentele de la 11 septembrie 2001, susținerea măsurilor de non-proliferație a armamentului de distrugere în masă, precum și furnizarea de asistență statelor instabile politic sau cu structuri guvernamentale ineficiente, precum cele din Balcani, Africa, Timorul de Est și Afganistan. Identificarea unor răspunsuri la noile amenințări trebuie să pornească de la faptul că acestea survin adesea la mari depărtări, sunt mai dinamice și mai complexe¹⁵. De aceea, este posibil ca, uneori, acțiunile defensive ale UE să se afle în afara teritorialității membrilor acesteia. În ceea ce privește acest aspect, documentul menționează că „prima linie a apărării va fi adesea în afara spațiului UE”¹⁶ și că europenii trebuie să fie gata de a acționa înainte de producerea unei crize prin “prevenirea conflictelor și prevenirea amenințărilor”¹⁷ – formulare ce era în acord, la acel moment (2003), cu abordarea preventivă enunțată în Strategia Națională de Securitate a SUA (2002). În cuprinsul strategiei identificăm, din această perspectivă și plaja de măsuri și soluții

militare și non-militare, care, conjugate, pot influența atingerea unor obiective strategice, între acestea enumerându-se controlul exporturilor, presiuni economice, mijloace politice, judiciare, informaționale sau chiar și militare, UE dispunând de instrumentele corespunzătoare pentru a răspunde unor situații complexe¹⁸.

b. Extinderea zonei de securitate în vecinătatea Europei. UE și vecinătatea sa de pe continentul european poate fi de asemenea considerat și ca un „complex de securitate” așa cum este definit de Buzan: un grup de state ale căror preocupări primare de securitate sunt unite suficient de strâns pentru ca nivelurile de securitate națională proprii statelor să nu poată fi considerate separate una față de celelalte¹⁹. Acest lucru presupune că UE dorește asigurări în ceea ce privește buna guvernare a statelor estice precum și a celor din zona Balcanilor sau a celor din zona Mediteranei, așa cum este relevant în procesul Barcelona, ce pune bazele cooperării între UE și 12 state mediteraneene. Acest deziderat presupune și continuarea implicării Europei în soluționarea nu numai a conflictului arabo-israelian dar și a conflictelor din Orientul Mijlociu, Africa sau Asia.

c. Edificarea unei ordini internaționale bazate pe multilateralism. Într-o lume aflată sub forțele globalizării (guvernarea globală, mijloace informaționale globale, terorism global, amenințări globale, piața globală etc.), securitatea dar și dezvoltarea națiunilor depind de existența unui sistem internațional multilateral eficient²⁰. Acesta este motivul pentru care “unul dintre obiectivele Uniunii Europene îl constituie dezvoltarea unei societăți internaționale puternice, caracterizate de existența unor instituții internaționale eficiente, precum și de existența unei ordini internaționale bazate pe respectarea legilor, în primul rând a principiilor înscrise în Carta ONU”²¹.

În acest context, aranjamentele permanente NATO – UE, în special Berlin Plus (martie 2003), vor contribui la mărirea capacității operaționale a UE, furnizând limitele și cuprinsul parteneriatului strategic al celor două organizații, în special în domeniul managementului crizelor.

Se impune să constatăm că un punct de referință ce trebuie subsumat preceptelor directe ale acestei strategii de securitate europene, este necesar să țină seama și de faptul că noile responsabilități ale UE în mediul contemporan

de securitate nu sunt cantonate doar la asigurarea securității europene în Europa, ci și în menținerea păcii și ordinii internaționale, promovarea recunoașterii normelor internaționale în relațiile dintre state, a instituțiilor democratice, respectul drepturilor omului și libertăților fundamentale, precum și în necesitatea de a preveni ca decalajele economice să devină o amenințare pentru continentul european.

În contextul european, în care s-a cristalizat modalitatea europeană în planul relațiilor internaționale, strategia de securitate ce a fundamentat calea proprie a Europei în domeniu, structurează eforturile de prevenire a conflictelor, accentuează angajamentele de tip parteneriat, aducând într-un cadru conceptual coerent diferite politici, inclusiv managementul crizelor. Acest cadru conceptual, ce își are originea în politicile existente, poate fi denumit *securitatea comprehensivă*. Din această perspectivă, putem afirma că strategia de securitate europeană constituie o aplicare practică și un exponent al conceptului de securitate comprehensivă.

Acest tip de securitate sau strategie de securitate are ca punct inițial recunoașterea dimensiunilor variate ale securității în mediul internațional contemporan, și, ca urmare, subliniază faptul că din acest punct de vedere, cauzele amenințărilor potențiale la adresa securității europene sunt diverse ca origine și natură. Din cauza multidimensionalității naturii securității, realizarea obiectivului major de salvagardare a valorilor și intereselor UE este în egală măsură dependentă de dimensiunea politico-militară și guvernarea globală, ca expresie a acțiunilor externe.

Pentru atingerea acestui obiectiv, o asemenea strategie va transcende limitările politicii de securitate tradiționale și instrumentelor politico-militare, având ca țel integrarea întregii game de politici externe, ce oferă seturi largi de instrumente noi, cu acoperire globală și care privește diferitele dimensiuni ale securității. În gama politicilor ce reprezintă subiectul acestui efort integrator sunt enumerate comerțul exterior, dezvoltarea cooperării, cooperarea în domeniul justiției și informațiilor, politica de imigrare, politica externă, politica internațională de protejare a mediului și măsurile politico-militare. Unii autori²² apreciază că obiectivul general al acestei game de politici, care funcționează ca un mecanism integrator, este promovarea „bunurilor publice

globale”, contribuind direct la politica structurală de prevenire a conflictelor și stabilizare, iar, prin extrapolare, și la securitatea UE.

Între caracteristicile de bază ale acestui tip de strategie de securitate, se remarcă *multilateralismul instituțional*, alături de cooperare, dialog și parteneriat. În plus, succesul oricărei strategii depinde de *voința necesară de a acționa*, UE având nevoie nu doar de resursele financiare în realizarea parteneriatelor, cooperării și instrumentelor sale politice, dar și de capacitatea de a implementa aceste instrumente, la nevoie, chiar prin mijloace coercitive militare.

4. Necesitatea modernizării strategiei europene de securitate

Realizările UE în domeniul securității și apărării din ultima perioadă sunt impresionante. De la o organizație caracterizată ca fiind „eminamente civilă”, în prezent, UE a reușit să lanseze operații de management al unor crize, atât în spațiul european, cât și în zone de conflict sau focare de instabilitate din afara Europei, fapt ce dovedește trecerea de faza „copilăriei” în domeniul securității și apărării, având, la acest moment, o structură organizatorică puternică, ce se ocupă exclusiv de problemele de securitate.

Abordarea generală a securității, așa cum rezultă din strategia Solana, este conformă cu noile reconceptualizări ale securității: multilateralismul efectiv ca obiectiv global și relaționat cu vecinătatea UE în particular; aplicarea unui set de politici în domenii diferite corespunzătoare conceptului de „bunuri publice globale” și cooperarea regională și cu organizațiile internaționale, cu accent pe prevenirea amenințărilor și recurgere la forță, la nevoie.

Totuși, din cauza noilor obstacole cu care se confruntă UE, precum situația de criză economică și financiară, necesitatea elaborării și modernizării unei noi strategii de securitate devine o temă discutată din ce în ce mai des.

Uniunea Europeană a înregistrat o creștere de influență externă de-a lungul ultimelor două decenii, modelul său de integrare economică, în pofida crizei prin care trece zona euro, fiind un succes, servind ca model pentru alte proiecte de integrare de pe glob. În lumina evenimentelor recente petrecute la nivel internațional, credem că UE are nevoie cât mai curând posibil de un

nou document strategic, care să reflecte evoluțiile recente, adaptat noilor relații internaționale și cu un pronunțat caracter proactiv.

Argumentele pentru o nouă strategie sunt: actuala strategie de securitate este, într-o anumită măsură, depășită, pe cale de consecință, UE are nevoie de o nouă strategie pentru obiectivele actuale; strategia Solana nu acoperă toate pericolele cu care se confruntă Europa în prezent, natura în schimbare a amenințărilor la adresa securității necesitănd o analiză strategică actualizată cu un caracter comprehensiv; numărul de state care au intrat în UE a crescut din 2003 de la 15 la 27; UE a căpătat personalitate juridică; și, nu în ultimul rând, Europa este în procesul de revenire din criza economică mondială, fapt care nu a fost vizat de documentul strategic elaborat în 2003; nevoia de translație în plan conceptual și ideatic a acțiunilor UE din ultimul deceniu precum și stabilirea unui cadru privind modalitățile de reprezentare proiectare externă a intereselor de securitate ale UE. În urma crizei economice, interesele strategice ale SUA s-au canalizat către zona Asiei. Una dintre consecințele reorientării strategice la nivelul UE și NATO a fost constituită de adoptarea și dezvoltarea inițiativelor cunoscute sub numele „smart defence” și „pooling and sharing”. Apreciem că, pe termen mediu și lung, UE va juca un rol tot mai mare în afacerile europene de securitate, dar, în lipsa unor amenințări directe și clare la adresa securității europene, UE probabil va continua să se concentreze mai mult pe probleme de guvernare internă decât asupra securității internaționale.

UE din 2003 și UE a anului 2013 arată foarte diferit. Numărul de state membre ale UE a crescut de la 15 la 27, ceea ce înseamnă că aproape jumătate din actualele state membre ale UE nu au fost implicate în elaborarea strategiei de securitate din 2003. În decembrie 2009, Tratatul de la Lisabona a intrat în vigoare și politicile de securitate și apărare au suferit modificări. UE a dobândit personalitate juridică proprie, generând consecințe pentru statele sale membre și un mecanism cu totul nou a fost creat pentru a îmbunătăți coerența UE în politicile externe și de securitate, Serviciul European de Acțiune Externă. Delegațiile UE în 130 de țări și disponibilitatea resurselor sale extinse (în domenii variind de la comerț, dezvoltare, gestionarea situațiilor de criză, diplomatie, apărare, economie) face ca UE să fie bine poziționată pentru a proteja interesele sale pe plan internațional.

Strategia din 2003 a menționat deja faptul că aspectele „interne și externe ale securității sunt indisolubile”. De atunci, a devenit tot mai clar că prioritățile interne de securitate identificate în Strategia de Securitate Internă a UE (2010), cum ar fi prevenirea imigrației ilegale, combaterea crimei organizate și a terorismului, au ocupat o poziție importantă în dezbaterile actuale, iar o strategie coerentă de securitate integrată ar aborda preocupările de securitate ale Europei în toate aspectele sale.

Ceea ce face ca identificarea priorităților strategice să aibă un caracter de urgență este faptul că UE se află în procesul de stabilire a bugetului pentru perioada 2014-2020. De asemenea, este necesară o nouă strategie, pentru că a devenit tot mai clar că impulsul de dezvoltare al Politicii Externe și de Securitate Comună (PESC) s-a erodat, unul dintre motivele pentru aceasta fiind că instrumentul PESC de gestionare a crizelor este folosit, de mai multe ori decât este necesar, într-un mod reactiv ad-hoc.

Concluzii

Procesul revizuirii strategiei europene de securitate este important, dar ceea ce contează cu adevărat este rezultatul: o nouă strategie europeană de securitate. Noua strategie europeană de securitate ar trebui să ofere mai multe orientări cu privire la mijloacele necesare și capacitățile civile, militare și instituționale europene, iar Consiliul European este singurul organism la nivelul căruia este concentrat un nivel suficient de putere pentru a oferi un adevărat impuls pentru dezvoltarea acestui proiect. Natura în schimbare și dinamica accentuată a pericolelor și amenințărilor la adresa securității europene necesită o capacitate de reacție îmbunătățită, însă, pentru realizarea acestui țel avem nevoie de o viziune strategică articulată, asumată de întreaga comunitate a statelor membre, aspect ce va contribui la întregirea profilului Uniunii de actor major în planul relațiilor internaționale.

Este necesar ca rezultatul final să fie constituit dintr-o strategie europeană de securitate puternică, precisă și clară pentru acțiunile externe ale UE, care să contribuie la consolidarea oportunităților și legitimității acesteia, astfel încât să permită Bruxelles-ului asumarea inițiativei. Pentru aceasta este necesară cunoașterea deplină a caracteristicilor și tendințelor mediului internațional și european de

securitate, precum și identificarea de soluții fezabile în actualul context instituțional, politic, social, economic și de securitate al UE. Mai mult, această inițiativă de construire a unei viziuni strategice europene în concordanță cu realitatea curentă nu ar trebui să se limiteze exclusiv la elaborarea unei noi strategii europene de securitate. Acesta este, în opinia noastră, cel dintâi și cel mai important pas de făcut în vederea reafirmării UE ca actor relevant de securitate pe arena internațională; totuși, acest efort este unul de lungă durată, dat fiind că este necesară și elaborarea de sub-strategii specifice, care să asigure un fundament solid pentru acțiunea UE în domeniul securității.

În evaluarea necesității elaborării unei noi strategii de securitate europene, unele aspecte merită reliefate, deoarece, în opinia noastră, constituie adaptări de ordin transformațional ale PSAC atât în plan conceptual, cât și practic.

În primul rând, UE trebuie să își recalibreze relația de securitate europeană în care celălalt actor, NATO, are calitatea de preservare a legăturilor transatlantice, astfel încât, principiul complementarității în managementul securității și intereselor europene să existe *de facto*.

În al doilea rând, pentru UE, asumarea responsabilității apărării europene este generată de tendințele induse de crizele economice, dar și politice ale țărilor membre, de raționalizarea cheltuielilor militare, percepția securității europene în rândul mării majorități a populației din UE fiind cantonată în plan social și economic.

În al treilea rând, un nou concept strategic european exprimat prin strategia europeană de securitate va trebui să recunoască impactul pe care îl realizează deja prin aplicarea din ultimii zece ani a politicii de securitate și apărare comună, prin lansarea unor operații sub egida UE, în special asupra viitorului relației cu NATO.

În al patrulea rând, spațiul european al securității cuprinde nu numai teritoriile statelor membre ale UE; prin promovarea politicii de vecinătate, UE își asumă, informal, o zonă cu un caracter bivalent, atât de influență, cât și de interes strategic.

Plecând de la acest raționament, o nouă strategie europeană de securitate trebuie să includă și intențiile Uniunii de a prezerva interesele sale în acest spațiu, precum și modalitățile prin care acest lucru se va realiza.

NOTE:

1 ***, *The Future Land Operational Concept 2008*. The Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC), Ministry of Defence, UK, p. 8, accesat la www.dcdc.dii.rmil.uk, la 12 februarie 2013.

2 Ibidem, p. 9.

3 Pentru detalii, a se vedea Cristian BĂHNĂREANU, „*Arma energetică*” în *contextul relațiilor internaționale ale începutului de secol XXI*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, pp. 39-44.

4 Pentru detalii, a se vedea Cristina BOGZEANU, *Evoluția mediului de securitate în Zona Extinsă a Mării Negre și influența acesteia asupra configurării forțelor navale ale României pe termen mediu și lung*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012, pp. 20-55.

5 Teodor FRUNZETI, „The concept of ‘smart defence’ in the context of an efficient defence planning”, în *Journal of Defence Resources Management*, 2 [5]/2012, p. 9.

6 European Commission, *EU Cybersecurity plan to protect open internet and online freedom and opportunity*, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-94_en.htm, accesat la 13 februarie 2013.

7 European Commission, *Proposed Directive on Network and Information Security – frequently asked questions*, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-71_en.htm, accesat la 13 februarie 2013.

8 Tratatul de la Bruxelles, martie 1948, a instituit UEO (Western European Union), care reprezintă o primă încercare a europenilor de a pune bazele unei structuri de securitate colectivă în Europa, urmată de propunerea franceză de a se constitui EDC (European Defence Community) – Comunitatea Europeană de Apărare, plan ce, de altfel, a eșuat.

9 Mihai-Ștefan DINU, Cristian BĂHNĂREANU, *Actualități și perspective în politica europeană de securitate și apărare*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București, 2006, p. 17.

10 *European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12 December 2003.

11 Fost consilier al lui Javier Solana și membru în Secretariatul General al Consiliului UE (director al Unității Politice a Secretariatului).

12 Exchange with Christopher Heusgen, Director of the Policy Unit, EU Council Secretariat General, Brussels, 14 May 2004, Apud. Asle TOJE, „The 2003 European Union Security Strategy: A Critical

Appraisal”, în *European Foreign Affairs Review* 10, 117-133, Kluwer Law International, 2005.

13 *European Security Strategy, A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12 December 2003, p. 11.

14 *European Security Strategy, A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12 December 2003, p. 3-5.

15 Ibidem, p. 6.

16 Ibidem, p. 7.

17 Ibidem, p. 7.

18 Ibidem, p. 7.

19 Barry BUZAN, *People, states and fear. Second Edition. An Agenda for International Security Studies in the Post Cold War Era*, Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf, 1991, apud. Sven BISCOP, “The European Security Strategy. Implementing a distinctive approach to security”, în *Security & Strategy*, no. 82, March 2004, Royal Defence College, Brussels, p. 10.

20 *European Security Strategy, A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12 December 2003, p. 9.

21 Dr. Liviu MUREȘAN, *Politica europeană de securitate și apărare*, Institutul European din România, Proiectul Phare RO-2002/000-586.03.01.04.02, 2005, p. 8.

22 Sven BISCOP, “The European Security Strategy. Implementing a distinctive approach to security”, în *Security & Strategy* no. 82, March 2004, Royal Defence College, Brussels, p. 32.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** Report on the implementation of the European Security Strategy, Bruxelles, 2008.

2. *** The Future Land Operational Concept 2008. The Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC), Ministry of Defence, UK, accesat la www.dcdc.dii.r.mil.uk.

3. BĂHNĂREANU, Cristian, „Arma energetică în contextul relațiilor internaționale ale începutului de secol XXI”, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.

4. BISCOP, Sven, “The European Security Strategy. Implementing a distinctive approach to security”, *Security & Strategy*, no. 82, March 2004, Royal Defence College, Brussels.

5. BISCOP, Sven, *Security policy brief: A new external action service needs a new European security strategy*, No. 29, November 2011.

6. BOGZEANU, Cristina, *Evoluția mediului de securitate în Zona Extinsă a Mării Negre și influența acesteia asupra configurării forțelor*

navale ale României pe termen mediu și lung, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012.

7. BUZAN, Barry, *People, states and fear. An Agenda for International Security Studies in the Post Cold War Era*, Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf, 1991.

8. DINU, Mihai-Ștefan; BĂHNĂREANU, Cristian, *Actualități și perspective în politica europeană de securitate și apărare*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 2006.

9. DRENT, Margriet; LANDMAN, Lennart, „Why Europe Needs a new European Security Strategy”, *Clingendael policy brief*, The Clingendael Institute, No. 9, July 2012.

10. DUȚU, Petre; BOGZEANU, Cristina, *Provocări actuale pentru securitatea europeană*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.

11. European Commission, *EU Cybersecurity plan to protect open internet and online freedom and opportunity*, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-94_en.htm.

12. European Commission, *Proposed Directive on Network and Information Security – frequently asked questions*, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-71_en.htm.

13. *European Security Strategy, A Secure Europe in a Better World*, Brussels, 12 December 2003.

14. FRUNZETI, Teodor, „Complementaritatea viziunilor de securitate ale NATO și UE”, în *Științe politice, relații internaționale și studii de securitate*, Sesiune internațională de comunicări științifice, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, 28-30 mai 2010.

15. MUREȘAN, Liviu, *Politica europeană de securitate și apărare*, Institutul European din România, Proiectul Phare RO-2002/000-586.03.01.04.02, 2005.

16. Teodor FRUNZETI, „The concept of “smart defence” in the context of an efficient defence planning”, în *Journal of Defence Resources Management*, 2 [5]/2012.

17. TOJE, Asle, „The 2003 European Union Security Strategy: A Critical Appraisal”, în *European Foreign Affairs Review*, nr. 10, Kluwer Law International, 2005.

TENDINȚE ÎN POLITICA DE SECURITATE ȘI APĂRARE A UNIUNII EUROPENE

Ivaylo IVANOV*

Politica de Securitate și Apărare Comună este în criză profundă, dar principala cauză nu este constituită de problemele financiare și economice, așa cum s-ar putea considera într-o perioadă de profundă criză economică. Există o lipsă de voință politică și sprijin public nu numai pentru creșterea cheltuielilor pentru apărare, dar chiar și pentru susținerea nivelului actual. Probabil că această tendință nu se va modifica în viitorul apropiat, așa că, dacă statele membre ale UE doresc să aibă capacități militare pentru întreaga gamă de operații, ele ar trebui să consolideze și să intensifice cooperarea în domeniul politicii de securitate și apărare.

Cuvinte-cheie: politica de apărare și securitate comună (PSAC); cheltuielile de apărare; capacitățile militare; voința politică; nivel de ambiție; cooperare în domeniul apărării.

Introducere

Politica de securitate și apărare din aproape toate statele membre ale UE este în criză profundă. La prima vedere, se pare că acest lucru este un rezultat al crizei financiare și economice. Spre deosebire de politica socială, securitatea și apărarea atrag rareori atenția opiniei publice în statele membre ale UE. Deci, nu este surprinzător faptul că, atunci când este nevoie de a reduce cheltuielile publice, acesta este printre primele domenii vizate de

orice guvern. Din punct de vedere politic, acesată măsură este perfect justificată, deoarece este mult mai greu și mai dureros să fie reduse bugetele pentru programele sociale care afectează viața de zi cu zi a cetățenilor.

Politica de securitate și apărare din Bulgaria nu constituie o excepție de la această tendință. În ciuda unei aprobări publice vizibile pentru forțele armate (care sunt întotdeauna pe primul sau al doilea loc în sondaje între instituțiile publice) și ideea că acestea trebuie să fie puternice și bine pregătite în ceea ce privește instruirea și echipamentul, există o lipsă de sprijin public pentru cheltuieli de apărare mai mari. Bugetul apărării întotdeauna este criticat ca fiind prea mare și există o presiune constantă de reducere a forței de muncă și a resurselor destinate forțelor armate. Ideea ca forțele expediționare să se desfășoare în afara țării este total de neacceptat, iar percepția publică cu privire la participarea în misiunile NATO și UE este negativă și privită ca o risipă de bani. Pentru societatea bulgară, rolul principal al forțelor armate și, per ansamblu, a politicii de securitate și apărare, este de a apăra integritatea teritorială a țării de potențialii dușmani externi. Această atitudine este împărtășită de majoritatea cetățenilor din noile state membre UE, și, având în vedere că aceste țări nu au experiența istorică ca puteri coloniale, poate fi justificată. Există, totuși, un anumit paradox. Dacă lăsăm la o parte retorica politică, chiar și în cele mai sensibile

* Ivaylo IVANOV este asistent universitar la Academia Națională de Apărare „G.S. Rakovski” și doctorand în științe militare la aceeași instituție, Sofia, Bulgaria. E-mail: iv.ivanov2003@yahoo.com

state când vine vorba despre securitatea de tip *hard* și suveranitatea lor, cum ar fi statele baltice sau Polonia, datele despre cheltuielile de apărare nu arată că aceste țări ar acorda o asemenea importanță acestui tip de probleme¹. Sau, cu alte cuvinte, retorica politică nu este susținută de o finanțare relevantă.

1. Situația actuală a politicii de securitate și apărare a UE

În secolul al XXI-lea, astfel de politici, în plus față de degradarea capacității de apărare în statele membre ale UE, nu vor aduce Uniunea înapoi unde a fost la începutul anilor '90. La acel moment, ministrul Afacerilor Externe al Belgiei, Mark Eyskens, observând primul război din Golf, a descris Uniunea Europeană ca un „gigant economic, pitic politic și vierme militar”. Astăzi, UE nu se bucură nici măcar de o mică parte din avantajele și resursele pe care le-a avut după Războiul Rece – aceasta nu este un gigant economic, sau în cel mai bun caz, este unul dintre mulți, este caracterizată de o continuă divizare politică între statele membre, și are capacități militare din ce în ce mai mici și insuficiente. Tendința de scădere a nivelului de ambiție² în domeniul apărării și tentativele în creștere de renaționalizare a unor aspecte ale politicii UE amenință să „retrogradeze” Uniunea până înainte de începutul politicii europene de securitate și apărare (PESA), în 1999 sau, chiar mai rău, înainte de a lansa Politica Externă și de Securitate Comună (PESC) în 1993, în temeiul Tratatului de la Maastricht. Acesta a fost momentul când UE nu avea ambiții geopolitice sau, cu alte cuvinte, o dorință de a exercita o influență asupra proceselor politice și militare la nivel mondial.

Obiectivul UE de a avea capacitatea să lanseze operațiuni³ autonome față de NATO și Statele Unite ale Americii (SUA), variind de la cele umanitare și de menținere a păcii la cele de luptă rămâne nerealizat. Înființarea de instituții comune care să ofere sprijin pentru realizarea acestui obiectiv nu poate compensa deficiențele de echipament existente și, într-un anumit sens, este subliniată doar lipsa de progres real cu care se confruntă UE. În plus, UE are rezultate modeste în eforturile sale de a demonstra în mod succesiv o politică externă comună eficientă și unită. Evenimentele în care UE își arată poziția clară, îndrăzneță, unită și în timp util, sunt excepții și nu regulă. Chiar înființarea

Serviciului European de Acțiune Externă (SEAE), care ar trebui să abordeze cele mai multe dintre aceste probleme, nu aduce o schimbare reală a acestei situații. Ca și în cazul PSAC, în ciuda ambițiilor declarate și a afirmațiilor puternice, SEAE se confruntă cu aceleași probleme politice și financiare care împiedică realizarea politicii externe a Uniunii chiar de la începuturile sale. Ca urmare a lipsei de politică externă comună reală, chiar și capacitățile militare europene existente sunt foarte modeste în comparație cu cele ale SUA și sunt rareori exploatate în operații de amploare, iar atunci când acest lucru se întâmplă, există numeroase restricții naționale și de convenționalism cu privire la posibilitatea, momentul și modul în care aceste capacități pot fi folosite în operații.

Schimbările survenite în mediul de securitate și redistribuirea rapidă a puterii la nivel global către regiunea Asia-Pacific cer statelor membre ale UE dobândirea de abilități noi sau, cel puțin, investirea în unele deja existente, în scopul de a menține cantitatea și calitatea acestora. Dar tendințele politice pe termen scurt și mediu fac această politică puțin probabilă. Primul motiv este faptul că societățile din statele membre ale Uniunii Europene nu se simt amenințate de un inamic convențional de proporții. Un al doilea motiv este, pe de o parte, redresarea economică lentă și instabilă și, pe de altă parte, reglementările europene mai stricte privind deficitul bugetar și datoria publică⁴. Aceste tendințe politice se pot schimba numai dacă statele membre UE se confruntă cu amenințări convenționale neprevăzute. În momentul de față, o astfel de amenințare nu este vizibilă⁵, ceea ce înseamnă că eforturile politice, atât de pe scena națională cât și pe cea europeană vor fi centrate pe probleme economice și interne. Acest lucru va fi și deja este în detrimentul politicii de securitate și apărare. După cum arată datele referitoare la cheltuielile de apărare, aproape toate statele membre UE au făcut o alegere în vederea reducerii nivelului de ambiție în acest domeniu, iar unii dintre ei au făcut-o chiar înainte de criza financiară și economică. Situația actuală este doar o oportunitate pentru multe state membre UE de a o recunoaște și de a lua această decizie în mod oficial.

De fapt, datele referitoare la cheltuielile de apărare arată că statele membre UE au început să reducă bugetele de apărare chiar dinainte de criza economico-financiară. Între 2001 și 2008, cheltuielile de apărare europene au fost reduse

în medie⁶¹ cu 15% într-un moment în care UE se străduia să construiască o politică de securitate și apărare comună. Astfel, din această situație se poate deduce faptul că principalul motiv pentru reducerile bugetului de apărare nu este criza financiară și economică. Nu există nicio îndoială că această criză a pus presiune asupra cheltuielilor militare și de securitate, dar adevărul este că cele mai multe dintre statele membre și, în consecință, UE nu au voința politică de a juca un rol geopolitic important, în ciuda numeroaselor declarații și afirmații.

Europa Centrală și de Vest și este singura regiune din lume care a scăzut cheltuielile de apărare timp de patru ani la rând⁷. Potrivit Institutului Internațional pentru Studii Strategice, regiunea Asia-Pacific a depășit Europa în 2012, pentru prima dată în istorie⁸. Acest fapt este un rezultat al unei tendințe durabile, care va continua pentru o perioadă de timp. Toate statele membre importante ale UE vor continua să își reducă bugetele de apărare în următorii ani⁹. În același timp, China își va dubla până în 2015 bugetul de apărare la 238 de miliarde de dolari. Rusia, de asemenea, intenționează să își dubleze bugetul până în 2015. Singurele state membre UE care luptă pentru a-și păstra nivelul lor de ambiție și capacitățile de apărare sunt Marea Britanie și Franța. În ciuda crizei financiare și economice și a reducerilor bugetare, cheltuielile lor militare sunt în continuare de circa 2% din PIB. De exemplu, Germania, cu cea mai mare economie din Europa, a scăzut în mod constant cheltuielile de apărare de la sfârșitul Războiului Rece¹⁰. De mai mult de zece ani, Germania cheltuiește 1,5% în medie, ceea ce este, de asemenea, mai puțin în sumă absolută de bani în comparație cu Marea Britanie și Franța¹¹.

Cheltuielile Germaniei pentru apărare în ultimul deceniu indică faptul că țara are o ambiție modestă în apărare¹² și preferă să-și concentreze eforturile asupra economiei și a bunăstării. Două evenimente din ultimii ani subliniază această atitudine. În 2010, președintele german Horst Köhler a fost forțat să demisioneze, după ce a susținut faptul că capacităților militare și a utilizarea forței sunt necesare pentru a proteja în anumite cazuri interesul economic al statului. A fost destul de ieșit din comun, deoarece această abordare este prevăzută în Strategiile de securitate națională ale multor țări. Reacția publicului la cuvintele lui Köhler arată că, pentru germani, puterea militară este un instrument inacceptabil în relațiile internaționale și ei nu sunt

dispuși să îl folosească, chiar și în ultimă instanță, atunci când nu există alte opțiuni.

Celălalt caz care subliniază viziunile diferite între statele membre Europene cu privire la rolul și folosirea forței militare a fost intervenția din Libia. În timp ce Franța și Marea Britanie au fost foarte active și gata de a angaja forțe pentru a influența rezultatul revoltei împotriva lui Muammar Gaddafi, Germania s-a abținut de la votul asupra Rezoluției Consiliului de Securitate al ONU din 1973, care autorizează o zonă de interdicție aeriană deasupra Libiei și a refuzat orice implicare, deși evenimentele petrecute în țările din Africa de Nord au consecințe pe termen lung pentru securitatea europeană în ceea ce privește migrația ilegală, răspândirea islamismului radical, a terorismului și a traficului ilegal.

Lipsa progresului în aprofundarea cooperării în domeniul apărării prin folosirea mecanismului de cooperare structurată permanentă, o oportunitate oferită de Tratatul de la Lisabona, este o altă dovadă a nivelului de ambiție al statelor membre UE în domeniul securității și apărării. În plus, eforturile de a stabili un sediu militar al UE sunt inefficiente pentru prezent¹³.

2. Nivelul ambițiilor UE în cooperarea în domeniul apărării

Toate acestea demonstrează următorul fapt: cooperarea în domeniul politicii de securitate și apărare este extrem de dificilă și este nevoie de un efort constant, chiar și atunci când este susținut de mecanisme și instituții adecvate. Aceasta se datorează faptului că securitatea și apărarea reprezintă o chestiune care ține de esența suveranității statului, iar cooperarea în acest domeniu înseamnă, în cele din urmă, împărțirea suveranității.

În momentul de față, există o mulțime de exemple de cooperare de acest tip. Eurofighter și avionul de transport A-400M sunt cele mai cunoscute. Totuși, aceste exemple au la bază acorduri bilaterale sau multilaterale și nu fac parte din strategia comună de ansamblu a UE. Lovite de măsuri de austeritate, Franța și Marea Britanie au luat măsuri în efortul de a-și păstra capacitățile militare. În 2010, aceste două țări au semnat tratatul Lancaster pentru intensificarea cooperării în domeniul apărării și pentru configurarea forței expediționare întrunită, care trebuie să atingă capacitatea operațională

deplină în 2016. Răspunsul la întrebarea de ce Franța a semnat acest tratat cu Marea Britanie, dar nu cu aliatul său cel mai de încredere, după al Doilea Război Mondial, Germania, e simplu. Având în vedere că nivelul german de ambiție în apărare este temperat, Franța a fost nevoită să caute cooperarea cu o țară care împărtășește viziunea și disponibilitatea de a lucra din greu pe dezvoltarea de noi capacități militare, care sunt relevante pentru mediul de securitate actual și viitor.

Din 2010, UE a lansat inițiativa „pooling and sharing” (punere în comun și partajare) într-o încercare de a angaja și de a coordona într-o direcție comună eforturile depuse de toate statele membre. După cum indică și numele, scopul inițiativei este de a încuraja statele membre să pună în comun și să partajeze capacitățile militare, în scopul de a le menține și de a le dezvolta capacitatea de a pune în aplicare o gamă completă de funcționare, într-un context de austeritate financiară severă.

Ca și inițiativa NATO „smart defence” (apărare inteligentă), pentru moment, inițiativa „pooling and sharing” nu poate demonstra progrese mari și vizibile, mai ales în capacitățile militare de luptă esențiale. Toate proiectele sunt legate de capacitățile care sprijină și fac acțiunea de luptă posibilă, ca de exemplu cea de realimentare aer-aer, transport strategic aerian, supraveghere, recunoaștere, instruire, evacuare și sprijin medical.

În martie 2012, ținând cont de lecțiile învățate în Libia, statele membre al Agenției Europene de Apărare¹⁴ (EDA) au fost de acord cu dobândirea de capacități de alimentare aer-aer cu combustibil până în 2020, care vor fi utilizate în operațiunile viitoare ale UE. Totuși există puține dovezi că acest lucru se va întâmpla în perioada de timp stabilită, având în vedere experiența din proiectele NATO similare, punerea în aplicare a „Obiectivelor globale” (Headline Goal) 2003 și 2010, și actuala criză economică și financiară. Proiectul UE de navigație prin satelitul „Galileo”, lansat în 2003, este un exemplu relevant în acest sens. Deși nu este un proiect de apărare și este finanțat de la bugetul UE (ceea ce este un avantaj), a fost de mai multe ori pe punctul de a fi suspendat din cauza dezacordurilor dintre statele membre.

Realitatea este că statele membre au, în cel mai bun caz, ambiții modeste în domeniul politicii de securitate și de apărare și, totodată, capacități militare limitate și insuficiente. Aceste ambiții sunt limitate astfel încât statele membre să fie în măsură

să lanseze operațiuni mici de intensitate redusă, limitate în timp și în apropiere de periferia continentului european. Dar chiar și această cerință foarte redusă poate fi cu greu îndeplinită de capacitățile disponibile. Intervenția din Libia a fost o dovadă clară în acest sens. Cele mai capabile două forțe armate cu cea mai mare experiență de luptă din Europa – cele ale Marii Britanii și ale Franței – au avut dificultăți enorme pentru a realiza această intervenție fără sprijinul SUA, deși au putut folosi infrastructura militară europeană, în timp ce adversarul nu avea echipament modern. În opinia mea, această operațiune a demonstrat faptul că statele membre ale UE nu sunt capabile să lanseze misiuni de luptă în afara continentului European, cu atât mai mult împotriva unui adversar bine înarmat.

Cu toate acestea, statele membre UE nu sunt gata să facă eforturile necesare pentru a schimba politica lor de securitate și apărare. Nu există nici voință politică, nici sprijin public pentru o astfel de acțiune. Cu economia slăbită, creșterea diviziunii politice între statele membre și politica externă comună fragmentată, care nu poate fi susținută de puterea militară credibilă atunci când este necesar, UE își pierde poziția și influența pe scena mondială.

Astfel, ne putem întreba ce se poate face pentru a evita adâncirea crizei. Este evident că statele membre ale UE, în viitorul apropiat, nu vor crește cheltuielile de apărare și nu vor construi forțe expediționare de amploare, în contextul în care există o lipsă de voință politică și de sprijin public pentru aceasta. Având în vedere contextul, va fi un succes dacă statele membre reușesc să păstreze nivelul actual al cheltuielilor pentru securitate și apărare. Totuși, acest lucru nu este suficient, având în vedere spectrul amenințărilor și creșterea costurilor de hardware și echipament militar. În această situație, prima opțiune este ca fiecare stat și UE în ansamblu să reducă și mai mult nivelul de ambiție în materie de securitate și apărare, fapt ce se întâmplă în aproape toate statele membre. A doua opțiune este ca țările să coopereze mai mult în materie de securitate și apărare. Acest lucru nu este ceva nou, noutatea este profunzimea și amploarea în care trebuie să se întâmple.

Concluzii

Cooperarea are nevoie, pe lângă voință politică, și de sprijin public. Voința politică este necesară deoarece cooperarea în materie de securitate și apă-

rare nu poate apărea întâmplător. Este un efort și un produs conștient al unei politici clare, cu scopuri bine determinate, care are nevoie de timp pentru a obține rezultate vizibile. Astfel, comunitatea de experți poate ajuta, nu numai printr-o bună consiliere a factorilor de decizie, dar, de asemenea, și prin formarea opiniei publice, în sensul că este singurul mod posibil de a progresa. Acest lucru este important, deoarece fiecare schimbare majoră, precum cea de față, necesită luarea de decizii nepopulare și depășirea unor tabuuri. Ne vom confrunta cu o rezistență puternică din partea industriei de apărare, ale cărei interese vor fi afectate de schimbări de asemenea magnitudine și va acționa cu siguranță pentru a le proteja. Influența sa puternică asupra guvernului național și o gamă largă de instrumente de care dispune pentru procesul direct de luare a deciziilor constituie o problemă chiar și pentru un singur stat național, ca să nu mai vorbim de o Uniune de 27 de state.

Inițiativa „pooling and sharing” va avea succes dacă este susținută de opinia publică. Societatea din fiecare stat membru ar trebui să fie pe deplin conștient de faptul că există două alternative. Prima este că fiecare țară în parte ar trebui să reușească să își mențină o gamă completă de capacități militare, în ciuda lipsei de fonduri adecvate. Acest lucru va avea ca rezultat forțe armate ineficiente care suferă de deficite majore, care nu pot participa la operațiuni de luptă reale, dar societatea va avea iluzia că țara sa își păstrează independența și suveranitatea deplină și este gata să se confrunte cu orice amenințare, până când o situație de criză va demonstra că toate acestea sunt doar un mit.

A doua alternativă cere să fie admis faptul că, odată cu cheltuielile curente de apărare, nicio țară nu-și poate menține o gamă completă de capacități militare. Fiecare țară trebuie ori să își păstreze doar anumite capacități, care sunt pe deplin pregătite și utilizabile, asumându-și un risc mai mare pentru securitatea sa, ori să coopereze cu alte țări pentru a dobândi capacitățile pe care singură nu și le poate susține, în timp ce pierde o parte a independenței și suveranității sale. Aceasta nu este o decizie ușoară și nu va fi făcută în curând, dar nici nu poate fi amânată pentru prea mult timp, deoarece va avea consecințe ireversibile pentru securitatea și apărarea UE. Statele membre au ratat o oportunitate de a începe acest proces de cooperare într-o situație mult mai bună, atunci când Europa se bucura de prosperitate economică.

Dacă nu se profită de o oportunitate, atunci o altă șansă este greu de obținut.

În vremuri de austeritate, problema de menținere și dobândire a capacităților militare este foarte sensibilă, dar există și un alt aspect al politicii de securitate și apărare ce nu este legat de cheltuielile de apărare, fapt care nu îmbunătățește însă situația. Dimpotrivă, dintr-un anumit punct de vedere, este chiar mai controversat. Succesul viitor al PSAC depinde, de asemenea, de posibilitatea ca statele membre să obțină o înțelegere comună (care este o necesitate) a întrebărilor referitoare la caracteristicile mediului de securitate, la tendințele sale, la rolul UE și la modalitatea și momentul în care este utilizată puterea militară. Fără acest lucru nu se va realiza nici un progres, indiferent de cât de mulți bani vor fi cheltuiți. Și, cel mai important dintre toate, atunci când statele membre iau o decizie de a face ceva, acea decizie ar trebui să fie pusă în practică cât mai curând posibil. Nimic nu erodează încrederea și solidaritatea între aliați mai mult decât promisiunile nerealizate.

NOTE:

Traducere: Alina ALBU și Daniela RĂPAN.

1 În 2012, cu excepția Estoniei, toate țările au cheltuit mai puțin de 2% din PIB; Lituania 0,77; Letonia, 1%, Polonia, 1,95%.

2 În acest text, „nivelul de ambiție” este ceea ce fiecare dintre statele membre și UE în ansamblu vor să fie capabile să facă, atât în termen de dimensiune, cât și de opțiuni de reacție în materie de securitate și apărare.

3 Concluziile Președenției Consiliul European de la Köln, iunie 1999.

4 Deficitul bugetar poate fi de până la 3%, iar datoria publică la PIB nu trebuie să depășească 60%. În timp ce aproape toate statele membre UE au reușit să reducă deficitul la sau sub 3% în ultimii ani, datoria publică a jumătate dintre ele este mai mult de 60% și continuă să crească, incluzând toate statele membre importante din UE.

5 În ciuda retoricii și a unor acțiuni, Rusia nu este văzută ca o amenințare în acest sens, cu excepția Poloniei și a statelor baltice. În momentul de față, celălalt candidat posibil este Iranul, cu programul său nuclear, dar distanța geografică și absența dispozitivului nuclear utilizat nu face amenințarea credibilă.

6 Joachim HOFBAUER, *European Defense Trends: Budgets, Regulatory Frameworks, and the Industrial Base*, Center for Strategic and International Studies, Washington 2010, Washington 2010, p. X.

7 Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), "Trends in world military expenditure, 2012", aprilie 2013

8 The International Institute for Strategic Studies, "The military balance 2013", Press Statement, 14 martie 2013.

9 Marea Britanie și Germania vor reduce și mai mult bugetele lor de apărare în următorii câțiva ani, iar Franța a anunțat că va menține cheltuielile de apărare la același nivel pentru următorii șase ani. În termeni reali, aceasta înseamnă că bugetul apărării va scădea, luând în considerare inflația.

10 Pentru ultima dată, Germania cheltuie mai mult de 2% din PIB pentru apărare în 1992, 2.03%.

11 Pentru 2012 bugetul Germaniei pentru apărare este de 1,4% din PIB, adică 45,8 miliarde de euro. Marea Britanie și Franța cheltuie, în consecință, 2,5% și 2,3% din PIB, sau 60,8 miliarde de euro, în cazul primeia și 58,9 în cazul celei de a doua.

12 În același timp, Germania a depășit Marea Britanie și Franța și a devenit al treilea cel mai mare exportator de arme, după SUA și Rusia.

13 Henry SAMUEL: "EU military headquarters plans 'backed by Baroness Ashton'", The Telegraph, 11 November 2012.

14 AEA și statele membre ale UE nu sunt identice, pentru că Danemarca nu este un membru al agenției.

BIBLIOGRAFIE:

1. ADAMOWSKI, Jaroslaw, "Poland's Spending Up as Most of E. Europe Cuts Back", Defense-News, 24 October 2012, <http://www.defensenews.com/article/20121024/DEFREG01/310240002/Poland-8217-s-Spending-Up-Most-E-Europe-Cuts-Back>.

2. BAKKER, Eric; BEERES, Robert, "A Comparative Financial Analysis of Military Expenditures in the Baltic States, 2000-2010", Baltic Security and Defence Review, Vol. 14, Issue 1, 2012.

3. GOPALAKRISHNAN, Raju, "Asia shops for aircraft, arms under China's shadow" Reuters, 14 February 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/02/14/us-singapore-airshow-idUSTRE81D0FK20120214>

4. HOFBAUER, Joachim, *European*

Defense Trends: Budgets, Regulatory Frameworks, and the Industrial Base, Center for Strategic and International Studies, Washington 2010, http://csis.org/files/publication/101025_EuroDefenseTrends_web.pdf

5. <http://www.official-documents.gov.uk/document/cm79/7976/7976.pdf>

6. Presidency Conclusions, Cologne European Council, June 1999, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Cologne%20European%20Council-Presidency%20conclusions.pdf>

7. SAMUEL, Henry, "EU military headquarters plans 'backed by Baroness Ashton'", *The Telegraph*, 11 November 2012, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/9670265/EU-military-headquarters-plans-backed-by-Baroness-Ashton.html>

8. ***, "President promises that Lithuania's defence spending will rise", *The Lithuania Tribune*, 29 March 2013, <http://www.lithuaniantribune.com/32741/president-promises-that-lithuanias-defence-spending-will-rise-201332741/>

9. ***, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *Trends in world military expenditure, 2012*, April 2013, <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1304.pdf>

10. ***, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *Trends in international arms transfers, 2011*, March 2012

11. ***, The International Institute for Strategic Studies, *The military balance 2013*, Press Statement, 14 March 2013, <http://www.iiss.org/publications/military-balance/the-military-balance-2013/press-statement/>

12. ***, *Treaty Between The United Kingdom Of Great Britain And Northern Ireland And The French Republic For Defence And Security Co-Operation*, The Foreign & Commonwealth Office, London, 2 November 2010, ***, *UK-France Summit 2010 Declaration on Defence and Security Co-operation*, The official site of the British Prime Minister's Office, 2 November 2010, <http://www.number10.gov.uk/news/uk%E2%80%93france-summit-2010-declaration-on-defence-and-security-co-operation/>

SCHIMBĂRILE ÎN POLITICA ECONOMICĂ A STATELOR MEMBRE UE – CATALIZATORI AI EVOLUȚIEI SECURITĂȚII EUROPENE ÎN CONDIȚIILE GLOBALE ACTUALE

*Dr. Vyara ZHEKOVA**

Realizarea strategiei optimiste a Comisiei Europene – Europa 2020 – implică o participare comună, unică și simultană în următorii ani a tuturor statelor membre, indiferent de nivelul diferit de dezvoltare economică în fiecare dintre ele. Țările UE ar trebui să lucreze împreună în fiecare direcție din cadrul Strategiei Europa 2020: creștere inteligentă, creștere durabilă, creștere incluzivă, dar și securitate economică.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană; dezvoltare durabilă; Strategia Europa 2020; integrare; politică economică; securitate europeană; globalizare; criza mondială.

Introducere

Perspectiva pe termen lung, în contextul Strategiei Europa 2020¹ a Comisiei Europene este de a transforma piața europeană într-o piață de creștere socială și de mediu. În consecință, trebuie să ținem cont de cauza inițială pentru o implicare activă în punerea în aplicare a acestei strategii – redresarea Europei din criză, adoptarea de măsuri preventive de răspuns în timp util și de evitare a altor crize similare, care ar putea să apară în viitor.

Realizarea acestei strategii optimiste include participarea generală, uniformă și simultană a tuturor statelor membre în următorii ani, indiferent de nivelul diferit de dezvoltare economică pentru fiecare dintre ele. Pentru implementarea cu succes a acestor obiective ambițioase, țările Uniunii Europene (UE) trebuie să lucreze împreună și în același timp, nu numai în fiecare direcție a strategiei Europa 2020 – creștere inteligentă, durabilă și incluzivă, dar și în direcția realizării securității economice. Includerea regiunilor și orașelor pentru implementarea accelerată a strategiei și punerea în aplicare a unei mai mari transparențe în utilizarea fondurilor structurale sunt de o importanță majoră.

Indiferent de răspunsul adecvat și prompt al Uniunii la criză, efectul acesteia nu a ocolit niciunul din statele membre. Criza economică și socială, în plină desfășurare chiar și până în ziua de azi în Europa, are un impact sever asupra tuturor statelor membre ale UE. Ele se găsesc într-o situație în care dezvoltarea lor durabilă pentru viitor depinde, în mare măsură, de progresul reformelor socio-economice de pe bătrânul continent. În același timp, impactul tendințelor globale asupra țărilor din Europa Unită nu ar trebui să fie subestimat.

** Dr. Vyara ZHEKOVA este lector universitar la Academia Națională de Apărare „G.S. Rakovski” din Sofia, Bulgaria. E-mail: viarajekova@yahoo.com*

Armonizarea și reformele, care sunt în curs de derulare în Europa, și adaptarea acestora la procesele globale moderne din economia mondială, rămâne o condiție invariabilă pentru baza stabilă a strategiei Europei în ceea ce privește dezvoltarea durabilă în următorul deceniu.

În măsura în care toate statele membre s-au angajat să realizeze obiectivele Strategiei Europa 2020 și le-au tradus în obiective naționale și politici de stimulare a creșterii, Comisia Europeană a introdus o nouă inițiativă pentru implementarea strategiei *Europa 2020* – Semestrul European. Acesta din urmă acoperă domeniile de inovare și reforme structurale în economie, relații sociale și economice.

Strategia *Europa 2020* este formată din două elemente principale: ciclului politic Europa 2020, pentru a promova coordonarea între reforma europeană și cea națională, și inițiativele de tip *Flagship*, care combină politici specifice ce au ca scop realizarea obiectivelor strategiei. Acestea sunt completate de înlăturarea obstacolelor în calea creșterii pe piața internă și în infrastructură.

Europa trebuie să-și restabilească creșterea economică în cel mai scurt timp posibil prin utilizarea oportunităților și inițiativelor stabilite în Strategia Europa 2020. Cu toate acestea, posibilitatea de a schimba situația pare realistă numai în cazul în care strategia este implementată în parteneriatul dintre statele membre și, de asemenea, la toate nivelurile de guvernare.

Există multe regiuni și orașe din Europa care au anunțat deja Strategia Europa 2020 pentru mare parte a propriilor strategii de dezvoltare. Rolul responsabil al autorităților locale și regionale este desemnat ca fiind principalul factor în punerea în aplicare a unui număr de priorități ale strategiei, în special în ceea ce privește investițiile și programele publice. Având la bază Cadrul Strategic Comun² și Codul European de Conduită a parteneriatelor, este de așteptat ca Strategia să conducă la o mai mare transparență în programele de dezvoltare regională și de implementare a fondurilor structurale.

1. Inovații și reforme structurale

În scopul de a spori dezvoltarea Europei cu privire la reformele socio-economice, a devenit clar că accentul ar trebui pus pe finanțarea cercetării științifice. Cu condiția ca aceste intenții să fie realizate, se prefigurează tendința de modernizare

a acelor sectoare ale economiei europene care nu sunt suficient de competitive pe piața mondială. Acordând o atenție sporită producțiilor consumatoare de știință și închiderii producțiilor neprofitabile din punct de vedere economic și periculoase din punct de vedere ecologic, UE are o șansă mare de creștere a competitivității pe piața mondială. Pe baza strategiei europene de creștere a economiei – inteligentă, durabilă, favorabilă incluziunii – Europa 2020, devine clar faptul că evidential decalaj actual al Europei în favoarea Statelor Unite în ceea ce privește o multitudine de indicatori importanți în domeniile științifice și tehnice, va fi depășit parțial prin intermediul politicii europene comune în domeniul educației și învățării pe tot parcursul vieții³.

Concurența sporită în domeniul inovațiilor îndeamnă Europa să scoată în evidență domeniile prioritare de cercetare și dezvoltare – construirea unei societăți bazate pe cunoaștere. Al Șaptelea Program-Cadru în vigoare (2007 - 2013) urmărește în continuare dezvoltarea obiectivelor strategice și a priorităților celui de-al Șaselea Program-Cadru anterior (2002 - 2006). Acesta conține principalele domenii prioritare pentru dezvoltarea cercetării aplicate și fundamentale, construirea unei infrastructuri moderne și a carierei științifice a cercetătorilor în cadrul european de cercetare și de învățământ, prin orientarea spre sub-programe prioritare cheie: cooperare, idei, oameni, capacități⁴.

La fel ca al Șaptelea Program-Cadru⁵, multe alte programe ale UE au ca priorități construirea unei societăți bazate pe cunoaștere. Ele oferă oportunități de finanțare specifice pentru cercetare, formare inovatoare și activități educaționale. În aplicarea principiului complementarității, acestea au realizat un efect sinergic semnificativ asupra dezvoltării activităților de cercetare, promovarea activităților de inovare a întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri), modernizând resursele umane și optimizând infrastructurile de cercetare la nivel european, național și regional. Până în 2020, ne putem aștepta la un progres continuu asociat cu cele mai recente tendințe în domeniul științei.

Dezvoltarea tot mai evidentă a statelor membre ale UE în domeniul cercetării științifice este însoțită de costuri mai mari atât din partea guvernelor, cât și a sectorului privat. Uniunea Europeană încurajează statele membre să investească 3% din PIB-ul lor în activitățile de cercetare și dezvoltare

până în 2020 (1% finanțare publică, 2% investiții în sectorul privat), care, potrivit estimărilor, vor crea 3,7 milioane de noi locuri de muncă și vor crește PIB-ul anual la aproximativ 800 de miliarde de euro. Per total, suma a crescut de la 2% din PIB în 2002 la 2,5% în 2012, cu o creștere prognozată de până la 3% din PIB, până în 2020. Este important să subliniem faptul că diferențele substanțiale dintre statele membre ale UE sunt încă valabile și astăzi. În timp ce Germania se orientează în vederea depășirii barierei de 3% pentru cheltuielile în domeniul științific și de cercetare, ca și Finlanda, care alocă 4% din PIB-ul său, alte state membre consideră că este dificil să vorbim chiar de o creștere de 1% a costurilor. Relația dintre stat și sectorul privat în ceea ce privește rata dobânzii – participarea la finanțare nu se schimbă semnificativ. Situația este similară în majoritatea noilor state membre. O parte a problemei în aceste țări este lipsa companiilor mari, care sunt active în domeniul inovării. Totuși, tuturor țărilor li se acordă șanse egale de a participa la programele-cadru ale UE pentru organizații de finanțare care își desfășoară activitatea în domeniul noilor tehnologii și inovații, vizând crearea unui Spațiu european de cercetare comun⁶.

Obiectivele stabilite la Lisabona au permis tuturor țărilor, în special noilor state membre care se află în dificultatea de a aloca un procent mai mare din PIB pentru cercetare, să își extindă și să își consolideze pozițiile în domenii științifice de cercetare, să își îmbunătățească în mod considerabil accesul și oportunitățile în ceea ce îi privește pe reprezentanții sectorului privat la cele mai noi tehnologii, precum și să își concentreze resursele financiare naționale pentru cele mai promițătoare domenii ale științei și economiei. Specific a fost cazul Italiei, în ceea ce privește punerea în aplicare a procesului de inovare în economie. Astfel, întreprinderile italiene mici și mijlocii (IMM-uri) au reacționat rapid și au reușit să reînnoiască complet producția în industriile tradiționale ale țării: textile, încălțăminte și industria alimentară, aparate de uz casnic, design.

Inovațiile diferă în ceea ce privește măsura și modul în care acestea sunt puse în aplicare de către diverse țări ale UE. Inovațiile din Germania, pe de o parte, acoperă, practic, toate sectoarele economiei naționale, în timp ce țările nord-europene, pe de altă parte, aplică inovații doar în anumite domenii specifice, și, în plus, foarte rar. Principalul motiv

este lipsa de resurse financiare libere în aceste țări. Acest lucru impune țărilor din regiune să limiteze îmbunătățirea ramurilor și sectoarelor deja existente și dezvoltate ale economiilor lor, în care urmăresc crearea unei noi producții sau tehnologii. Fiind un rezultat logic al procesului de globalizare, care se desfășoară intens în lume mai ales în ultimele decenii, viitorul IMM-urilor pare a fi foarte incert. Principalul motiv este deschiderea pieței europene față de producția din țări precum India și China.

2. Schimbări economice structurale

Toate țările preconizează o scădere continuă a producției materiale, ce va fi resimțit mai puternic de noile țări candidate la aderarea la UE. O parte din ele vor avea o scădere treptată și la un moment dat o oprire a subvențiilor pentru producătorii agricoli și fermieri, pentru metalurgie, fabricarea de bunuri de larg consum, precum îmbrăcăminte, încălțăminte, etc. Este prevăzută o generalizare a modernizării și inovării acestor industrii⁷.

În domeniul energiei se așteaptă o creștere moderată, dar într-un mod calitativ diferit. În ceea ce privește energia, statele membre ale UE vor încerca să-și reducă și să-și limiteze dependența de sursele externe. Se preconizează ca aceste măsuri vor fi introduse treptat și în etape. Se consideră că acest lucru poate fi realizat într-o anumită măsură prin punerea în funcțiune a surselor alternative de energie (eoliană, solară, etc). O problemă aparte o constituie energia nucleară și menținerea și dezvoltarea acesteia în UE. În aceste țări există o atitudine rezonabilă în următorii 10 ani pentru abordarea în mod adecvat a siguranței energiei nucleare și depozitării deșeurilor nucleare.

Reducerea strategică a ratei de participare și, în unele cazuri, și a volumului de producție absolut al sectoarelor industriale, este justificată de condițiile globale și impactul cu care se confruntă piața comună europeană și diferitele țări, în special în numele unor astfel de concurenți puternici din punct de vedere economic, cum ar fi India, China, țările din Asia de Sud-Est și America Latină. În acest sens, în următorul deceniu, este de așteptat ca producția industrială să aibă tendința de a fi direcționată în afara UE. În același timp, se preconizează că impactul corporațiilor europene transnaționale (CTN) din țările care se bazează pe producerea de bunuri și servicii bazate pe cunoaștere se va extin-

de și se va aprofunda. Acest lucru ar putea oferi un avantaj strategic pentru CTN europene în gestionarea filialelor sale și divizii de peste mări, oferind, astfel, extinderea la nivel mondial.

Perspectivile pentru multe sectoare din industria de prelucrare subliniază intenția lor pentru o viitoare producție descentralizată. De asemenea, o reducere a numărului de întreprinderi și companii este anticipată, inclusiv în domeniul serviciilor. Aici, procesele sunt însoțite de o specializare aprofundată și o punere în aplicare tot mai extinsă a formelor flexibile de organizare a muncii și ocupării forței de muncă (munca cu jumătate de normă, munca cu ora, etc).

De-a lungul timpului, se poate trage concluzia că, punct de vedere economic, ponderea mare a actualelor sectoare economice tradiționale va provoca disproporții din ce în ce mai mari în viitor și, în consecință, șomaj pe termen lung. Această problemă ce pare să ia proporții nu este caracteristică doar noilor state membre ale UE, ci și unora dintre statele membre mai vechi. Și totuși, acestea beneficiază de o mare parte a industriilor tradiționale în economie. Din acest motiv, ele sunt foarte dependente de modificări în situația pieței. Acesta este motivul pentru care rămâne o deficiență structurală în comparație cu alte țări, păstrând astfel dezvoltarea economică. În același timp, sectoarele, care implementează inovații și cele mai noi tehnologii, cum ar fi industria farmaceutică, electronică, etc., vor sprijini de o manieră și mai consistentă dezvoltarea țării în care acestea își au sediul. Aceste sectoare sunt, în special în procesul de a fi relocate permanent în țările din regiunea Europei Centrale și de Est (ECE).

Cu toate tendințele pozitive menționate mai sus, este bine de precizat faptul că economia țărilor din Europa de Est și nu numai, ca și în trecutul recent, este încă în mare parte bazată pe dezvoltarea și producție agricolă. Ca exemplu, putem menționa țări precum Cipru, Grecia și Spania. Pentru Cipru, până la aceasta dată, este încă actual raportul de 30% din acțiunile produselor agroalimentare pentru export. Pentru Grecia, această pondere este de 20%, iar în Spania, de aproximativ 14%. Firește, pentru aceste țări, nivelul ridicat de materii prime agricole pentru export constituie o participare majoră și, în consecință, o parte consistentă a veniturilor din producția agricolă în PIB.

Indiferent de producția agricolă mai mică, printre țările cu politică agricolă activă, ar trebui

să menționăm atât România, cât și Bulgaria. La nivelul UE, cele două țări ar trebui să planifice o renunțare treptată a politicii agricole active. În ceea ce privește acest aspect, UE a reușit să construiască un sistem de auto-aprovizionare, și fiecare pas în această direcție este, practic, extrem de nerentabil și ineficient, în opinia mea. De asemenea, este posibil să provoace unele dificultăți în dezvoltarea și adaptarea țărilor ECE în cadrul *Strategiei Europa 2020*. Se recomandă ca ponderea agriculturii în PIB, pentru aceste țări să nu depășească 3,5%, iar în UE-27 să ajungă la nivelul de aproximativ 2%.

În ceea ce privește sectorul construcțiilor, nu putem formula o concluzie clară. În timp ce în Germania și Finlanda, acest sector a fost în criză, în Marea Britanie, Irlanda și Spania, a existat o creștere, în Franța și Italia a fost o creștere moderată, iar în Portugalia - stagnare. În țările ECE, sectorul a crescut. În cadrul UE, se așteaptă ca aceste procese să se echilibreze în următorii 5 ani și să se stabilizeze până în 2020. De exemplu, în Germania, cota de construcții a scăzut în ultimii zece ani cu 2% (de la 6% la 4%) și este de așteptat să rămână stabilă la acest nivel. În acest sens, un rol stabilizator nu va fi jucat la fel de mult de către industrie, ci de piața imobiliară. În Germania, în următorii circa zece ani, până în 2020, casele, construite în anii '50-'70 ai secolului trecut, sunt planificate a fi reconstruite și înlocuite.

Creșterea ponderii investițiilor în PIB va fi diferită considerabil în fiecare țară, și ca o medie, valoarea ponderată va rămâne la un nivel relativ scăzut. În ceea ce privește Germania, se estimează că activitatea de investiții va fi identificată cu o anumită volatilitate la mijlocul perioadei de prognoză, iar apoi este de așteptat că va exista o recuperare a investiției în ceea ce privește piața imobiliară.

În același timp, previziunile pentru Marea Britanie și Franța sunt complet diferite. În aceste țări, se consideră că investițiile vor fi mai mari. Este de așteptat ca activitatea de investiții să rămână ridicată în Irlanda și Spania, în timp ce Italia va marca rate mai mici. Astăzi, ne confruntăm cu scăderea așteptată a activității de investiții în țările ECE, după impulsul din perioada 2004-2005, deși până la sfârșitul anului 2010, creșterea investițiilor în construcțiile rezidențiale a fost mai mare decât creșterea în statele membre mai vechi ale UE. Scăderea în sectorul construcțiilor, deja marcată în țările ECE, va continua cel mai probabil în

următorii ani, cu speranța că va deveni stabilă la atingerea ratelor medii europene anuale de 3%.

În ceea ce privește participarea cotei de comerț și servicii în PIB, ne așteptăm la o creștere de la 71% până la 75%, în principal pe cheltuiala serviciilor financiare și a relațiilor comerciale. În ceea ce privește acest sector de piață, o mare importanță poate câștiga turismul și industria ospitalității, în special în țările ECE.

În multe state membre ale UE din regiune, ponderea serviciilor poate ajunge la 80%. În noile state membre, sectorul de servicii tinde să aibă o creștere constantă. Este bine de reținut că dezvoltarea rapidă a acestui sector în economiile unora dintre țările UE este de multe ori ca urmare a construcției de segmente individuale de la început. Mai mult decât atât, această construcție este adesea asociată cu filiale ale marilor corporații internaționale, bănci, companii de asigurări și așa mai departe. În opinia mea, în momentul în care piețele libere sunt complete și satisfăcute de prestarea unui serviciu, rata de creștere în acest segment al pieței va încetini și va cădea.

Dezvoltarea relativ lentă a comerțului cu amănuntul în majoritatea statelor membre ale UE în prima jumătate a perioadei de prognoză, precum și a ospitalității și turismului, va fi însoțită în același timp de o dezvoltare accelerată în domeniul transportului și al comunicațiilor. După 2013-2015, se așteaptă, de asemenea, creșteri în turism și în întreaga zonă de servicii în țările din „Vechea Europă”.

3. Factori care consolidează poziția UE în contextul globalizării

În contextul globalizării, Uniunea Europeană trebuie să dea un răspuns adecvat următoarelor priorități și aspecte:

- Consolidarea coeziunii sale economice, sociale și teritoriale și a integrării.
- Creșterea competitivității sale pe piața mondială.
- Reducerea disproporției dintre puterea sa economică și politică.
- Dezvoltarea identității europene, păstrarea și îmbogățirea diversității culturale, consolidarea sentimentului de apartenență la Uniunea Europeană.
- Furnizarea coordonării politicii europene, menținerea unui echilibru stabil între unitatea de decizie-acțiune și flexibilitate politică.

- Respectarea ritmului natural de evoluție în diferite comunități.

- O politică de dezvoltare mai activă.
- Promovarea unei imagini mai bune a UE, în scopul de a obține sprijin public.

Ca urmare a integrării mai multor țări diferite, UE se confruntă în prezent cu dificultăți substanțiale. În anumite circumstanțe, ele pot deveni un risc, de exemplu, în cazul în care moneda comună europeană este acceptată prematur în toate țările ECE. O altă deosebire care ar trebui redusă este diferența în competitivitatea diferitelor țări, în special în domeniul tehnologiilor de vârf, care nu ar trebui să se întâmple în același timp, pe cheltuiala ratelor de mediu, a muncii și protecției sociale.

Uniunea Europeană are statutul de actor global, în principal datorită puterii sale economice. În ceea ce privește PIB-ul, aceasta ocupă primul loc în lume, producând aproape 30% din PIB-ul global și 20% din fluxurile comerciale la nivel mondial. UE este cel mai mare partener comercial din lume, situându-se pe locul întâi în ceea ce privește importul, cu 18,2%, și al doilea în ceea ce privește exportul, cu 19,1%. Ca o comparație, importul SUA este de 16,2%, iar exportul acestora este de 23,1%. În opinia mea, adoptarea monedei Euro implică un anumit grad de scădere a puterii statelor-națiune, și, de asemenea, a puterii la nivel local. Ca urmare, mecanismele de menținere a echilibrului intern în cadrul UE au devenit mai slabe. Acest lucru poate compromite, de asemenea, puterea politică pe piața mondială. În scopul de a rămâne puternică pe piața mondială, UE ar trebui să consolideze și să intensifice importanța instituțiilor publice de la nivel local. Extinderea spre est a UE a sporit acest risc și, acum, sunt necesare reforme mult mai serioase în sistemul de guvernare locală⁸.

Viitorul politic al UE depinde în principal de măsura în care aceasta va fi capabilă să își îmbunătățească rata de eficiență. În nici un caz nu este suficient să ne referim la cetățenia europeană în documentele oficiale. Europeanii au nevoie de adevăratul sens de apartenență la spațiul Europei Unite, la spațiul comun de obiective și valori, care ar trebui să fie mai mare decât interesele marilor corporații sau ale statelor naționale. În scopul de a avansa în continuare pe drumul spre unificarea Europei, este nevoie de ceva mai mult decât o Constituție. Este necesar să fie implementate schimbări serioase în domeniul cultural, crearea unei noi identități europene. Numai o astfel de

identitate este capabilă să ofere o legitimitate reală pentru UE. Europa Unită nu poate fi susținută doar de elita sa sau de către grupuri individuale de entuziaști. Are nevoie de sprijinul puternic al cetățenilor săi, bazați pe un sentiment de apartenență la identitatea europeană comună. Este singura variantă în care solidaritatea europeană comună se poate manifesta și reprezintă, totodată, o condiție fundamentală a integrării. Pornind de la aceasta, obiectivele comune pot fi găsite, contradicțiile pot fi soluționate și se poate lua o decizie comună. Astfel, educația în contextul economiei cunoașterii va juca un rol important. Noile state membre ale UE nu par prea optimiste cu privire la aceste obiective.

Dezvoltarea durabilă a integrării europene depinde foarte mult de echilibrul în relația dintre abordarea referitoare la procesul de luare a deciziilor și abordarea clasică, orientată către nivelul național, dar și de utilizarea adecvată a resurselor și metodelor de democratizare a politicii economice. Folosirea eficientă a subvențiilor și a principiilor dezvoltării durabile aplicate la nivel național și local ar putea, astfel, în opinia mea, să creeze un echilibru bun, chiar și în situația dificilă de astăzi.

Factorii politici au jucat un rol decisiv în crearea UE și a evoluției viitoare a acesteia. Perspectivile pentru o astfel de uniune politică federală este determinată de metodele prin care ei adoptă strategii în dezvoltarea lor (implementarea monedei unice în toate statele membre, extinderea, unificarea politică). UE ar trebui să ia în considerare timpul necesar pentru ca fiecare țară să implementeze schimbările cerute la nivelul UE. Soluții separate pentru prelungire pe termen scurt, luate în interesul unui anumit grup de țări, au determinat ca integrarea europeană să fie pe mai multe viteze, ceea ce a întârziat procesul.

Globalizarea creează oportunități, dar și anumite riscuri și asimetrii. UE nu poate avea succes într-o lume răvășită de conflicte politice și militare și de chestiuni legate de lipsa hranei, mediul/ecologie și accesul la educație.

Chiar dacă, în opinia mea, Uniunea Europeană este percepută mai bine din exterior decât din interior, trebuie să se acorde o atenție sporită imaginii sale, întrucât eu cred că economia socială de piață, planificarea și gradul de intervenție a statului sunt ambiguu percepute chiar și în mediul academic. Din alte puncte de vedere, UE

are încă o imagine proastă pe plan internațional, din cauza politicii sale externe duale și, uneori, contradictorii. În cele din urmă, este necesar să notăm că abilitatea UE de a-și defini rolul și locul în procesele de globalizare depinde de capacitatea a echilibra forțele centrifuge ce se opun integrării. Motivele pentru apariția acestor forțe sunt: lipsa de unitate și lipsa de solidaritate în statele membre ale Uniunii Europene, o criză de identitate națională, diferite viteze ale proceselor de integrare pe teritoriul statelor, extinderea UE, slaba coordonare a politicilor statelor membre individuale, lipsa de un sentiment real de identitate Europeană⁹.

Continuarea procesului de integrare europeană și de regionalizare a Europei va duce, în opinia mea, la unificarea politică și la refacerea centrului politic și economic al continentului european.

Concluzii

Datorită investițiilor proiectate în inovare, activității de inovare promisă pentru statele membre, precum și schimbărilor structurale estimate în aceste țări, înainte de sfârșitul perioadei 2020 poate fi prezisă o scădere a consumului de energie pentru producție și, ca o consecință logică a exploataării noilor tehnologii, costul forței de muncă.

Pare să fie o ușoară tendință de creștere a consumului privat. Acest lucru reflectă procentul de contribuție la PIB cu 63 până la 68%, ceea ce este posibil datorită reducerii consumului și cheltuielilor guvernamentale. Treptat și în mod constant, există o tendință de a limita subvențiile pentru ambele companii și producători privați, în special în agricultură.

În statele membre UE mai noi, există o tendință evidentă către o cotă mai mare de investiții, comparativ cu exporturile. Până la perioada prognozată, se estimează că țările vest-europene vor furniza aproximativ 50% din investițiile din noile state membre. În același timp, ponderea investițiilor străine directe în Europa de Vest pare să fie de aproximativ 40% pentru UE-27, iar la sfârșitul perioadei de prognoză – 2020 – ar putea fi de aproximativ 45%, realizate prin investiții globale la nivelul UE.

Reducerea ratei șomajului ar avea un impact pozitiv asupra creșterii consumului privat, care, în acest caz, ar spori importanța sa în ceea ce privește calitatea produselor, reflectând cererea pentru produse de calitate superioară.

Consolidarea potențialului european are nevoie nu doar de reformele menționate anterior, ci și de o politică economică suficient de flexibilă. O atenție specială trebuie acordată eterogenității Uniunii Europene. Soluția este de a găsi un echilibru între disciplină și flexibilitate. Se așteaptă ca piața europeană să rămână deschisă nelimitat. Din acest motiv, și bazându-se pe cele stabilite în programele-cadru și Strategia *Europa 2020*, măsurile sunt încorporate în comunitate și vor tinde la dezvoltarea comunității în domeniile socio-economic, tehnologic și de producție. În același timp, comunitatea își va păstra diversitatea și specificitatea. În ciuda integrării tot mai mari dintre țările UE, ele vor fi în măsură să-și păstreze caracterul lor național și identitatea, și, în paralel, nu vor împiedica convergența, armonizarea și dezvoltarea de organisme supranaționale necesare. Cu toate acestea, chiar la nivelul Europei 2020, este încă devreme să vorbim despre convergența completă a structurilor naționale individuale de stat și a economiilor din UE.

Perspectiva pentru economiile din regiune nu poate fi caracterizată ca excelentă, dar, pe de altă parte, nu este nici foarte alarmantă. În ansamblu, regiunea va depinde de dezvoltarea economiilor mari și a țărilor din Zona euro, dar acest lucru nu este ceva nou. Vestile vin din regiunile din Asia și America Latină, unde China, India și Brazilia cer să devină un factor determinant pe scena mondială. Putem rezuma că, în cazul în care competitivitatea continuă să crească și reforma structurală continuă să fie implementată, statele membre ale UE au toate șansele să iasă din criză și să crească pe scena mondială.

NOTE:

Traducere: Alina ALBU și Daniela RĂPAN.

1 European Commission, “**Europe 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth**”, p. 12, **Brussels, 3.3.2010**, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

2 Country-specific Recommendations 2013

3 The Lifelong Learning Programme: education

and training opportunities for all, http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc78_en.htm

4 European Cooperation in Science and Technology, <http://www.cost.eu/>

5 Seventh Framework Programme (2007 to 2013), http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/i23022_en.htm

6 For more details on European Research Area, see http://ec.europa.eu/research/era/index_en.htm

7 Europe 2020, http://ec.europa.eu/europe2020/index_bg.htm

8 For more details, see http://www.unglobalcompact.org/NewsAndEvents/rio_2012.html

9 UNCTAD, *World Investment Report 2012*.

BIBLIOGRAFIE:

1. 2012 UN Conference on Sustainable Development (RIO+20), http://www.unglobalcompact.org/NewsAndEvents/rio_2012.html

2. Agenda for European Cooperation in Science and Technical Research – COST, <http://www.cost.eu/>

3. EUREKA, <http://www.eurekanetwork.org/>

4. European Commission, “**Europe 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth**”, Brussels, 3.3.2010.

5. Interoperable Delivery of European eGovernment Services to public Administrations, Business and Citizens, <http://ec.europa.eu/idabc/>

6. LIPSCHUTZ, Ronnie D.; ROWE, James K., *Globalization, governmentality and global politics: Regulation for the Rest of Us?*, Routledge, 2005.

7. Seventh Framework Programme (2007 to 2013), http://europa.eu/legislation_summaries/energy/european_energy_policy/i23022_en.htm

8. The European Commission’s Lifelong Learning Programme, UNCTAD, *World Investment Report 2012*.

9. The Lifelong Learning Programme: education and training opportunities for all, http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc78_en.htm

10. US National Intelligence Council (NIC), *Global trends 2015: a dialogue about the future with the nongovernment experts*, 2000.

SPRE UN COD CIVIL AL UNIUNII EUROPENE? (PARTEA A II-A)

*Dr. Valentin-Stelian BĂDESCU**

*Dr. George-Teodor RĂDUICĂ***

În ultimele decenii, științele juridice cunosc o dezvoltare și o afirmare tot mai accentuată în domenii dintre cele mai variate ale societății. Dezvoltarea și complexitatea relațiilor sociale, multiplicarea fără precedent a contractelor intra și inter-sociale au determinat o dezvoltare corelativă a dreptului și apariția unor noi ramuri de drept, astfel că are loc o lărgire a sferei de acțiune a acestuia, atestabilă pe multiple planuri. Acest fapt ce amplifică rolul explicativ și normator al științei juridice, a cărei funcție de cercetare și descifrare a realului se diversifică și se adâncește, adăugându-și latura de prospecțiune a realului dat.

Cuvinte-cheie: Cod civil; Uniunea Europeană, drept privat; drept european; dreptul contractelor; spațiul juridic european; cercetare interdisciplinară.

3. Sistemul juridic al Uniunii Europene

3.1. Noțiunea de sistem juridic sau de drept

Normele juridice dintr-un stat – Uniunea Europeană a dobândit, prin Tratatul de la Lisabona, personalitate juridică – oricât de deosebite ar fi unele de altele prin conținutul și

forma lor, reprezintă totuși o anumită unitate în ansamblul lor, fiind legate între ele și organizate într-un anumit sistem. Ele nu sunt o îngrămădire de piese detașate, ci, dimpotrivă, se asamblează în mod organic. Cauzele care fac ca dreptul dintr-un anumit stat să fie pătruns de unitate în ansamblul normelor sale și ca între aceste norme să existe o concordanță internă trebuie căutate în structura economică a societății respective, care determină esența sa unitară, ca și comunitatea principiilor dreptului din statul respectiv și în general a fiecărui tip istoric de drept.¹

În cadrul acestei unități a dreptului, normele juridice se repartizează însă după diferite criterii în anumite grupe distincte, cunoscute sub denumirea de instituții juridice și ramuri de drept. Nicio normă juridică nu poate acționa detașată, ruptă de restul normelor, în afara ansamblului lor, adică izolată de anumite instituții și ramuri. Dar nici instituțiile juridice și ramurile de drept nu sunt grupări de norme complet separate. Având o bază comună, toate acestea prezintă o unitate, iar principiile pe care fiecare dintre ele le reflectă sunt în concordanță și totodată subordonate principiilor generale care caracterizează tipul de drept respectiv.

** Dr. Valentin-Aurelian BĂDESCU este avocat în Baroul București și lector universitar la Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității Româno-Germane din Sibiu, România. E-mail: valentinbadescu@yahoo.com*

*** Dr. George-Teodor RĂDUICĂ este expert la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, România. E-mail: raduica.george@unap.ro*

Așadar, normele juridice dintr-un stat formează un sistem în care se reflectă atât unitatea dintre ele cât și caracterul lor diferențiat pe ramuri și instituții juridice. Această structură internă a dreptului poartă în literatura juridică denumirea de sistem al dreptului sau sistem juridic. Prin urmare, sistemul de drept reprezintă structura internă (organizarea) a dreptului dintr-un stat, care se bazează pe unitatea normelor juridice și diviziunea (gruparea) lor în anumite părți interdependente – ramuri și instituții juridice. Cu alte cuvinte, sistemul juridic (sau de drept) este unitatea dreptului și diviziunea sa în ramuri și instituții juridice.

Studierea sistemului de drept are o mare importanță teoretică și practică. Cunoașterea sistemului de drept ajută organelor de stat în procesul de elaborare a normelor juridice să descopere și să completeze anumite lacune ale dreptului pozitiv, să elimine normele perimate și să asigure armonia și concordanța principală între normele în vigoare, instituțiile și ramurile de drept. Se poate afirma, fără îndoială, că sistemul dreptului stă la baza sistematizării legislației. Cunoașterea sistemului dreptului contribuie totodată și la perfecționarea aplicării dreptului, atrăgând atenția asupra a ceea ce este esențial în diferitele prevederi legale și dând o privire generală asupra legăturilor și interdependenței dintre diferitele norme și instituții juridice. Sistemul de drept are o importanță de seamă și scopuri didactice, pedagogice și științifice, privind buna organizare a predării dreptului ca și a muncii de cercetare juridică.²

3.2. Sistemul juridic al Uniunii Europene

La modul general, ansamblul de norme care guvernează raporturile în care se găsește Uniunea Europeană determină ordinea juridică comunitară, în particular, această ordine este reprezentată de raporturile dintre UE și statele membre, de raporturile dintre persoanele fizice și persoanele juridice care pot să aparțină sau nu statelor membre, de raporturile dintre UE și alte organizații internaționale.

Ordinea juridică a UE este dată de două categorii principale de norme: cele cu valoare de legi fundamentale, constituționale, tratatele institutive și modificatoare; cele cu valoare de legi ordinare, elaborate de instituții, în existența și funcționarea lor – izvoare derivate și izvoare complementare.

În doctrina de specialitate³ au fost formulate mai multe criterii de clasificare a normelor juridice

comunitare, însă criteriul cu cea mai largă susținere este cel al forței juridice a normelor comunitare. Astfel, întâlnim următoarea clasificare: izvoare primare de drept al Uniunii Europene; izvoare derivate, secundar european; normele de drept care provin din angajamentele externe ale Uniunii Europene; izvoare complementare; izvoare nescrise.

Dreptul primar comunitar european este constituit din cele trei tratate constitutive ale Comunităților, modificate permanent, completate și adaptate noilor realități, ceea ce a condus la apariția unui număr mare de instrumente convenționale, proprii unei Uniuni.

Dreptul derivat, secundar comunitar european este alcătuit din totalitatea actelor unilaterale ale instituțiilor – regulamentul, directiva, decizia, recomandarea și avizul.

Regulamentul este analog cu legea din dreptul intern, acționând prin generalizare și abstractizare, cu caracter obligatoriu în toate elementele sale, pentru toate subiectele de drept intern din toate statele membre ale Uniunii Europene, orice aplicare incompletă fiind interzisă. Caracterul obligatoriu derivă din scopul final ce trebuie atins, cât și din formele și mijloacele prin intermediul cărora se ajunge la îndeplinirea acestuia.

Directiva urmează tehnica legii cadru, completate cu Decretul de aplicare, dar, spre deosebire de Regulament, are caracter obligatoriu doar scopul final, lăsând la latitudinea statelor membre formele și mijloacele prin care se poate ajunge la îndeplinirea acestuia. De regulă, directiva se adresează doar anumitor state membre, cu excepția specificării în conținutul ei a faptului că se adresează tuturor statelor membre.

Decizia este importantă pentru destinatarii desemnați și are un caracter obligatoriu numai pentru subiectele de drept intern din anumite state membre, atât în ceea ce privește scopul final propus cât și din punct de vedere al formelor și mijloacelor prin care se ajunge la acesta.

Recomandarea și avizul nu au forță de constrângere și, deci, nu sunt izvoare de drept în adevăratul sens al cuvântului, având doar un rol orientativ.

Adevărate izvoare de drept pentru ordinea juridică a Uniunii Europene o constituie diversele categorii de angajamente externe, care se multiplică și se diversifică prin participarea crescândă a acestora la relațiile internaționale. Întâlnim, astfel:

acordurile încheiate de UE cu state terțe sau cu organizații internaționale, actele unilaterale adoptate de organele înființate prin acorduri externe ale Comunităților, unele tratate încheiate de statele membre ale UE cu state terțe.

Izvoarele complementare rezultă din acordurile încheiate între statele membre în domeniile de competență națională. În măsura în care obiectul lor se situează în câmpul și în prelungirea obiectivelor definite de tratate, ele poartă denumirea de „drept complementar” și pot fi considerate, în general, norme de drept european. Acestea sunt: convenția comunitară, deciziile și acordurile convenite prin reprezentanții guvernelor statelor membre reunite în cadrul Consiliului, declarațiile, rezoluțiile și luările de poziție ale Uniunii Europene, care sunt adoptate de comun acord cu statele membre.⁴

Jurisprudența ocupă un loc important între izvoarele dreptului UE. Exercițarea de către Curtea de Justiție a unei activități normative se caracterizează, în special, prin utilizarea metodelor de interpretare dinamică ca și printr-o largă recurgere la principiile generale de drept.⁵

Nu trebuie omis faptul că, între timp, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a stabilit, de asemenea, prin jurisprudența sa, un anumit număr de principii constituționale vaste, în scopul asigurării întâietății și eficacității legii UE, în contextele legale naționale, care au fost acceptate de justiția din cadrul celor mai importante state membre. Ca o urmare a acestor principii, absolut fiecare nouă inițiativă a Uniunii, indiferent dacă aceasta viza cadrul Pieței Interne sau cel al noilor competențe ale Uniunii, trebuia să fie, imediat recunoscută și, unde era posibil, să fie adoptată, ca lege efectivă, pe teritoriul UE.

Pe lângă constituirea unei structuri federale puternice, fundamentate pe supremație, aplicabilitate directă și efectul direct al dreptului comunitar, Curtea de Justiție a promovat o jurisprudență a interpretării și o jurisprudență a soluțiilor care vor întări poziția Comunității față de statele membre. Această jurisprudență ar putea fi sintetizată în câteva idei. Una se referă la faptul că acordarea puterilor legislative Comunității, de către Tratat, nu ar trebui desconsiderată. Acest rezultat a fost realizat în parte, datorită interpretării vaste a limbajului jurisdicțional al Tratatului, a folosirii generoase a clauzei puterilor implicite, a neatenției la concepțiile enumerate de puteri și a unei doctrine juridice, a preemptions legislative federale.

A doua idee constă în faptul că jurisprudența Curții a aprobat, în mod indirect, că instituțiile politice ale Comunității puteau adopta sau nu legi, dar fără a depăși limitele impuse de Comunitate, cu condiția să ia în calcul dispozițiile procedurale impuse de Tratat, cât și anumite principii generale, cutumiare. Aceste principii au jucat un rol esențial în protecția juridică a individului împotriva nedreptăților instituțiilor Uniunii, neprotejând, însă, în mod direct, statele membre, de imixtiunea nedorită a acestora, în suveranitatea lor.⁶

În al treilea rând, jurisprudența Curții de Justiție a condus la sublinierea necesității ca, instituțiile juridice și administrative ale statelor membre să vină cu soluții adecvate la condițiile fiecărui stat în parte. Obligația procedurală esențială a statelor, de a soluționa revendicările private în baza legii Comunității este, fără îndoială, o reflecție asupra supremației și aplicării directe, deoarece urmărește asigurarea eficacității și întâietății legii Comunității, în contextul legal național. Dar, jurisprudența Curții asupra soluționării problemelor reamintește că transferul de putere legislativă a statelor membre, către UE și exercitarea acestor puteri de către instituțiile celei din urmă, reprezintă doar începutul.⁷

3.3. Ordinea juridică europeană încotro?

Ordinea juridică a UE este de dată relativ recentă, având un sistem juridic incomplet, motiv pentru care în anumite materii, pentru interpretarea unei norme comunitare este necesară recurgerea adeseori la unele principii generale ca izvoare juridice. În situațiile în care este necesară completarea Tratatelor comunitare se apelează la principiile generale ale dreptului comunitar, principii ce se aplică doar în subsidiar, în lipsa unor norme comunitare scrise. Din această categorie fac parte: principiul priorității dreptului comunitar, principiul efectului direct, principiul răspunderii statelor.

Dreptul UE nu conține un catalog al competențelor instituțiilor Uniunii în elaborarea dreptului comunitar secundar, în ciuda faptului că atât literatura de specialitate cât și politicienii statelor membre cer la unison o atare ancorare în dreptul primar. Totodată, deși legislațiile statelor membre prevăd o ierarhie a normelor juridice, în dreptul comunitar nu este stabilită o astfel de ierarhie a actelor comunitare.⁸

Spre deosebire de organele unui stat, care pot emite acte legislative, în principiu în orice

domeniu al vieții sociale, în procesul de emitere al dreptului secundar, organele Uniunii dispun doar de competențele care le-au fost acordate expres de statele membre prin tratatele constitutive. În această materie se aplică principiul împuternicirii exprese și limitate. Lipsește, așadar, ceea ce în literatura de specialitate germană se numește competență-competență, adică competența de a hotărî asupra propriei competențe.⁹

Ordinea juridică a fost definită ca un ansamblu organizat de norme juridice având izvoare proprii, dotat cu organe și proceduri apte să le adopte, să le interpreteze și să sancționeze violarea lor.¹⁰ Curtea de Justiție a Comunităților Europene a evidențiat trei caracteristici importante ale acesteia:

- este ordine juridică nouă („Tratatul nu se mărginește să creeze obligații reciproce între diferite subiecte cărora el li se aplică, dar și stabilește o ordine juridică nouă care reglementează puterile, drepturile și obligațiile acestor subiecte, ca și procedurile necesare constatării și sancționării oricărei eventuale violări”¹¹);

- este o ordine juridică autonomă față de ordinea juridică internațională, atât în ceea ce privește izvoarele sale, cât și în privința modului de soluționare a diferendelor de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE);

- este integrată în sistemele juridice ale statelor membre, ceea ce înseamnă că tratatele constitutive au instituit o ordine juridică în cadrul căreia sunt subiecte nu numai statele membre, ci și persoanele fizice și juridice care fac parte din Uniune.¹²

Dacă în procesul aplicării normei comunitare apar diverse disfuncționalități, elemente de contrarietate sau chiar de conflict în raport de sistemele de drept național, au prioritate normele comunitare, deoarece ordinea de drept comunitară a fost caracterizată ca o nouă ordine juridică de drept internațional în favoarea căreia statele și-au limitat drepturile lor suverane, întrucât „dreptul apărut din sursele comunitare nu este un drept străin, niciunul extern: este dreptul propriu fiecărui stat membru, aplicabil pe teritoriul acestuia ca un drept național, drept ce prezintă, însă, o calitate suplimentară, și anume aceea ca el încorporează ierarhia textelor normative ale fiecărui stat membru”¹³.

Contrar acestei opinii, unii juriști susțin faptul că „dreptul comunitar este unul dintre acele drepturi venite de nicăieri, drepturi care nu au nici istorie, nici teritoriu”¹⁴. Însă, așa cum se cunoaște, majoritatea specialiștilor, în deplină concordanță

cu practica Curții de Justiție a Uniunii Europene, consideră dreptul european ca fiind o nouă ordine juridică, autonomă în raport cu ordinea juridică internațională, fiind integrată în sistemele juridice ale statelor membre. Potrivit doctrinei și practicii CJUE, dreptul Uniunii prezintă trei caracteristici, și anume: aplicabilitatea imediată, aplicabilitatea directă și prioritatea normelor de drept UE față de normele de drept intern contrare.¹⁵

Respectarea dreptului european, prin aplicarea corectă și completă a acestuia, în acord cu cele trei caracteristici menționate, nu se poate realiza decât prin îndeplinirea, de către statele membre, a uneia dintre cele mai importante, putem spune, obligații asumate, odată cu aderarea la Uniunea Europeană, și anume armonizarea legislativă. Ce reprezintă armonizarea legislativă? Nu există o definiție unitară a acestui concept, însă, potrivit Glosarului de termeni al UE¹⁶, armonizarea „are în vedere procesul de înlăturare a diferențelor dintre legislațiile statelor membre, în scopul de a elimina obstacolele naționale care pot interveni în calea liberei circulații a persoanelor, mărfurilor, serviciilor, capitalurilor și plăților. Totodată, armonizarea constă în asigurarea”, pentru domeniile în care competența de legiferare aparține exclusiv Comunității, „ca regulile stabilite la nivel comunitar să impună obligații similare pentru toate statele membre” și obligații minime pentru toți destinatarii. Termenul de armonizare, de asemenea, se referă la „coordonarea normelor tehnice naționale pentru ca schimburile comerciale și serviciile să fie realizate în mod liber în toată Uniunea Europeană”¹⁷. Din practica instituțiilor, de la nivel național, implicate în armonizarea legislativă, rezultă că aceasta (armonizarea) cuprinde mai multe etape, și anume: în primul rând, are loc identificarea legislației ce urmează a fi armonizată, întrucât în funcție de natura juridică a fiecărui act comunitar, statele sunt ori nu sunt obligate să respecte respectivul instrument juridic; urmează, apoi, transpunerea actelor Uniunii (numai acele acte care sunt susceptibile de această operațiune) în ordinea juridică internă, potrivit procedurilor constituționale existente în fiecare stat membru și, nu în ultimul rând, implementarea actului transpus. Armonizarea legislativă este una continuă, în sensul că, permanent, statele membre trebuie să aibă în vedere intervențiile legislative apărute la nivel UE.

3.4. Aplicarea imediată a dreptului Uniunii Europene

După cum se știe, în ceea ce privește aplicabilitatea imediată a dreptului internațional, există două tradiții constituționale, doctrinare, și anume: teoria dualistă și teoriile moniste.

Dualismul (sau pluralismul¹⁸) reprezintă ansamblul teoriilor care admit coexistența ordinii juridice interne și ordinii juridice internaționale, fără posibilitatea de integrare sau regroupare într-o ordine juridică comună. Potrivit acestei teorii, dreptul intern și dreptul internațional sunt două sisteme juridice distincte, „două cercuri având o tangentă comună: responsabilitatea internațională”¹⁹. Sistemele sunt diferite, în primul rând, din cauza faptului că izvoarele lor sunt diferite: izvorul primordial al dreptului intern este voința statului însuși, în timp ce izvorul dreptului internațional îl reprezintă voința comună a mai multor state. Apoi, ele sunt distincte prin obiectul lor, și anume: dreptul intern reglementează, în cadrul statului, raporturile dintre indivizi, în timp ce dreptul internațional reglementează raporturile interstatuale.

Teoriile moniste presupun, în opoziție cu dualismul, unitatea ordinilor juridice interne și internaționale. Doctrina monistă se prezintă sub două variante, și anume monismul cu primatul dreptului internațional și monismul cu primatul dreptului intern.²⁰

În ceea ce privește integrarea dreptului UE în ordinea juridică internă a statelor membre, teza dominantă pentru adepții așa-numitei *Școli comunitariste*, este aceea a specificității dreptului UE în raport cu dreptul internațional. Această teză, susținută de numeroși teoreticieni ai domeniului, principalul fiind Pierre Pescatore²¹, este contestată de către internaționaliști, al căror reprezentant de seamă este A. Pellet, care consideră că între ordinea juridică internă și ordinea juridică internațională nu există decât o „diferență de grad, și nu de natură”²². Ulterior, Denys Simon a demonstrat faptul că, „deși dreptul comunitar european își găsește izvoarele și în dreptul internațional, astfel că acesta din urmă nu poate fi ignorat, ordinea juridică comunitară, succesiv și progresiv, s-a detașat de ordinea juridică internațională”²³.

Nefiind consacrată în tratatele constitutive ale Uniunii Europene, aplicarea imediată a dreptului comunitar își găsește fundamentul în jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene. Astfel, după

ce, inițial, CJUE a susținut „ancorarea” dreptului comunitar în dreptul internațional, menționând, în celebra sa hotărâre *Van Gend & Loos*²⁴, „Comunitatea constituie o noua ordine juridică de drept internațional”, CJCE a declarat, într-o altă, la fel de celebră, hotărâre *Costa/ENEL*²⁵, faptul că „spre deosebire de tratatele internaționale, Tratatul constituind CEE a instituit o ordine juridică proprie, integrată sistemului juridic al statelor membre”.

Această specificitate rezultă, în primul rând, din autonomia ordinii juridice comunitare în raport cu drepturile naționale, dar, mai ales, în raport cu dreptul internațional. Premisa unei asemenea autonomii, ceea ce nu înseamnă înlăturarea independenței sau a existenței unui spațiu juridic delimitat și închis, este construirea unui spațiu economic comun care nu poate depinde de statutul constituțional al dreptului internațional în fiecare stat membru. „Ecuția este simplă: unei piețe comune trebuie să i se ofere reguli comune și o aplicare uniformă”²⁶.

În timp, construcția europeană s-a dezvoltat, iar autonomia acesteia s-a consolidat, jurisprudența inițiind un proces de constituționalizare a sistemului comunitar, în scopul de a marca mai bine autonomia sa în raport cu dreptul internațional. Acest proces de constituționalizare, deschis de către Curtea Europeană de la Luxemburg și susținut de majoritatea doctrinarilor, conduce la ideea unei emancipări sau, cel puțin, a unei distanțări în raport cu dreptul internațional.

O altă specificitate a dreptului comunitar european se desprinde tot din hotărârea *Costa/ENEL* și constă în faptul că finalitatea ordinii juridice comunitare este integrarea acesteia în dreptul statelor membre. Această integrare reprezintă aplicarea imediată a dreptului UE în dreptul intern al statelor membre. Astfel, nu este nevoie de mecanismul de receptare sau de neutralizare. În acest sens, trebuie avut în vedere faptul că tratatele constitutive, actele și tratatele modificatoare, actele derivate (regulamentul, directiva, decizia) și acordurile internaționale la care Uniunea este parte, beneficiază de aplicare imediată²⁷. Tratatele institutive au fost incluse în ordinea juridică a fiecărui stat membru al UE, fie prin dispozițiile constituționale, fie prin alte tipuri de dispoziții legislative. Mai mult, tratatele comunitare au fost admise formal și în statele tradițional dualiste, cu efectul înglobării tratatului în dreptul intern. Ca urmare a aplicabilității

imEDIATE, admiterea regulamentelor în ordinea juridică internă este interzisă, indiferent că aceasta emană de la state sau de la organisme naționale cu puteri normative.

Un aspect important de reținut este acela că, în cazul directivei, transpunerea acesteia nu înlătură caracterul imediat aplicabil al acestui act comunitar, de drept derivat. Transpunerea directivei, nu reprezintă nimic altceva decât introducerea prevederilor acesteia în ordinea juridică internă, prin determinarea mijloacelor de atingere a obiectivelor stabilite la nivel comunitar, prin intermediul directivei.

În ceea ce privește decizia adresată statelor membre, aceasta necesită măsuri naționale de aplicare, dar competența, astfel rezervată autorităților naționale, este una de executare și nu de admitere. Atât directiva, cât și decizia beneficiază de aplicabilitate imediată și sunt integrate în ordinea juridică a statelor membre, prin simplul efect al publicării lor în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene sau prin notificare, după caz.

Acordurile internaționale la care Uniunea este parte dobândesc aplicabilitate imediat numai prin publicarea lor în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, fiind, astfel introduse în ordinea juridică națională, fără să mai fie nevoie de ratificarea sau de publicarea la nivel național.

3.5. Aplicabilitatea directă a dreptului Uniunii Europene

Dreptul UE nu numai că se integrează imediat în dreptul intern al statelor membre, dar el are și capacitatea generală de a completa, în mod direct, patrimoniul juridic al particularilor²⁸ cu drepturi și/sau obligații, atât în raporturile lor cu alte persoane, cât și în relațiile acestora cu statul cărora le aparțin. Altfel spus, integrarea imediată a ordinii juridice europene în ordinea națională a statelor membre are „corolar, efectul direct al dreptului comunitar”²⁹.

Aplicabilitatea directă sau efectul direct reprezintă „dreptul oricărei persoane de a cere judecătorului să i se aplice tratate, regulamente, directive sau decizii comunitare. Judecătorul are obligația de a se folosi de aceste texte, oricare ar fi legislația țării căreia îi aparține”³⁰.

Dreptul UE, prin natura și finalitatea sa, creează drepturi și obligații în patrimoniul justițiabililor. Recunoașterea efectului direct înseamnă garantarea statutului juridic al cetățeanului european. Deși

Tratatul constituind Comunitatea Europeană nu cuprinde decât o dispoziție incidentală din care se poate deduce ca numai regulamentele pot fi susceptibile de a avea efect direct, jurisprudența Curții a considerat, dimpotrivă, ca în sistemul tratatelor exista o prezumție în favoarea efectului direct.

Potrivit lui Philippe Manin³¹, „efectul direct al normelor comunitare reprezintă teoria construită de Curtea de Justiție a UE pe bază pretoriană, în cadrul căreia sunt stabilite condițiile în care o persoană fizică sau juridică poate invoca o dispoziție a dreptului UE în scopul apărării unui drept conferit de acesta și, dacă este necesar, condițiile în care judecătorul național face abstracție de o dispoziție contrară din dreptul intern”. În acest sens, în hotărârea *Van Gend & Loos*, Curtea de la Luxemburg marchează desprinderea netă de soluția tradițională a dreptului internațional³².

În speță, Curtea a fost solicitată să se pronunțe asupra aplicabilității directe a articolului 12 din Tratatul CEE, conform căruia „statele membre se rețin de la a introduce între ele noi taxe vamale și de la a le spori pe cele aplicate în relațiile lor comerciale reciproce” și care, în această redactare, nu face nicio referire la persoanele particulare. Faptul că soluția consacrată de Curte este diferită de cea impusă în cadrul unui tratat internațional obișnuit se datorează însăși naturii speciale a Tratatului constituind CE. Menționam, anterior, faptul că aplicabilitatea imediată constituie însuși specificul ordinii juridice comunitare. Cel care postulează, ca principiu, aplicabilitatea imediată este scopul integrării. Pentru a demonstra acest lucru, Curtea face apel, pentru început, la obiectivul Tratatului, menționând că: „obiectivul Tratatului CEE îl constituie realizarea unei Piețe Comune de a cărei funcționare sunt direct răspunzători justițiabilii Comunității”; prin urmare, Tratatul „este mai mult decât un acord care ar crea numai obligații reciproce între statele contractante, iar Comunitatea reprezintă o nouă ordine juridică ai cărei subiecți sunt nu numai statele membre, ci și resortisanții acestora”. În afară de aceasta, ca particularități ale Tratatului analizat, Curtea atrage atenția asupra faptului că preambulul său se adresează, în special popoarelor, și apoi guvernelor naționale. De asemenea, trebuie remarcat că, „cetățenii ca și statele membre” sunt afectați de funcționarea mecanismelor comunitare, dar și faptul că, înainte de toate, indivizii contribuie la

adoptarea deciziilor, participând la activitatea unor organisme comunitare, cum sunt Parlamentul European sau Comitetul Economic și Social European.

Curtea mai invoca un argument juridic, dedus din articolul 177, conform căruia această dispoziție „confirmă faptul ca statele au recunoscut că dreptul comunitar are o autoritate susceptibilă de a fi invocată” în fața jurisdicțiilor naționale. Din cele prezentate mai sus se deduce un adevărat principiu general, și anume: „independent de legislațiile statelor membre, dreptul comunitar, așa cum creează obligații pentru persoanele particulare, tot așa el este destinat și creării de drepturi care îmbogățesc patrimoniul juridic al acestora”³³.

Punctul în care se produce diferența cea mai evidentă dintre sistemul comunitar și sistemul internaționalist, îl reprezintă faptul că aceste drepturi „se nasc nu numai atunci când se precizează o atribuție în mod explicit în tratat, ci și ca urmare a obligațiilor impuse clar de tratat atât persoanelor particulare, cât și statelor membre și instituțiilor comunitare”³⁴. Deci, criteriul determinant al efectelor unei dispoziții comunitare nu este destinatarul. Persoanele particulare pot deveni titulari de drepturi, chiar dacă ele nu sunt în mod expres desemnate ca destinatari ai unei dispoziții comunitare. Prin urmare, în raport cu tratatele internaționale de tip clasic, tratatele comunitare conferă persoanelor particulare drepturi pe care jurisdicțiile naționale trebuie să le protejeze, nu numai atunci când dispozițiile în cauză vizează aceste persoane, ca subiecte de drepturi, ci și atunci când respectivele dispoziții impun statelor membre o obligație bine definită.

Pentru o corectă aplicare a dreptului comunitar, ca finalitate a armonizării, trebuie avute în vedere următoarele aspecte: regulamentul este, prin natura sa, direct aplicabil (potrivit art. 249 TCE, care precizează expres această caracteristică), pe când directiva nu este direct aplicabilă, deci, în principiu, ea nu ar trebui să aibă efect direct.

Adresându-se statelor membre, directivele trebuie să facă obiectul unei transpuneri în dreptul intern, între un anumit termen precizat în conținutul actului comunitar în discuție. Astfel, doar măsurile de transpunere vor produce efecte directe în ordinea juridică națională. Drepturile și obligațiile pentru particulari nu decurg din directiva ca atare, ci din măsurile naționale de transpunere a sa. Însă, în cazul în care directiva obligă statele

membre să adopte un anumit comportament, CJCE considera că un stat care nu a transpus directiva în termenul prevăzut nu ar putea să se prevaleze de această omisiune culpabilă în raport cu particularii. Pentru a putea fi invocate prevederile unei directive netranspuse, trebuie să fie vorba despre dispoziții necondiționate, din punctul de vedere al conținutului, și precise. Numai în acest caz, prevederile directivei netranspuse ar putea fi invocate atât în fața jurisdicțiilor interne, cât și a administrației naționale. Se poate concluziona, în ceea ce privește directiva, spunând că efectul direct intervine în aceasta ipoteza numai în circumstanțe excepționale³⁵.

Decizia, act individual, poate produce efecte directe. Trebuie, însă, distins între decizia adresată particularilor și cea care are ca destinatari statele membre. Prima categorie produce, fără îndoială, efect direct, particularii putând invoca asemenea decizii în fața jurisdicțiilor naționale. În ceea ce privește deciziile adresate statelor membre se poate aplica doctrina cu privire la directivă, adică decizia trebuie să fie necondiționată și precisă³⁶.

Acordurile internaționale încheiate de către Uniune pot și ele produce efecte directe și conferi justițiabililor dreptul de a se prevala de acestea în justiție. Pentru a determina dacă sunt invocabile, CJCE consideră că aceste acorduri trebuie examinate, de la caz la caz, și analizate dispozițiile sale în lumina, atât a obiectului și scopului său, cât și a contextului³⁷.

Prin urmare, dacă o dispoziție a dreptului european este direct aplicabilă, jurisdicțiile naționale sunt obligate să asigure apărarea drepturilor pe care le creează în favoarea particularilor. Protecția oferită, astfel, justițiabililor presupune inaplicabilitatea oricărei reguli naționale contrare, sau, după caz, repararea prejudiciului cauzat printr-o astfel de normă internă.

4. Influențele dreptului Uniunii Europene asupra dreptului național

Modelul partajului public-privat specific ordinii juridice franceze, pe care România l-a preluat, nu se regăsește în dreptul comunitar și nu-și poate găsi explicația decât în cadrul istoriei particulare a construirii statului francez, istorie pe care Europa dreptului comunitar nu a avut nici un motiv să și-o asume³⁸. Interesele și idealurile pe care Europa le servește în zilele noastre nu sunt

aproape deloc compatibile cu acea „regalitate” a dreptului administrativ,³⁹ de care statul a știut să profite pentru a-și afirma propria sa „regalitate”, supunându-se principiului dreptului, dar păstrând controlul asupra acestui drept, l-a transformat într-un instrument. Idealurile și interesele a căror apărare va fi asigurată de Europa, nu prea pot să fie servite de un model juridic, care dă prioritate normelor juridice de drept public și scoate statul în afara normei de drept comun, absolvindu-l de o serie de răspunderi.

Spre deosebire de acest model, dreptul european își are izvoarele într-un mod opus de partajare a rolurilor sociale, în care promovarea întreprinderii private și a principiilor pieței presupune o reducere semnificativă a funcțiilor administrative și a dreptului public care stă la baza acestora. Conceput de la început spre a permite construirea unei piețe comune⁴⁰, dreptul Europei sistematizează un ansamblu de convingeri legate de liberalismul economic, cum ar fi normele gândite pentru a garanta deplina libertate în desfășurarea operațiunilor economice. Iată de ce, o dată cu apariția dreptului comunitar, se pune problema regimului juridic al schimburilor economice, materie în care nu există încă o concordanță între practica și credințele conservate în sistemele juridice, caracterizate de partajul public-privat și ideile promovate în aranjamentele comunitare care promovează libera concurență între întreprinderile private.

Această problemă a frontierei dintre dreptul public și dreptul privat, care este specifică și ordinii noastre juridice, nu se pune doar din punct de vedere economic, ci și pe plan politic. Liberalismul comunitar nu se prea potrivește cu un Stat a cărui suprafață socială este sistematic mărită cu ajutorul unor categorii și instituții juridice care țin de dreptul public, mai exact de dreptul administrativ. O dată cu introducerea conceptelor de interes general, ordine publică și putere publică, Statul nu dispune doar de niște concepte, ci și de pârghiile necesare reglementării pe cale administrativă a raporturilor sociale.

Și totuși, dintre cele două ramuri ale dreptului, cel privat s-a dovedit, de-a lungul timpului, cel mai apt să fie codificat, adoptându-se Codul civil, Codul comercial, al familiei, al muncii, precum și codurile procedurale. Dreptul public a fost menținut în afara codificării, specialiștii din perioada interbelică susținând că orice încercare

riscă să devină în curând nefolositoare, datorită deselor mutații intervenite în legislație.⁴¹ În această perioadă au existat, în România, anumite lucrări denumite coduri, inclusiv Codul administrativ, însă în realitate ele reprezentau culegeri de acte normative referitoare la administrația publică.⁴² Deși mai anevoioasă, codificarea dreptului public, spre deosebire de cel privat, s-a produs încă din secolul al XIX-lea în privința dreptului penal, substanțial și procedural. Un demers mai aproape de zilele noastre, tot în ceea ce privește dreptul public, a fost făcut în anul 2003, prin adoptarea Codului fiscal și a celui de procedură fiscală.

Între acest tip de codificare a dreptului intern românesc și cel al dreptului Uniunii Europene nu se prea poate face o articulare. Conceptul juridic european dă o mai mică importanță sectorului public și tinde să se impună prin măsuri, cum ar fi cele destinate să limiteze zona, care, tradițional, este cuprinsă în administrația publică sau măsuri care constau în surprinderea anumitor reguli de funcționare, caracteristice serviciilor publice și sectorului public, în general. În acest mod, se poate produce, într-un anumit fel, o asimilare juridică între public și privat, care treptat sunt supuse acelorași norme și reglementări. Spre exemplu, normele juridice care reglementau accesul la funcția publică stabileau că au vocație pentru acestea doar cetățenii români, dar acest lucru contravenea principiului liberei circulații impus prin Tratatul de la Roma. Jurisprudența Curții Europene de Justiție a dat noțiunii de administrație publică un conținut restrictiv pentru a permite ocuparea funcțiilor publice și de alți cetățeni ai statelor membre UE. Pentru a corela norma internă cu spiritul și normele UE a fost necesară modificarea normei juridice, în sensul de a se permite accesul în funcții publice în administrația românească și pentru cetățenii străini, în condițiile legii.

Ar mai trebui spus că de regula criticile aduse administrației publice mai ales în ce privește lipsa eficienței și a managementului performant se întemeiază pe argumente de drept privat mergând până la negarea dreptului administrativ. În acest sens trebuie să amintim că nu managementul a declanșat critica administrației publice și a dreptului său, ci teoreticieni ai dreptului și științelor administrative, care și-au pus problema dacă nu cumva reforma administrației poate reuși doar cu condiția negării dreptului administrativ, considerat ca derivat al dreptului comun.⁴³

De altfel, doctrina nu este nouă, dar transformările care au loc în activitatea publică o readuc în plină actualitate. Critica este extrem de categorică, negând dreptului administrativ chiar și calitatea de a fi o ramură de drept, iar argumentarea este mai veche, provenind din tezele lui F. A. Mayek cu privire la cele două modele de reglare socială⁴⁴: unul care se fundamentează pe dreptul propriu-zis *nomos*, celălalt pe legea dată de legiuitor sau de stat, *thesis*. Analiza diacronică ne permite să observăm că în zilele noastre s-a accentuat contrastul între aceste două experiențe ale elementului juridic.

În primul caz, pe care îl regăsim în experiența țărilor anglo-saxone, noțiunea de drept exprimă un sistem de reguli prin care societatea civilă își asigură propria reglare, în exteriorul statului și, uneori, împotriva lui, astfel că, dreptul constituie ansamblul de norme pe care societatea și le autoaplică spre a ține la distanță puterea politică iar, în caz de litigiu, cel care are misiunea de a avea ultimul cuvânt este judecătorul. Modul normal de colaborare dintre societatea civilă și stat este convențional.

În cel de-al doilea caz, al concepției franceze, preluate printre alții și de noi, reglarea socială nu provine din dreptul civil, ci se sprijină cu precădere pe „drept” care constituie politica statului. Așadar, se așează în mod abuziv în spatele aceluiași cuvânt „drept”, pe de-o parte, reguli care sunt, de fapt, expresia derivată a dreptului privat iar, pe de altă parte, norme ce exprimă voința exclusiv unilaterală a statului, în raport cu societatea civilă, sub motivația interesului general. Acesta este, de fapt, dreptul administrativ. Din punct de vedere al liberalismului pur, însăși ideea existenței unui drept public constituie un simptom de corupere a dreptului, semnul că elementul juridic este invadat de valori care-i sunt străine, dacă nu chiar opuse.⁴⁵

În acest mod, practic, se operează o socializare sau chiar o etatizare a raporturilor sociale. Coagulată în jurul conceptelor de putere publică, de serviciu public și de interes general, se apreciază că, prin dreptul administrativ se sprijină, de fapt, dominația socială a statului deprecindu-se astfel conceptul de societate civilă. Așadar, în loc de a o considera pe aceasta ca loc de exprimare naturală a intereselor particulare, dreptul administrativ sugerează existența unui spațiu plin de contradicții. Doctrina juridică administrativă apreciază că, în condițiile unei societăți fărâmițate, incapabilă

să-și asigure unitatea, dreptul administrativ oferă mitul interesului general, ca soluție de rezolvare a litigiilor.⁴⁶ Supunând dreptului administrativ organizarea și funcționarea unor instituții, întreprinderi și servicii publice, spre a le face să iasă din domeniul de reglementare a unei logici de piață, deși acestea, prin specificul activității, ar trebui în mod natural să țină de aceasta, statul sfârșește prin a pune sub semnul întrebării propria-i existență. Datorită acestui lucru putem explica profundele perturbații apărute sub impactul ireversibil al schimbărilor industriale și acela al științelor organizării și al managementului care constituie corolarul acestora, precum și apariția îndoielilor cu privire la viabilitatea unor principii și concepte fundamentale ale dreptului public, cum ar fi: funcția publică, serviciu public, interes general etc., concepte transformate în pârgii amenințătoare la dispoziția statului și administrației sale. Se mai susține că acest partaj sugerează, de fapt, două ordini juridice, ca și cum n-ar trebui să vedem în dreptul public și privat cele două aspecte ale aceleiași ordini, ci o nouă logică de partajare, care opune ceea ce ar fi un *drept fals*, care ar fi dreptul public și care ar ține mai puțin de elementul juridic, și mai mult de puterea politică, față de *dreptul adevărat*, care ar fi dreptul privat, unicul pe care societatea civilă îl acceptă și îl utilizează pentru a se organiza și autoapăra.

Așadar, este la modă un discurs ce stigmatizează dreptul public până la negare. Oare chiar așa să fie? Pentru a încerca să răspundem va trebui să aflăm dacă, într-adevăr, de vină pentru toate este ordinea juridică existentă. Până una alta, fondate sau nu, aceste critici produc consecințe deosebit de importante. Va trebui, mai întâi, să remarcăm faptul că respingerea dreptului administrativ pleacă, de cele mai multe ori, de la o reprezentare deformată și care îngroașă prea mult deficiențele sistemului juridic ce separă dreptul în public și privat. Va trebui să fim mai atenți cu aceste critici, nu atât pentru a apăra dreptul administrativ, cât mai ales pentru a sublinia riscurile unei critici exagerate a funcției dreptului în instituțiile și serviciile administrative, atunci când se fundamentează, în principal, pe prejudecăți, norme și clișee, pe care observarea directă și corectă a faptelor juridice ne obligă să nu le luăm în considerare.

Evaluând observațiile rezultate din cercetarea empirică am constatat, de principiu, că în realitate, actuala negare, din perspectiva managerilor, a

dreptului public, reflectă, în cea mai mare parte, o percepție incorectă și deformată a ordinii juridice. Propunem și această ipoteză, susținând-o cu două categorii de argumente complementare, și anume: dacă este adevărat că trebuie să evităm să exagerăm neajunsurile partajului între dreptul public și cel privat este necesar și să nu ne amăgim în privința capacităților dreptului public de a răspunde întotdeauna satisfăcător cerințelor performanței și randamentului în sectorul public.

În ceea ce privește exagerarea și dramatizarea partajării dreptului în public și privat este de observat că, această critică se bazează pe o dublă condiție și anume, mai întâi, să nu lase deoparte nimic din caracterul foarte relativ al diviziunii ordinii juridice, iar, apoi, să nu încerce să impună ca indiscutabilă chestiunea demarcației între cele două domenii, care în realitate este discutabilă. Așadar, critica formulată de manageri la adresa dreptului administrativ se întemeiază pe o opoziție (public-privat), despre care se face prea mult caz. Această exagerare conferă dreptului aplicabil transformărilor administrative o autonomie față de dreptul zis comun și care este în mod vădit supralicitată, ca și cum ar fi vorba de un univers total diferit și care ar fi format din noțiuni și concepte absolut originale cu alte rațiuni de a fi. Asistăm astfel, la o mistificare prin reconstrucția deformată a universului juridic, care se bazează, de fapt, pe separarea între stat și societatea civilă, schemă care în drept își găsește o formalizare în ceea ce există deja: două zone, două tipuri de drept, două aparate jurisdicționale.⁴⁷

Critica dreptului public se bazează, așadar, pe o adeziune de principiu față de valorile reale sau presupuse ale dreptului privat, preamărind caracteristicile dreptului civil și de care dreptul administrativ este lipsit prin propria sa natură, și anume: flexibilitatea (în opoziție cu rigiditatea); consensualitatea contractului devenit legea părților (în opoziție cu unilateralitatea normei juridice și a actului administrativ), iar, pe cale de consecință, autoreglarea juridică a societății civile prin intermediul contractelor și nu prin reglementarea birocratică definită de un centru de putere în numele interesului general. Acest tip de argumentare ce se bazează pe sesizarea persuasivă și exagerarea unor contraste, nu este tocmai conformă realităților, deoarece, de multă vreme, nu mai există în stare pură, nici drept privat și nici drept public, ele influențându-se și suprapunându-se reciproc.

Acum două decenii, F. Edwald a demonstrat că dreptul civil a fost contaminat de dreptul public, urmând soarta statului-providență, atunci când modelul inițial al contractului (în care indivizi liberi și egali între ei se înțeleg în privința unui obiect) nu a rezistat tendinței generale de socializare a dreptului (aparitia dreptului social sau asiguratoriu). Înlocuind principiul contractului, acest proces a generat, alături de alți factori, transformarea din interior a categoriilor de proprietate sau responsabilitate.⁴⁸ Același tip de raționament ar putea fi făcut și pentru dreptul administrativ, și anume, mișcarea spre privatizare, care contribuie la actuala sa transformare, nu trebuie să ne facă să uităm că dreptul administrativ s-a constituit pe temelia dreptului privat și că, de fapt, nici nu s-a emancipat total, datorând acestuia o serie de noțiuni, concepte și principii fundamentale. În acest sens, C. Eisenmann sublinia că raporturile sociale în care se află angajată administrația, n-au fost reglementate niciodată de un drept special „separat” și că, de multă vreme, aceste raporturi sunt supuse, în parte, normelor de drept zis drept comun – (adică acela al comerțului și al industriei) – și în parte supuse unei părți al unui drept special (acela al puterii publice). Nu putem pretinde că una ar fi regula și cealaltă excepția. În ceea ce privește criteriul de partajare între cele două tipuri de drept, C. Eisenmann propune ideea, după el necesară și suficientă, a „asemănării”: nu există o aplicare a unui drept special și a unui judecător special decât atâta vreme cât activitățile administrative se îndepărtează de modelul oferit de domeniul relațiilor private.⁴⁹ Putem spune, deci, că dreptul privat a fost întotdeauna preferat în funcționarea administrației și că dreptul administrativ are trăsăturile unui hibrid, care amestecă în proporții diferite (în funcție de țară și de epocă) norme de drept public cu norme de drept privat. Dreptul public, sau politic, cum mai poate fi numit, nu a fost impus niciodată decât în singura situație, în care el era absolut necesar pentru îndeplinirea unor funcții ale administrației. René Champs arată că dreptul administrativ are o identitate hibridă și astfel, el contribuie la permanentizarea unui spațiu public deschis cu scopul servirii colectivității.⁵⁰

În condițiile în care invocarea obsesivă a randamentului riscă să devină ideologie, este momentul ca prin dreptul administrativ să se reamintească decidenților publici fie ei comunitari sau naționali cerințele justificate și profund umane

ale unor alte valori în afară de cele invocate de ideologia managementului: preț, randament, eficiență. Având în vedere aceste considerații, codificarea națională are un rol foarte important în integrarea dreptului european în sistemul de drept național, dar putem afirma că și experiențele naționale ale statelor membre cu bogate tradiții ale codificării pot influența o posibilă codificare a dreptului Uniunii Europene. A accepta numai o cale univocă ar fi periculos și ar conduce *ab initio* la respingerea unui proiect al Codului civil al UE, precum un transplant nereușit al unui organ vital pentru un pacient aflat în dificultate.

5. Scurte reflecții cu privire la proiectul unui Cod European al Contractelor

Procesul de integrare europeană și-a pus amprenta asupra legislațiilor naționale ale statelor membre ale Uniunii Europene. În literatura de specialitate⁵¹ s-a afirmat că „în dreptul european se întâlnesc două situații distincte: prima se referă la armonizarea prin directive a unor domenii contractuale, iar a doua se referă la posibilitatea adoptării unui cod european, un cod care ar realiza o unificare fără precedent în materia dreptului privat, al contractelor în special”.

Proiectul unui Cod European al Contractelor va constitui o reglementare punctuală, care să armonizeze unele instituții de drept în materie contractuală, în special, și în materia obligațiilor, în general. În acest scop, Parlamentul European a emis Rezoluția din 26 mai 1989 privind efortul de armonizare al dreptului privat al statelor membre⁵² și Rezoluția din 6 mai 1994 referitoare la armonizarea anumitor sectoare de drept privat ale statelor membre⁵³.

Ideea unui Cod European al Contractelor a devenit un proiect legislativ prin decizia Consiliului luată în ședința sa din anul 1999 de la Tampere. Răspunsul Comisiei a fost Comunicarea din anul 2001 către Consiliul și Parlamentul European privind dreptul european al contractelor⁵⁴, la care Parlamentul a reacționat prin Decizia de la sfârșitul anului 2001 privind apropierea legilor statelor membre în materie civilă și comercială⁵⁵.

În data de 12 februarie 2003, Comisia a emis către Consiliul și Parlamentul European Comunicarea privind un Cod European al Contractelor mai coerent – Planul de acțiune⁵⁶, prin care a supus dezbaterii publice mai multe opțiuni, în principiu

sistematizând *acquis*-ul comunitar și introducând un Cod European general al Contractelor, care ar urma să înlocuiască legile naționale din statele membre ale Uniunii Europene sau doar să se le completeze (opțiunile 4a și 4b – un cod exclusiv sau un cod opțional).

În cele din urmă, Comisia a optat pentru un Cod European al Contractelor, care să păstreze intacte legile naționale, în ciuda protestelor specialiștilor în drept comparat – susținători ai unui Cod Civil European, care să se substituie legilor naționale. În acest sens, unii autori din literatura de specialitate au analizat avantajele și dezavantajele apariției unui Cod European al contractelor⁵⁷.

Dificultatea adoptării unui Cod European al Contractelor a fost recunoscută și prin dispozițiile art. III-209 ale Tratatului instituind o Constituție pentru Europa, în care se arată că „Uniunea și statele membre acționează ținând cont de diversitatea practicilor naționale, în special în domeniile relațiilor contractuale, precum și de necesitatea de a menține competitivitatea economiei Uniunii.”

Față de aceste considerente, vom observa că evoluția sistemelor juridice naționale este subsumată începând cu ultimele decade întregii structuri create prin armonizarea legislațiilor statelor membre ale Uniunii Europene. Astfel, inițial dreptul comunitar și ulterior, după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona – dreptul european, promovează în mod constant și nedisimulat unitatea în diversitate a Uniunii Europene.⁵⁸ După consacrarea principiilor întâietății și aplicabilității directe a dreptului european în fața legislațiilor naționale, curente ideologice sunt tot mai animate de o nouă perspectivă prin care se urmărește crearea unui Cod civil european.

Deși originile acestei idei pot fi regăsite în perioada anilor '80, abia în prezent publicitatea și dezbaterile sa în spațiul public dovedesc interesul factorilor de decizie europeni pentru acest proiect de anvergură.

Codul Civil European reprezintă o încercare temerară și un pariu riscant al Uniunii Europene. Menit să armonizeze legislațiile civile ale statelor membre, elaborarea acestui nou codex ridică atât probleme legate atât de volumul uriaș de cercetare și sistematizare, cât și de aplicabilitatea sa concretă în cotidianul civil al fiecărui stat membru în parte. Deja nu mai este vorba de un regulament cu aplicabilitate directă într-un domeniu bine determinat sau de o directivă ce conturează

rezultatul ce urmează a fi obținut într-un anumit segment economic, social sau juridic.

Un Cod Civil European presupune principii unanim recunoscute, excepții de strictă interpretare și aplicare, precum și nenumărate probleme ce țin de actualizarea sa în raport cu noutățile ce apar pe scena europeană. Dacă adoptarea unui asemenea cod implică coordonarea perfectă dintre voința politică, interesul general și structura legislativă specifice fiecărui stat membru în parte, atunci aceleași elemente vor trebui luate în considerare pentru fiecare modificare ulterioară. Amendamentele, dezbaterile, procedura de vot, eventualele drepturi de veto, sunt doar câteva dintre elementele dilatorii care dovedesc că acest proiect poate fi o depășire a capacității de control și coeziune de care dispune Uniunea Europeană.

Totodată, nu trebuie neglijat faptul că dreptul fiecărei națiuni este rezultatul unei culturi consacrate printr-o istorie proprie și printr-o mentalitate comună ce adesea exclude orice element de extraneitate. În ramurile specifice ale dreptului familiei sau ale dreptului succesoral, aceste tradiții culturale sunt cele mai evidente, fiind aproape imposibil ca o codificare civilă europeană să înglobeze aceste particularități ce țin de însăși ființa unei națiuni. Identitatea trebuie conservată, iar dreptul este o modalitate concretă de a consacra aspecte pe care istoria le-a imortalizat pe parcursul a sute de ani. Pe cale de consecință, oricât de interesant pare acest proiect, Codul Civil European este departe de concretizare. Uniunea Europeană dispune de suficiente instrumente de armonizare și integrare a legislațiilor naționale, o codificare de o asemenea întindere fiind practic o imixtiune în intimitatea juridică a fiecărui stat membru. Nu trebuie uitat faptul că scopul arhitecturii europene este unitatea în diversitate, astfel încât construcția gândită în urmă cu peste 60 de ani nu poate fi completă decât prin acceptarea incompletului ce o definește.

Dar dincolo de neîncrederea specialiștilor, trebuie să recunoaștem că populația, în sine, dovedește un imens atașament față de vechiul drept civil, devenit parte a culturii sale. În ciuda acestei stabilități, consolidate de o bogată tradiție cu puternice accente naționale, astăzi piața unică și eforturile de armonizare au generat o adevărată revoluție în materie legislativă deschizându-se calea spre o nouă eră juridică. Impactul intervențiilor Uniunii Europene poate conduce la un nou *jus gentium privatum*, care ar putea da

Uniunii puterea economică și rolul civilizator ale unui adevărat Imperiu Roman. Ideea există, este puternic contestată, și dă naștere la dispute pasionante având în vedere eșecul grav al unei Constituții Europene⁵⁹.

5.1. Scurt istoric al demersului de construire a unui Cod civil European

Ațiunile întreprinse pentru apropierea și armonizarea sistemelor de drept privat ale statelor membre ale Uniunii Europene cuprind de-a lungul timpului o rezoluție a Parlamentului European din 1989 care a stat la originea ideii unui Eurocod și trei inițiative private de elaborare și redactare a proiectului Codului civil european:

- inițiativa germană, aparținând profesorului Christian von Bar, de la Universitatea din Osnabrück, având alături specialiști din țări apropiate sistemului juridic german, precum Țările de Jos, și Austria care a propus modelul preponderent german inspirat din domeniile persoanelor, proprietății, delictelor civile, administrării afacerilor, etc.;

- inițiativa profesorului Ole Lando (Danemarca), care vizează codificarea legislației europene contractuale. Comisia Lando a formulat „Principiile dreptului european al contractelor” care conțin un număr important de articole, însoțite de comentarii și note de referință bazate pe soluții juridice din diverse sisteme juridice ale Uniunii, toate având drept abordare o armonizare principiilor comune statelor membre;

- inițiativa italiană, vizând un Cod civil complet, ce a fost lansată de profesorul Gandolfy, de a adopta modelul italian drept Cod civil european, întrucât, în opinia sa, îmbină cu succes influențe franceze și germane.⁶⁰ Documentul, intitulat „Proiect de Cadru comun de referință” și susținut de Executivul comunitar, este compus din articole care descriu esența comună a dreptului privat european, în special a dreptului contractual, și care se regăsește în toate cele 27 de sisteme juridice ale statelor membre UE.

Potrivit prof. dr. Hugh Beale, de la Universitatea Warwick, membru al grupului de studiu pentru un Cod civil european, evoluția acestui proiect este împărțită în două părți, pe de o parte *hard law*, creat prin directivele și regulamentele europene și *soft law*, apărut din eforturile controversate ale doctrinei juridice. Tendința statelor membre ar fi să urmeze *soft law* care ar mai atenua diferențele dintre sistemele lor juridice.

Alături de aceste inițiative de drept privat s-au dezvoltat și alte proiecte din mediul academic concentrate pe dreptul public pentru a încerca pe cât posibil armonizarea pozițiilor tranșante, poziții generatoare de aprinse controverse. În acest scop Comisia Europeană, la data de 11 iulie 2001, a dorit să relanseze dezbaterile la nivelul agențiilor Uniunii în jurul a două elemente: constituie diferențele actuale dintre diferitele sisteme de drept bariere reale în calea creării unei pieței unice și care ar fi soluția pentru a continua proiectul stabilit? și celălalt element, bazat pe principiile modelului dreptului internațional comune ordinii juridice internaționale sau elaborarea unor standarde europene în domeniul contractelor.

În timp ce reacția Consiliului de miniștri a fost sceptic moderată, Parlamentul European a reacționat imediat în 2010, prin propunerea unui plan de măsuri detaliate. Pe de altă parte, Comisia a lansat în 2003 „Planul de acțiune pentru un drept european al contractelor” mai consistent care ar crește coerența *acquis*-ului comunitar, document continuat în 2004 cu proiectul „Legii contractului european” care exprimă o opțiune clară pentru dezvoltarea unui cadru de referință comun prin stabilirea unor acte normative noi și unificarea simultană a reglementărilor existente. Acest document este însoțit de o listă a principiilor, definițiilor și normelor care ar putea reprezenta un punct de plecare în procesul de elaborare a codului.

5.2. Poziții pro și contra vis-à-vis de posibilitatea existenței unui Cod Civil european

Vom prezenta mai întâi argumentele *împotriva* unificării dreptului privat la nivelul Uniunii Europene și apoi *beneficiile* unui astfel de proiect.

Într-un articol publicat în 2002, Gerard Cornu⁶¹ aprecia că „un cod civil european care să înlocuiască codurile civile naționale ar fi pentru cetățenii Europei un act de jaf, o intruziune, în fiecare stat, în domeniul societății civile, o rupere de tradițiile istorice moștenite, construcția europeană garantând fiecărei comunități păstrarea „Constituției” sale civile”. Un prim argument *împotriva* ar fi, fără îndoială, un argument de natură lingvistică. Fiecare țară are anumite tradiții și instituții care îi sunt proprii. Limba, elementul central al fiecărei culturi își pune amprenta și în domeniul juridic și chiar dacă pot găsi asemănări între instituții, ele nu sunt identice.

Ajungem astfel la argumentul următor: fiecare națiune recunoaște un sistemul juridic la care este atașat istoric, sau, cu alte cuvinte, la *permanențele juridice*. Cuvântul a fost întrebuințat întâi de un cunoscut jurisconsult belgian, Edmond Picard⁶², el exprimând ceea ce este mereu persistent, în orice relație juridică.

La prima vedere, aceasta ar putea părea însă îndoielnic. E oare ceva care să subziste mereu și în mod necesar în orice relație juridică? S-ar putea crede că dispozițiile juridice cuprind printre ele unele care sunt generale tuturor timpurilor și locurilor, că ar exista oarecare norme, care se aplică pretutindeni și întotdeauna. Așa au socotit, de altfel, și mulți jurisconșulți, îndeosebi aceia ai școlii dreptului natural, manifestată cu deosebire în principiile proclamate de Marea Revoluție franceză.

Permanențele juridice au un caracter numai informal. Relația juridică trebuie să aibă un obiect; ideea însăși de obiect al dreptului este o permanență juridică; care este obiectul de drept, în fiecare relație, este însă o altă chestiune: obiectul dreptului variază de la legislație la legislație, variază în timp și în loc. Legislațiile sunt mereu altele, dar există ceva care planează deasupra lor și le servește de cadru permanent, element care din cauza aceasta, poate fi numit *formal* și există în mod necesar în orice relație juridică. Prin elementele sale formale și permanente fenomenul dreptului se distinge de celelalte fenomene.

Întrebuințăm dinadins aici cuvântul de fenomen pentru a pune știința dreptului alături cu celelalte științe. Matematica, fizica, fiecare știință are un fenomen propriu pe care îl studiază. Fenomenul fizic se deosebește de cel chimic, fenomenul matematic nu este totuna cu cel fizic; tot asemenea fenomenul psihologic, cel sociologic sau biologic. Tot astfel, deși cuvântul întrebuințat de câțiva autori nu a intrat încă în limbajul obișnuit al dreptului, se pot numi și faptele pe care le studiază dreptul *fenomene*.

Aceste fenomene au ceva caracteristic, întocmai cum are caracteristica sa fenomenul chimic, fizic și biologic. Trebuie să se descopere așadar, care este elementul acesta caracteristic. El poate fi găsit în permanențele juridice. Acesta e obiectul specific al enciclopediei juridice; în felul acesta enciclopedia juridică nu se confundă cu celelalte materii pe care dreptul le studiază. Ea cuprinde așadar, o vedere de ansamblu, o vedere introductivă în Drept, dar

cu un obiect propriu și are menirea sa de sine stătătoare.

Preluând din legile fundamentale ale chimiei, legea conservării maselor descoperită de M.V. Lomonosov în 1774, potrivit căreia „Toate schimbările care au loc în natură se produc în așa fel, încât atât cât se ia de la un corp, tot atât se adaugă la altul”, lege formulată, în alți termeni, în 1774, de către A.L. Lavoisier „În natură nimic nu se pierde, nimic nu se creează, ci totul se transformă”⁶³, ori legea proporțiilor constante sau bine definite descoperită, în 1799 de chimistul francez Proust, vom putea adapta unei realități sociale cum este dreptul, legile inexorabile ale materiei și vom putea observa cu ușurință, că numai ținând cont și de acestea din urmă vom putea modifica și adapta normele juridice numai în cadrul unor permanențe.

Chiar dacă vom încerca să inventăm reguli noi ale dreptului european, preluând și adaptând normele diferitelor sisteme juridice naționale prin fenomenul numit izomorfism,⁶⁴ tot va trebui să avem în vedere constantele dreptului. De asemenea, dreptul este un organism viu, care trebuie adaptat realității, ce nu poate fi supus schimbării abuzive și neconvenționale. Revenind la ideea unui Cod Civil European, s-ar părea că ar fi în conflict cu unul dintre principiile fondatoare ale Uniunii Europene: „Unitate în diversitate”. Din această perspectivă, pare abuzivă ideea unificării datorită creșterii riscului de rigiditate. În plus, acest tehnocratism exacerbat poate nu este doar o provocare, dar și un deficit democratic care favorizează executivul reprezentat aici de Comisia Europeană, ceea ce ar condamna dreptul Uniunii Europene, în general, și dreptul privat, în special, la o degradare ireversibilă.

5.3 „Sistemul juridic european” – soluția pragmatică de unificare a legii contractului.

Europeanizarea dreptului privat, ca efect al integrării, va determina transformarea dreptului comunitar într-un important izvor al dreptului internațional privat. În alin. 1 și 6 din preambulul *Regulamentului CE nr. 593/2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I)* se precizează că scopul elaborării sale este acela „de a menține și de a dezvolta un spațiu de libertate, securitate și justiție”. „Pentru buna funcționare a pieței interne (a Uniunii Europene) este necesar ca normele statelor membre care reglementează

conflictul de legi să desemneze aceeași lege națională, indiferent de țara în care se află instanța la care a fost introdusă acțiunea, în scopul îmbunătățirii previzibilității soluțiilor litigiilor, a certitudinii privind dreptul aplicabil și a liberei circulații a hotărârilor.” Numai că, în acest caz, dreptul internațional privat european, configurat de Convenția de la Roma (1980) privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale, rămâne un simplu paleativ, și nu o soluție, pentru crearea unor norme necesare determinării legii aplicabile unei anumite relații juridice în spațiul juridic al Uniunii Europene.

Concluzii

Argumentele în favoarea unui singur Cod Civil constau, în mod esențial, în simplificarea și eficacitatea sa pe întreg teritoriul Uniunii Europene, precum în interiorul unui singur stat. De asemenea, dispariția codurilor naționale ar fi utilă pentru cauza pieței unice. Codul ar fi un adevărat instrument unificator, cu un rol progresiv comparabil cu ceea ce a însemnat Codul Civil din 1864 pentru România. Numai că un cod unic a condus, în România, alături de alți factori, la nașterea națiunii române moderne, a fost precursorul Marii Uniri de la 1918, pe când, pentru Europa, mergând în același sens cu raționamentul, ar constitui fundalul comun al națiunii europene, cu posibila consecință a pierderii specificului fiecărei națiuni.

Astfel, Martijn Hesselink⁶⁵ identifică unele probleme politice care impietează asupra europeanizării dreptului privat a contractului, cum ar fi ideologia, cultura juridică și simbolismul codificării.

Ideologia care oscilează între autonomie întemeiată pe individualism și solidaritate.

Cultura juridică. Există diferite culturi juridice naționale, dar și o bogată cultură juridică europeană, spre care ne îndreptăm, un cod civil opțional, sub influența dreptului german în care puterea și nivelurile de luare a deciziilor ar fi distincte, cel vertical (european, național și regional) și orizontal (legislația, instanțele de judecată, doctrina și jurisprudența). Apoi, trebuie să fie înțelese efectele unei astfel de legislații privind drepturile fundamentale înscrise în Constituțiile naționale și statutul autonom al regiuni.

Simbolismul codificării. O Europă unită sau una divizată? Dacă un cod civil este un instrument

de unificare, un eșec al acestui proiect ar putea fi interpretat drept o reală abandonare a Uniunii Europene. Acesta este motivul pentru care politica evită în mod constant să utilizeze termenul de *cod*, rămânând credincioasă tehnicii pașilor mărunți, a proiectelor care ar putea reduce impactul psihologic al proiectului.

Soluția preconizată de Hesselink este, în esență, o democratizare a procesului legislativ ce ar putea legitima acest proiect și s-ar sprijini pe creșterea rolului Parlamentului European în adoptarea lui, fără a induce ideea unui cod creat de specialiști. Metoda aleasă va fi o dezbatere publică asupra dimensiunilor economice și sociale ale problemelor-cheie ce interesează dreptul privat pentru a defini direcția politică de reglementare viitoare. Caracterul deschis al dezbatărilor va da posibilitatea de manifestare a opiniei publice, reducându-se astfel din dificultățile apărute, mai ales după eșecul de credibilitate al unei Constituții a UE și al unei crize de conducere a acesteia, putând salva, în acest mod, viitorul proiect.

NOTE:

1 I. CETERCHI, I. DEMETER, VI. HANGA, Gh. BOBOȘ, M. LUBURICI, D. MAZILU, C. ZOTTA, *Teoria Generală a Statului și Dreptului*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967, p. 419.

2 *Idem*, p. 420.

3 Carmen Simona RICU, *Ordinea juridică europeană*, în Caietul Științific al Sesiunii anuale de comunicări științifice al Universității Naționale de Apărare, București, 2010 p. 548.

4 *Idem*, p. 549.

5 Augustin FUEREA, *Manualul Uniunii Europene*, Ediția a-II-a, Editura Universul juridic, București, 2004, p. 104-106.

6 Carmen Simona RICU, *op. cit.* p. 550.

7 George A. BERMANN, *Law and Governance in an Enlarged European Union* (avec K.Pistor), Hart Pub., Oxford 2004.

8 Gilbert GORNIG, Ioana Eleonora RUSU, *Dreptul Uniunii Europene*, Ediția 2, Editura CH Beck, București, 2007, p. 77-78.

9 Carmen Simona RICU, *op. cit.* p. 550.

10 Guy ISAAC, *Droit communautaire général*, Ed. Massou, 1994, p. 115.

11 Hotărârea din 13 noiembrie 1964 în cauza Comisia/Luxemburg și Belgia.

12 Ovidiu TINCA, *Drept comunitar general*, ediția a III-a, Editura Lumina Lex, București, 2005, p. 269-270.

13 Guy ISAAC, *Droit communautaire général*, 5e

édition Colin, 1996, pag. 160.

14 J. CARBONNIER, *Droit et passion du droit sous la Ve République*, 1996, pag. 48.

15 Roxana-Mariana POPESCU, *Aplicarea imediată și directă a dreptului comunitar european în dreptul intern al statelor membre, ca finalitate a armonizării*, în Caietul Științific nr. 10/2008 al Sesiunii anuale de comunicări științifice al institutului de științe Administrative „Paul Negulescu” din Sibiu, p. 3.

16 A se vedea, http://europa.eu/abc/eurojargon/index_fr.htm.

17 Roxana-Mariana POPESCU, *op. cit.*, p.3.

18 Abdelkhaleq BERRAMDANE, *La hiérarchie des droits. Droits internes et droits européens et international*, L'Harmattan, Paris, 2002, p. 17.

19 Abdelkhaleq BERRAMDANE, *op. cit.*, p. 18.

20 Roxana-Mariana POPESCU, *op. cit.*, p.4.

21 Pierre PESCATORE, *Le droit de l'integration*, Genève, IHEI, Leyden Sitjhoff, 1972 și *L'ordre juridique communautaire, étude des sources du droit communautaire*, Liège, Presses Universitaires, ed. a II-a, 1973.

22 A. PELLET, *Les fondements juridiques internationaux du droit communautaire*, Collected Courses of the Academy of European Law, vol II, European University Institute, Martinus Nijhoff Publishers, vol. II, pag. 25.

23 Denys SIMON, *Les fondements de l'autonomie du droit communautaire*, în „Droit international et droit communautaire, perspectives actuelles” – SFDI, Bordeaux, Paris, Pédone, 2000, pag. 207 – 249.

24 Hotărârea Curții din data de 5 februarie 1963, NV Algemene Transport - en ExpeditiemOnderneming van Gend & Loos c./ Administration fiscale néerlandaise, C-26/62.

25 Hotărârea Curții din data de 15 iulie 1964, *Flaminio Costa c./ E.N.E.L.*, C-6/64.

26 Abdelkhaleq BERRAMDANE, *op. cit.*, pag. 25.

27 Roxana-Mariana POPESCU, *op. cit.*, p.5.

28 Roxana-Mariana POPESCU, *op. cit.*, p.6.

29 Abdelkhaleq BERRAMDANE, *op. cit.*, pag. 27

30 R. LECOURT, *L'Europe des juges*, Bruylant, Bruxelles, 1976, p. 248.

31 Philippe MANIN, *Les Communautés européennes – l'Union européenne*, Pedone, p. 232.

32 I. P. FILIPESCU, Augustin FUEREA, *Drept instituțional comunitar european*, Editura Actami, București, 2000, p. 59.

33 I. P. FILIPESCU, Augustin FUEREA, *op. cit.*, pag. 60.

34 Pentru detalii, a se vedea Jean Paul JACQUÉ, *Droit institutionnel de l'Union Européenne*, Dalooz, Paris, 2006, p. 589.

35 Roxana-Mariana POPESCU, *op. cit.*, p. 9.

36 *Ibidem*.

37 Potrivit lui Jean Paul JACQUÉ, *op.cit.*

38 Ioan ALEXANDRU, *Influențele dreptului comunitar asupra dreptului național* în Caietul Științific nr. 10/2008 al Sesiunii anuale de comunicări științifice al institutului de științe Administrative „Paul Negulescu” din Sibiu, p. 3.

39 Formula aparține lui P. LEGENDRE, *Trésor historique de l'État en France*, Fayard, 1992.

40 J.P. JACQUÉ, *Le rôle du droit dans l'intégration européenne*, în *Philosophie politique* nr. 1/1991.

41 Anibal TEODORESCU, *Tratat de drept administrativ*, București, 1929, p. 18.

42 Virginia VEDINAȘ, *Codificarea juridică și codificarea deontologică*, în *Caietul Științific* nr. 6/2004, Editura Burg, Sibiu, p. 366.

43 Un studiu colectiv asupra temei a fost propus de F. DUBOIS, M. ENGUELEGUELE, G. LEFEBVRE și M. LOISELLE sub titlul *La contestation du droit administratif dans le champ intellectuel et politique*, PUF, Paris, 1993.

44 *Vezi Droit, législation et liberté*, vol. 1, „Regles et ordre”, PUF, Paris, 1980.

45 I. ALEXANDRU, *op. cit.*, p. 4.

46 L. COHEN-TANUGI, *Le droit sans l'État. Sur la démocratie en France et en Amérique*, PUF, Paris, 1985; M. Crozier, *État modest, État moderne. Stratégies pour un autre changement*, Fayard, Paris, 1987.

47 I. ALEXANDRU, *op. cit.*, p. 6.

48 F. EDWALD, *L'État providence*, Grasset, Paris, 1986.

49 C. EISENMANN, *Cours de droit administratif*, *Le droit applicable à l'administration*, LGDJ, Paris, vol. I, p. 529 și urm.

50 R. CHAMPS, *Le service public et la puissance publique*, RDP, 1968, p. 235 și urm.

51 D. M. ȘANDRU, *Evoluții recente în armonizarea dreptului european al contractelor*, în *Revista Română de Drept Comunitar* nr. 3/2007, p. 34.

52 *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* nr. C 158/400/1989, <http://eur-lex.europa.eu>

53 *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* nr. C 205/518/1994, <http://eur-lex.europa.eu>

54 *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* nr. C 255/1/2001, <http://eur-lex.europa.eu>

55 *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* nr. C 140E/538/2001, <http://eur-lex.europa.eu>

56 *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene* nr. C 63/1/2003, <http://eur-lex.europa.eu>

57 W. KERBER, S. GRUNDMANN, *An optional European contract law code: Advantages and disadvantages*, în *European Journal of Law and Economics* nr. 3/mai 2006, vol. 21, Editura Springer Netherlands, p. 215-236, www.springerlink.com.

58 A se vedea, pentru detalii, *noul Cod civil european* preluat de pe <http://blog.popescu-legal.com/noul-cod-civil-european>.

59 Maria ORLOV, Ioana-Alexandra ORLOV,

Bref expose sur la dispute concernant un Code civile europeen, în „European Union History Culture and Citizenship, Sesiune anuală de comunicări științifice, Universitatea din Pitești, 2012, p. 535.

60 Experți juriști din mediul academic sunt pe punctul de a finaliza un manual juridic care conține principiile fundamentale ale dreptului privat din statele membre ale UE și care ar putea constitui baza de pornire a unui Cod civil european”, relatează încă la data de 22.10.2007 „EUObserver”, sub semnătura lui Mark Beunderman.

61 Gérard CORNU, *Un cod civil nu este un instrument comunitar*, Dalloz 2002, p. 351.

62 Edmond PICARD, *Le droit pur, Les Permanences juridiques, Les Constantes juridique*, Editura, Flammarion, Paris,

63 I. RIȘAVI, I. IONESCU, *Chimie*, Editura tehnică, București, 1974, p. 18.

64 Substanțe izomorfe (de la *isos* = același și *mophfe* = formă), iar fenomenul prin care iau naștere izomorfism.

65 Martijn HEESELIINK, *Proiectul unui Cod civil european*, în *Jurnalul de drept European* nr. 10/2004.

BIBLIOGRAFIE:

1. BARAV, Ami; PHILIP, Christian, *Dictionaire Juridique des Communautés Européennes*, PUF 1993.

2. BĂDESCU, Valentin-Stelian, *Umanizarea dreptului umanitar*, Editura CHBeck, București, 2007.

3. BOULOUIS, Jean, *Droit institutionnel des Communautés européennes*, Domat Montchrestien, 1993.

4. CIORĂNESCU, George, *Europa Unită. De la idee la întemeiere*, Editura Paideia, București, 2004.

5. De la ROCHÈRE, Jacqueline Dutheil, *Introduction au droit de l'Union Européenne*, Hachette, 1995.

6. GAUTRON, Jean-Claude, *Droit européen*, Dalloz, 2002.

7. HEN, Christian; LÉONARD, Jacques, *Uniunea Europeană. Un memento complet asupra integrării europene*, ediția a 10-a, Editura C.N.I. Coresi S.A., București, 2002.

8. IORGOVAN, Antonie, *Tratat de drept administrativ*, vol. I, Editura All Beck, București, 2001.

9. ISAAC, Guy, *Droit communautaire général*, Ed. Massou, 1994.

10. JINGA, Ion, *Uniunea Europeană. Realități*

și *Perspective*, Editura Lumina Lex, București 1999.

11. KOVAR, R., *Communautes Européennes – caractères généraux*, Juris-Classeur Europe, 1998, Fascicule, p. 110.

12. MANIN, Philippe, *Les Communautes Européennes, L'Union Européenne*, Pedone, 1998.

13. POPESCU, Ion A.; BONDREA, Aurelian A.; CONSTANTINESCU, Mădălina I., *Uniunea Statelor Europene. Alternativă la sfidările secolului al XXI-lea*, Editura Economică, București, 2005.

14. RICU, Carmen Simona, *Ordinea juridică europeană*, în *Caietul Științific al Sesiunii anuale*

de comunicări științifice al Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.

15. SANTAI, Ioan, „Codificarea administrativă, cerință a statului de drept și a integrării europene a României”, în *Revista de Drept Public* nr. 1/2003.

16. ȘANDRU, D. M., „Evoluții recente în armonizarea dreptului european al contractelor”, în *Revista Română de Drept Comunitar* nr. 3/2007.

17. TINCA, Ovidiu, *Drept comunitar general*, ediția a III-a, Editura Lumina Lex, București, 2005.

18. VEDINAȘ, Virginia, „Codificarea juridică și codificarea deontologică”, în *Caietul Științific* nr. 6/2004, Editura Burg, Sibiu.

STATUTUL ȘI ROLURILE STATELOR NAȚIONALE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

*Dr. Petre DUȚU**

Statele membre ale Uniunii Europene dispun de statute diferite și își asumă roluri diverse. Puterea economică, dimensiunea geografică și numărul populației sunt factori esențiali ce determină statutul și rolurile asumate de fiecare stat.

Tratatul Uniunii Europene definește drepturile și îndatoririle statelor membre și contextul promovării intereselor naționale și europene.

Cuvinte cheie: stat național; statut; roluri; Uniunea Europeană; Tratatul de la Lisabona.

1. Considerații privind statul național

În timp de câteva secole, Occidentul s-a bazat pe un tip de stat – cel național – care a asigurat stabilitatea internă, dar și cadrul de manifestare a popoarelor pe scena politică internațională¹. O serie de fenomene de natură politică, socio-demografică și economică apărute la începutul secolului XXI au readus în discuție, printre altele, și o multitudine de întrebări formulate cu mult timp înainte, dar cu răspunsuri extrem de diferite. Printre acestea, întrebarea dacă acest tip de stat mai este capabil să facă față provocărilor generate de fenomenul globalizării politice, al creșterii interdependențelor economice și, simultan, al conturării noii ordini politice internaționale.

Din această perspectivă, lumea academică și elita politică par a fi divizate în tabere adesea

ireconciliabile. Pe o „baricadă” se găsesc cei care văd în conservarea statului-națiune securizarea matricei identitare naționale, promovarea culturii naționale și a identității etnice, soluția optimă pentru orice comunitate umană care trebuie să ființeze într-o lume tot mai interdependentă economic și financiar².

Statul național poate fi definit ca o formă de organizare socială ce există pe un teritoriu conturat cu precizie și recunoscut de către comunitatea internațională, pe de o parte, și un ansamblu de instituții caracterizate prin deținerea monopolului elaborării normelor de drept și de folosire a forței, pe de altă parte. Privit în evoluția sa, statul este concomitent o realitate istorică și o construcție teoretică, ceea ce explică dificultatea definirii sale³.

Statul modern constituie raportul social de ordin politic primordial ce reprezintă punerea în relație a cetățenilor cu instituțiile de ordin politic ce dețin putere publică⁴.

În plan juridic, criteriul principal de definire al statului este suveranitatea, o caracteristică ce permite exercitarea puterii respectivului stat. Aceasta înseamnă că, în interiorul granițelor sale, statul dispune de toate competențele care îi permit existența, dezvoltarea și funcționarea. Atunci când suveranitatea este exercitată de un singur ansamblu instituțional, statul este unitar. Dacă suveranitatea

** Dr. Petre DUȚU, cercetător științific gr. II, este membru al Asociației absolvenților Universității Naționale de Apărare „Carol I”. E-mail: dutupetre63@gmail.com*

este partajată între mai multe state suverane, regrupate în cadrul unui ansamblu statal, atunci se vorbește de stat federal.

Trecerea de la statul modern la statul post-modern a favorizat diminuarea suveranității statului națiune⁵, ceea ce echivalează cu o contestare a suveranității statelor, îndeosebi ca urmare a efectelor globalizării și integrării regionale.

Statul joacă un rol esențial și pe plan internațional, pentru că îi revine obligația să își apere teritoriul și populația. În acest scop, statul poate încheia convenții privind diferite tipuri de relații cu celelalte state și dispune de forțe armate. Prin urmare, statul este atât subiect de drept internațional, cât și o putere.

Pe plan intern, statul îndeplinește o serie de funcții: emite legislația, conduce instituțiile însărcinate cu punerea în aplicare a legilor și celorlalte acte normative, organizează, conduce și controlează funcționarea legală a societății, de la educație la apărare națională. Pe plan extern, statul își promovează și urmărește interesele prin diplomatie și, la nevoie, prin folosirea forței armate.

Îndeplinirea acestor funcții presupune resurse pe care statul le constituie prin impozitele și taxele colectate de la populație și alți actori economici.

În afirmarea statutului și rolurilor sale interne, regionale și internaționale, statul va fi afectat în continuare de fenomenul globalizării, ce generează atât efecte pozitive, cât și negative. În opinia mea, statul trebuie să valorifice de o manieră eficace efectele benefice ale globalizării și integrării regionale în folosul cetățenilor săi și să le minimizeze pe cele negative.

2. Statutul și rolurile statului național în UE

În analiza acestui aspect semnificativ, mă voi sprijini pe textele consolidate ale Tratatului privind Uniunea Europeană (TUE), Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) și pe protocoale adoptate la Lisabona în 2009.

În opinia mea, TUE conține două mari categorii de prevederi:

- una ce acordă libertate statelor membre de a decide și acționa independent, însă în spiritul principiilor și valorilor Uniunii Europene;
- alta, ce limitează posibilitatea statelor membre de a decide și acționa fără acordul Uniunii Europene.

Ambele categorii de prevederi arată că Uniunea dispune atât de competențe partajate cu statele membre, cât și de competențe exclusive, de tip federal.

Fundamentul acestei situații îl constituie articolul 1 al TUE, care afirmă că statele membre atribuie competențe Uniunii pentru realizarea obiectivelor lor comune⁶. În plus, orice competență care nu este atribuită Uniunii prin tratate aparține statelor membre⁷. Totuși, UE intervine și în domeniile ce nu sunt de competența sa exclusivă, dacă și în măsura în care obiectivele acțiunii preconizate nu pot fi realizate de statele membre, nici la nivel central, nici la nivel regional sau local, dar pot fi realizate mai bine la nivelul Uniunii⁸.

De fapt, aceste prevederi ale TUE definesc coordonatele statutului statului național membru în Uniune și spectrul rolurilor pe care și le poate asuma.

Domeniile în care statele membre pot acționa relativ autonom, dar în spiritul principiilor și valorilor UE, sunt:

- educația, sănătatea și sistemele de protecție socială; acestea sunt de competența exclusivă a statului național, pentru că există discrepanțe semnificative între statele membre în ceea ce privește dezvoltarea economică și socială;
- apărarea integrității teritoriale și asigurarea securității cetățenilor săi, precum și a ordinii publice; securitatea națională rămâne de competența statului membru⁹;
- consolidarea cooperării în cadrul competențelor non-exclusive ale UE;
- retragerea din UE, prin renunțarea la calitatea de membru¹⁰.

Pe de altă parte, Uniunea Europeană partajează cu statele membre o serie de competențe. Tratatul de la Lisabona prevede noi competențe ce trec din câmpul de acțiune exclusiv al statelor în lista de competențe partajate. Astfel, se pot menționa următoarele: piața internă; politica socială pentru aspectele definite în Tratatul de la Lisabona; coeziunea economică, socială și teritorială; agricultura și pescuitul, cu excepția conservării resurselor biologice ale mării; mediul; protecția consumatorului; spațiul de libertate, securitate și justiție; obiectivele comune de securitate în materie de sănătate publică, pentru aspectele definite în tratat; energie; transporturi; rețelele transeuropene. Se poate afirma că UE dispune din ce în ce mai mult de competențe cu caracter statal. Totuși,

trebuie menționat faptul că, per ansamblu, UE respectă identitățile naționale, principiu detaliat în articolul 4 al Tratatului de la Lisabona.

Sintetic, UE are competențe în domeniile legislativ, economic, politică externă, politică de securitate și apărare comună.

În ceea ce privește domeniul legislativ, statele membre își armonizează legile naționale cu acquis-ul comunitar. De asemenea, conform articolului 7 din Tratatul de la Lisabona, în situația în care sunt dovezi clare că există un risc de încălcare gravă, de către un stat membru, a valorilor prevăzute la articolul 2, Consiliul UE poate, în urma unor proceduri decizionale clar definite, să decidă suspendarea anumitor drepturi de care respectivul stat membru se bucură în urma aplicării tratatelor¹¹. Valorile la care face referire articolul 2 din Tratat, a căror încălcare atrage aceste măsuri, se referă la respectarea demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, a drepturilor omului, inclusiv a drepturilor minorităților.

În ceea ce privește economia, statele membre își coordonează politicile în cadrul Consiliului UE, iar Consiliul European trasează direcțiile generale în acest domeniu. De asemenea, în plan economic, statele membre pot recurge la procedura cooperării consolidate. Aceasta este admisă doar când Consiliul UE decide că obiectivele vizate de respectiva inițiativă de cooperare, la care se angajează minimum nouă state, nu pot fi atinse într-un interval de timp rezonabil la nivelul Uniunii.

În domeniul politicii externe, acțiunile statelor membre sprijină activ și fără rezerve politica externă a UE¹². În plus, Tratatul menționează că statele membre lucrează împreună în vederea consolidării și dezvoltării solidarității politice reciproce și se abțin de la orice acțiune contrară intereselor UE sau care pot afecta eficiența UE ca forță unitară în relațiile cu ceilalți actori ai arenei internaționale. De asemenea, statele membre își coordonează acțiunea lor în cadrul organizațiilor și conferințelor internaționale apărând pozițiile UE¹³.

Referitor la domeniul politicii de securitate și apărare comună, statele membre participă la realizarea sa, potrivit angajamentelor asumate prin aderarea la Uniunea Europeană. De asemenea, statele membre participă cu efective militare și civile, precum și financiar și material la misiunile asumate de către UE în privința prevenirii și gestionării crizelor și conflictelor în lume.

Dacă avem în vedere domeniile în care statele membre acționează și maniera în care acest lucru se realizează, se poate afirma că există un spațiu limitat în care statele se pot manifesta. În opinia mea, potrivit prevederilor TUE, se pare că avem de a face cu o conducere centralizată, planificată și coordonată de la Bruxelles a aproape tuturor domeniilor de activitate umană. Și aceasta în numele unor principii și valori generoase, dar puse în practică diferențiat și inegal în funcție de o serie de criterii mai puțin definite în TUE.

Uniunea Europeană respectă egalitatea statelor membre și identitatea lor națională, inerentă structurilor lor fundamentale politice și constituționale¹⁴, dar, în opinia mea, doar în plan teoretic. Prin urmare, consider că, în fapt, statele membre sunt inegale din punct de vedere al stadiului dezvoltării și al nivelului de trai. Din această cauză, și statutele lor în cadrul Uniunii sunt diferite. De fapt, statutul real al oricărui stat în UE este determinat de două elemente fundamentale: a) *puterea economică* și b) *dimensiune* în termeni de suprafață teritorială și numărul de locuitori. Cu cât un stat membru este mai puternic din punct de vedere economic, are o suprafață mai întinsă și o populație mai numeroasă, cu atât statutul său în UE este mai înalt și vocea sa este mai ascultată și respectată în cadrul instituțiilor europene. În plus, populația unui stat membru asigură numărul mai mare sau mai mic de reprezentanți ai săi în Parlamentul European. Ipotetic, un număr mare de parlamentari ai unui stat membru poate să asigure trecerea unei măsuri care să conducă la atingerea unui interes național. Pe de altă parte, puterea economică are un rol major în conturarea statutului unui anumit stat membru în cadrul UE, prin dimensiunea contribuției sale la bugetul UE. De aceea, se asistă frecvent la impunerea unor măsuri de natură economico-financiară generate de statele mari și puternice economic în întreaga Uniune. Un exemplu îl constituie măsurile de austeritate impuse guvernelor statelor membre în perioada 2010-2012¹⁵.

3. Viitorul statului național în Uniunea Europeană

Conceptul modern de stat național este atașat statelor recunoscute de ONU și rămâne baza relațiilor internaționale. UE este o construcție *sui generis*, cu o specificitate evidentă în istoria

relațiilor internaționale, fiind o uniune voluntară de state suverane și popoare cu o istorie națională proprie, dar care sunt și parte a Uniunii, cadru în care acestea cedează o parte din suveranitate în anumite domenii.

Compatibilitatea construcției europene și a statului-națiune poate fi analizată din prisma celor peste 60 de ani de existență a Uniunii Europene. Din punctul de vedere al performanței economice, dacă se iau în calcul realizările sale în acest domeniu, UE se conturează drept unul dintre cei mai puternici actori ai arenei internaționale. Din punct de vedere politic, lucrurile se prezintă diferit. Totuși, nu trebuie omis sau subestimat faptul că, UE a atins în bună măsură obiectivele stabilite inițial – *prosperitate, stabilitate și pace*.

Interesul nostru se îndreaptă însă spre analiza situației prezente și a evoluțiilor posibile ale UE, din perspectiva relațiilor dintre statele naționale, pe de o parte, și, de cealaltă, Uniunea Europeană.

Din acest punct de vedere, Jean-Dominique Giuliani, cercetător și președinte din anul 2000 al Fundației Robert Schuman, făcea observația că „statul națiune este din ce în ce mai contestat, însă este tenace”¹⁶. În continuare, vom analiza remarca potrivit căreia „statul națiune este din ce în ce mai contestat”. Schimburile de bunuri, servicii și capitaluri, ca și libera circulație a ideilor și persoanelor, au atins un nivel neegalat în istoria umană. Permeabilizarea frontierelor la toate aceste elemente are repercusiuni asupra exclusivității de care se bucurau statele pentru a le reglementa și afectează legitimitatea acestora de a interveni prin norme și reguli.

Apartenența la o comunitate națională nu mai este un fapt evident. Pe teritoriul statelor, identitățile naționale slăbesc, în contextul în care există grupuri minoritare care le contestă, prevalându-se de religie, origini, limbă, care împing indivizii din aceste grupuri să se apropie de rădăcinile lor pentru a-și afirma diferențele. Separatismului politic prosperă până la a pune în discuție statul, în Spania, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, în Italia. Iar în România există opinii referitoare la crearea unui ținut secuiesc. Totodată, s-au creat noi state, mai ales după destrămarea URSS și a Iugoslaviei, care au moștenit din istorie doar aparenta unitate și oportunismul anumitor conducători. A locui pe un teritoriu și a plăti impozite nu este suficient pentru a împărtăși conștiința apartenenței la aceeași comunitate și

pentru a-i accepta regulile. Conceptul de națiune este contestat printr-un anumit cosmopolitism.

Legitimitatea statului național ca actor al arenei internaționale este contestată, prin rolul din ce în ce mai important pe care îl joacă actorii non-statali, indiferent că vorbim despre organizații regionale și internaționale, de companii transnaționale sau de grupări de crimă organizată.

În ceea ce privește actorii internaționali non-statali, după cum se știe, marile întreprinderi multinaționale s-au rupt de mult timp de cadrul statal, prea îngust pentru dezvoltarea lor economică.

Numărul de organizații non-guvernamentale pe lângă ONU a crescut de la 40 în 1948 la 3052 în 2007¹⁷. În opinia mea, aceste ONG-uri cultivă dreptul imixtiunii, dezvoltă o gândire non-statală globalizată mediatic și beneficiază de informația globală, reprezentând un mijloc de control asupra modului în care sunt exercitate prerogativele statale.

Grupurile de crimă organizată reprezintă amenințări la adresa securității statelor, ceea ce a dus la necesitatea ca actorii statali să sporească inițiativele de cooperare, astfel încât să poată preveni și contracara în mod eficient aceste amenințări.

Totodată, conceptul de comunitate internațională, fondat pe valori universale, se conturează adesea ca fiind antagonic celui de stat național. Acestea din urmă sunt determinate să acționeze în vederea furnizării de asistență populațiilor în nevoie, sub influența presiunii opiniei publice sau acțiunilor de lobby. Uneori, această determinare se face prin utilizarea forței. De pildă, Serbia și-a modificat politica față de Kosovo în urma bombardamentelor NATO. Acțiunea sau abținerea de la acțiune a statelor naționale este condiționată de regulile pe care au acceptat să le respecte în comportamentul lor pe arena internațională. Aceasta a făcut posibil ca organizații constituite voluntar de statele națiune, precum UE, să funcționeze ca veritabili actori internaționali, în mod distinct de cel al actorilor statali, creând posibilitatea ca rolul fundamental al acestora din urmă să fie pus sub semnul întrebării.

Totuși, ideea de *stat național cunoaște o revigorare, beneficiind de efectele globalizării*. Astfel, se profilează o mișcare paradoxală, care aduce beneficii statului național, receptacul natural al unei repleții identitare a popoarelor. Deși este

contestat din multe puncte de vedere, statul național pare să reziste cu tenacitate și să-și afirme rolul specific pe arena internațională.

Opinia publică este îngrijorată de scăderea nivelului de securitate, atât pe plan intern, cât și extern. Crima organizată a profitat de facilitatea de trecere a frontierelor pentru a se dezvolta. Incertitudinile în materie de securitate sunt cauzate și de proliferarea armelor nucleare, terorismul internațional și violența extreme, schimbările în raporturile de forțe. Bugetele apărării au tendința de a crește în lume, mai puțin în Europa. În acest context, *statul național se conturează a fi ultima redută a securității cetățenilor săi.*

Statul național este, de asemenea, cel care *răspunde cel mai bine nevoii de căutare a unei noi identități*, în consens cu globalizarea și integrarea regională. Această tendință se exprimă în diverse maniere, pe plan religios, sectar, regional, fiind transpusă și în limbă, factor de identitate prin excelență. Individul poate fi copleșit de numărul schimbărilor cu care se confruntă zilnic. Din această cauză, statul național se bucură, în țările democratice, de legitimitatea dată de alegerea prin sufragiu universal direct. Istoric, apariția democrației este legată de existența statului național și, din această cauză, se estimează că acesta este singurul cadru legitim de organizare socială. Statul național este, de regulă, cea mai legitimă organizație politică.

De asemenea, având în vedere că numărul de state membre ale ONU a crescut de la 51 în 1945 la 192 în 2012¹⁸, consider că *statul națiune are viitor.*

La începutul secolului al XXI-lea, patru aspecte se manifestă covârșitor¹⁹:

Dimensiunea teritorială și cea demografică a statelor sunt factori importanți din perspectiva rolului statelor națiune pe arena internațională

Într-o lume globalizată, mărimea, ca suprafață și număr de locuitori, este o sursă de putere. Însă, exemplul luptei împotriva terorismului, războiul din Irak și Afganistan și problemele pe care ele le ridică pentru actorul recunoscut, cel puțin până de curând, ca unică super-putere a lumii (SUA) arată că acest tip de surse de putere cantitative nu sunt suficiente. Rivalitatea cu China slăbește dolarul, iar imaginea negativă a politicii SUA pe plan internațional nu consolidează modelul american, dimpotrivă, diminuează influența SUA în lume. Cel mai puternic stat națiune nu este cruțat de

globalizare. Ceea ce este sigur e că un stat națiune care nu are o mărime semnificativă în secolul al XXI-lea nu contează. Acesta este unul din motivele pentru care crearea și funcționarea UE, ca organizație de integrare economică și politică a unor state națiune de dimensiuni medii și mici, constituie o opțiune viabilă a statelor europene în ceea ce privește rolul lor pe arena internațională.

Regruparea statelor națiune

Tendința de regroupare a statelor este una de actualitate și considerăm că se va menține și în viitor. Succesul UE a determinat și alte state să opteze pentru crearea unei astfel de organizații, dat fiind că reprezintă o metodă originală care permite acestora să-și regroupeze forțele, păstrând totodată statul națiune. Frecvența acestor regroupări a statelor a crescut, acestea putând fi identificate în toate regiunile lumii. Cu mai mult sau mai puțin succes, statele s-au organizat de o manieră regională (APEC, ASEAN, SADC, MERCOSUR, NAFTA)²⁰, pe un model funcțional (Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol), religios (Organizația Conferinței Islamice) sau inspirat de un model național (Liga Arabă, Uniunea Africană, Comunitatea Statelor Independente), ori chiar o alianță politico-militară operațională (Organizația Tratatului Nord-Atlantic). Statele națiune caută să identifice modalități prin care să își facă vocile mai bine auzite pe plan regional și internațional, în condițiile globalizării, chiar și atunci când dimensiunea lor este considerabilă.

Vremea imperiilor a trecut

Spiritul imperial este contestat. Opinia internațională în formare și regulile multilaterale existente reglementează comportamentul statelor naționale pe arena internațională. Postura imperială nu mai este acceptată și nu permite marilor puteri să acționeze ca în secolul al XIX-lea. Acesta este, de exemplu, cazul Rusiei. SUA se află frecvent în minoritate la ONU. În consecință, folosirea forței este limitată prin accesul facil la informații, prin frecvența schimburilor și prin promovarea democrației. Nu este ușor să pornești la război împotriva unui actor cu care au fost stabilite relații și care este și partener comercial. Spectacolul războiului, al masacrelor sau dramelor umanitare modelează opinia publică și influențează puternic guvernele. Evident, conflictele sunt în continuare posibile, dar sunt și limitate în actualul context internațional. Globalizarea, temperată de responsabilitate și solidaritate

mondială instituționalizate în cadrul organizațiilor internaționale și regionale, este, probabil, singura soluție durabilă. Totuși, în acest context, interesul național rămâne, pentru mult timp, principalul reper în relațiile internaționale. Chiar în cadrul UE, statele membre acționează în vederea promovării și apărării intereselor naționale.

„Cucerirea economică” a statelor

Deși vremea imperiilor a trecut, trebuie făcută distincția între cucerirea unor state prin forța armată, prin război, și cucerirea acestora prin mijloace preponderent economice. Constrângerea unui stat național de alt stat, prin forța armelor, generează resentimente și rezistență față de agresor. De aceea, în prezent, sunt preferate mijloacele economice, care nu determină resentimente față de „ocupant” de amploarea celor generate prin utilizarea forței armelor, nici la rezistență, pentru că nu implică utilizarea unor instrumente coercitive palpabile, precum armele, și nu se impune prin forță brută sau violență. „Victima” solicită sprijinul economic și îl acceptă voluntar creând, în acest scop, cadrul legal și psihosocial adecvat. În acest sens, privatizările din anumite state naționale, inclusiv europene, se pot transforma într-un mijloc de acaparare a economiei naționale de către alte state sau societăți multinaționale. Pe aceeași linie pare să se înscrie și politica de numire a unor manageri străini în fruntea unor companii de stat pentru a le rentabiliza. În plus, acțiunea concertată a „asasinilor economici” pare a fi omniprezentă într-o lume globalizată²¹.

Concluzii

Statul național este cea mai viabilă formă de organizare politică, necesară prezervării identității naționale. Apartenența sa la diferite organizații regionale și internaționale nu trebuie să aducă atingere legitimității și competențelor sale esențiale.

Statutul și rolurile statelor membre ale Uniunii Europene sunt într-o continuă evoluție, orientată spre o apropiere a importanței și egalității lor. Statutul statelor membre ale UE este diferit și va continua să fie astfel, iar rolurile asumate vor fi la fel diverse și fondate pe doi factori: *putere economică* și *resurse cantitative de putere, precum suprafața și numărul populației*. Calitatea de cetățean european nu modifică rolul jucat de resursa demografică a unui stat în ceea ce privește statutul său în cadrul Uniunii. Astfel, state precum

Germania sau Franța vor continua să aibă un cuvânt greu de spus în evoluția, pe toate planurile, a Uniunii Europene.

Deși rolul statului național este contestat frecvent, acesta va continua să reziste cu tenacitate și să-și asume rolul de apărător și păstrător al identității naționale într-o lume globalizată și globalizantă. Legitimitatea sa nu poate fi negată, ci cel mult contestată. Este necesar ca statul național să se adapteze la fenomene precum globalizarea și integrarea regională. De asemenea, este necesar ca această capacitate de adaptare, flexibilitate, să se manifeste în patru privințe: concepția asupra statului și a democrației; dezvoltarea parteneriatelor între state și societate; punerea în practică a conceptului de subsidiaritate activă și includerea statului-națiune în sisteme în rețea.²²

În cadrul Uniunii Europene, care tinde să-și asume din ce în ce mai mult roluri de tip federal, statele naționale vor continua să existe, cel puțin atât timp cât se vor exista discrepanțe în dezvoltarea lor socială și economică. În plus, apărarea și promovarea intereselor naționale este, deocamdată, garantată de existența statelor naționale.

NOTE:

1 Constantin HLIHOR, *Sfârșitul statului-națiune și al identității naționale sau criză de soluții*?, http://istorie.ucdc.ro/7.%20Revista%20PDF%20files/AUCDCI%202%20Website/9_Hlihor.pdf, p. 1, accesat la 03.03.2013.

2 Pierre VERCAUTEREN, *La crise de l'état dans l'Union Européenne. Une sortie de crise par une refondation du sens*?, <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/FD001361.pdf>, accesat la 03.03.2013.

3 ***, Direction de l'information légale et administrative, *Decouverte des institutions, Qu'est-ce que l'Etat?*, 14.09.2012, <http://www.vie-publique.fr/decouverte-institutions/institutions/approfondissements/qu-est-ce-que-etat.html>, p. 1, accesat la 03.03.2013.

4 Bernard BILLAUDOT, *Une théorie de l'Etat social*, <http://regulation.revues.org/2523>, p. 13, accesat la 03.03.2013.

5 GAUDRON Stéphanie, *La conception de l'Etat dans les théories de l'Economie Politique Internationale*, http://www.univ-paris13.fr/cepn/IMG/pdf/wp2003_02.pdf, p. 2, accesat la 04.03.2013.

6 *Tratatul privind UE*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:RO:PDF>, art. 1.

7 *Ibidem*, art. 4 paragraf 1.

- 8 Ibidem, art. 5 paragraf 3.
- 9 Ibidem, art. 3 paragraf 2.
- 10 Ibidem, art. 49 A.
- 11 Ibidem, art. 7.
- 12 Ibidem, art. 14, paragraf 1.
- 13 Ibidem, art. 28 E.
- 14 Ibidem, art. 4, paragraf 2.
- 15 Referitor la situația economiei UE, a se vedea <http://www.finanteazi.ro/2013/03/despre-situatia-economiei-ue.html>.
- 16 Jean-Dominique GIULLIANI, *Les Etats-nations sont-ils compatibles avec l'idée européenne?*, http://www.jd-giuliani.eu/fr/article/cat-4/100_Les-Etats-nations-sont-ils-compatibles-avec-l-idee-europeenne.html, p. 2, accesat la 04.03.2013.
- 17 Ibidem, p. 3.
- 18 Statele membre ale Organizației Națiunilor Unite, http://www.onuinfo.ro/despre_onu/statele_membre/
- 19 ***, *Les Etats-nations sont-ils compatibles avec l'idée européenne?*, http://www.jd-giuliani.eu/fr/article/cat-4/100_Les-Etats-nations-sont-ils-compatibles-avec-l-idee-europeenne.html, p. 5, accesat la 04.03.2013.
- 20 APEC – Cooperarea Economică Asia-Pacific / Asia-Pacific Economic Cooperation; ASEAN – Asociația Națiunilor din Sud-Estul Asiei / The Association of Southeast Asian Nations; SADC – Comunitatea de Dezvoltare a Africii de Sud / The Southern African Development Community; MERCOSUR – Piața Comună a Sudului / Southern Common Market / Mercado comun del Sud; NAFTA – Acordul Nord-American de Comerț Liber / North American Free Trade Agreement.
- 21 John PERKINS, *Confesiunile unui asasin economic*, București, Editura Litera, 2010.
- 22 Pierre CALAME, Nicolas HAERINGER, *Les mutations de l'Etat-Nation face à la mondialisation*, <http://www.institut-gouvernance.org/en/analyse/fiche-analyse-183.html>, p. 1, accesat la 04.03.2013.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, France Diplomatie - Ministère des Affaires étrangères, <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/europe-828/traite-de-lisbonne/article/presentation-80333>
2. BUȚA, Viorel; DUȚU, Petre, „Interdependența intereselor naționale cu interesele europene”, *Impact strategic*, nr. 2/2012.
3. CALAME, Pierre; HAERINGER, Nicolas, *Les mutations de l'Etat-Nation face à la mondialisation*, <http://www.institut-gouvernance.org/en/analyse/fiche-analyse-183.html>
4. GAUDRON, Stéphanie, *La conception de l'Etat dans les théories de l'Economie Politique Internationale*, Document de Travail CEPN (CNRS-UMR n°7115), Université de Paris 13,
5. N° 02-2003, http://www.univ-paris13.fr/cepn/IMG/pdf/wp2003_02.pdf
6. GIULLIANI, Jean-Dominique, *Les Etats-nations sont-ils compatibles avec l'idée européenne?*, 29.03.2008, http://www.jd-giuliani.eu/fr/article/cat-4/100_Les-Etats-nations-sont-ils-compatibles-avec-l-idee-europeenne.html
7. HLIHOR, Constantin, *Sfârșitul statului națiune și a identității naționale sau criză de soluții ?*, http://istorie.ucdc.ro/7.%20Revista%20PDF%20files/AUCDCI%20%20Website/9_Hlihor.pdf
8. http://www.univ-paris13.fr/cepn/IMG/pdf/wp2003_02.pdf
9. PERKINS, John, *Confesiunile unui asasin economic*, București, Editura Litera, 2010.
10. *Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne*, http://www.traite-de-lisbonne.fr/Traite_de_Lisbonne.php?Traite=1
11. *Tratatul privind Uniunea Europeană*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:RO:PDF>

SURSELE DEFICITULUI DEMOCRATIC AL UE ÎN „ETAPA POST-NISA”, DE LA PROIECTUL DE CONSTITUȚIE EUROPEANĂ LA TRATATUL DE LA LISABONA

*Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU**

Prezentul articol încearcă să identifice principalele surse ale deficitului democratic al UE, în funcționarea cotidiană a Uniunii, din momentul conturării și supunerii la referendum cetățenilor europeni, a faimosului tratat european constituțional (respins însă în 2005, prin nu mai puțin celebrele referendumuri din Olanda și Franța – țări fondatoare ale Uniunii). Majoritatea elementelor, concepțiilor despre structura și funcționarea instituțională a UE din conținutul tratatului constituțional au fost preluate cu foarte puține modificări, uneori cu modificări de termeni, înlăturându-se cei „delicați” pentru trendul pro-suveranitate) în tratatul de la Lisabona (2009). S-a ajuns, astfel, la realitatea unei concepții federaliste europene (conținutul tratatului constituțional din 2005) ambalate într-o haină westphaliană (tratatul de la Lisabona, ca tratat internațional încheiat între statele UE).

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană; Constituția Europeană; legitimitate europeană; deficit democratic; instituții UE; tratatul de la Lisabona.

Introducere

Conform autorilor care s-au pronunțat contra textului constituțional din 2004¹, acesta „nu a

înregistrat niciun avans real către o democrație europeană” iar cele câteva „inovații instituționale din tratat nu pot fi interpretate ca punând capăt absenței democrației în elaborarea și desfășurarea politicilor europene”.

Cu alte cuvinte, *există un uriaș decalaj între ceea ce înțeleg guvernanții prin „democratizarea Uniunii” și prin „deficit democratic”* (considerându-se, de către aceștia, că este suficient a se efectua o *reformă instituțională moderată*, destinată doar a „*apropia*”, a *simplifica* instituțiile UE birocratice, îndepărtate de cetățean)³ și pe de altă parte, sensul pe care îl conferă cetățenii europeni conceptelor politico-juridice de mai sus.

Ca și în „perioada Maastricht-Nisa”, varianta constituțional europeană (ulterior, preluată masiv prin tratatul de la Lisabona - 2009) *nu reprezintă, în aceste opinii, o etapă de deschidere a unei reforme veritabile instituționale și structurale a Uniunii* (până la acest moment, construită, în opinia noastră, *fără implicarea și decizia cetățenilor europeni*)⁴. Astfel, atât în „perioada Nisa” cât și prin tratatul constituțional din 2004 (inclusiv prin tratatul de la Lisabona), votul cetățenilor europeni cu ocazia alegerilor europene *nu are nici un efect concret asupra elaborării sau orientării generale a Uniunii, nici asupra politicilor europene.*

** Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU este consilier în cadrul Institutului Diplomatic Român și cercetător științific onorific în cadrul Institutului Român pentru Drepturile Omului. E-mail: madalina.antonescu@idr.ro; madyantonescu@gmail.com*

De fapt, în cadrul Uniunii, *pentru cetățenii europeni nici nu se pune problema unui „deficit democratic”*, deoarece *democrația* (în sensul participării active la luarea deciziei politice și a controlului politic exercitat de cetățeni asupra instituțiilor UE)⁵ *nu există* (Uniunii reproșându-i-se faptul că nu s-a preocupat, în decursul evoluției sale, să confere cetățenilor prerogativa de a dezbate și de a analiza *politicile* adoptate de guvernanți). Din această cauză, unii autori folosesc sintagma destul de dură a „*guvernării europene neo-feudale*” sau „*paternaliste*”⁶, *pentru a explica abisul care separă cetățenii europeni de „elitele guvernante arhaice”*.

Astfel, conform doctrinei „negativiste” (contrare formei actuale a Uniunii, dar și tratatului constituțional din 2004 – inclusiv tratatului de la Lisabona, care preia masiv concepția și formulările tratatului constituțional), *Uniunea Europeană nu este decât un produs al voinței statale*⁷ (atenție, nu și al cetățenilor europeni, nici al parlamentelor naționale), datorită unei „mari transformări juridico-politice petrecute în cadrul constituționalismului european” (prin pierderea „puterii constituante”, dar și a legăturii juridico-politice dintre aparatul de stat și poporul suveran). Conform acestei opinii, „*construcția europeană a periclitat în mod constant tradiția suveranității populare care justifică exercitarea puterii de către autoritățile statale, deciziile acestora nefiind decât o emanație a poporului suveran*”⁸. Or, sistemul politic al UE este unul inedit, deoarece *nu se menționează nici în tratatele existente, nici în Constituția Europeană din 2004, cu atât mai puțin în tratatul de la Lisabona, cine este „suveranul”* (popoarele statelor membre; cetățenii europeni, statele membre sau Uniunea). Astfel, Uniunea rămâne o construcție politică inedită, prin faptul că *nu s-a desemnat încă o sursă legitimă de putere a Uniunii*, pentru a respecta tradiția constituționalistă a suveranității populare încredințate statului.

1. Legitimitatea UE: o legitimitate „democratică” sau una „diplomatică”?

Legitimitatea Uniunii, în această opinie, nu trebuie să fie condiționată de existența unui „popor european”, ci de o rezolvare a problemei naturii juridice a Uniunii prin „*alegerea fundamentului puterii pe care o conține*” (nici Constituția Europeană și nici tratatul de la Lisabona

neinventând vreo „autoritate” ori vreun „popor”)⁹.

Privind Uniunea ca proces istoric, observăm însă că ea este rezultatul voinței *statelor* membre, fondându-se deci, pe un tip de „*legitimătate diplomatică*”¹⁰ (încredințată de state, prin tratate internaționale, instituțiilor UE, *fără implicarea cetățenilor europeni*). În evoluția sa, Uniunea a înlocuit legitimitatea democratică (variantă care ar fi scutit-o de producerea și de acutizarea crizei sale structurale) cu legitimitatea diplomatică a statelor. Cu toate acestea, *instituțiile UE se confruntă încă de la început, cu un deficit democratic major*. Acesta nu este nicidecum acoperit sau evitat prin faptul că, în cadrul UE, *guvernele naționale devin cele care exercită „puterea constituantă”*¹¹ prin intermediul Consiliului și al Comisiei (ca „executive europene”). Pe de altă parte, se constată *neputința Parlamentului European de a se impune ca o instituție apărătoare a plenitudinii prerogativelor acordate unui parlament național* (aspect care dovedește, implicit, cât de dificil este pentru această instituție UE de a asigura, în mod real, reprezentarea cetățenilor europeni).

După cum afirmau alți juriști¹², „sursa și suportul puterii politice în sânul UE nu trebuie căutate în populația sa; aceste roluri sunt mai degrabă încredințate *statelor* membre”, de unde și ipoteza că „*dimensiunea democratică a constituționalismului din UE s-a pierdut pe drum*”, în vreme ce „voința politică a statelor și juridicizarea statului au fost impuse progresiv în cadrul construcției europene”¹³. Caracteristica principală a Uniunii, ca entitate bazată pe o serie de tratate internaționale de tip integraționist, reflectă o *distanțare față de voința populară* (căreia nu îi pot fi „imputate” aceste tratate). Acest lucru se dovedește prin accentul *pus de state*, în tratatele constitutive UE, pe organizarea competențelor între state și Uniune, precum și în repartizarea atribuțiilor *între instituțiile UE* (în timp ce este inexistentă preocuparea pentru organizarea mecanismelor de participare a *cetățenilor europeni și a parlamentelor naționale* la procesele decizionale și legislative din Uniune).

Ceea ce s-a reproșat tratatului constituțional din 2004 (lucru care continuă și prin tratatul de la Lisabona, fără să fie reparat) a fost tocmai insuficienta susținere a metodelor, instituțiilor și mecanismelor juridico-politice *democratice*, capabile să confere cetățenilor europeni și parlamentelor naționale accesul la viața politică europeană; în alți termeni,

tratatul constituțional (și, pornind de aici, inclusiv tratatul de la Lisabona) trebuia să se bazeze, în opinia noastră, pe *reglementarea juridică a relației politice dintre Uniune și cetățeanul european* și doar în mod secundar, pe relația politică *dintre state (guverne) și Uniune*.

O constituție, după cum consideră unii juriști¹⁴, trebuie să aibă ca scop „doar a asigura manifestarea, extinderea și garantarea drepturilor omului și cetățeanului”. Or, în cazul tratatului constituțional din 2004, nu a fost vorba decât de „o falsă Constituție a Uniunii”, deși aceasta încorporează în cuprinsul său, Carta Drepturilor Fundamentale ale Omului și Cetățeanului European (atât sub aspectul atribuțiilor conferite instituțiilor UE, al prezenței predominante a statelor la nivelul european de guvernare prin intermediul Consiliilor, cât și sub aspectul procesului de elaborare al acestei „Constituții”).

Privind retrospectiv, spre a decela sursele deficitului democratic al UE, observăm că *mandatul* pecare-l-aprimit Convenția Europeană prin declarația Consiliului European de la Laeken/ decembrie 2001 *nu a fost acela de a elabora o „Constituție”*¹⁵; Convenția trebuia doar să examineze chestiunile esențiale ridicate de dezvoltarea viitoare a Uniunii. Competența Convenției¹⁶ a reflectat un *rol decizional predominant al statelor*, interesate să *apere prerogativele executivelor naționale la nivel european* (de exemplu, votul cu majoritate calificată în Consiliu). Această influență majoră, în cadrul Convenției, a guvernelor naționale a avut ca efect evitarea inițierii *unei autentice dezbateri constituționale care ar fi conferit rolul politic primordial parlamentelor naționale și cetățenilor europeni*. Prezența reprezentanților Parlamentului European și ai parlamentelor naționale în cadrul Convenției nu a fost însă o condiție suficientă, deoarece evoluția Uniunii de la nivelul tratatelor internaționale la stadiul constituțional european nu se poate realiza decât prin Parlamentul European și prin parlamentele naționale.

2. Constituție europeană fără o „națiune europeană”

*În acest context, originalitatea sistemului politic al Uniunii provine tocmai din faptul că, fără a crea un popor european, a declanșat „schimbarea formei tradiționale a puterii constituante originare”*¹⁷ (în sensul că aceasta

a devenit „*un mit dizolvat în istoria construcției europene*”, construcție realizată, în opinia acestor autori¹⁸, contrar oricărei idei de „putere” europeană sau națională). Astfel, atât în „perioada Nisa”, cât și în varianta constituțional-europeană din 2004, inclusiv prin tratatul de la Lisabona, *Uniunea nu este fondată pe o putere constituantă, pe un „popor suveran”, ci pe o „putere derivată”*¹⁹, exercitată de către statele membre UE, ale căror reguli de procedură sunt considerate „singurele reguli de legitimare a deciziilor politice luate de state”. Din această perspectivă, *utilizarea termenului de „Constituție Europeană” (pentru tratatul constituțional din 2004) este abuzivă*²⁰, deoarece ne aflăm, de fapt, în fața unui tratat internațional²¹, rezultat al voinței guvernelor naționale *care se consideră singurele calificate să fondeze Uniunea Europeană* (deci, nu se mai simt obligate să se raporteze la „puterea constituantă originară care este poporul suveran” – acest lucru fiind apreciat ca „un aspect mitic” depășit de evoluția sistemului post-statal și inedit al UE”)²². A folosi, pentru acest tratat internațional, *calificarea juridico-politică de „Constituție”* devine, în contextul de mai sus, *un abuz de exprimare*, din moment ce *guvernarea europeană se realizează fără participarea cetățenilor europeni și a parlamentelor naționale*²³, fără posibilitatea acestora de a limita sau controla politic competențele încredințate de guvernele naționale instituțiilor UE.

O reformă viitoare a Uniunii Europene, axată pe înlăturarea deficitului democratic, nu va reuși acest lucru dacă nu va fi însoțită, conform opiniei unor autori²⁴, de *progresul juridico-politic al cetățeniei europene*. Cu alte cuvinte, în situația actuală (stabilită prin tratatele existente și pe care Constituția Europeană o confirmă, situație prelungită și prin tratatul de la Lisabona) doar *trei dintre drepturile politice derivate din cetățenia europeană au o dimensiune autentic europeană* (dreptul de vot și cel de a fi ales în cadrul alegerilor europene; dreptul de a adresa petiții și de a sesiza Mediatorul European), stabilind o relație directă între cetățean și Uniune. În rest, tratatul constituțional (dar și tratatul ulterior, de la Lisabona) *preia drepturile enumerate de tratatul de la Maastricht* ca fiind conținutul juridic al cetățeniei europene; însă acestea sunt *drepturi civice naționale*, ținând de responsabilitatea exclusivă a statelor membre. *Aceste drepturi sunt definite* (inclusiv prin tratatul constituțional semnat de statele membre în 2004)

la nivel de tratate multilaterale, de acorduri cu un caracter interguvernamental și nu consacrate într-o Constituție elaborată de o Adunare Constituantă aleasă direct de cetățeni sau într-o Constituție elaborată de Parlamentul European. Situația actuală relevă însă un caracter arhaic al cetățeniei europene, din cauza discriminărilor conținute în legislațiile naționale cu privire la accesul rezidenților la cetățenia europeană, la beneficiul drepturilor acordate în temeiul acesteia. Mai degrabă, este vorba de o „cetățenie europeană” în sens funcțional, economic, atașată conceptului de „piață liberă”²⁵, decât de o cetățenie transnațională care să reflecte calitatea UE de „comunitate politică”, inclusiv prin raportare la un „spațiu public european”.

Pe de altă parte, în etapa post-Nisa, așa cum a observat doctrina, în varianta constituțional europeană, încă din faza elaborării proiectului tratatului constituțional s-a observat o altă sursă a deficitului democratic al Uniunii, precum mandatul interguvernamental al Convenției Europene (în loc de o mandatare a acesteia prin sufragiu universal și direct în toată Uniunea). Obiectul dezbaterilor Convenției și prioritățile reformei UE au fost stabilite unilateral, prin declarația de la Laeken, de către guverne și nu de către cetățeni sau de parlamente. Mai mult, Convenția a fost compusă din reprezentanți ai statelor membre, care nu au fost aleși de cetățenii europeni pentru a dezbate tema „Constituției Europene”. La acestea s-a adăugat practica guvernelor de a implementa în cadrul UE o „democratizare de sus în jos”, adică de a realiza sistematic o construcție europeană fără consultarea sau implicarea cetățenilor, prin politica faptului împlinit.

Refuzul tratatului constituțional semnat în 2004, prin referendum, nu a exprimat, în această optică, decât refuzul de a mai accepta o construcție politică închisă până și primului grad al democrației²⁶ (democrația de tip reprezentativ, în care cetățenii au posibilitatea ca, prin votul acordat la nivel european, să determine orientarea politicilor europene). Acest tip de democrație se poate realiza dacă alegătorii europeni trimit în Parlamentul European eurodeputați a căror majoritate susține o orientare politică diferită de orientarea majoritară a guvernelor naționale, caz în care Uniunea ar trebui să se reformeze decisiv la nivel instituțional, pentru a transforma Parlamentul European într-un veritabil și puternic parlament²⁷.

Chiar dacă se poate invoca, pentru a combate această teorie negativistă asupra tratatului constituțional (și în prezent, asupra tratatului de la Lisabona), prezența anumitor mecanisme democratice precum alegerea Președintelui Comisiei Europene de către eurodeputați, nu se poate spune că, în realitate, deficitul democratic²⁸ al Uniunii ar fi depășit sau limitat.

Un alt exemplu concret de prevedere ce a creat și a menținut deficit democratic în UE în etapa post-Nisa, care poate fi amintit (și care a fost preluat în tratatul de la Lisabona) a fost art. I-27/Constituția Europeană, prin care Consiliul European propune Parlamentului European un candidat la funcția de Președinte al Comisiei. Rolul Parlamentului European este însă unul limitat (deoarece nu are prerogativa de a contrabalansa Consiliul European, prin desemnarea unui candidat propriu pentru această funcție²⁹; în al doilea rând, Parlamentul poate doar să aleagă candidatul Consiliului European, deci al guvernelor naționale). În cazul în care acesta îl respinge, Consiliul European are dreptul de a desemna alt candidat pe care Parlamentul „îl va alege în conformitate cu aceeași procedură”, fără ca, în această a doua fază a procedurii, să fie prevăzută prerogativa Parlamentului European – și nu a Consiliului European – de a propune acest al doilea candidat. Practic, Parlamentul European nu are o veritabilă influență, nici un autentic control politic asupra acestei proceduri, în care prerogativa numirii candidatului (ca și a numirii finale, a întregii Comisii) aparține guvernelor naționale, prin Consiliul European.

3. Surse ale deficitului democratic al UE în perioada post-Nisa

În tratatul constituțional semnat în 2004³⁰, sursele deficitului democratic al Uniunii sunt de două tipuri: cele preluate din „perioada Nisa”, din prevederile tratatelor comunitare și modificatoare (de exemplu, funcția legislativă acordată unei instituții interguvernamentale, precum Consiliul³¹; regimul confuziei „puterilor”³² în cadrul UE în favoarea Consiliului UE³³; fundamentarea Uniunii pe relația cu statele³⁴ și abia în mod secundar, pe o relație politică directă cu nivelul cetățenilor europeni) și, în al doilea rând, sursele de deficit democratic create de tratatul constituțional (și preluate de tratatul de la Lisabona).

Printre sursele deficitului democratic pe care

tratatul constituțional le-a creat, acutizând astfel criza structurală a Uniunii, se numără și *absența referirii la „puterea constituantă, originară”*³⁵, adică la *popoarele suverane*³⁶ ale statelor membre UE³⁷, ale căror drepturi fundamentale ar trebui garantate, extinse și promovate printr-o veritabilă „Constituție a UE”, de către instituțiile UE, cât și de către statele membre, la toate nivelurile de guvernare ale sistemului politic multi-etajat al UE.

Dintre obiectivele Uniunii *lipsește tocmai finalitățile referitoare la crearea și la consolidarea mecanismelor democratice europene*: crearea unui spațiu public de dezbatere europeană; garantarea și implementarea unei democrații europene autentice³⁸, fundamentate pe respectarea drepturilor cetățenilor europeni și a valorilor democratice europene în relațiile cu statele membre și în relațiile internaționale (cu statele terțe, cu organizațiile internaționale); consacrarea celei de-a patra generații de drepturi fundamentale ale omului (drepturile culturale); garantarea participării parlamentelor naționale la viața politică din UE³⁹. Art. I-5 din tratatul constituțional (concepție preluată și în tratatul de la Lisabona) stabilește relațiile dintre Uniune și statele membre, fără a impune o *obligatie* juridică a statelor și a Uniunii de a face *efectivă* participarea cetățenilor europeni la guvernarea europeană. Acest articol nu este urmat de alt articol, *dedicat reglementării relației politice directe dintre cetățenii europeni și Uniune*, nici de un al treilea articol-cadru *dedicat relației politice directe dintre Parlamentul European și cetățenii europeni* în exercitarea democrației reprezentative europene.

Nu s-a specificat în tratatul constituțional din 2004 (și nici în tratatul de la Lisabona⁴⁰) *tipul de regim politic de guvernare al Uniunii Europene* (de pildă, democrație reprezentativă, combinată cu democrație participativă, dacă s-ar dori o variantă anti-tehocratică și anti-guvernamentală a viitoarei Europe). Ambele tratate, însă, au consacrat *caracterul supranațional al dreptului Uniunii față de dreptul statelor membre*⁴¹, fără a prevedea clar, în contrabalansare, *rolul parlamentelor naționale și al Curților Constituționale din aceste state de a interpreta dreptul Uniunii*, de a-i limita aceste caractere juridice pentru a nu afecta *legitimitatea ordinilor constituționale naționale* ca expresii ale voinței popoarelor suverane).

În ceea ce privește competențele UE, în niciunul din cele două tratate nu s-a specificat

vreun rol pentru *Parlamentul European sau pentru parlamentele naționale* de a repartiza competențele între state și Uniune sau de a stabili tipurile și domeniile de competențe încredințate Uniunii (acest lucru neputând fi făcut de guverne, printr-un tratat internațional, impropriu denumit „Constituție”⁴², în lipsa deciziei cetățenilor europeni și a parlamentelor naționale în această privință).

Existența domeniilor de competență exclusivă ale Uniunii, precum și a celor partajate cu statele membre nu garantează, pe de altă parte, o mai mare protecție juridică a drepturilor fundamentale ale omului și ale cetățeanului european, în raport cu ordinea juridică națională, deoarece nici tratatul constituțional și nici tratatul de la Lisabona nu au prevăzut *reale și eficiente mecanisme de participare activă și de control politic real* pentru cetățenii europeni, pentru parlamentele naționale ori pentru Parlamentul European. În aceste condiții, se pune întrebarea la ce mai slujește să se confere competențe unei Uniuni care nu se preocupă să garanteze, să promoveze și să implementeze cât mai multe mecanisme de guvernare *democratică*. *Eficiența instituțiilor UE ori dimensiunile integraționiste* ale proiectului european nu sunt argumente solide pentru a justifica acordarea acestor competențe, Uniunii⁴³.

În ceea ce privește acțiunea externă a Uniunii⁴⁴, *politica externă și de securitate comună*⁴⁵ sau *politica de securitate și apărare comună*⁴⁶ continuă să se consacre rolul predominant al *guvernelor naționale* (prin tandemul decizional Consiliu – Consiliul European, cu sprijinul Comisiei), în defavoarea *Parlamentului European*, căruia i se rezervă o poziție simbolică, modestă (de a fi consultat periodic; de a fi ținut la curent cu evoluția PESC), ceea ce îndepărtează din nou Uniunea de mecanismele democratice.

Controlul *guvernelor naționale* asupra PESC și a altor politici este „justificat” prin invocarea unei *temeri privind o „supranaționalizare integrală a Uniunii”*, care ar duce la eșecul unei UE transformate în *suprastat* sau ca un alt tip de argument, prin invocarea „*domeniului rezervat*” al statelor, în care sunt cuprinse politica externă, dar și apărarea comună, ca „necesitând exclusiv o abordare *interguvernamentală*”. Nu se ia în considerație faptul că aceste politici aparțin deja unui *sistem politic integraționist*, dar și că orice evoluție în cadrul acestui sistem politic trebuie

dezbatută și aprobată de *cetățenii europeni și de parlamente*. Paradoxal, caracterul *supranațional al acestor politici de la nivelul UE* este mai curând legat de *atribuțiile decizionale omniprezente ale Consiliilor* – ca instituții *ce nu au relație politică directă cu popoarele europene, neputând fi supuse unui control politic de către aceștia*. Cu alte cuvinte, introducerea mecanismelor de *control politic care să fie folosite de către parlamentele naționale* în domeniul PESC (asupra deciziilor luate de „Consilii”), în paralel cu acordarea atribuțiilor *decizionale* către Parlamentul European în domeniul PESC, ar combate una din sursele „deficitului democratic” al Uniunii, fără a provoca o supranaționalizare nedorită a „politicilor comune” din pilonii interguvernamentali. Ceea ce se impune, *într-o reformă politică decisivă, este depășirea caracterului „interguvernamental” al acestor politici* (reflectând, actualmente, monopolul decizional al *guvernelor naționale* și lipsa oricărui control democratic), în care rolul decizional principal ar trebui să revină *tandemului Parlament European - parlamente naționale*⁴⁷ (sau, într-o altă variantă, unui „Congres european” format din eurodeputați și din parlamentari naționali).

În privința actelor legislative europene, nu se înlătură Consiliul (ca executiv european și ca reprezentant al executivelor naționale) de la exercitarea funcției *legislative* europene, ceea ce constituie o *sursă majoră și constantă a deficitului democratic al Uniunii în „perioada post-Nisa”*⁴⁸. Astfel, Parlamentul European nu apare în postura unui parlament puternic, deținător al *monopolului* acestei funcții (deoarece el este singura instituție UE aleasă direct de cetățeni), nici nu apare, în altă variantă, ca *împărțind exercitarea acestei funcții cu parlamentele naționale*.

Art. I-19 *avea și alte deficiențe*: nu specifica faptul că „stabilirea cadrului instituțional al Uniunii este destinat *promovării democrației europene și garantării drepturilor fundamentale ale omului și ale cetățeanului european*, la toate nivelurile de guvernare politică din cadrul sistemului UE⁴⁹”. De asemenea, *nu se prevedea în acest articol instituirea unor mecanisme specifice de cooperare dintre parlamentele naționale și instituțiile UE*⁵⁰, cât și de *control politic asupra instituțiilor UE de către parlamentele naționale*⁵¹, pentru modul în care acestea acționează în raport cu cetățeanul european, cât și pentru efectele produse asupra democrației europene.

La *lucrările Consiliului European*⁵² (înzestrat cu atribuții decizionale), în exercitarea competențelor conferite de art. I-21 (a da Uniunii impulsurile necesare dezvoltării acestuia; a defini orientările și prioritățile politice generale ale Uniunii)⁵³ *nu participă reprezentanți ai parlamentelor naționale și ai Parlamentului European*⁵⁴, ale căror opinii să fie luate în considerație în cadrul lucrărilor Consiliului European.

O altă *sursă a deficitului democratic al Uniunii* reiese din art. I-22 (Președintele Consiliului European neputând fi tras la răspundere politică pentru acțiunile sale sau ale Consiliului European⁵⁵ *în fața Parlamentului European ori a parlamentelor naționale, nici nu poate fi desemnat ori revocat din funcție de către acestea*). Astfel că Președintele Consiliului European asigură *reprezentarea UE în domeniul PESC, fără ca tratatul să condiționeze aceasta de aprobarea parlamentelor naționale sau a Parlamentului European*. Practic, în temeiul acestui tratat constituțional, este suficientă *abilitarea primită de acesta de la Consiliul European* (deci, de la *guvernele naționale*) pentru a asigura „legitimitatea” reprezentării Uniunii în domeniul PESC (ca domeniu interguvernamental).

Prin urmare, în cadrul UE, *executivele naționale* (reunite la nivel de „Consilii”) abilitază președinții acestor „Consilii” să reprezinte Uniunea în ansamblu, pe plan internațional⁵⁶, fără a considera că acest lucru ar încălca principiul constituțional al suveranității poporului. În lipsa acestui mandat expres (care trebuia conferit de *popoarele statelor membre, prin intermediul parlamentelor naționale sau al Parlamentului European*), *președintele Consiliului European*⁵⁷ devine o *emanație directă a executivelor naționale, un reprezentant al intereselor acestora la nivel european*. Acest lucru determină, pe de-o parte, *supranaționalismul* Președintelui Consiliului European, *fără ca aceasta să îi consacre și un caracter democratic* iar, pe de altă parte, denotă o transformare a *executivelor naționale* în „autorități” *concurrente cu parlamentele, în privința legitimității lor* (diplomatice sau democratice, după caz)⁵⁸.

Conform art. I-28, Ministrul Unional al Afacerilor Externe⁵⁹ (unul din vice-președinții de drept ai Comisiei și Președintele Consiliului Afacerilor Externe din cadrul Consiliului de Miniștri) *cumulează toate aceste funcții fără a putea fi tras, ca atare, la răspundere politică în fața Parlamentului European*⁶⁰ sau a parlamentelor

naționale. Acestea nu joacă de altfel, niciun rol în procedura de *numire* a ministrului (care se face de către Consiliul European, la propunerea Comisiei⁶¹) și nici în *revocarea* sa⁶². Iată, prin urmare, o altă instituție politică (precum Președintele Consiliului European) numită și revocată exclusiv de către *executivele* naționale (prin Consiliul European, împreună cu Președintele Comisiei), *în detrimentul caracterului democratic* (lipsa oricăror competențe acordate Parlamentului European în tragerea la răspundere politică a Ministrului Unional de Afaceri Externe).

Art. I-29 consfințește *o altă sursă a deficitului democratic la nivel instituțional* pentru Uniune: judecătorii și avocații generali ai Curții de Justiție, cât și judecătorii Tribunalului *sunt numiți de comun acord de guvernele statelor membre*⁶³ (fără posibilitatea ca această numire să fie *confirmată sau respinsă de Parlamentul European*). Astfel, se ajunge la situația în care *executivele naționale să aibă atribuții de numire a membrilor unor instituții judiciare europene*, ceea ce le confirmă primelor o auto-conferită calitate de „putere constituantă”, *înlocuind* astfel „poporul suveran” ca deținător unic al suveranității și *stabilind o sursă de „legitimitate” proprie (voința executivelor suverane)*. Acest lucru simbolizează, de fapt, *trecerea de la modelul statal de guvernare politică* (în care „puterea constituantă” este aceea care repartizează competențele, la nivel de constituție, ca expresie a voinței sale suverane)⁶⁴, la *modelul post-statal de guvernare* (conform căruia *executivele* naționale se consideră „purtătoare de suveranitate” prin ele însele, înscriind, la nivelul unui tratat internațional denumit „Constituție”, o schemă de repartizare a competențelor între state și Uniune precum și între instituțiile UE, fără a mai considera necesară intervenția parlamentelor naționale sau a Parlamentului European în reglementarea acestei chestiuni)⁶⁵.

Concluzii

Prin urmare, în privința formulării modelului post-statal de guvernare⁶⁶ (varianta propusă de *executivele* europene), apreciem că Uniunea Europeană, ca sistem politic inedit, suferă de *un deficit democratic care se acutizează progresiv*, în lipsa unei reforme democratice autentice, putând provoca, în opinia noastră, *nu doar pierderea legitimității UE* ci, prin crearea prăpastiei între Uniune și cetățeni, *chiar colapsul Uniunii*.

Tratatul de la Lisabona rămâne o reluare fidelă a concepției și a conținutului tratatului constituțional din 2005, cu unele renunțări (minore, în opinia noastră, uneori doar la nivel terminologic, fără veritabile schimbări de substanță). Modalitățile și formele deficitului democratic existente în concepția tratatului constituțional din 2005 le regăsim, în consecință, în conținutul tratatului de la Lisabona, în cea mai mare parte, cu foarte puține excepții. Tratatul de la Lisabona (deși nu recunoaște aceasta la nivel formal, terminologic) reprezintă, în opinia noastră, o certă reformă a UE în sensul trendului federalist, tocmai prin preluarea masivă a elementelor și a concepției tratatului constituțional din 2005.

Este interesant de menționat faptul că nu atât „extinderea” Uniunii la 27 de membri (sau mai mult), așa cum s-a invocat în multe din documentele oficiale ale UE, cât necesitatea combaterii rapide și eficiente a deficitului democratic al UE, impune o abordare a temei reformei Uniunii. Chiar dacă instituțiile UE vor fi mai eficace în acțiunile lor, chiar dacă autoritatea unora dintre ele va crește (Parlamentul European, Comisia), reforma autentică a Uniunii, cea presupunând formarea „democrației europene” și a „spațiului public european”, singura șansă de a construi bazele democratice ale Uniunii prin relația politică directă cu parlamentele naționale și cetățenii europeni, va fi ratată. Astfel, ne putem confrunta cu o Uniune care a adoptat o reformă de fațadă, ce nu schimbă nimic în profunzimea naturii juridico-politice a construcției europene, prelungindu-se astfel, deficitul democratic al UE, pe termen lung, Uniunea sfârșind într-un colaps inevitabil, din cauza prăpastiei create între instituțiile UE și guvernele naționale, pe de-o parte, și cetățenii europeni, de cealaltă parte.

NOTE:

1 Jacques GÉNÈREUX, *Manuel critique du parfait européen. Les bonnes raisons de dire « non » à la Constitution*, Seuil, Paris, 2005, p. 91. De asemenea, a se vedea pe larg: Paul ALLIÈS, *Une Constitution contre la démocratie? Portrait d'une Europe depolitisée*, Ed. Climats, Castelnau-le-Lez, 2005; Walter OSWALT, *Constitution Européenne. Non. Pour une alternative radicale*, trad. Eva Zum WINKEL, Annabelle TURKIS, Ed. Paragon/Vs, Lyon, 2005. Patrick HERTER, *Référendum sur le traité constitutionnel*, Paris, Ed. Calman-Lévy, 2005.

2 Într-o definiție, deficitul democratic apare ca o expresie consacrată pentru a desemna „slăbiciunea prerogativelor Parlamentului European precum și insuficienta participare a cetățenilor la viața comunitară, motivul fiind extinderea puterilor exercitate de Comisie și de Consiliu”. Cf. Gilles FERRÉOL, coord., *Dicționarul Uniunii Europene*, trad. Iuliana Cristina DOBOȘ, Iași, Polirom, 2001, p. 70.

3 Jacques GÉNÈREUX, *op.cit.*, p. 93.

4 De multe ori însă, în cadrul procedurilor de legitimizare a tratatelor UE, inclusiv în cazul tratatului de la Lisabona, s-a evitat recurgerea la referendum (având în vedere experiența eșecului tratatului constituțional din 2005 în urma alegerii unei astfel de căi – de altfel, principalul mecanism al unei autentice democrații participative –), alegându-se, în schimb, calea „treccerii” tratatelor UE prin parlamentele naționale (ca o modalitate de a evita recursul direct la votul cetățenilor europeni, deci, adâncind prăpastia dintre aceștia și nivelul european de guvernare: nu au fost făcute dezbateri publice înaintea votării acestor tratate în cadrul parlamentelor naționale; nu au fost prezentate elementele și evoluțiile propuse de aceste tratate, în mass media, dintr-o atitudine critică, cu argumente pro și contra, cu implicări în dezbateri publice televizate ale societății civile din acea țară). Nivelul de interactivitate dintre cetățenii europeni și clasa politică națională și, mai ales, politicienii și tehnocrații europeni a fost și a rămas unul foarte slab, deviind în formalități instituționale și în „da”-uri care nu implicau real voința cetățenilor europeni – una în cunoștință de cauză, adică în urma unei corecte și complete informări asupra tratatelor europene, desfășurate atât la nivel național cât și la nivel european). Tratatul european nu au fost aprobate în urma unor referendumuri europene, ci prin decizii ale instituțiilor interguvernamentale (Consiliul European, îndeosebi, fără a sub-aprecia rolul tehnocraților europeni, din cadrul Comisiei) sau prin recurgere la „treccerea automată” (vot cu unanimitate, de multe ori) prin parlamente naționale, fără informarea și dezbaterile reale publice sau cu dezbateri formale, în cerc de experți restrâns, „ca să se bifeze o etapă”. Metoda recurgerii la referendumuri (singura care conferea o legitimitate reală, solidă, construcției europene, căci îndeplinea obiectivul mai vechi al UE „al apropierei progresive de cetățeni” a fost evitat clar după eșecurile tratatului constituțional din 2005, ducând, astfel, la un deficit democratic prin formalizarea procedurilor democratice reprezentative și prin evitarea recurgerii la mecanismele specifice ale democrației participative, construcția europeană orientându-se mai degrabă spre o formulă de adoptare elitistă, depărtată de cetățenii europeni. A se vedea în acest sens și Paul ALLIÈS, *op.cit.*, pp. 88-93 (vorbind despre „instituționalizarea progresivă a pieței unice conform metodei Monnet, care produce un sistem a cărui legitimitate rămâne problematică”; autorul se

referă la „o putere fără legitimitate” datorită faptului că „guvernanții păstrează, ca și statele, *totalitatea puterii constituante* și o exercită în *instituțiile de coordonare* precum Consiliile dar și Comisia, în mod accesoriu, ceea ce nu este de natură să producă *loialitatea* cerută de construcția politică).

5 Walter OSWALT, *op.cit.*, pp. 24-25.

6 Jacques GÉNÈREUX, *op.cit.*, pp. 93-94.

7 Adică, guvernamentale, ne-alese de cetățeni. Laurent FABIUS, *Une certaine idée de l'Europe*, Plon, Paris, 2004, pp. 86-87.

8 Paul ALLIÈS, *op.cit.*, pp. 57-58.

9 Din această perspectivă, s-ar putea spune că UE nu are legitimitate decât prin intermediul instituțiilor democratice de la nivel național, deoarece electoratul PE nu votează în calitate de „popor” iar Parlamentul European nu poate fi considerat ca o instituție democratică având ca vocație de a reprezenta „*demos-ul*”, de unde derivă autoritatea și legitimitatea deciziilor. Cf. Elvire FABRY, *Qui a peur de la citoyenneté européenne? La démocratie à l'heure de la constitution. Politique aujourd'hui*, PUF, Paris, 2005, p. 151. Un alt autor (Paul ALLIÈS, *op.cit.*, pp. 78-79) consideră că „nu există popor european fiindcă nu există puteri europene”, „poporul - putere ce transcede ordinea juridică pe care o instituie în mod suveran a devenit o figură a cărei legitimitate este azi depășită”. Patrick HERTER, *op.cit.*, p. 54.

10 Paul ALLIÈS, *op.cit.*, p. 89.

11 Prin „*putere constituantă*” înțelegem aici o putere derivată, instituită (deoarece este exercitată de guverne, nu direct de popor), modelul său de organizare și de funcționare pe plan european realizându-se prin intermediul *instituțiilor UE* (Consiliile) și nu pe baza constituției, ci pe baza *tratatelor comunitare* referitoare la regimul juridic al acestor instituții UE. În dreptul constituțional, *deținătorul puterii constituante originare este poporul*, prin corpul său electoral, prin care se adoptă o nouă constituție, în situația unei soluții de *continuitate*, ca urmare a trecerii de la un regim politic la altul (Cf. Ion DELEANU, *Instituții și proceduri constituționale în dreptul comparat și în dreptul român. Tratat*, Ed. Servo-Sat; 2003; pp. 221-222). În această situație, „*puterea constituantă*” devine una „derivată”, deoarece *exclue participarea popoarelor europene la realizarea UE*, guvernele formând prin mecanisme de drept internațional și de drept comunitar, o „*putere constituantă europeană*”, bazată nu pe o constituție ca act juridic de drept intern, ci pe *tratate internaționale*, echivalente însă de Curtea de Justiție a Comunității Europene (CJCE) cu „adevărate carte constituționale” pentru ordinea juridică comunitară, (*distinctă și autonomă* în raport cu dreptul intern și cu dreptul internațional). A se vedea și Anthony ARNULL, Alan DASWOOD, Malcolm ROSS, Denick WYATT, *Wyatt and Daswood's European Union Law*, Sweet and

Maxwell, London, 2000, pp. 64- 65.

12 Dieter GRIMM, *Le moment est-il venu d'élaborer une Constitution Européenne?*, în R. DEHOUSSE (ed.), *Une Constitution pour l'Europe?*, Presses de Sciences Po, 2002.

13 Paul ALLIÈS, *op.cit.*, p. 54.

14 *Ibidem*, p. 55.

15 François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, *La Constitution Européenne. Texte et commentaires*, La Documentation Française, Paris, 2005, p. 12.

16 Unii autori observă că noțiunea de „Convenție” este legată de emergența generală a unei organizări politico-instituționale *policentrică și multi-fațetată*. Cu alte cuvinte, „Convenția” cuprinde „instituții și combinații de instituții, ale căror proceduri decizionale nu sunt bazate pe reprezentare, ci pe o dezbatere între poziții divergente, în care problema nu este formarea unei majorități pro sau contra, ci negocierea și arbitrarea”. Cf. Andrea MANZELLA, *The Convention as a Way of Bridging the EU's Democratic Deficit*, *The International Spectator*; vol. XXXVII, no. 1, January-March 2002, p. 53.

17 Aceasta aparținând poporului și nu guvernelor naționale, deoarece se referă la adoptarea legii fundamentale a unui stat, *constituția* și nu la executarea legilor parlamentului sau la elaborarea unor politici.

18 Paul ALLIÈS, *op.cit.*, p. 78.

19 Paul ALLIÈS, *op.cit.*, p. 89.

20 De altfel, în etapa Lisabona/2009 s-a și renunțat la acest termen (delicat și provocator pentru curentul pro-suveranitate din Uniune), preferându-se adoptarea denumirii „tratatului de la Lisabona” (o reînnoire formală la calea acordului internațional al statelor suverane – un *aparent* recul al federalismului european, în opinia noastră, căci la nivel practic, conținutul tratatului constituțional din 2005 a fost transferat masiv în conținutul tratatului de la Lisabona, cu evitarea termenului de „constituție europeană”).

21 Simina TĂNĂȘESCU, *Despre autoritatea constituțională a unui tratat european*, Sfera Politicii, nr. 120-121-122, 2006, p.17. Jacques GÉNÈREUX, *op.cit.*, p. 54.

22 Paul ALLIÈS, *op.cit.*, p. 78-79.

23 Unii autori remarcă faptul că textul tratatului constituțional nu menționează *nici un singur caz de transfer al drepturilor de decizie către parlamentele naționale, adunări regionale și comunale*, textul fiind în schimb, în favoarea unei retorici a „comunitarizării sectoarelor politice, ceea ce ar face imposibilă alegerea între diferitele căi ale europeanizării”. Cf. Walter OSWALT, *op.cit.*, pp. 12-13.

24 Paul ALLIÈS, *op.cit.*, pp. 95-96.

25 Unii autori consideră, referitor la *cetățenia europeană*, că se instituționalizează prin aceasta „o apartenență supranațională care este *inedită*, deoarece modalitățile sale nu pot fi definite prin simpla transpunere

a unui model național de cetățenie”, ea *punând în cauză* astfel, procesul decizional european, datorită legăturii strânse pe care o are cu existența *democrației*. Cf. Elvire FABRY, *op.cit.*, p. 6.

26 Jacques GÉNÈREUX, *op.cit.*, pp. 96-100.

27 Deoarece Parlamentul European (PE) este privit ca fiind „unicul depozitar al legitimității și al democrației în structura Comunității”; deficitul democratic, prin urmare, ar putea fi combătut prin „acordarea de *puteri sporite PE*”, prin întărirea „legitimității democratice” a Comunității, în sensul descris mai sus. A se vedea J.H.H.WEILER, *The Constitution of Europe. Do the New Clothes Have an Emperor? And Other Essays on European Integration*; Cambridge University Press; UK, 2000, pp. 77-78.

28 Unii autori se referă la „deficitul democratic comunitar” în sensul folosit de politologul englez David Marquand pentru a denunța alegerea PE prin sufragiu universal *indirect*. În mod tradițional, se consideră că, prin această *noțiune* juridico-politică, se vizează două cazuri distincte: *atribuțiile PE* sunt departe de cele ale unui parlament național, în ciuda evoluției sale instituționale la nivel european; în al doilea rând, *parlamentele naționale* nu sunt implicate *suficient* în procesul decizional comunitar (Jean-Marc FAVRET, *Droit et pratique de l'Union Européenne*, Gualino, Paris, 2001). Deficitul democratic este și o *consecință a absenteismului la vot* în ceea ce privește alegerile europene (pentru PE), de unde și lipsa de legitimare reală pentru cei aleși, care nu mai reprezintă majoritatea populației, ci „majoritatea acelei minorități care s-a prezentat la vot”. Cf. Mihail-Constantin EREMIA, Violeta ȘTEFĂNESCU, *Procedura codeciziei și cooperarea strânsă cu parlamentele naționale – modalități eficiente de combatere a deficitului democratic comunitar?*, în *Analele Universității București*, anul LV, iulie-septembrie, III-2005, p. 68.

29 Jacques GÉNÈREUX, *op.cit.*, pp. 98-99. A se vedea reluarea acestei proceduri (defavorabile PE, în opinia noastră), în art. 9D, alin.7/TUE, în modif. tratatului de la Lisabona.

30 Al cărui conținut a fost transferat masiv în tratatul de la Lisabona/2009.

31 J.H.H.WEILER, *op.cit.*, p. 78.

32 Unii autori observă faptul că deficitul democratic al UE provine și din „structura sa instituțională”, în care PE devine, prin investitura sa populară, o *contrapondere* la adresa Consiliului de Miniștri care *deliberează în secret* (cu toate acestea, PE rămâne o instituție democratică *lipsită de puteri*); în al doilea rând, deficitul democratic al Uniunii provine din *lipsa separației clasice a puterilor* (deoarece deține un Consiliu care este participant atât la puterea *legislativă* cât și la cea *executivă*; există în Uniune două instituții *reprezentative* – Consiliul și PE – și două instituții *executive* – Consiliu, Comisie). Deficitul democratic provine și din *absența unui*

control democratic al acțiunilor Consiliului UE (ceea ce ar asigura preeminența „legitimității democratice” manifestat printr-un PE puternic, față de „legitimitatea diplomatică, a statelor”). Cf. Mario G. LOSANO, *Un document fundamental pentru Uniunea Europeană: Constituție sau tratat?*; trad. Simona FORTIN; Mihail-Constantin EREMIA (coord. și traducere); AUB Drept; anul LV, I -2005, p. 24.

33 Aspect ameliorat prin tratatul de la Lisabona, în favoarea unei cooperări pe picior de egalitate, între cele două instituții, în materie legislativă europeană.

34 Prin faptul că tratatul constituțional a fost considerat o sursă a deficitului democratic UE (tocmai din denumirea sa de „*tratat*”, ca act de drept internațional public, încheiat între state), dar și prin necesitatea ratificării sale de către fiecare *stat* membru în parte și nu prin organizarea unui singur referendum european, care să aducă în prim plan cetățenii europeni. Respingerea tratatului, fie și din partea unui singur stat, poate aduce la abandonarea întregului proiect (de unde importanța mai mare decât s-ar fi convenit, a statelor, în raport cu cetățenii UE, în construcția europeană). Cf. Mihail-Constantin EREMIA, Violeta ȘTEFĂNESCU, *op.cit.*, p. 69.

35 În dreptul constituțional, „puterea constituantă” este „puterea suverană”, care nu poate aparține decât poporului sau națiunii, ce poate însă delega exercițiul ei unor organe diverse, însărcinate „să creeze puteri instituite”, să le stabilească regulile cu privire la competențele lor și la raporturile dintre ele. „Puterea constituantă” este „puterea supremă”, care creează constituția, ca regulă superioară tuturor regulilor de drept”. A se vedea Jacques CADART, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, vol.1, LGDJ, Paris, 1975, p. 118.

36 Lacună menținută și prin noul TUE, în formularea tratatului de la Lisabona.

37 Alți autori folosesc sintagma de „suveranitate constituantă” pentru a exprima aceeași idee (faptul că, în statele constituționale contemporane, „suveranul”, adică poporul, este cel care elaborează constituția ca „lege supremă reglementând puterea politică a unui stat”. Totodată, nu trebuie confundate „suveranitatea constituantă”, în sensul de mai sus, cu „suveranitatea de stat” (care se referă la conținutul puterilor statului, suveranitatea ca „putere publică”). A se vedea pe larg, Olivier BEAUD, *La Puissance de l'Etat*, PUF, Paris, 1994, p. 208.

38 Însă tratatul constituțional prevede unele mecanisme referitoare la „viața democratică din Uniune” (titlul VI); egalitatea între cetățeni, care beneficiază de o egală atenție în raporturile cu instituțiile UE (art. I-45); principiul democrației reprezentative în funcționarea Uniunii (art. I-46); principiul democrației participative (art. I-47, inclusiv dreptul de inițiativă populară); dreptul de a sesiza Mediatorul European (art. I-49); principiile

„bunei guvernări”, al „deschiderii”; al transparenței lucrărilor legislative ale PE și Consiliului; dreptul de acces la documente; protecția datelor personale (art. I-51). Ele au fost preluate și în tratatul de la Lisabona, fără însă a putea contrabalansa eficient deficitul democrației reale de la nivelul Uniunii. Cu toate acestea, tratatului constituțional i s-a reproșat lipsa unei intenții reale, serioase, de a implementa „democrația europeană”, cât și formularea unor mecanisme „democratice aparente” (precum „inițiativa populară”), care nu pot combate realmente deficitul democratic din Uniune. Cf. Jacques GÉNÈREUX, *op.cit.*, pp. 100-106.

39 Unii autori remarcă faptul că, în timp ce guvernele statelor membre au fost cooptate într-un mod direct și profund la viața comunitară, având un cuvânt greu de spus prin intermediul Consiliului UE”, „parlamentele naționale s-au văzut pur și simplu, date la o parte, atât ca legiuitoare, cât și ca autorități bugetare și „controlori ai executivelor”. *Relația PE - parlamente naționale* și „cooptarea acestora în procesul decizional comunitar” (ceea ce noi numim „noua co-decizie”) este privită în această concepție, ca o „condiție sine qua non a reducerii deficitului democratic”. Cf. Mihail Constantin EREMIA, Violeta ȘTEFĂNESCU, *op.cit.*, p. 81.

40 Căci art. 8A, alin.1/TUE, modificat prin tratatul de la Lisabona prevede nu un regim politic supranațional anumit ci un principiu (al democrației reprezentative), pe care s-ar baza noua UE (deși există numeroase alte elemente specifice altor tipuri de regimuri politice, precum cele tehnocratice, birocratice, ale democrației participative, contribuind la sporirea originalității funcționării UE).

41 Charles LEBEN, *À propos de la nature juridique des Communautés Européennes*; *Droits/ Revue Française de Théorie Juridique*, 14 / *L'Europe et le droit*; PUF, Paris, 1992, p.61 (ca un caracter derivat din existența unor organe supranaționale din existența „puterilor normative proprii” și a principiilor juridice instituite de CJCE cu privire la normele juridice comunitare: aplicabilitatea directă, preeminența față de ordinea de drept intern; autonomia ordinii juridice comunitare).

42 Mihail Constantin EREMIA, *op.cit.*, p. 5.

43 Nu este suficient, în opinia noastră, să se insiste pe argumentul potrivit căruia tratatul constituțional (sau tratatul de la Lisabona) ar reprezenta „o nouă etapă în construcția europeană”, nici să se insiste pe necesitatea evoluției procesului de integrare europeană. Ceea ce contează cu adevărat este găsirea unor modalități politico-juridice de combatere a deficitului democratic al UE (ceea ce nu se poate realiza prin competența de decizie a executivelor naționale, prin intermediul Consiliilor, referitoare la acordarea progresivă de competențe Uniunii).

44 Rolul preeminent al Consiliului European (netras la răspundere de către PE), ca instituție ne-aleasă de

cetățenii europeni), cf. art. 10 B/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona.

45 Art. 10C, alin.1/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona, în care competența de elaborare a deciziilor în materie și de aplicare a lor revine celor două Consilii; aplicarea deciziilor revine de asemenea, Înalțului Reprezentant al Uniunii și statelor membre. Nu se menționează care ar fi rolurile specifice în materie ale parlamentelor naționale, iar rolul PE este prevăzut vag în acest articol, prin trimitere generală „la tratate”.

46 Consiliul adoptă deciziile și definește obiectivele politicii respective, care sunt aplicate de statele membre. Art. 28A, noile alin. 3 și 4 /TUE, în modificările tratatului de la Lisabona.

47 Deoarece, actualmente, puterile PE sunt slabe sau iluzorii (de ex., „puterea de a demite Comisia”, care este doar una „colectivă” și nu este însoțită de „puterea de a numi”). A se vedea pe larg J.H.H. WEILER, op. cit., pp. 78-79.

48 *Idem*, p. 266.

49 În titlul III/TUE, art. 9, alin.1, în modif. tratatului de la Lisabona, se specifică însă, că „Uniunea dispune de un cadru instituțional care vizează promovarea valorilor sale, urmărirea obiectivelor sale, susținerea intereselor sale, ale cetățenilor săi și ale statelor membre, precum și asigurarea coerenței, a eficacității și a continuității politicilor și a acțiunilor sale”. Deci, se face trimitere implicită la valorile UE exprimate în art. 1 a/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona. Aceasta se coroborează cu faptul că, prin art. 6, alin.1/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona, „Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000, astfel cum a fost adaptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg, care are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor”.

50 Principala modalitate de implicare a parlamentelor naționale în procesul decizional european o reprezintă influența exercitată asupra propriilor guverne, măsura în care pot decide asupra elaborării pozițiilor naționale prezentate de guvern în Consiliul UE (însă, în practică, există discrepanțe foarte mari între posibilitățile oferite de legea internă, în care parlamentele naționale pot participa la elaborarea acestor poziții. Cf. Mihail-Constantin EREMIA, Violeta ȘTEFĂNESCU, op.cit., p. 82.

51 Prin tratatul de la Lisabona (art. 8C/TUE), parlamentele naționale sunt, într-un anumit grad, implicate în funcționarea UE însă ele au mai degrabă o suită de atribuții firave: de consultare, de a primi notificări privind proiectele legislative europene, de a fi informate cu privire la cererile de aderare la UE, de a participa la procedurile de revizuire ale tratatului, participare la cooperare inter-parlamentară și cu PE. Nu au însă pârghiile de a trage la răspundere politică, pentru politicile, actele și deciziile lor europene, vreo instituție a UE, nici înalții funcționari UE.

52 Considerat de unii autori ca fiind singurul „organ specific al UE”. Tot în această viziune, Uniunea este privită ca o entitate politică fără personalitate juridică, de fapt, un „triptic unitar și indivizibil”. Cf. Guy ISAAC, *Droit communautaire général*, 7 ed., Armand Colin, Paris, 1999, p. 12. Prin tratatul de la Lisabona, acest aspect (al personalității juridice a UE) a fost remediat, prin introducerea unei prevederi exprese în acest sens.

53 Reluat și în art. 9B, alin.1/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona.

54 Din formularea art. 9B, alin.3/TUE, modificat prin tratatul de la Lisabona.

55 Din formularea art. 9B, alin. 6, lit.2/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona.

56 De ex., prin art.9 B alin. 6, al doilea paragraf/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona. Art.9 C alin. 6, paragr. 3 și alin. 9/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona.

57 Prin art. 9B, alin. 2/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona, Consiliul European având o latură interguvernamentală (fiind compus din șefii de stat și de guvern ai statelor membre), la care se adaugă, prin Lisabona, și o latură supranațională (are ca membri Președintele său – funcție supranațională – Președintele Comisiei și la lucrările sale mai participă și Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politică de securitate – o altă funcție supranațională).

58 „Legitimitatea democratică” se exprimă printr-un „PE ca reprezentant al popoarelor Europei unite” (în textul constituțional nu mai există referirea la „popoarele Europei” ci la „cetățenii UE”). La fel, în art. 9A, alin. 2 /TUE, în modificările tratatului de la Lisabona, observăm că nu există referire la popoarele Europei ci la faptul că PE este format „din reprezentanții cetățenilor Uniunii”, o altă formulare clar supranațională. „Legitimitatea diplomatică” se referă la „cealaltă sursă de legitimitate a UE”, cea fondată pe „voința statelor” (art. I-1/ tratatul constituțional, prevedere menținută și în tratatul de la Lisabona, în art. 1/TUE, primul paragraf), care „deleagă Uniunii competențe în domeniile și pentru obiective determinate; legitimitatea diplomatică este o „legitimitate” încarnată de Consilii – artificiu juridic care exprimă, în opinia noastră, o pseudo-legitimitate). A se vedea François PRIOLLAUD, David SIRITZKY, op. cit., p. 31.

59 Devenit, prin tratatul de la Lisabona, Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politică de securitate (o schimbare terminologică fără a îi afecta însă conținutul atribuțiilor sale, stabilite deja prin tratatul constituțional din 2004). Același tip de cumul al funcțiilor există și în tratatul de la Lisabona, în ceea ce îl privește.

60 Ci doar ca membru al Comisiei și numai în cadrul procedurii de demitere a Comisiei de către PE, în întregimea sa, ca organ colegial (pe baza art. 9C, alin.8/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona).

61 Tratatul de la Lisabona renunță la această sintagmă, introducând condiția „acordului Președintelui Comisiei” – din nou, o accentuare a procedurii supranaționale și depărtate de controlul cetățenilor – prin PE sau direct – în numirea și revocarea Înalțului Reprezentant al Uniunii. Art. 9 E alin. 1/TUE, modificat prin tratatul de la Lisabona.

62 În ceea ce privește tratatul de la Lisabona și Înalțul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politică de securitate, art. 9 E alin. 1/TUE, modificat prin tratatul de la Lisabona prevede că el este numit și revocat din funcție de Consiliul European.

63 Prevedere care se menține și în art. 9F/TUE, în modificările tratatului de la Lisabona.

64 Olivier BEAUD, *op.cit.* p. 208; 217; 231; 232. Jacques CADART, *op.cit.*, p. 118.

65 Paul ALLIÈS, *op.cit.*, p. 89-91.

66 După unii autori (Mihail-Constantin EREMIA, Violeta ȘTEFĂNESCU, *op.cit.*, p. 70) este vorba de „guvernanță” care, având originea în economie și în politică, se referă la „exercițiul puterii în general, desemnând nu doar acțiunea organelor executive, ci și a celor legiuitoare și jurisdicționale”. În alt sens (folosit de Comisia Europeană, în Cartea Albă a Comisiei Europene, „Guvernarea Europeană”), prin acest termen se înțelege un complex de „reguli, procese și comportamente care influențează exercițiul puterilor la nivel european din punctul de vedere al deschiderii, participării, responsabilității, eficienței și coerenței”.

BIBLIOGRAFIE:

1. ALLIÈS, Paul, *Une Constitution contre la démocratie? Portrait d'une Europe depolitisée*, Ed. Climats, Castelnau-le-Lez, 2005.

2. ARNULL, Anthony; DASWOOD, Alan; ROSS, Malcolm; WYATT, Denick, *Wyatt and Daswood's European Union Law*, Sweet and Maxwell, London, 2000.

3. BEAUD, Olivier, *La Puissance de l'Etat*, PUF, Paris, 1994.

4. CADART, Jacques *Institutions politiques et droit constitutionnel*, vol.1, LGDJ, Paris, 1975.

5. DELEANU, Ion, *Instituții și proceduri constituționale în dreptul comparat și în dreptul român. Tratat*, Ed. Servo-Sat, 2003.

6. EREMIA, Mihail-Constantin; ȘTEFĂNESCU, Violeta, „Procedura codeciziei și cooperarea strânsă cu parlamentele naționale - modalități eficiente de combatere a deficitului democratic comunitar?”, în *Analele Universității București*, anul LV, iulie-septembrie, III-2005.

7. FABIUS, Laurent, *Une certaine idée de*

l'Europe, Plon, Paris, 2004

8. FABRY, Elvire, *Qui a peur de la citoyenneté européenne? La démocratie à l'heure de la constitution. Politique aujourd'hui*, PUF, Paris, 2005.

9. FAVRET, Jean-Marc, *Droit et pratique de l'Union Européenne*, Gualino, Paris, 2001.

10. FERRÉOL, Gilles, coord., *Dicționarul Uniunii Europene*, trad. Iuliana Cristina-Doboș, Iași, Polirom, 2001.

11. GÉNÉREUX, Jacques, *Manuel critique du parfait européen. Les bonnes raisons de dire « non » à la Constitution*, Seuil, Paris, 2005.

12. GRIMM, Dieter, *Le moment est-il venu d'élaborer une Constitution Européenne?*, în DEHOUSSE, R. (ed.), *Une Constitution pour l'Europe?*, Presses de Sciences Po, 2002.

13. HERTER, Patrick, *Référendum sur le traité constitutionnel*, Paris, Ed. Calman-Lévy, 2005.

14. ISAAC, Guy, *Droit communautaire général*, 7 ed., Armand Colin, Paris, 1999.

15. LEBEN, Charles, *À propos de la nature juridique des Communautés Européennes*; *Droits/Revue Française de Théorie Juridique*, 14 / *L'Europe et le droit*, PUF, Paris, 1992, p. 61.

16. LOSANO, Mario G., *Un document fondamental pentru Uniunea Europeană: Constituție sau tratat?*; (coord. și traducere FORTIN, Simona; EREMIA, Mihail-Constantin); AUB Drept; anul LV, I -2005, p. 24.

17. MANZELLA, Andrea, „The Convention as a Way of Bridging the EU's Democratic Deficit”, în *The International Spectator*; vol. XXXVII, no. 1, January- March 2002.

18. PRIOLLAUD, François; SIRITZKY, David, *La Constitution Européenne. Texte et commentaires*, La Documentation Française, Paris, 2005.

19. OSWALT, Walter, *Constitution Européenne. Non. Pour une alternative radicale*, trad. WINKEL, Eva Zum; TURKIS, Annabelle, Ed. Paragon/Vs, Lyon, 2005.

20. TĂNĂSESCU, Simina, „Despre autoritatea constituțională a unui tratat european”, în *Sfera Politicii*, nr. 120-121-122, 2006.

21. WEILER, J.H.H., *The Constitution of Europe. Do the New Clothes Have an Emperor? And Other Essays on European Integration*; Cambridge University Press, UK, 2000.

ROMÂNIA – PARTE A FRONTIEREI ESTICE A UE: ÎNTRE UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI INTERESUL NAȚIONAL

Ana Maria GHIMIȘ*

Odată cu accederea la Uniunea Europeană, România a căpătat un nou statut, dar și o nouă responsabilitate. Din anul 2007, acest stat reprezintă țara de frontieră a UE în partea estică a organizației. Astfel, printre interesele sale naționale se numără: garantarea securității proprii prin asigurarea și crearea unui nivel de securitate regională ridicat.

Extinderea spre est a apropiat și mai mult UE de Rusia, fapt ce este perceput de aceasta din urmă drept o intruziune în zona sa de influență. Rusia continuă să dețină monopolul energetic asupra pieței europene, iar România, ca stat membru al UE, trebuie să se alieze la deciziile generale. La nivel bilateral, relațiile dintre București și Moscova sunt departe de a fi generatoare de securitate, puncte divergente identificându-se atât în domeniul energetic, cât și în ceea ce privește scutul anti-rachetă și apropierea Republicii Moldova de UE.

Cuvinte-cheie: România; Uniunea Europeană; Europa de Est; Rusia; securitate energetică.

Introducere

Ultimele două runde de extindere – mai 2004, respectiv ianuarie 2007 – au avut un impact ma-

jor asupra viitorului întregii organizații, având în vedere numărul relativ mare de noi state membre: Cipru, Cehia, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia – în primul val – și Bulgaria și România, în cel de-al doilea. Procesul decizional a fost în mod evident îngreunat și a pus presiune asupra instituțiilor comunitare, care trebuiau să vegheze la buna desfășurare a activităților. Pe de altă parte, mutarea frontierei Uniunii Europene mai la est a afectat inerent gradul de securitate resimțit în interiorul organizației. O nouă frontieră, un nou spațiu învecinat înseamnă alte condiții de securitate, noi amenințări și riscuri la adresa statelor membre. Mai mult, am putea spune că aceste ultime două runde de extindere au marcat o schimbare în realitatea geopolitică a Europei de după anul 1989, unele state ce au făcut parte din fostul bloc comunist devenind membre de facto și de jure ale UE, iar altele precum Ucraina, Belarus, Rusia, Republica Moldova devenind state imediat învecinate UE.

În prezent, Uniunea Europeană se învecinează cu „zonele problematice” ale Europei în partea de est și de sud-est, confruntându-se astfel cu diverse amenințări și vulnerabilități precum: activități de crimă organizată, trafic de droguri și persoane, migrație ilegală etc¹.

* Ana Maria GHIMIȘ este coordonatorul secțiunii de articole academice din cadrul Center for European Policy Evaluation; în prezent, urmează cursurile programului doctoral din cadrul Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca. E-mail: anamaria.ghimis@yahoo.com

Scopul principal al prezentei lucrări constă în analizarea dinamicii relației bilaterale dintre România, ca stat membru al UE, și Federația Rusă. Relevanța acestei dinamici este cu atât mai importantă cu cât relația dintre cele două state are potențialul de a afecta securitatea întregii regiuni. Fie că este vorba de relația dintre România și Republica Moldova, conflictul din Transnistria și influența sa asupra securității frontierei de est a UE, securitatea energetică a Europei și noile rezerve de gaz natural descoperite în Marea Neagră, proiectele energetice europene (Nabucco) sau rusești (South Stream), relațiile diplomatice dintre București și Moscova sunt extrem de complicate și sunt influențate de o serie de factori interni (lipsa de încredere a decidenților politici, preferințele naționale îndreptate către vest, apartenența la UE și NATO), dar și externi (parteneriate strategice cu SUA, Israel sau Republica Moldova).

Din punct de vedere metodologic, avem în vedere dezvoltarea unei analize din surse directe (strategii, discursuri, tratate, comunicate), dar și indirecte (analize de conținut ale lucrărilor principalilor teoreticieni din domeniu). În plus, vom realiza o analiză conceptuală pentru a putea evidenția comportamentul și atitudinile pe care România le adoptă în calitate de stat național, dar și de membru al UE, vis-à-vis de Federația Rusă.

1. Complexitatea sistemului relațiilor dintre UE și Federația Rusă. Rolul statelor membre UE în acest sistem

Deși este un colos economic, UE produce numai 43% din necesarul său de gaz. Din totalul importat, 53% provine din Rusia, 32% din Norvegia și 15% Algeria.² Cercetătorii de la Agenția Internațională pentru Energie se așteaptă ca producția europeană de gaz să scadă în 2030 până la 147 bcm. Concomitent cu scăderea producției, va crește cererea de gaz, ce se preconizează să ajungă la 25.7% (516 210ktoe) în anul 2030. Producția internă a statelor europene nu va putea satisface această cerere crescândă. Mai mult, aceasta va scădea la 84.761 miliarde metri cubi în anul 2030, ceea ce se traduce în cantități importate mai mari de la state terțe³. La toate acestea, se adaugă politica energetică a Rusiei vis-à-vis de principalul său importator. Federația Rusă a utilizat resursele de hidrocarburi nu doar în scop economic, cât, mai ales, politic, ca instrument de promovare a intereselor sale în relație cu alți

actori ai arenei internaționale, în special cu UE. În acest context, UE a fost nevoită să găsească noi surse de aprovizionare, printre care se numără și Azerbaijanul, care ar putea fi statul care alimentează Nabucco (traseul urmat: „Azerbaijan, prin Turcia, Bulgaria, România, Ungaria, până în Austria, unde ar urma să se conecteze la rețeaua europeană de transport al gazelor”⁴), primul proiect energetic european. La acest proiect participă și România, ca al creșterii cererii interne de energie (20%). Un alt proiect cu finalitate europeană, în care este implicată și România, este AGRI sau Azerbaijan-Georgia-Romania Interconnector. Obiectivul proiectului constă în înlocuirea parțială a resurselor energetice rusești cu gazele azere, care vor fi transportate „pe conducte până la un terminal de lichifiere în Kulevi (port în Georgia, pe malul estic al Mării Negre, terminalul fiind deținut de compania azeră SOCAR), apoi se vor încărca pe vase speciale până la un terminal de delichifiere în Constanța, de unde, pe conducte, vor putea ajunge oriunde în Europa”⁵.

Deși este dezirabil, Federația Rusă și statele membre UE nu fac parte dintr-un sistem omogen, ci mai degrabă sunt părți componente ale unui eterogen. Toate acordurile semnate (Acordul de Cooperare și Parteneriat, Dilaogul energetic etc. nu au fost bazate pe valori comune, ce pun bazele unui sistem omogen, ci mai degrabă pe întrebări asupra unor interese comune. Pentru Rusia, obiectivele sunt diferite. Acolo unde UE vorbește despre parteneriat, Rusia vorbește despre dreptul său de a se dezvolta dincolo de rolul său tradițional de exportator de resurse energetice. Obiectivele privind investițiile sunt întâmpinate de către partea rusească cu sugestia menținerii unor contracte de furnizare pe termen lung.

Problema securității aduce în discuție mai multe asimetrii. În primul rând, este vorba de asimetria importator-exportator în ceea ce privește diferențele materiale. În al doilea rând, putem vorbi de relația asimetrică dintre piață și autoritățile guvernamentale asupra resurselor energetice. În al treilea rând, există un dezechilibru geopolitic ce apare din diversele roluri pe care energia le joacă în politica externă. Ultimului punct se subscriu cu ușurință Federația Rusă și UE.

UE este un exemplu de organizație integrată, însă se pare că politica energetică, deși au fost anunțate o strategie energetică și o directivă privind reducerea emisiilor de gaze și creșterea utilizării

resurselor regenerabile cu 20% până în 2020, nu este una unitară și eficientă⁶. În primul rând, cele enumerate mai sus nu fac parte din segmentul de *hard law*, ci mai degrabă din *soft law*, tocmai de aceea nu li se acordă o importanță remarcabilă din partea statelor membre. Astfel, statele încercă să își asigure propriul acces la resurse în mod unilateral⁷.

Federația Rusă a reușit divizarea UE prin dezvoltarea de relații bilaterale cu statele sale membre în detrimentul celor cu UE, iar cel mai adesea această divizare este percepută ca fiind între state noi vs. state vechi ale UE. Totuși, autoritățile ruse au reușit să creeze mai multe grupuri care, în negocierile ce au loc în interiorul UE, să aibă o atitudine pozitivă/negativă față de Moscova. Putem identifica în cadrul acestor două grupuri menționate anterior, cinci atitudini diferite vis-à-vis Rusia, după cum urmează:

Din primul grup, așa-numit „*Caii Troiei*”, au făcut parte, până la izbucnirea crizei financiare actuale, Cipru și Grecia. Acestea erau dispuse să apere interesele Rusiei în interiorul UE, jucând astfel rolul vocii Rusiei în interiorul organizației. Chiar și cea mai mică amenințare ce poate fi percepută ca atare de către ruși ca venind din partea europenilor era blocată de acest grup. Cipru menține o politică favorabilă Rusiei, deoarece aceasta îi oferă protecție internațională. Un exemplu este acțiunea Rusiei de a bloca, prin puterea sa de veto, decizia ONU prin care condamna statul cipriot pentru acțiunile asupra Ciprului de Nord⁸.

Cel de-al doilea grup este intitulat „*Partenerii Strategici*”. Componenta acestui grup este lesne de ghicit: Germania, Italia, Franța și Spania. Aceste state au o relație bilaterală specială cu Moscova, ce le determină să nu promoveze la nivel real anumite politici comune. De exemplu, la nivel național, Germania nu este interesată să dezvolte o politică energetică europeană, atât timp cât gazoductul North Stream a fost construit special pentru a face legătura între piața rusească și cea germană. Mai mult, de curând, Gazprom a anunțat oferirea unor discounturi la prețul plătit de statul german pentru 1000 de metri cubi de gaz importat.

Cel de-al treilea grup poartă numele de „*Pragmaticii Pritenoși*”, fiind format din Bulgaria, Austria, Belgia, Finlanda, Ungaria, Luxemburg, Malta, Portugalia, Slovenia și Slovacia. Acest grup este unul al pragmaticilor, pentru că, în lipsa unei politici europene cu adevărat comune

asupra energiei, țările menționate nu sunt dispuse să renunțe la acordurile bilaterale pe care le au cu Rusia, urmărindu-și astfel interesele naționale. Aceste state încercă să își mențină o relație bună cu Rusia și pun interesele lor economice în fața celor de ordin politic. Nu sunt promotorii unor politici ce ar putea favoriza Rusia, dar au tendința de a le împiedica pe acelea ce ar putea irita Rusia, deoarece majoritatea acestor țări (Ungaria, Austria, Belgia, Bulgaria) speră să devină hub-uri energetice pentru Gazprom în Europa. Astfel, Bulgaria este un state cheie pentru Rusia atât pentru faptul că adăpostește conducta Burgas-Alexandropolis, cât și pentru realizarea conductei South Stream. Gazoductul este foarte important pentru jocul geopolitic al rușilor, deoarece construcția lui ar însemna un Nabucco inutil⁹. În ceea ce privește Ungaria, aceasta a fost printre primele state cu care rușii au negociat în vederea diminuării șanselor proiectului european Nabucco, prin propunerea extinderii gazoductului rusec Blue Stream. Totuși, poziția acestui stat s-a schimbat în momentul în care rușii au decis construirea unor facilități de stocare a gazului în Austria și nu în Ungaria. Slovacia este una dintre țările ce sunt dependente 100% de energia rusească.

Al patrulea grup, „*Pragmaticii Înghetați*”, este compus din Republica Cehă, Danemarca, Irlanda, Letonia, Estonia, Olanda, România, Suedia și Marea Britanie. Și pentru aceste state interesele economice au prioritate, dar atunci când au ocazia, nu se tem să critice administrația de la Kremlin în privința unor probleme precum drepturile omului și nu numai. Acest grup de cele mai multe ori este pasiv, de aceea nu se poate spune că sunt susținători ai Rusiei în politicile UE¹⁰.

Ultimul grup, „*Noii Războinici Reci*”, este format din state ex-sovietice, precum Lituania. Aceasta a dus o politică ostilă față de Moscova și este capabilă chiar să își folosească puterea dreptului de veto în cadrul Consiliului UE pe probleme de securitate pentru a bloca negocierile cu Rusia. Există, în acest sens, o temere asupra faptului că Rusia ar putea declanșa un nou Război Rece împotriva Europei¹¹.

Astfel, se observă două tendințe principale: prima, în care statele europene văd în Rusia un potențial partener, pe care vor să îl țină cât mai aproape de UE: cea de-a doua, în care statele ar dori excluderea Rusiei din G8, dezvoltarea unui NATO al energiei, deoarece văd Rusia ca pe o amenințare

la adresa securității proprii. Prima tendință se referă la atragerea Rusiei în Europa, pentru ca europenii să își poată impune cu timpul modelul de politici. Apoi, odată ce rușii au acces la piața energetică europeană și devin parte a acesteia, este puțin probabil să mai apară întreruperi de gaze, deoarece printre cei care au de pierdut ar fi și firmele rusești. Acest model nu poate fi implementat deoarece, pentru ca interdependența să ducă la stabilitate, cei doi actori implicați ar trebui să fie de acord să se supună unor reguli și norme comune ce nu pot fi schimbate unilateral. Iar Rusia consideră legile a fi o expresia a puterii într-un moment dat¹².

Astfel, Federația Rusă a înregistrat un real succes cu strategia sa, „*divide și cucerește*”, cel puțin în cazul europenilor, care, deși se declară un bloc unit, sunt scindați, între altele, și din pricina dependenței de gazele rusești¹³.

2. Statutul și rolul României în contextul relațiilor UE cu Federația Rusă și al consolidării securității europene

La nivelul Uniunii Europene, interesele naționale ale României ar trebui să fie clar conturate și susținute. Astfel, având în vedere că este unul dintre statele membre care se regăsesc la frontiera estică a organizației, interesul său național constă în dezvoltarea unor relații pozitive a Uniunii cu statele învecinate, precum Ucraina, Moldova, Rusia sau Azerbaidjan. Mergând pe această logică, România a fost susținătoarea dezvoltării și menținerii unor parteneriate între UE și aceste țări. Dacă, în cazul primelor trei state este vorba de motive de securitate și securizare a frontierei de est a UE, în cazul celui alt stat, interesele sunt în primul rând de natură economică. Urmând dezideratul european, România a fost un promotor al unei politici coezive și unitare în ceea ce privește asigurarea independenței energetice, deoarece țara noastră are potențialul de a deveni un hub energetic pentru întreaga Europă. Un exemplu în acest sens este proiectul AGRI, care prevede „construirea în următorii trei ani a două terminale de lichefiere/delichefiere a gazului în Georgia, respectiv România”¹⁴. Un alt exemplu ar putea fi proiectul european Nabucco, unde România este participant, dar șansele acestuia de realizare sunt extrem de mici¹⁵.

Oficiali din cadrul grupului OMV au declarat în luna martie a anului 2012 că un depozit de

aproximativ 42-84 miliarde metri cubi de gaz a fost descoperit în Marea Neagră. Această descoperire a fost făcută de către cei de la OMV Petrom și ExxonMobil Exploration and Production Romania. Un aspect deosebit de important este faptul că aceste resurse se află sub suveranitatea României, întrucât se găsesc la țărmul românesc. Descoperirea are potențialul de a modifica harta geopolitică și geostrategică a Europei în ceea ce privește securitatea energetică, însă nu trebuie omis faptul că gigantul energetic rusesc Gazprom încă deține 30% din acțiunile companiei OMV, iar compania petroliferă Lukoil deține perimetre concesionate în Marea Neagră. Mai mult, resursele în cauză nu vor putea fi exploatate pe termen scurt¹⁶.

Marea Neagră încă mai surprinde cercetătorii prin faptul că și în prezent resurse esențiale pentru menținerea și dezvoltarea economică a României se mai găsesc pe teritoriul său. Zăcămintul de gaze a fost descoperit în urma operațiunii de forare a puțului Domino-1 de către cei de la ExxonMobil, aceasta fiind prima operațiune la mare adâncime (peste 3.000 de metri) în largul țărmului românesc. Domino-1 este amplasat în Blocul Neptun, la 170 de kilometri de țărm, apa având acolo o adâncime de aproximativ 930 de metri. Revenind la cantitățile descoperite, acestea nu sunt de neglijat, nici măcar în urma unei analize preliminare, deoarece, cantitativ vorbind, acestea reprezintă de 3-6 ori consumul anual al României. În termeni economici, respectivul volum ar putea asigura independența României din punct de vedere energetic. Statul român importă 30% din necesarul de gaz, având o producție anuală de aproximativ 14 miliarde metri cubi, din care, în 2011 Petrom a extras 5,23 miliarde metri cubi (cu 3% mai mult decât în 2010), iar compania de stat Romgaz a produs cantități apropiate celor extrase de Petrom. Din cei 30%, România importă anual aproximativ 4 miliarde metri cubi de gaz din Federația Rusă, iar prețul de 379 dolari pentru 1.000 de metri cubi este cel mai ridicat preț din întreaga Uniune Europeană. În plus, începând cu 1 aprilie 2012, prețul a fost ridicat la 390\$ pentru aceeași cantitate¹⁷. Motivele sunt lesne de înțeles. Deși nu este declarat oficial, România se află într-o relativă zonă gri în ceea ce privește relația bilaterală cu vecinul său estic, Rusia, mai ales după ce aceasta a semnat cu SUA acordul amplasării interceptoarelor ca parte a proiectului scutului anti-rachetă pe teritoriul său național. Reacția Rusiei a fost oarecum previzibilă,

dacă luăm în considerare faptul că România oricum a lipsit de la masa negocierilor dintre SUA și Rusia în privința scutului. Acest fapt, corelat cu prețul pe care statul român îl plătește pentru gazul rusesc, ne poate duce cu gândul la o anumită motivație de natura politică, aceasta fiind de fapt o practică deloc necunoscută a Moscovei. Deși oficialii Gazprom declară că reducerile acordate celorlalte state europene nu sunt aplicate pe criterii politice și că nivelul prețului la gazul importat de către România este unul corect din punct de vedere economic, acesta corespunzând formulei lor de calcul, nu putem să nu observăm diferența semnificabilă de preț existentă față de alte state din UE cum ar fi statul vecin, Bulgaria, care recent a primit un discount de 11% pentru gazul importat din Rusia¹⁸.

Gazele de șist descoperite în Marea Neagră reprezintă o oportunitate pentru securitatea energetică a României, totuși, „este prea devreme în procesul de evaluare și explorare pentru a determina dacă blocul Neptun se va dovedi în final exploatabil comercial sau nu. Însă, dacă viitoarele lucrări vor confirma fezabilitatea tehnică și comercială a producției de gaze naturale la mare adâncime în blocul Neptun, viitoarele investiții în fazele de explorare și dezvoltare ar putea ajunge la câteva miliarde de dolari, iar prima extragere ar putea avea loc cel mai devreme spre sfârșitul deceniului”, conform comunicatului oficial dat presei de către reprezentanții OMV¹⁹. În plus, nu trebuie neglijat nici faptul că statul român deja a concesionat perimetre din Marea Neagră mai multor firme străine, precum: OMV Petrom (Austria, Rusia prin Gazprom), ExxonMobil (SUA), Lukoil (Rusia), Sterling Resources (Marea Britanie) și MOL (Ungaria)²⁰.

Creșterea nivelului de securitate resimțit la frontieră nu este un deziderat ce aparține doar statelor membre UE, ci și celor vecine²¹. Astfel, putem identifica state estice, precum Ucraina, Georgia, Republica Moldova, care sunt interesate în crearea și promovarea unei relații multilaterale cu UE, în vederea dezvoltării și menținerii unui parteneriat sau chiar a unei viitoare posibile accederi la UE. Principalele țări ce promovează creșterea importanței dimensiunii estice în interiorul UE sunt mai ales noile state membre, ce se învecinează cu această zonă: Letonia, Estonia, Lituania, Polonia, România. Pentru a putea face cât mai vizibilă și mai eficientă o astfel de politică,

statele menționate și-au format și negociat interesele naționale, formând chiar o coaliție de promovare a acestor idei pentru a câpăta ceea ce Moravcsik denumea o putere relativă de negociere ridicată în fața celorlalte membre care aveau interese diferite și nu doreau neapărat dezvoltarea și alocarea unor resurse pentru o astfel de politică²². În urma acestor negocieri, în anul 2009, s-a înființat Parteneriatul Estic, ce cuprinde cele șase state estice nemembre: Ucraina, Republica Moldova, Belarus, Azerbaijan, Armenia și Georgia. De asemenea, s-a urmărit și promovarea implementării unor acorduri de liber schimb, de eliminare a vizei și de înființare a unor acorduri economice avantajoase pentru statele estice, dar și pentru statele membre²³. Unele dintre statele membre ale Parteneriatului Estic sunt considerate a fi strategice din punctul de vedere al dezvoltării militare și energetice a regiunii, Ucraina fiind crucială din punct de vedere energetic, ținând seama că pe teritoriul său național trece gazoductul rusesc Druzhba, ce are capacitatea de a transporta 80% din necesarul european de energie²⁴. În 2005, Uniunea Europeană a încheiat cu Ucraina un Plan de Acțiune menit să dezvolte relația de cooperare dintre cei doi actori internaționali prin integrare economică graduală și cooperare politică²⁵.

Republica Moldova este un stat extrem de important pentru securitatea națională a României și implicit pentru cea a Uniunii Europene, datorită faptului că nu putem vorbi de Chișinău fără a menționa și conflictul transnistrian. Acesta este cel mai apropiat conflict înghețat ce are capacitatea de a produce insecuritate la nivelul regiunii²⁶. Cu toate acestea, statele estice s-au declarat mai mult decât binevoitoare în a-și crea o relație multilaterală productivă cu UE, tocmai pentru a fi asistate în diminuarea vulnerabilităților de securitate izvorâte din astfel de conflicte. Am putea spune că încercarea lor de a se apropia de Vest este de fapt balansarea față de Moscova. Pe această cale, în anul 2005, a fost lansată Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM) ca urmare a „solicitării comune a Președinților Republicii Moldova și Ucrainei, adresată Comisiei Europene”. Această misiune are scopul de a consolida „capacitățile de gestionare a frontierei partenerilor săi – serviciile vamale și grăniceri, organele de ocrotire a legii și agențiile de stat din Moldova și Ucraina”²⁷. Pentru a-și putea asigura securitatea internă, UE are nevoie de o dezvoltare a acestei frontiere într-o manieră cât

mai previzibilă din punct de vedere al securității.

Printre statele care au promovat intens această apropiere a structurilor europene față de Republica Moldova s-a numărat și statul român. Motivele Bucureștiului sunt evidente. În primul rând, România și Moldova au graniță comună, care reprezintă 33% din frontiera est-europeană – cea mai activă, după ce a Ungariei, în ceea ce privește frecvența acțiunilor ilegale²⁸. Astfel, puterea relativă de negociere a României în interiorul UE pentru dezvoltarea unor relații pozitive, de cooperare cu acest stat a fost ridicată, deoarece un grad de insecuritate prezent aici este automat resimțit și influențează securitatea tuturor statelor membre. Toate acestea vin ca urmare intereselor naționale ale României față de Republica Moldova, cele două țări având un parteneriat strategic bilateral, precum și alte acorduri dincolo de umbrela europeană. Un exemplu în acest sens ar fi politica română de migrație mai restrictivă de dinainte de a adera la UE: toți cetățenii moldoveni aveau nevoie de viză și invitație de la un cetățean român pentru a putea intra pe teritoriul național al țării noastre; un vizitator din Republica Moldova nu putea să stea mai mult de 90 de zile pe teritoriul național. După 2008, adică la un an după aderarea României și în contextul desfășurării războiului ruso-georgian, prevederile legale românești de acordare a cetățeniei au suferit relaxări treptate, viza și invitația fiind eliminate. Inevitabil, numărul cererilor s-a multiplicat, astfel încât 21.299 de cetățeni moldoveni au devenit cetățeni români în 2009, față de doar 4.967 de cetățenii acordate în 2008. Această politică ne duce cu gândul la ambivalența strategică a României: pe de o parte un stat național cu propriile interese naționale, regionale și internaționale; pe de altă parte stat membru al UE, căpătând astfel un alt set de interese pe care să le promoveze²⁹.

Interesul României față de Republica Moldova și pentru o Europă estică stabilă și sigură, dar și apropierea politică față de SUA au avut un impact semnificativ asupra relațiilor bilaterale dintre România și Federația Rusă. Înțelegând interesul național în termeni de securitate conform logicii neo-realiste, Rusia a perceput angajamentul României față de NATO și UE drept o încercare de balansare, astfel că relația dintre cele două a suferit o retrogradare constantă. Rusia vede apropierea dintre București și Chișinău în termeni imperialiști, ca pe o intruziune în zona sa de influență. Sub

aspect diplomatic, au avut loc întâlniri între experți sau factori de decizie și mai puțin la nivel de președinți, astfel că relațiile bilaterale între cele două au intrat în ceea ce se numește zona gri. Relația politică nu tocmai productivă a avut efect și asupra celei de natură economică. Astfel, începând cu 1 aprilie 2013, statul român plătește pentru 1.000 de metri cubi de gaz rusesc cel mai mare preț din întreaga Uniune, chiar dacă Gazpromul a redus prețul gazelor pentru mai multe state europene, precum: Germania, Franța sau Italia³⁰. Relațiile bilaterale au continuat să se deterioreze, mai ales după acceptul României de a amplasa interceptoarele sistemului anti-rachetă pe teritoriul său, fapt ce a fost interpretat de către Moscova drept un dezechilibru în balanța nucleară mondială. Drept răspuns, Rusia a amenințat cu un atac preventiv împotriva facilităților de pe teritoriul României și Poloniei în cazul în care Obama nu acceptă condițiile rusești, iar radarul și interceptoarele vor fi amplasate în Europa de Est³¹. Toate acestea sunt în dezacord total cu dezideratul european, dar și cu cel național, având în vedere că aceste schimbări pot genera o cursă a înarmărilor din partea Kremlinului, creându-se astfel un mediu regional de securitate precară și imprevizibilă.

Concluzii

Anul 2007 a însemnat pentru Uniunea Europeană o completare unui amplu val de extindere, ce a adus structurile europene mult mai aproape zona de interes a Federației Ruse. Acest fapt a generat în mod automat nevoia adoptării unei poziții ferme față de evenimentele petrecute în Georgia, Republica Moldova sau Ucraina. La rândul său, statul român a continuat să își promoveze interesele naționale, preferând să susțină dezvoltarea democratică a acestor state și apropierea lor față de UE. O zonă previzibilă, stabilă și producătoare de securitate este în mod rațional preferabilă uneia consumatoare de securitate, instabilă și imprevizibilă. Pe această cale, România va trebui să își gestioneze cu multă grijă interesele naționale, având în vedere dubla calitate pe care o deține – stat național și stat membru al UE. Statul român nu trebuie să își ignore nici responsabilitățile, nici riscurile sau vulnerabilitățile ca stat de frontieră al UE. Un atac preventiv din partea Rusiei este extrem de puțin plauzibil, însă o relație bilaterală defectuoasă cu această țară nu este benefică unui stat de putere

medie, ce dorește să devină o putere regională și un actor cu o putere relativă de negociere mai mare în cadrul UE și NATO.

NOTE:

1 Artur GRUSZCZAK, "The securitization of the Eastern borders of the European Union. Walls or bridges?" (paper to the UACES 40th Annual Conference Exchanging Ideas on Europe: Europe at a Crossroads, Bruges, 6-8 September 2010), disponibil la: <http://www.uaces.org/pdf/papers/1001/gruszcza.pdf>, accesat la 1 iunie 2012.

2 Jan KJARSTAD, F. JOHNSON, "Prospects of the European gas market", *Energy Policy*, no. 35 (2007), pp. 869-888, disponibil la <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6V2W-4JG5FNJ-1/2/7dfb25b6aeb9f0e8c2d05e414581287f>, accesat la 20 decembrie 2009, p. 873.

3 *Ibidem*.

4 „Nabucco și AGRI fără gaz”, *Focus energetic*, 23 ianuarie 2012, disponibil la <http://www.focus-energetic.ro/nabucco-si-agri-fara-gaz-6529.html>, accesat la 15 iunie 2012.

5 *Ibidem*.

6 Amelia HADFIELD, *EU-Russia Energy Relations: Aggregation and Aggravation*, *Journal of Contemporary European Studies* Vol. 16, No. 2, 231-248, August 2008, accesat 5 mai 2010, disponibil la: <http://www.informaworld.com/smpp/content~content=a902117795~db=all~jumptype=rss> p.233

7 Martin GRIFFITHS, 2003, *Relatii internationale: școli, curente, gânditori*, București, Ziua, p. 62.

8 Mark LEONARD & Nicu POPESCU, *A Power Audit of EU-Russia Relations*, disponibil la: http://www.fride.org/uploads/file/A_power_audit_of_relations_eu-russia.pdf, accesat la 18 aprilie 2010, pp. 2.

9 *Ibidem*, pp. 30, 36-37.

10 *Idem*.

11 *Idem*.

12 *Ibidem*, pp. 38-48.

13 Stefano GUZZINI, *Realism și relații internaționale: povestea fără sfârșit a unei morți anunțate: realismul în relațiile internaționale și în economia politică internațională*, Iași, Institutul European, 2000, p. 68.

14 Petre DUȚU, Cristina BOGZEANU, *Interesele naționale și folosirea instrumentelor de putere națională pentru promovarea și apărarea acestora. Cazul României*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010, p. 51.

15 *Idem*.

16 Ana Maria GHIMIȘ, „România independentă energetic”, *Politica sub lupa CEPE*, aprilie 2012, disponibil la: <http://cepeoffice.files.wordpress.com/2012/04/>

[politica-sub-lupa-cepe_aprilie.pdf](#), accesat la 11 decembrie 2012.

17 *Ibidem*.

18 *Ibidem*.

19 Adina VLAD, Petrom și Exxon confirmă: au descoperit în Marea Neagră gaze care ar acoperi până la de 6 ori consumul României, *Adevărul*, disponibil la: http://adevarul.ro/economie/stiri-economice/petrom-exxon-confirma-descoperit-marea-neagra-gaze-acoperi-6-consumul-romaniei-1_50b9f1107c42d5a663ad1056/index.pdf, accesat la 11 decembrie 2012.

20 Ana Maria GHIMIȘ, *op. cit.*

21 Dorin I. DOLGHI, Ioan HORGA, *Security approaches at the Eastern border of the European Union*, disponibil la <http://static.sdu.dk/mediafiles/A/7/7/%7BA776444F-7659-45F2-ACA2-3673DDFA8443%7DDorin%20I.%20DOLGHI%20&%20Ioan%20HORGA.pdf>, accesat la 13 iunie 2012.

22 *Theories of European integration*, disponibil la: http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199544813/bache3e_ch01.pdf accesat la 15 iunie 2012, pp. 13-14.

23 Ramūnas VILPIŠAUSKAS, *National preferences and bargaining of the new member states since the enlargement of the EU into the Central and Eastern Europe: the Baltic States – policy takers, mediators, initiators?* http://euce.org/eusa/2011/papers/1h_vilpisauskas.pdf accesat la 14 iunie 2012, p. 27.

24 Daniel HAMILTON; Gerhard MANGOTT, *The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova* http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/new_eastern_europe_text.pdf, accesat la 4 iunie 2012, p. 2.

25 *EU / Ukraine Action Plan*, disponibil la http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf, accesat la 15 iunie 2012.

26 Nicu POPESCU, *Noile oportunități de soluționare a problemei transnistrene prin mecanismele Europei modern*, Institutul de Politici Publice, September 26, 2003, disponibil la http://www.policy.hu/npopescu/publications/ue_trans.pdf, accesat la 14 iunie 2012, p. 12.

27 Site-ul oficial al Misiunii Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM), <http://www.eubam.org/md/about/overview>, accesat la 15 iunie 2012.

28 STOLERIU, Oana Mihaela; GROZA, Octavian; DIMITRIU, Radu Ionut; TURCANASU, George, "Migrants and Borders. Romania and Moldova", *Visions of Europe at the European Union Eastern border*, http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/63/82/53/PDF/EWP_migrants_borders_moldova.pdf accesat pe 15 iunie 2012. p. 3.

29 "Migrants and Borders Romania and Moldova", http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/63/82/53/PDF/EWP_migrants_borders_moldova.pdf, pp. 3, 6-7

30 Radu RIZEA, "Medvedev, Gazprom vice-

president: Gazprom may become a partner in the Nabucco project”. *HotNews*, 14 aprilie 2008, accesat la 29 ianuarie 2012, http://english.hotnews.ro/stiri-top_news-2798891-alexander-medvedev-gazprom-vice-president-gazprom-may-become-partner-the-nabucco-project.htm

31 “Russia threatens NATO with military strikes over missile defence system”, *The Telegraph*, 23 mai 2012, disponibil la: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/9243954/Russia-threatens-Nato-with-military-strikes-over-missile-defence-system.html#>, accesat la 15 iunie 2012.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, „Theories of European integration”, Oxford University Press, http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199544813/bache3e_ch01.pdf

2. ***, “Nabucco și AGRI fără gaz.Focus energetic”, 23 ianuarie 2012, <http://www.focus-energetic.ro/nabucco-si-agri-fara-gaz-6529.html>

3. ***, „Migrants and Borders Romania and Moldova”, http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/63/82/53/PDF/EWP_migrants_borders_moldova.pdf

4. DOLGHI, Dorin; HORGHA, Ioan, „Security approaches at the Eastern border of the European Union”, <http://static.sdu.dk/mediafiles//A/7/7/%7BA776444F-7659-45F2-ACA2-3673DDFA8443%7D%20DOLGHI%20&%20Ioan%20HORGHA.pdf>

5. DUȚU, Petre; BOGZEANU, Cristina, „Interesele naționale și folosirea instrumentelor de putere națională pentru promovarea și apărarea acestora. Cazul României”, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010.

6. *EU/Ukraine Action Plan*, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/ukraine_enp_ap_final_en.pdf

7. GHIMIȘ, Ana Maria, „România independentă energetic”, *Politica sub lupa CEPE*, aprilie 2012, http://cepeoffice.files.wordpress.com/2012/04/politica-sub-lupa-cepe_aprilie.pdf

8. GRIFFITHS, Martin, „Relații internaționale: școli, curente, gânditori”, București, 2003, editura Ziua.

9. GRUSZCZAK, Artur, „The securitization of the Eastern borders of the European Union. Walls or bridges?”, (paper to the UACES 40th Annual Conference Exchanging Ideas on Europe: Europe at a Crossroads, Bruges, 6-8 September

2010), <http://www.uaces.org/pdf/papers/1001/gruszczak.pdf>

10. GUZZINI, Stefano, 2000, „Realism și relații internaționale: povestea fără sfârșit a unei morți anunțate: realismul în relațiile internaționale și în economia politică internațională”, Iași, Editura Institutul European.

11. HADFIELD, Amelia, “EU–Russia Energy Relations: Aggregation and Aggravation”, *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 16, No. 2, 231–248, August 2008, <http://www.informaworld.com/smpp/content~content=a902117795~db=all~jumtype=rss>

12. HAMILTON, Daniel; MANGOTT, Gerhard, *The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova*, http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/books/new_eastern_europe_text.pdf

13. KJARSTAD, Jan; JOHNSON, F., “Prospects of the European gas market”, *Energy Policy* no. 35, 2007, pp. 869–888, <http://www.sciencedirect.com/science/article/B6V2W-4JG5FNJ-1/2/7dfb25b6aeb9f0e8c2d05e414581287f>

14. MARK Leonard; POPESCU, Nicu, *A Power Audit of EU-Russia Relations*, http://www.fride.org/uploads/file/A_power_audit_of_relations_eu-russia.pdf

15. POPESCU, Nicu, “Noile oportunități de soluționare a problemei transnistrene prin mecanismele Europei modern”, *Institutul de Politici Publice*, 26 septembrie 2003, http://www.policy.hu/npopescu/publications/ue_trans.pdf

16. RIZEA, Radu, “Medvedev, Gazprom vice-president: Gazprom may become a partner in the Nabucco project”, *HotNews*, 14 aprilie 2008, http://english.hotnews.ro/stiri-top_news-2798891-alexander-medvedev-gazprom-vice-president-gazprom-may-become-partner-the-nabucco-project.htm

17. Site-ul oficial al Misiunii Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina (EUBAM), <http://www.eubam.org/md/about/overview>

18. STOLERIU, Oana Mihaela; GROZA, Octavian; DIMITRIU, Radu Ionut; TURCANASU, George, “Migrants and Borders. Romania and Moldova”, *Visions of Europe at the European Union Eastern border*, http://halshs.archives-ouvertes.fr/docs/00/63/82/53/PDF/EWP_migrants_borders_moldova.pdf

19. VILPIŠAUSKAS, Ramūnas, “National preferences and bargaining of the new member states since the enlargement of the EU into the Central and Eastern Europe: the Baltic States – policy takers, mediators, initiators?”, http://euce.org/eusa/2011/papers/1h_vilpisauskas.pdf

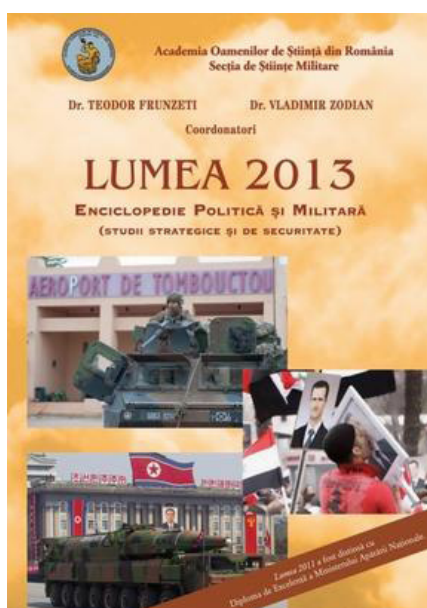
20. VLAD, Adina, „Petrom si Exxon confirma: au descoperit in Marea Neagra gaze care ar acoperi pana la de 6 ori consumul Romaniei”, *Adevărul*, http://adevarul.ro/economie/stiri-economice/petrom-exxon-confirma-descoperit-marea-neagra-gaze-acoperi-6-consumul-romaniei-1_50b9f1107c42d5a663ad1056/index.pdf

21. WATERFIELD, Bruno, “Germany and France strike deal to rescue Greece from debt crisis”, *The Telegraph*, 11 feb 2010, <http://www.telegraph.co.uk/finance/financetopics/financialcrisis/7213220/Germany-and-France-strike-deal-to-rescue-Greece-from-debt-crisis.html>

22. WATERFIELD, Bruno, “Russia threatens NATO with military strikes over missile defence system”, *The Telegraph*, 23 mai 2012, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/9243954/Russia-threatens-Nato-with-military-strikes-over-missile-defence-system.html#>

LUMEA 2013.

ENCICLOPEDIE POLITICĂ ȘI MILITARĂ (STUDII STRATEGICE ȘI DE SECURITATE)

Un nou volum din seria intitulată *Lumea* – a enciclopediilor de securitate și apărare, coordonată de dl. general locotenent profesor universitar doctor Teodor FRUNZETI, comandantul și rectorul Universității Naționale de Apărare „Carol I” și dl. dr. Vladimir ZODIAN – a văzut lumina tiparului la Editura RAO.

Seria se înscrie într-un demers de tradiție, inițiat în anul 2005 de către cei doi coordonatori, cărora, de-a lungul celor nouă ani, li s-a alăturat un colectiv de experți, consacrați sau în devenire, în domeniul studiilor de securitate. La această ediție au contribuit dr. Alexandra SARCINSCHI, dr. Cristian BĂHNĂREANU, Cristina BOGZEANU, dr. Mihai V. ZODIAN, dr. Corina GHEORGHE, dr. Șerban PAVELESCU, Sebastian OPRESCU, Cristian ARITON, Șerban V. ZODIAN, Maria POSTEVKA, Ruxandra M. VIDRAȘCU, Liviu TOADER, George NECULA-SPIRU, Alexandru CRISTIAN.

Enciclopedia, apărută sub egida Academiei Oamenilor de Știință din România, Secția de Știință Militară, ocupă un loc apreciat în peisajul publicistic de specialitate autohton, obținând, până acum, două premii: Premiul „Mareșal Constantin Prezan”, acordat de Academia Oamenilor de Știință din România pentru *Lumea 2009* și Diploma de excelență a Ministerului Apărării Naționale pentru *Lumea 2011*.

Ediția curentă este cea de a V-a și își păstrează caracterul enciclopedic, propunând publicului interesat o lucrare ce tratează sistematic și detaliat atât noțiuni și concepte de actualitate din sfera studiilor de securitate, cât și o analiză cu caracter interdisciplinar a principalelor regiuni ale lumii.

Tomul este structurat în două părți – *Studii de securitate*, respectiv *Analize regionale și studii de caz*, tratarea problematicii realizându-se în continuitatea evoluției politico-militare și economico-sociale, abordând uneori și specificul istoric determinat al situațiilor și evenimentelor analizate.

Prima parte a lucrării – *Studii de securitate* – este dedicată studiilor de securitate, fiind analizate, pe parcursul a zece capitole, concepte de actualitate precum *smart defence*, ierarhie și echilibru de putere, guvernare globală, dar și cei mai importanți actori ai mediului internațional de securitate – NATO, UE, SUA, Federația Rusă etc. Premisa comună studiilor din cuprinsul acestei părți este aceea că mediul internațional de securitate este caracterizat, în principal, de schimbare permanentă și fundamentală a caracteristicilor sale, ceea ce îi conferă noi attribute de complexitate și dinamism, determinând actorii internaționali să caute modalități novatoare de gestionare a securității și apărării, rămânând, totuși, cantonați în paradigmele științifice actuale. Apar, astfel, conceptele anterior menționate: *ierarhia*

și echilibrul de putere, concepte ce își mențin actualitatea, dar trimit cu gândul la schimbarea polarității sistemului internațional; *smart defence*, ce ilustrează necesitatea instituirii unor forme de cooperare în materie de apărare prin comasarea resurselor financiare în vederea achiziționării de tehnică militară deosebit de costisitoare și utilizarea acestora în comun la nivelul NATO; *guvernare globală*, concept ce a fost readus în prim-planul dezbaterilor recente ca urmare a provocărilor apărute în mediul internațional de securitate, între acestea amintind declinul hegemonilor, erodarea frontierelor, urbanizarea excesivă și crearea condițiilor pentru contestarea autorității statale, accentuarea tendințelor separatiste și de fragmentare, proliferarea armelor de distrugere în masă, statele eșuate, sărăcia persistentă, crizele umanitare la scară largă etc.

De asemenea, această primă parte include și o analiză detaliată a situației economice globale, dar și a celei politice și militare, bazată pe câteva studii de caz asupra principalilor actori internaționali statali, cum ar fi SUA sau Rusia, precum și o trecere în revistă a acțiunilor principalelor organizații internaționale de securitate – ONU, NATO, sau UE, acordându-se atenție interferențelor în domeniul securității dintre spațiile euroatlantic, cel mediteranean și Caucazul de sud.

Cea de-a doua parte a lucrării – *Analize regionale și studii de caz* –, având în conținut opt capitole, cuprinde evoluțiile de securitate la nivel regional, analize regionale și studii de caz, concentrând analiza pe zonele „fierbinți” de pe glob – Marele Orient, India, Asia, Africa, America Latină. Această parte a enciclopediei ne oferă, de asemenea, un calendar și o analiză a principalelor evenimente ce au avut loc până la sfârșitul anului 2012, organizate pe zone de interes strategic – Orientul Mijlociu, Africa, Asia de Est și de Sud-Est etc.

Conform analizei efectuate de autori, perioada 2011-2012 a cunoscut mutații semnificative la

nivel global, regional și național atât în domeniile economico-social, cât și în cel politic și militar, țările Asiei de Est și de Sud-Est devenind, în opinia acestora, un al doilea pol economic și, poate, chiar militar al lumii, în concurență cu spațiul euroatlantic.

Tratarea problematicei fiecărei regiuni și a fiecărui actor în parte a avut în vedere contextul politic și guvernamental local și regional, precum și efectele acțiunilor acestora asupra securității regionale și globale. Tot atât de important în tratarea, în analiza evoluției stării de securitate, a fost reliefașarea importanței factorilor economici, în termeni de beneficii, dar și consecințele negative ale crizelor economice generate de marile organisme economico-financiare, inclusiv asupra nivelului stării de securitate.

Concluzia coordonatorilor este aceea că, dacă tendințele actuale de mondializare și regionalizare se vor menține, lumea 2013 va aduce o serie de surprize, printre care cea mai importantă va fi amploarea pe care o va căpăta procesul de regionalizare, în contrapartidă cu cel de globalizare, ajungându-se în final la „mai multă regionalizare decât globalizare”.

Prin tipărirea volumului, pentru prima dată, la o editură prestigioasă din sfera non-militară, ce oferă o deschidere mai mare publicului larg, coordonatorii au dorit să vină în sprijinul acelor care, prin activitatea lor profesională sau prin cea educațională, sunt interesați de domeniile relații internaționale, securitate și apărare.

Aș încheia citându-l pe Theodore Parker, care spunea „Cărțile care te ajută cel mai mult sunt cele care te fac să gândești cel mai mult”. Iar această lucrare se încadrează în această categorie – ne provoacă și determină să gândim și, în aceeași măsură, să ne punem întrebări.

Dr. Stan ANTON

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

APRILIE-IUNIE 2013

În această perioadă s-au desfășurat o serie de activități importante la care au participat cercetătorii de la CSSAS. Astfel, trebuie să amintim masa rotundă „*Relațiile militare româno-israeliene*” din 11 aprilie 2013, organizată cu ocazia împlinirii a 65 de ani de la înființarea Statului Israel. La evenimentul au participat, din partea Statului Israel, membri ai Ambasadei și au fost prezentate o serie de comunicări ce au abordat tematica relațiilor militare româno-israeliene susținute de cercetători din CSSAS și ISPAIM, de cadre didactice din UNAp „Carol I” și reprezentanți ai Ministerului Apărării Naționale.

Pe agenda CSSAS, una dintre multele activități importante și cu tradiție organizate este seminarul științific cu participare internațională aflat la cea de-a XIII-a ediție ce s-a desfășurat în ziua de 30 mai 2013. Tema de anul acesta a fost *Impactul statutului și rolurilor statelor membre UE asupra evoluției securității europene*. La activitate au participat personalități din conducerea Ministerului Apărării Naționale, Ministerul Afacerilor Externe, Ministerului Educației Naționale, Ministerului Afacerilor Interne, cercetători și cadre didactice de la instituții de învățământ superior, militare și civile, precum și alte personalități ale comunității științifice românești și din Bulgaria.

Lucrările seminarului au evidențiat implicarea activă a țării noastre în dezbaterile pe tema reformei instituțiilor și politicilor europene, inclusiv în procesul de actualizare a Strategiei Europene de Securitate. Aceste aspecte au fost prezentate pe larg de către șeful Statului Major General, domnul general-locotenent dr. Ștefan

DĂNILĂ, și secretarul de stat la MAE, domnul conferențiar universitar dr. Bogdan AURESCU. De asemenea, a fost dezbătută și evoluția Politicii de Securitate și Apărare Comună, invitații noștri de la Academia Națională de Apărare „G.S. Rakovski”, din Bulgaria, subliniind faptul că succesul viitor al acestei politici depinde și de acordul tuturor statelor membre referitor la aspecte precum situația mediului de securitate, tendințele acestuia, rolul UE și când și cum să se recurgă la folosirea forței armate.

Dialogul și dezbaterile generate pe parcursul seminarului au contribuit, cu siguranță, la efortul de înțelegere și cunoaștere și la diseminarea unor idei și opinii constructive. Au fost prezente argumente logice, dar și accente polemice, inerente unei dezbateri științifice, ce au adus un plus de originalitate, fiind înțelese ca tot atâtea încercări de a sugera câmpuri problematice de reflexie pentru viitor. Lucrările prezentate în cadrul seminarului sunt publicate integral în acest număr al revistei Impact strategic.

Dorind o mai bună cooperare, în domeniul cercetării științifice, cu statele vecine, în luna iunie a acestui an, CSSAS a primit vizita unei delegații din Ungaria condusă de directorul Centrului de Studii Strategice de Apărare din Budapesta, domnul dr. Peter TALAS. Cu această ocazie s-a discutat posibilitatea unor modalități de cooperare: desfășurarea de activități științifice comune, promovarea unor proiecte comune, parteneriate în cadrul workshop-urilor exploratorii și a programului Horizon 2020.

Cel mai recent studiu publicat în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate este „*Amenințări asimetrice sau amenințări hibride: delimitări conceptuale pentru fundamentarea securității și apărării naționale*” autor dr. Petre DUȚU.

Intrată în tradiția Centrului, Conferința științifică internațională *STRATEGII XXI* cu tema: „*Complexitatea și dinamismul mediului de securitate*” va fi organizată în acest an în perioada 21-22 noiembrie. Persoanele interesate să participe sunt așteptate să se înscrie la această activitate. Informații detaliate sunt afișate pe site-ul Conferinței la adresa <http://www.strategii21.ro> sau al CSSAS la adresa <http://cssas.unap.ro>.

Irina TĂTARU

CONCLUZII ÎN URMA SEMINARULUI cu participare internațională „Impactul statutului și rolurilor statelor membre UE asupra evoluției securității europene”

Seminarul cu participare internațională *Impactul statutului și rolurilor statelor membre UE asupra evoluției securității europene* se înscrie într-o serie de evenimente științifice de tradiție inițiată în urmă cu zece ani de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

Astfel, în luna mai a fiecărui an, CSSAS reunește sub o temă de maximă actualitate atât comunitatea academică, cât și profesioniști cu experiență îndelungată în domeniul securității și apărării, din țară și din străinătate.

În acest an, tema s-a înscris în eforturile realizate la nivelul Uniunii și al statelor membre de trasare a direcțiilor de evoluție a *Strategiei europene de securitate* din anul 2003, dar și a *Strategiei de securitate internă a UE* din 2010, în strânsă corelație cu condițiile induse pe de o parte de extinderea Uniunii, iar pe de altă parte de provocările specifice mediului de securitate regional și global al acestui secol.

Speranțele noastre în atingerea obiectivelor acestui eveniment științific au fost circumscrise necesității de cooptare în efortul de cercetare a unor specialiști și practicieni în domeniul securității și apărării, apreciind că tematica abordată în seminar este esențială pentru înțelegerea fenomenului securității contemporane. Seminarul organizat de CSSAS și-a propus să contribuie la dezvoltarea dezbaterilor publice pe tema securității europene, a relației dintre statele membre UE și a modului în care interesele naționale sunt proiectate și reflectate în Politica de Securitate și Apărare Comună. În acest sens, discuțiile au fost centrate pe rolul statului național în asigurarea securității europene, fiind evidențiată necesitatea concertării eforturilor statelor membre în direcția promovării atât a intereselor naționale, cât și a celor europene.

Caracterul multilateral și, așa spune, multidisciplinar al seminarului, ce a reieșit din tematica abordată de invitații noștri, se justifică prin necesitatea unei abordări comprehensive a analizei factorilor ce influențează securitatea europeană, a rolului și contribuției statelor în asigurarea unui nivel de securitate ce permite dezvoltarea social – economică la nivelul Uniunii.

În ceea ce privește România, lucrările seminarului au evidențiat implicarea activă a țării noastre în dezbaterile pe tema reformei instituțiilor și politicilor europene, inclusiv în procesul de actualizare a Strategiei Europene de Securitate. Aceste aspecte au fost prezentate pe larg de către șeful Statului Major General, domnul general–locotenent dr. Ștefan DĂNILĂ, și secretarul de stat la MAE, domnul conferențiar universitar dr. Bogdan AURESCU. De asemenea, a fost dezbătută și evoluția Politicii de Securitate și Apărare Comună, invitații noștri de la Academia Națională de Apărare „G.S. Rakovski”, din Bulgaria, subliniind faptul că succesul viitor al acestei politici depinde și de acordul tuturor statelor membre referitor la aspecte precum situația mediului de securitate, tendințele acestuia, rolul UE și când și cum să se recurgă la folosirea forței armate.

Putem sintetiza două premise principale de la care vorbitorii au pornit în cadrul dezbaterilor. Prima dintre ele se referă la faptul că respectarea statutului de drept rămâne, în continuare, unul dintre principiile Uniunii Europene, iar cea de-a doua afirmă caracterul dinamic al mediului internațional de securitate al secolului al XXI-lea. În prezent, mediul internațional de securitate cunoaște o serie de schimbări majore, sub influența șocului strategic reprezentat de criza financiară și economică mondială, de mișcările politice din nordul Africii și Orientul Mijlociu, cu impact

considerabil asupra parametrilor în care este definită securitatea europeană. Din această perspectivă, dinamica relațiilor dintre statele membre ale UE are, în opinia noastră, un rol important în crearea contextului European de securitate. Se desprinde, astfel, ideea importanței unirii eforturilor statelor membre cu cele ale instituțiilor europene pentru a răspunde noilor provocări ce depășesc capacitățile naționale sau bilaterale de răspuns. Un exemplu ce ilustrează întocmai această situație este cel adus în discuție de directorul Agenției Naționale Anti-drog, domnul chestor de poliție Sorin OPREA, referitor la modalitatea în care politicile naționale antidrog sunt corelate cu cele ale Uniunii pentru securitatea Europei.

Apreciem că statutul participanților la această conferință, instituțiile reprezentate, calitatea ideilor relevate cu această ocazie, și, nu în ultimul rând, semnificațiile conferite demersului nostru, s-au constitui într-un mesaj de percepere așa cum se cuvine a dimensiunilor și cadrului evoluției securității europene, cu limitele și meritele sale, din perspectiva unei istorii de peste jumătate de secol, a unui prezent complex și uneori contradictoriu și, mai ales, a unui viitor caracterizat de incertitudine. Iată un argument de strictă actualitate, care a dovedit că dialogul și dezbaterile științifice pe

această temă interesează în egală măsură instituțiile responsabile și practicienii, dar și comunitatea academică, interes comun și cerință obiectivă a unui demers științific ancorat în realitate.

Sub aspect științific, importanța seminarului rezidă în următoarele aspecte:

- în primul rând, contribuția adusă de comunicările invitaților noștri, personalități de marcă din domenii conexe securității; în fiecare an, am avut printre invitați personalități din Parlamentul ROU, MAPN, MAE, MAI, SRI și alte instituții importante ale statului;

- în al doilea rând, plusvaloarea dată de dezbaterile ce au urmat prezentării comunicărilor științifice;

- în al treilea rând, deschiderea la sugestii de teme ce trebuie avute în vedere pe viitor de către cercetătorii CSSAS.

Dialogul și dezbaterile generate pe parcursul seminarului au contribuit, cu siguranță, la efortul de înțelegere și cunoaștere și la diseminarea unor idei și opinii constructive. Au fost prezente argumente logice, dar și accente polemice, inerente unei dezbateri științifice, ce au adus un plus de originalitate, fiind înțelese ca tot atâtea încercări de a sugera câmpuri problematice de reflexie pentru viitor.

GHID PENTRU AUTORI

Le mulțumim celor interesați să publice în revista științifică bilingvă Impact strategic și le supunem atenției, totodată, aspectele pe care trebuie să le aibă în vedere la redactarea articolelor.

STRUCTURA ARTICOLULUI

- Titlul articolului (centrat, scris cu majuscule, bold)
- O succintă prezentare de autor, care să cuprindă următoarele elemente (după caz): grad militar, titlu didactic / cercetare, titlu științific, prenume, nume, funcția deținută la principala afiliere instituțională, în cazul doctoranzilor – domeniul cercetării, universitatea–, orașul, țara de reședință, e-mail.

- Un rezumat relevant, de circa 150 de cuvinte (caractere italice)
- 6 - 8 cuvinte-cheie (caractere italice)
- Introducere / Considerații preliminare
- Două-patru capitole, eventual sub-capitole
- Concluzii
- Tabelele / graficele / imaginile se trimit și separat, în format .jpeg / png. / .tiff. Dedesubt se scrie, „Tabelul / Figura nr. 1, titlu”, menționându-se (dacă este cazul) sursa într-o notă de subsol.

- NOTE DE SUBSOL: toate sursele bibliografice citate se indică în limba în care au fost consultate; (prenume, nume autor) (la notele de subsol se indică și nr. paginilor).

Exemplu de carte: Joshua S. GOLDSTEIN, Jon C. PEVENHOUSE, Relații internaționale, Iași, Editura Polirom, 2007, pp. 37 - 45.

Exemplu de articol: Teodor FRUNZETI, „Cunoașterea comună și cunoașterea științifică în știința militară”, în Impact Strategic nr. 1/2012, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 8.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele) și numele publicației (la notele de subsol se indică și data la care a fost accesată).

Exemplu: NIELSEN, J.N., Strategic Shock in North Africa, disponibil la <http://geopoliticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

- BIBLIOGRAFIE: se vor menționa toate lucrările studiate. Sursele se ordonează alfabetic, după numele autorului (NUME, prenume autor), și se numerotează.

Exemplu de carte: GOLDSTEIN, Joshua S.; PEVENHOUSE, Jon C., Relații internaționale, Iași, Editura Polirom, 2007.

Exemplu de articol: FRUNZETI, Teodor, „Cunoașterea comună și cunoașterea științifică în știința militară” în Impact Strategic nr. 1 /2012, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

DIMENSIUNILE ARTICOLULUI pot varia între minim 6 – maxim 12 pagini (inclusiv notele de subsol, bibliografia și imaginile). Setări pagină: margini 2 cm, hârtie A 4.

Articolul se va scrie cu font Times New Roman, dimensiune corp 11, spațiere la 1 rând, cu diacritice; ghilimelele se notează în limba română astfel: „...”. Salvarea se va face ca document Word 2003 (.doc). Titlul fișierului în limba română trebuie să conțină numele autorului și nu se scrie cu diacritice.

CRITERIILE DE selecție a articolelor sunt următoarele: circumscrierea în aria tematică a revistei: actualitatea politico-militară; tendințe și perspective din domeniile securitate, apărare, geopolitică și geostrategie, relații internaționale, societatea informațională; valoarea conținutului științific; originalitatea; caracterul de noutate - să nu mai fi fost publicat anterior; o bibliografie relevantă,

care să cuprindă lucrări de prestigiu și surse recente; limba română și limba engleză să corespundă standardelor academice; adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă.

EVALUAREA ȘTIINȚIFICĂ a articolelor se realizează conform procesului double blind peer review, de către cadre didactice universitare și cercetători științifici specialiști în domeniul în care se circumscrie articolul. Identitatea autorilor nu este cunoscută de evaluatori, iar numele evaluatorilor nu este dezvăluit autorilor. Concluziile raportului de evaluare sunt aduse la cunoștința autorilor, ele reprezentând argumentul pentru acceptarea / respingerea articolelor. În urma evaluării, există trei posibilități: a) acceptarea articolului spre publicare ca atare sau cu modificări minore; b) acceptarea articolului spre publicare, cu modificări / completări de substanță sau c) respingerea articolului. Aducem la cunoștința autorilor că, anterior evaluării, articolele sunt supuse unui proces de analiză antiplagiat (cu ajutorul softului www.strikeplagiarism.com).

TERMENE DE PREDARE: articolele vor fi trimise în format electronic la adresa de e-mail a CSSAS, cssas@unap.ro, până la: 15 decembrie (nr. 1); 15 martie (nr. 2); 15 iunie (nr. 3) și 15 septembrie (nr. 4). Versiunea în limba engleză a articolului se predă redacției în termen de 10 zile de la agrearea versiunii finale în limba română. Traducerea în limba engleză (British English sau American English, respectând principiul consecvenței) trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare standardelor academice, întrucât ediția în limba engleză este indexată în prestigioase baze de date internaționale și difuzată comunității științifice internaționale. Citatele din lucrări / documente oficiale (legi, tratate etc.) și din declarațiile existente în limba engleză ale unor personalități trebuie preluate ca atare din original. Ghilimelele se notează în limba engleză astfel: "...".

Redacția își rezervă dreptul de a face sau de a solicita autorilor modificări ce se impun pe text.

Nerespectarea acestor instrucțiuni va atrage respingerea articolului.

Materialele nu vor conține informații clasificate. Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor, în conformitate cu Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Articolele publicate sunt supuse legii copyright. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”, indiferent dacă se are în vedere întregul material sau o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în baze de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, dacă este precizată sursa. Trimiterea articolului către redacție presupune acordul autorului în privința celor expuse mai sus.

Pentru mai multe detalii despre publicație, puteți accesa site-ul nostru, <http://impactstrategic.unap.ro/index.html>, sau puteți contacta redacția la adresa e-mail: impactstrategic@unap.ro.

Responsabil de număr: Daniela RĂPAN
Tehnoredactare computerizată: George RĂDUICĂ
Corectură: Daniela RĂPAN
Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”
